Paedagogiai szakosztály.

Elnökség.

Elnökök: Ember Károly.
Dr. Hegedüs István.
Lakits Vendel.
Péterfy Sándor.
Röser Jánosné.
Sretvizer Lajos.
Számord Ignácz.
Ujváry Béla.
Titkár: Peres Sándor.
Jegyzők: Halász Sarolta.
Kapy Rezső.
Magyar József.
Nemecskay Irma.
Szőts András.

*

A szakosztály naplóját összeállították:

Dr. Hegedüs István elnök.
Peres Sándor titkár.

Első ülés

szeptember 14-én délelőtt.

Elnök: **Dr. Hegedüs István.**
Jegyzők: **Halász Sarolta.**
Kapy Rezső.

Péterfy Sándor kir. tan., polgári iskolai tanitónőképző-intézeti nyug. tanár, a szakosztály előkészitő bizottságának elnöke üdvözli a szakosztályt s megalakulásra kéri föl. Beterjeszti a tisztikar névsorát, melyet az előkészitő bizottság állitott össze javaslatképen. A szakosztály ennek a javaslatnak alapján megválasztja:

elnökökké: dr. *Hegedüs István* egyetemi tanárt, *Péterfy Sándort, Ember Károly* tanitónőképző intézeti igazgatót, *Röser Jánosnét,* a Kisdednevelők Egyesületének alelnökét, *Ujváry Béla* szerkesztőt, *Lakits Vendel, Sretvizer Lajos* igazgató tanitókat, *Számord Ignácz* óvónőképző igazgatót;

titkárrá: Peres Sándor óvónőképző igazgatót;

jegyzőkké: Nemecskay Irma tanitónőt, *Halász Sarolta* vezető-óvónőt, *Kapy Rezső* tanitót, *Magyar József, Szőcs András* árvaházi igazgatókat.

Dr. Hegedüs István elnök a maga és tiszttársai nevében megköszöni a szakosztály megtisztelő bizalmát s felhivja a jelenlevőket: áldozzanak ez ünnepélyes pillanatban, a gyermekvédelemnek eme nemzetközi ünnepén néhány pillanatot a magyar gyermekvédelem multjának. Mély kegyelettel s lelkes szavakban emlékszik meg *Brunswick Teréz* grófnőről, a ki ragyoghatott volna pompa és fény között, de a ki példa nélkül való nemes elhatározással leszállott a szegénység, a bűn közé, hogy megvédje az elhagyott kisdedeket. Az ő gyermekszeretete és áldozatkészsége teremtette meg nálunk Budapesten 1828-ban az első kisdedóvó-intézetet. Legyen áldás a nagy grófnőnek emlékén! — Majd elmondja, hogy Budapest székesfőváros az első »angyalkert« épületét emléktáblával jelölte meg s hogy ezt az emléktáblát f. hó 16-án délután leplezik le. Kongresszusunknak tagjai, a kik — ugymond — a gyermekvédelemben a nemes lelkű grófnő nyomdokait követik, mondjanak köszö-

netet a székesfővárosnak kegyeletes tényeért s mindnyájan jelenjenek meg az emléktábla ünnepélyes leleplezésén. (*Hosszas, lelkes éljenzés.*)

Deák Lajos kir. tanfelügyelő indítványára a szakosztály szívesen üdvözli az elnököt, megköszöni annak lelkes beszédét s kimondja, hogy a székesfőváros tanácsának *Péterfy Sándor*, *Sretvizer Lajos* és *Peres Sándor* tagok vigyék meg a *Brunswick* emléktábla felállításáért kongresszusunk, illetőleg szakosztályunk szíves köszönetét. Az emléktábla leleplezésén pedig a szakosztály tagjai tömegesen jelennek meg.

A szakosztály az elnök javaslatára elhatározta, hogy az előkészítő bizottság által kitűzött tételeket a következő sorrendben fogja tárgyalni:

1. A házi nevelés ferdeségei a gyermekvédelem szempontjából.
2. Tapasztaljuk-e a gyermekek kora érettségét s ennek káros következményeit és mit tehetünk ellenük?
3. A vallás-erkölcsi nevelést hogyan tehetnők a gyermek nagyhatású védőjévé.

Második napon:

4. A kisdedóvó-intézet inkább védő (óvó), avagy inkább nevelő-intézet legyen-e?
5. A gyermekeknek szánt irodalom és művészet miben vétkezik sokszor gyermekeink szellemi élete ellen?
6. Vannak-e a mai iskola belső életében tényezők, a melyek a gyermekvédelem szempontjából módosítandók?
7. Indítványok.

Peres Sándor (Budapest): **A házi nevelés ferdeségei a gyermekvédelem szempontjából.**

A házi nevelés ellen minden kor paedagógusának volt szava. Ez igazolja, hogy a házi nevelés sohasem állott paedagógiailag azon a fokon, a melyen az iskolai. De igazolja azt is, hogy az egyének jellemét s a társadalmi élet erkölcseit inkább a házi nevelés határozza meg, semmint az iskola. Paedagógiai és társadalmi szempontok tehát egyaránt követelik, hogy a házi neveléssel minél többet foglalkozzunk, hogy mutassunk rá annak ferdeségeire, melyeket javítani kell, mivel a házi nevelés elhatározó, ugyszólván döntő hatást gyakorol az egyén és társadalom jellemére. Ezzel nem tagadjuk, hogy az iskola, a gyermekeknek ez a bölcsek által vezetett társadalma — mert hiszen a jó tanító a gyermekekhez képest bölcs — és a felnőttek társadalma szintén nagy hatással vesz részt a nevelésben, de hát mégis a hagyományoknak, a józan vagy helytelen előítéleteknek, az erkölcsi utravalónak legerősebb átültetője, legnagyobb átadója a család, mely legkorábban kezdi, legtartósabban végezi a nevelés munkáját, melyhez testi életünk szorosan hozzá kapcsolódik és a mely szivünket a vér s a szeretet legerősebb kötelékével fűzi magához.

Igen, csak a család hint a puha földbe olyan magot, »melyet — mint Aranyunk mondja — a hév nem bánt, az eső el nem mos, melynek aratása mindenkor bizonyos.« (Az első lopás.) A család illeszt be a társadalomba, a

család ruház föl bennünket korunk szokásaival, a család ültet bele őseink szellemi és erkölcsi életének örökségébe és a család irja lelkünkbe az egyéni és társadalmi jellem soha ki nem törülhető alapvonásait. Első tekintetre különösnek látszhatik az az állítás, hogy a társadalom számára nem maga a nagy társadalom, hanem első sorban és főként a család nevel. Pedig ez az állítás a sociologiai valóságot és a paedagógiai igazságot fejezi ki. A társadalom alapsejtje a család; a gyermek ennek az alapsejtnek terméke és teremtménye. A társadalom a maga egészében sohasem hathat közvetlenül a gyermekre, csupán közvetve. A közvetítők között természeténél fogva első és leghatalmasabb a család, mert ez szül, ez táplál, ez gondoz, ez ápol, mert szeretete csak ennek kifogyhatatlan s mert legjobban és legbizonyosabban az arat, a ki a szűz televény földbe legelőször vet. A gyermek lelke szűz televény föld, melyben első magvető a család.

Talán fölösleges is bizonyitgatnom, hogy a családi nevelés kiváló fontosságú, tekintsük akár az egyéni, akár a társadalmi nevelés érdekeit. Hiszen az egyház, a művelődés-történelem, az államtudomány, a paedagógia, sőt a sociologia is ezt tanitja. Maga *Comte*, a sociológia egyik hirneves alapvetője, a családi nevelésnek sokkal nagyobb súlyt tulajdonit és nagyobb teret enged, mint a mennyit mai nevelési rendszerünk. Ma azt látjuk, hogy a megélhetés képzelt, vagy valódi nehézsége, az igények minden irányú és határtalan növekedése s az igények kielégitésére szükséges temérdek anyagi javak megszerzése a családot mindinkább képtelenné teszik a nevelés teljesitésére. Ezt a tapasztalatot készpénznek, a művelődés és a társadalmi élet szükségszerű okozatának tartjuk s hozzá mint az élet megdönthetlen törvényéhez alkalmazkodunk. Intézményeket keresünk és alkotunk, melyek a családi nevelést ne kiegészitsék, hanem pótolják. A lázat akarjuk gyógyitani, a tünetet s nem az ezt okozó betegséget. Mitsem adunk Eötvösünk amaz intésére: »mindazon kötelezettségek között, melyeknek teljesitésétől az állam jóléte függ, a legfontosabbak az egyeseknek családi kötelességei«. (Gondolatok.) Nem arra törekszünk, hogy a családot kötelességeinek teljesitésére képessé tegyük, hanem inkább elősegitjük azt, hogy a család nevelői kötelességeinek teljesitése alól minél könnyedébben kibujhassék. Hát én sejt nélkül szervezetet el sem képzelek; azt is tudom, hogy művelt emberi társadalmat család nélkül még eddig nem ismer a történelem; azokat pedig, a kik azt a nagy szervezetet, melyet társadalomnak nevezünk, elképzelik család nélkül is, most csupán arra intem, hogy ma még a család megvan s a családok óriási többsége tényleges nevelője a gyermeknek.

Igy tehát — bármily lulságosan becsüljük is meg az iskola nevelő hatását — foglalkoznunk kell a családi neveléssel s ennek ferdeségeivel, hogy jobbá tehessük a családot, mint nevelőt s hogy a családi nevelés czélszerűbb kiegészitőjévé tehessük az iskolát.

Általában azt mondhatjuk, hogy a legnagyobb ferdesége a családi nevelésnek a gyermekvédelem szempontjából az, hogy a gyermek védelem nélkül nő fel, nemesebb eszményekért élni nem tanul s ellentállani nem bir. A számok rettenetesen igazolják, hogy nem védjük gyermekeinket; hiszen ezeknek a 7. életéven alul csaknem fele a temetőt népesiti be. Az iskolába lépő gyermek

idegessége és sok rossz szokása bizonyitja, hogy nem védjük őt szellemileg sem. Az életből nem mutatunk be gyermekeinknek egyebet, mint az önzést, mely mindnyájunkat elfog a megélhetés küzdelmeiben; nemcsak a nemesebb eszmények hiányoznak, de a megélhetés küzdelmeinek szellemi, erkölcsi inditó okai, magasabb, vagy legalább távolabbi czéljai sincsenek a gyermek szeme előtt; nincs itt egyéb, mint maga a durva tülekedés. És a meg nem védett testi élet gyöngeségével a társadalmi erények érzése és tudása nélkül szűkölködő ingatag akarattal miként birna ellentállani a gyermek a gazdag társadalmi élet változatokban meglepő csábitásainak, akár testiek, anyagiak ezek, akár pedig az értelmet, lelkiismeretet kisértik meg?

De ez nem is lehet másként. A sociális élet túlzásai túlzásokba kergetik a család nevelését is. A nyomorúság, a tudatlanság ép úgy tönkreteszi gyermekeinket, mint a jólét szertelensége s az egyoldalú tudásnak a gyermeket agyonterhelő óriási súlya. Ott hiányzik a legszükségesebb is, itt megfullaszt a rettenetes bőség. Az egyik család nyomasztó szegénységből, a másik az anyagiakkal való telhetetlenségből, a harmadik az élvezetek hajszolása, a negyedik a családi kötelességek kicsinylése miatt nem ér rá gyermekét védeni, nevelni. De mind-mind megegyezik abban, hogy nem ért semmit sem a neveléshez. De valamennyi megegyezik abban a meggyőződésben, hogy neki a nevelés nem is kötelessége; vannak iskolák, végezzék azok a nevelés feladatát. És az iskola itt-ott hajlandó beleugorni a lehetetlennek teljesitésébe. Hajlandó egymagára vállalni a nevelés javitását, noha tudja, hogy erre a czélra egész szervezete alkalmatlan. Hajlandó egymagára vállalni ezt a nagy feladatot, feledvén, hogy neki az egyéni fejlődés virágzásának korszakában is tömeggel van dolga; feledvén, hogy ő a felnőttek társadalmában sehol sem létező s az egyéni szabadság mellett nem is létezhető speciális társadalmat: iskolai társadalmat nevelhet csupán és feledvén, hogy az ő hatalmából hiányzik egy pótolhatatlan erő: a szüléknek szeretete, a vérségnek köteléke.

Nem, nem! Az iskola egymaga nem nevelhet, a nevelést nem javithatja. Az iskola azonban kiveheti részét a családi nevelés javitásában azzal, hogy tanitványaiban erőssé teszi a nevelés kötelességének érzetét, megtanitja őket a neveléstan főbb tételeire s hatalmas érdeklődést kelt bennök a nevelés gyakorlati tényei és elméleti kérdései iránt.

A családi nevelés javitásában kiváló sikereket érhetne el a társadalom; az a társadalom, mely a maga szabályozó nagy hatalmát érvényesitené, a házi nevelés sociális fontosságát átérezné és átértené s a nevelés magasabb felfogásával alkotott itéleteit a ferdeségekkel szemben szüntelenül és erőteljesen hirdetné.

Vérmes reménynyel ne legyünk! Évszázadok óta sok jó tanács hangzott el minden nagyobb hatás nélkül a családi nevelést illetőleg. A családot a társadalom vérkeringése táplálja, levegője élteti, életfelfogása irányitja s az a vér nem mindig jó, az a levegő nem mindig tiszta, az az életfelfogás nem mindig kedvező a nevelés érdekeire. A család mint nevelő, csak *egy*, bár alapvető szála annak a nagy szövedéknek, melyet társadalomnak nevezünk. Igy aztán ne csodálkozzunk, ha a család nevelése rohamosan nem javul s ha a társa-

dálom sem fordítja minden erejét ennek a nevelésnek a javitására. Nekünk azonban, a kik a családi nevelés nagy fontosságát a maga teljességében ismerjük, a kik a nevelő családban a társadalom kiváló tényezőjét látjuk, nekünk kötelességünk ezt az ismeretet és meggyőződést hirdetnünk, terjesztenünk a családban és társadalomban világos tudatra emelnünk; kötelességünk odahatni, hogy család és társadalom necsak átértse, de át is érezze a családi nevelés rendkivüli hatását az egész szervezetre és kötelességünk rámutatni a családi nevelés javitásának útjára, módjaira és eszközeire. Lelkesedjünk és lelkesitsünk, ne szünjünk meg munkálkodni s akkor lassan-lassan, fokozatosan bár, de bizonyosan eltünnek a családi nevelés ferdeségei és új életre kelnek a föld angyalai: a gyermekek. (*Éljenzés.*)

Mély tisztelettel terjesztem elő inditványaimat, kérvén azoknak elfogadását.

Inditványok:

a) Felsőbb iskoláink — s már az úgynevezett ismétlő-iskolák is — a neveléstant rendes tantárgyak közé sorozzák, jó gyakorló nevelő-intézet az óvoda;

b) lelkészeink a templomban — alkalmilag — hirdessék és terjeszszék a helyes nevelés elveit;

c) népszerű neveléstani műveket kell iratnunk és terjesztenünk s gyermekeink nevelésével a nem szaklapokban is foglalkozzunk; a szülők számára paedagógiai folyóirat kell;

d) a törvényhozás a családi és társadalmi élet jog- és hatáskörének szabályozásában a nevelés érdekeit kellő figyelemben részesitse; társadalom és állam védje a szegény, a családi gondozásban nem részesülő gyermeket s a züllésnek indult szülők gyermekeit.

* * *

Geöcze Sarolta (Budapest).

A most elhangzott szavak hatása alatt engedjék meg nekem, hogy tervezett előadásomtól elállva, a helyett a t. előadó úr által mondottakra reflectáljak, a kinek fejtegetéseivel én mindenben egyetértek, — ismerem én a szegény nép lakás- és táplálkozási viszonyait, főkép itt, a fővárosban, de a vidéken is; tudom, mily csekély gondot fordithat a munkába járó szegény ember gyermekére, nem csupán az anyagi nyomor miatt, de tudatlanságánál fogva is; ismerem a jómódú családok viszonyait, a hol a gyermeket minden anyagi jóval elhalmozzák és időnek előtte mindenféle, nem is neki való élvezetben részesitik s mig a szülő mindent elkövet, hogy gyermeke jövőjét anyagi szempontból biztositsa, addig a nemesebb erkölcsi tulajdonságok fejlesztéséről elfeledkezik; tudom, hogy nem egy család rabja a társadalmi életnek s mig az apa hivatalba jár és kaszinózik, a mama pedig a nőegyletben elnököl és jótékonyczélú hangversenyt rendez, addig otthon a gyermek idegen kézre marad s mig bűnéül róvják fel, ha valamely illemszabály ellen vét, jelleme fejlődésével senki sem törődik; ismerem azt az áldatlan viszonyt, mely ma még az iskola s a család közt fennáll, mindkettő a másikat téve felelőssé mindenért — mindezekben egyetértek a tisztelt előadó úrral; csak egyben nem

érthetek vele egyet: a conclusióban. Ő azt mondja, a viszonyok javulását várni nem lehet. Nos, én ezt a pessimista nézetet nem tudom osztani s nem szeretném, ha ez előadás hallgatóiban, Magyarország leendő tanitónemzedékében, csak egy perczre is befészkelné magát ez a lesujtó, ez a csüggesztő gondolat. Ezzel szemben én meggyőződésem teljes erejével vallom azt a hitemet, hogy igenis, a viszonyok meg fognak javulni, meg kell javulniok. Ha mi meg nem érjük, meg fogják érni az utánunk következők. De csak úgy, ha mi is megteszszük a magunkét.

Mert ne áltassuk magunkat: a változást nem a társadalom fogja előidézni, hanem az iskola. Azok a meglett emberek, a kik ma a közéletben szerepelnek, a kikbe a modern materialismus már belerögzött, megváltozni nem fognak. A vén fa nem hajlik. De igenis hajlik a fiatal csemete. A mi reményünk egyedül a jövő nemzedékben, az ifjuságban van, a melynek lelke még viasz a kezünk alatt, a melyet mi formálhatunk. De csak úgy, ismétlem, ha mi is megteszszük a magunkét. És itt szigorú önbirálatra van szükség.

Megteszi-e az iskola mindazt, a mit tennie kell? Az oktatás terén talán igen; de megteszi-e a nevelés szempontjából is? Ép a mai megnehezedett életviszonyok, ép a társadalmat hatalmába keritett materialistikus felfogás teszi ma az iskolának kétszerte feladatává nevelői munkájának éber körültekintéssel való teljesitését. Sőt ki merem mondani, hogy ma, a kötelező népoktatás korában, az iskola feladata sokkal inkább a nevelés, mint a tanitás. Érzik ezt ma már a gondolkozók mindenütt. Mert az ismeretek terjedése mellett világszerte a jellem gyöngülése, az erkölcsök hanyatlása észlelhető. A társadalomtól várni a gyógyulást nem lehet, mert a közéletből az idealismus kiveszett; a társadalomban az önzés uralkodik s az erkölcsi komolyság helyét a léha cynismus foglalta el. A felnőttek e romlott, modern szellemmel telitve vannak; de érdekeik szövedéke sem engedi őket irányt változtatniok. Itt csakis az iskola segithet, mint öntudatosan és szervesen működő nevelői tényező.

Ha eddig a tanitást tekintettük az iskolai munka gerinczének, ezután a nevelést kell annak tekintenünk. Ez a munka fárasztó, sok önmegtagadást kiván, de nem lehetetlen. S tapasztalatból mondhatom, nem is meddő. Az iskola ne kerülje, hanem keresse a szülőkkel való érintkezést. A gyermek az a természetes csatorna, a melyen által hatni lehet a szülőkre, a családokra is; a gyermekek révén az iskola átnemesitheti a társadalmat, ha czélját tisztán látva, attól el nem térve, annak megközelitésére minden eszközt felhasználva, állhatatosan munkálkodik. Ehhez idő kell, az természetes; de a kitartó munka meghozza gyümölcsét. (*Éljenzés.*)

Mindezek alapján, a midőn az előttem szólott t. előadó úr minden javaslatához hozzájárulok, van szerencsém még a következő javaslatokat elfogadásra ajánlani:

1. Az iskola a *nevelésre* ép oly gondot forditson, mint a tanitásra.

2. A materialistikus nevelési irány ellensulyozására használjon fel minden alkalmat arra, hogy a tanuló ifjuságban a nemesebb eszmények iránt való fogékonyságot fejleszsze.

Ujváry Béla (Budapest) ajánlja, hogy a *Peres* S. javaslatának 4. pontjához kapcsoltassék az a kivánság, hogy — mint az 1889. évi angol törvényben van — a törvényhozás nálunk is intézkedjék, viszonyainkhoz mérten, a züllésnek indult gyermekek megmentése érdekében.

Deák Lajos (Marosvásárhely) szeretné kimondani, hogy az iskolákban ne tanitsanak neveléstant, hanem csupán olvasókönyvek alapján terjeszszék a családi nevelés helyes elveinek ismeretét; külön megemlitendőnek tartja a tanitók, nevelők hatását is a helyes nevelés elveinek terjesztésére.

Péterfy Sándor (Budapest) elégnek tartaná, ha az ismétlő-iskolába járó leányok meg-meglátogatnák a kisdedóvó-intézeteket s közvetlen megfigyelés és tapasztalatok után tanulnák meg a helyes nevelés módjait.

Budinszky Károly (Budapest) szükségesnek tartja, hogy mindenki, a ki iskolákat végzett, neveléstant is tanuljon, mert hiszen a leendő apáknak és anyáknak a neveléstannak legalább elemeit ismerniök kell.

Kováts Vincze (Arad) szintén azt kivánja, hogy minden, az elemi mindennapi iskolánál magasabb fokú iskolában tanitsanak neveléstant.

Peres Sándor épen azért akarja, hogy minden iskolában tanitsanak neveléstant s a leányokat gyakorolják a kisdedek helyes nevelésében, mert mi a családot nem tehetjük másként jobb nevelővé, mint az iskola hatásaival. Teljesen egyetért *Geöcze* Sarolta javaslataival s elfogadja *Ujváry* Béla inditványát, de azt kéri, hogy az iskolákat ne hagyják ki ama tényezők sorából, melyek a családot jobb nevelővé tehetik.

A szakosztály — részint egyhangúlag, részint szavazattöbbséggel — a következőket határozta:

1. Felsőbb iskoláinkban a családi nevelés helyes elvei ismertetendők megfelelő olvasókönyv alapján.

2. Lelkészeink a templomban — alkalmilag — hirdessék és terjeszszék a helyes nevelés elveit.

3. Népszerű neveléstani műveket kell iratnunk és terjesztenünk s gyermekeink nevelésével a nem szaklapokban is foglalkoznunk; a szülők számára paedagogiai folyóirat kell.

4. A törvényhozás a családi és társadalmi élet jog- és hatáskörének szabályozásában a nevelés érdekeit kellő figyelemben részesitse; társadalom és állam védje a szegény, a családi gondozást nélkülöző gyermeket s a züllésnek indult szülők gyermekeit, esetleg az elhagyott gyermekek védelmére alkotott 1889-iki angol törvény felhasználásával.

5. Az iskola a nevelésre ép oly gondot forditson, mint az oktatásra.

6. A materialistikus nevelési irány ellensúlyozására használjon fel minden alkalmat arra, hogy a tanuló ifjúságban a nemesebb eszmények iránt való fogékonyságot fejleszsze.

7. A tanitók, kisdedóvók tartsák elsőrendű kötelességnek állandó érintkezésben lenni a kezeikre bizott növendékek családjaival, hogy ekként egyesült erővel és összhangzó munkássággal mozdithassák elő a helyes irányú nevelést.

***

Sretvizer Lajos (Budapest): **Tapasztaljuk-e a gyermekek kora érettségét s ennek káros következményeit s mit tehetünk ellenük?**

A természet világában nincsenek ugrások. Minden teremtmény a természeti és erkölcsi törvények rendje szerint fejlődik. Az ember életének fejlődése is rendszerint bizonyos meghatározott természeti fokozatokat követ. Vannak ugyan egyes jelenségek, midőn az egyén már a gyermekkorban úgy testi, mint szellemi fejlődésében eltérést mutat a természetes fokozatok rendjétől. Elég példa van rá, hogy olykor már a 6—8 éves gyermek nagyságra, erőre, testi érettségre nézve vetekedik a teljesen kifejlett ember testével. Az oly esetek is előfordulnak hében-korban, hogy a gyermeki lélek a szellemi fejlődöttségnek olyan magas fokát mutatja, mely maga iránt a legnagyobb bámulatot képes fölkelteni. Igaz, hogy ezt a bámulatot később rendesen az őszinte sajnálkozás érzete váltja föl, mikor tapasztaljuk, hogy ezek a csodagyermekek mily korán szoktak szellemileg elcsenevészni s életök tartama is mily rövidre van kiszabva.

Az úgynevezett csodagyermekek lelki világának élete nem tartozhat a paedagogiai pathologia körébe azért, mert itt oly föltünő rendellenes lelki tulajdonságokkal állunk szemben, melyeket a szakértő az agy megbetegedésének tart. Az idetartozó esetek tehát csakis az elmekórtannal foglalkozó orvosszakértő elmélkedésének képezhetik a tárgyát. A paedagogiai pathologiához csak azok a lelki jelenségek sorozhatók, melyek a rendes, egészséges, természetes szellemi fejlődés útjától eltérőleg helytelen utat, ferde irányt követnek.

A gyermekek kora-érettsége is azt bizonyitja, hogy náluk a lelki erők természetes fejlődése körül valami hiba történt, hogy meg van sértve náluk a természeti törvények örök rendje s azért ennek a jelenségnek a megfigyelése egyenesen a paedagogiára tartozik.

Elsőben is azzal kell tisztában lennünk, hogy tapasztaljuk-e a gyermekek kora-érettségét?

Azt nem állithatjuk, hogy a gyermekek nagy tömegénél a kora-érettség *általános* volna.

Abban azonban mindenki igazat fog nekem adni, hogy az intelligens és jobbmódú családok körében mostanság igen sok kora-érett gyermekre akadunk, kiket majdnem kivétel nélkül a *helytelen nevelés* áldozatainak kell tekintenünk.

A kora-érettség oka legtöbbször a gyermek lelki tehetségeinek időelőtti erőltetett fejlesztése ugyan; azonban megérhet a gyermek korán a nélkül is, hogy ebben a környezetnek bármilyen csekély része is legyen.

Elégséges itt csupán azokra a beteges gyermekekre, szánandó nyomorékokra mutatnunk, a kik magukba vonultan élik szomorú napjaikat s a kik a folytonos eszmélgetés következtében korán érnek, a nélkül, hogy valaki siettetné az ő szellemi fejlődésüket.

A korán érett gyermekek nagyobb része még sem ilyenekből kerül ki. Azoknak tekintélyes számát a nagyvárosi élet körülményei nevelik. Különösen pedig az intelligensebb családi körök oktalan hiúsága szaporitja a korán éret-

teket, hogy az eszes, okos csemetéket a jó ismerősök bizalmas és hálás köre megbámulhassa.

Vannak aztán még olyan szülők is, a kik a gyermek jövőjét hiszik szilárd alapra helyezni, hogy ha minél korábban megkezdik nála a lelki erők fejlesztésének a munkáját.

A tapasztalat — mondják — arra tanit, hogy az életben a legtöbb külső sikert, a tekintélyt az értelmi kiválóság biztosithatja az egyénnek. Mohó törekvéssel minden igyekezetük abban összpontosul tehát, hogy első sorban és mindenekelőtt a gyermek értelmi fejlesztését mozditsák elő. Elvük, hogy a józan, a gyakorlati ész többet ér minden ethikánál. Hiába, a század végének egyik kedves eszméje az okosság, a mely nagy vagyonhoz vezet, ha az erkölcsi tekintetek nem bénitják meg s nem teszik — úgymond — gyávává. A kik ezt a századvégi eszmét vallják, azok a nevelésben az erőltetett ismeretgyüjtésnek, a nagyon okossá tevésnek a hivei, mert szerintük ez a boldogság szilárd alapja. Erre a kitűzött czélra törekesznek minden lehető és minden lehetetlen eszközzel és módon. Aztán nem győzik maguk csodálni, nem győzik másokkal csodáltatni a kis okos szellemdús mondásait, geniális tetteit.

Ismerősök körében panaszkodott a korán érett fiúcska anyja, hogy az ő Imre fiát nem méltányolja eléggé a tanitó. Nemrég is ugyancsak kitett magáért a fiúcska s a következmény az lett, hogy egy hétig sem hitta föl őt feleletre a tanitó. A tanulóknak — úgymond — ezt a melléknevet »*édes*« és ezt a határozó szócskát »*édesen*« kellett illő mondatba foglalniok s a talpraesett (?) felelet az osztály nagy derültségére oly kényes természetű volt, hogy azt nem vehette tudomásul a tanitó.

Nagyon csodálkozott a jó mama, hogy Imre tanitója miért is nem volt elragadtatva a szellemes felelet által. Okos fiacskája csak nem fog sablonos feleleteket adni?

Erről a korán érett csemetéről ugyancsak lerítt a cultura különféle penészhajtása. Már 9 éves korában karddal vívott, politikai czikkeket olvasott s folytonosan vitatkozott, okoskodott mindenről, akár csak valami vén bölcs. Most a gymnasium II. osztályába jár. Érdemes lesz őt figyelemmel kisérni.

Ismertem egy másik 10 éves fiút, a ki az óraszünetek alatt mindig valami napirenden lévő társadalmi, vagy politikai kérdésről tartott előadást a tanulótársaknak, a kik egyideig szájtátva hallgatták a tudós pajtás fejtegetéseit, de aztán csakhamar megszöktek előle. Egyforma biztossággal bánt el ő a legnehezebb kérdésekkel is. Mikor a polgári házasságról szóló törvényjavaslat volt napirenden, ő ennek a kérdésnek legnehezebb részeit is könnyű szerrel megoldotta. A Dreyfus-ügyet meg bizonyára teljesen tisztázza, hogy ha hozzáfordulnak a legilletékesebb véleményért. Maga legalább ebben a meggyőződésben volt.

Másfél évtized előtt tanitványom volt egy megyei tb. főorvos fia, a ki nyolcz éves korában sikerült paródiákat irt már Petőfi egyes költeményeire. Husz éves kora előtt befejezte az egyetemi tanulmányokat s a szellemileg teljesen elfáradt, nagy reményeket igérő ifjú 22 éves korában önkezével kioltotta életét.

Többnyire csak néhány évre van szükség, hogy a korán érett gyermekek iránt táplált vérmes reményekből teljesen kiábránduljanak a keserűen csalódott szülők.

A sajnálatraméltó anya ilyenkor nem tudja, mihez kezdjen. Fűtől-fától kér tanácsot. Az anyai szív mély aggodalmával panaszolja el egyik a lap szerkesztőjének az ő nagy baját. Kérdi tőle: mitevő legyen az ő serdült fiával, a kitől sokat vártak gyermekkorában, mert nagyon eszes, értelmes fiú volt. Csalódottan elmondja aztán az édes anya, hogy a fiu ma teljesen elfásult minden szép és nemes iránt; nincs semmi munkakedve, sem ambitiója. Egész éjszakákat átvirraszt a kétes értékű regények társaságában, melyek nagyon egészségtelen munkát adnak képzelmének, mert a fiú nem érdeklődik más iránt, mint a fantastikus, regényes és kivált a jó és tiszta erkölcscsel össze nem illő dolgok iránt.

Bizony-bizony, aggódó jó anya, te csak a saját nevelési elveidet okozhatod azért a szomorú eredményért, mely megszólalásra késztetett a nyilvánosság előtt.

Hát az apró hölgyecskékkel miként vagyunk? A jobbmódú szülők gyermeke a téli évadban szakasztott oly módon szokta fogadni otthon a kis barátnőket, a hogy a nagyoktól látta. A mamától és a néniktől ő már sok mindent ellesett. Hű utánzatait méltó dicséretekkel jutalmazták. A kis barátnőknek ügyesen kedveskedik ama társadalmi szapulásoknak a hulladékaival, a miket az édes mama asztaláról elkaparászhatott. A divatkérdésekben a kicsike már valóságos szaktekintély a barátnői előtt.

Aztán miként vélekedjünk azon anyákról, a kik nem szeretnek otthonukban időzni; kiszakitják a gyermeket is a családi körből s magukkal czipelik őket a kávéházakba, a vendéglőkbe s különböző mulatóhelyekre. Magától értetődik, hogy e helyeken, a felnőttek környezetében ki kell vetkőznie a gyermeknek az ő gyermeki mivoltából s a felnőttek viselkedése lesz irányadó reája is. A felnőttek társaságában pedig idő előtt oly fogalmakkal, eszmékkel és érzésekkel táplálkozik a gyermek, a melyek még nem neki valók s a melyek többnyire romboló, pusztitó hatást gyakorolnak az ő lelki életére. Saját fülével hallja itt a leányka, hogy ez vagy az a dúsgazdag hölgy ebben, vagy abban az országban szerzi be az egyes ruhadarabjait s aztán alkalomadtán eldicsekszik az élénk fantáziával megáldott gyermek az iskolában, hogy az ő mamája Párisból hozatja a ruháit és kalapjait; a czipőket pedig egyenesen Londonból szállitják neki. Állitása nem is olyan valószinütlen, ha meggondoljuk, hogy az édes apa kishivatalnok Budapesten.

Az ilyen viszonyok és körülmények között a gyermek idő előtt belenő a felnőttek képzet-, fogalom- és érdekvilágába s korán hozzászokik a felnőtteket megillető örömökhöz, élvezetekhez, vágyakhoz.

Jaj pedig azoknak, a kik az ártatlan gyermek tiszta lelkületéről az üdeséget, szivéből pedig a kék ég derüjét sietnek elűzni! Mérhetetlen kárt szenvednek az ily módon nevelt gyermekek nemcsak szellemi tekintetben, hanem egyuttal a testi nevelés szempontjából is. Mert ha igaz azon állitás, hogy

a testi élet nagy hatással van a szellemi életre, viszont megdönthetetlen igazság van abban is, hogy a szellemi életnek sokkal mélyebb a befolyása a testre.

A józan nevelési rendszernek tehát mindig oda kell törekednie, hogy a szellemi élet fejlődése ne törjénjék nagyon gyorsan, nagyon terjedelmesen, mert ez a test fejlődésére sok tekintetben káros lehet.

A koraérettségből fakadó legszembetünőbb következmény tehát az szokott lenni, hogy a gyermek testi fejlődését hátrányosan befolyásolja, sőt gyakran meg is akasztja a kelleténél erősebb szellemi tevékenység. Már pedig ez végzetes eredménynyel lehet a szellemi és kedélyi élet kimüvelésére nézve is. Mély, megdönthetlen tapasztalati igazság rejlik abban a mondásban, hogy »ép testben ép lélek«. Szellemi világunk életfolyamatai szoros kapcsolatban vannak testi világunk életfolyamataival. Az egyik épen oly nagy, óvatos s lelkiismeretes figyelmet kiván, mint a másik. A lelkierők rohamos fejlődését nagyon hamar megérzi a test.

Ilyenkor a gyermek emésztő szervei roszul szoktak működni s a rendetlen emésztés következtében fizikuma nem tarthat kellő lépést a szellemi képességek fejlődésével.

A második káros következmény abban van, hogy a lelkierők némelyike majdnem teljesen elhanyagoltatik, mig mások ellenben idő előtt a kelleténél is rohamosabb fejlődésnek indulnak.

A korán érett gyermek ugyanis nagy önérzettel s bámulatos elbizakodottsággal mond már itéleteket, következtetéseket olyan dolgokról, olyan ügyekben, a melyekről még nem lehet neki helyes felfogása sem. Teszi ezt azért, mert környezetétől egyenes buzditást kap olyan lelki tevékenységek gyakorlására is, a melyek már a magasabb értelmi működés körébe vágnak s a melyekre csak akkor lesz majd képessé téve, hogyha előbb megszerzi magának a szükséges előföltételeket. Ezekhez pedig csak úgy juthat biztosan, hogyha a gyermek első éveiben az értelmi tevékenységet az észrevétel, a képzetek szerzése körül öszpontositjuk. Az értelmi erő ama foka, mely a tárgyakban a lényeget keresi, mely ezeknek egymáshoz való viszonyainak a megállapitásával foglalkozik, csak az előbb mondottak lelkiismeretes gyakorlása után működhet megfelelő módon.

A szellemi erők fejlesztésének sorrendjében leghelyesebb magától a természettől kérni tanácsot. Lám, azok a tehetségek, a melyek másokat rendesen meg szoktak előzni a kifejlődésben, mind olyan természetüek, melyekben a megerőltetés, a túlhajtás majdnem lehetetlen. A megfigyelés, a figyelem fölkeltése, az emlékezőtehetség az első sorban működésbe hozandó lelkierők. Azok vannak a szellemi nevelés igazi, helyes utján, a kik eme lelkierőket foglalkoztatják megfelelő módon. Maga a bölcs természet is ezt az egymásutánt jelölte ki követendő például, mert ez a sorrend a legjótékonyabb hatással van az egész emberre nézve. A ki az ismeretszerzést az érzéki szemléletek gyüjtésével kezdi, az kénytelen a megfigyelésre kitüzött tárgyakat sokszor fölkeresni a szabad természetben. Ez a tevékenység pedig testi mozgással, a tiszta, szabad levegő élvezésével van összekapcsolva, a mi aztán csak éltetőleg, erősitőleg hat a testre és a lélekre egyaránt. Hogyha azután ez a

lelki tevékenység a kellő módon megy végbe s pedig úgy, hogy minden egyes alkalommal csupán csak egy-egy tárgyat vétetünk tüzetesebben szemügyre, akkor az ilyen szellemi munkával elfoglalt agyvelő ment leszen a különféle s szaporán egymásután következő szellemi benyomások összetorlódásától. Ily eljárás mellett bizton elmondhatjuk, hogy az értelemfejlesztés helyes utján haladunk, mert tiszta, világos képzetek birtokába juttatjuk a gyermeket. Első sorban is ezekre van szükség. Mert a mi a testi életnek és gyarapodásnak a táplálék, az a szellemi életnek a képzetek szaporodása, miket a tanitásnak kell különösen is közvetitenie. A testi táplálkozás és az oktatás között mégis fontos különbség van. Mindenki elkölt naponkint egy darab kenyeret a nélkül, hogy azt megunná, vagy hogy az megártana neki. A szellemi életben azonban az örökös egyforma táplálék elernyedést okozna, az élet és tevékenység megölését eredményezné; azért a paedagógiai tanitásnak naponkint valami ujat, habár kis adagokban is, kell nyujtania.

Az értelmi fejlesztésnek az a másik útja, mely a koraérett gyermekek számát szaporitja, határozottan helytelen és hibás, mert itéleteket, következtetéseket kiván, mielőtt ezeknek az alapját fölépitette volna. Az ilyen lelki tevékenység az értelmi erő fejlesztésének kierőszakolt módja, mely túlterhelésével szerfölött bénitólag hat a szellemre.

Nagy hiba tehát a gyermek eszét erőltetett módon fejleszteni akarni. Maradjunk csak a mellett, hogy a lelki erők fejlődése a természet által kijelölt egyedüli helyes úton haladjon fokról-fokra előre.

A kora-érettség okának tekinthetjük még azt a tanitási anyagnyujtást, mely a tanuló lelki erőinek munkaképességével és munkabirásával számot nem vet s azért oly tetemes terhet rak a gyenge elmére, a melytől az vagy teljesen elcsenevész, vagy pedig a koraérettség minden káros hatását kénytelen elszenvedni.

A képzelőerő helytelen irányú fejlesztése is előidézheti a kora-érettséget. A képzelőtehetség fejlődését pedig könnyen elnyomja, vagy gátolja a korai értelemfejlesztés. Azok a bizonyos dajkamesék, melyekben a kisértetek, a rablóhistóriák viszik a vezérszerepet, az ő rémséges eseteikkel, rendkivül élénkké teszik a képzelődést. Bizvást állithatjuk, hogy a fölizgatott gyermeki lélek képzelőtehetségét határozottan megmérgezik. A cselédek gondozására bizott némely gyermek kora-érettsége tudna csak hiven beszélni arról, hogy mily nagy mértékben mozditották elő ezt a lelki hibát azok a meggondolatlan beszédek, azok a szemérmetlen kétértelmű dalok, melyek a legtöbb cseléd-szobában és konyhában bizonyos polgárjogot nyertek. Ezek, továbbá az erkölcstelen képek szemlélgetése, nemkülönben a gyermek jelenlétében végzett hanyag öltözködés és vetkőzés mind oly rontó, sőt dúló hatással vannak a képzelemre, mely nem ritkán nemi kicsapongásra is vezet, a mi pedig a koraérettség egyik legveszedelmesebb s a testet és lelket egyaránt elpusztitó mérge szokott lenni.

Koraérettségre vezetnek még azok az olvasmányok is, melyeket minden válogatás nélkül vesz kezébe a gyermek. Ha egyszer a puszta véletlen kezébe juttatott nem neki való könyvet, akkor a második alkalmat furfangos módon,

ravaszsággal megszerzi magának s oly kétes irányú olvasmányokra teszen szert, melyek képzelmére átkos hatást fognak gyakorolni. Lassan, de biztosan megérlelődik lelkében a regényes kalandok iránti vágyódás. A gyermekből korán kiölik a gyermekded kedélyt, amaz igazi élettámaszt, mely a legapróbb örömökben is tengernyi boldogságot lel, melyben a legparányibb kötelességek is világfontosságuaknak tetszenek. E boldog lélekállapotban a gyermeknek csak rögtön elérhető vágyai vannak, azért nincs komorság, nincs tartós lehangoltság; de van vidor, egészséges, gyermekies pezsgő élet, a mely pedig igazán megbecsülhetetlen ebben a korban.

A korán érett gyermek szivében már nem talál hajlékra sem a kötelességtudás, sem a munkaszeretet, melyek pedig a földi boldogulásnak a legbiztosabb föltételei. A legtöbbször meg oly nagyfokú érzékenység s az idegességnek oly magasfokú feszültsége vesz rajta erőt, mely utóbbi állapothoz csak egy lépésnyire van az elmebaj.

Mindig helyes irányban vezessük tehát a képzelőerőt s ezt soha meg ne zavarjuk, hogy valahogy el ne fajuljon.

Koraérettségre vezethet sok szülőnek az a kárhoztatandó igyekezete is, hogy a gyermek iskolakötelezettségének korát türelmetlenül várja s az iskolai tanittatást siettetni igyekszik. Minthogy azonban a törvény nálunk, Magyarországban, a hatodik év betöltése előtt nem engedi fölvenni a gyermeket a nyilvános iskolába, némely szülő úgy játszsza ki a törvényt, hogy az öt esztendős gyermeket otthon magánoktatásban részesiti, a ki aztán hat éves korában sikeres magánvizsgálat után már a II. osztályba kerül. A törvényes kor előtt megkezdett iskolai tanitásban ritkán szokott köszönet lenni.

Van ugyanis az iskolának még most is egy bűne s ez: hogy nem képes egészen menekülni a scolasticismus hatása alól. Már most, hogy ha az iskolai munkára még teljesen éretlen agyvelő jut a betűbölcseség nyüge alá, akkor egészen biztosak lehetünk abban, hogy a szegény áldozat lelki tehetségei idő előtt el fognak fonnyadni. Tapasztalati tény, hogy a korai iskolai munka blazirttá teszi a lelket, mert a ki akkor eszik, mikor még nincs étvágya, az nem ismerheti az igazi éhséget. A szellemi étvágyat is csak az a gyermek ismerheti, a kit nem terheltek meg nagyon korán mindenféle, nem neki való szellemi eledellel. Az a kérdés, melyet a gyermek lelki szükségletének tudásvágya juttat az ajakára, sokkal jobban előmozditja szellemének a fejlődését, mint a külsőleg reá erőszakolt tudás.

Bűn tehát kisérletezni, hogy a gyermekkel megértessünk s vele fölfogatni akarjunk olyas természetű dolgokat, melyek elméjét még fölülmuljak. Ilyen kisérletezés mindenkor hiú kisérlet marad, mert teljesen kárba vész a fáradságunk. Van ennek még egy nagy hátránya is. Ez pedig az a hibás értelmi és erkölcsi megszokás, mely a nyomában jár.

A gyermekben első sorban is az a meggyőződés ver gyökeret, hogy ő most már bárminő ismereteket könnyen képes elsajátitani. Csakhamar kifejlődik nála bizonyos makacs jellemvonás, melyet a szülők épenséggel nem igyekeznek benne elfojtani, mert azt hiszik, hogy eljárásukkal a gyermek akaratát gyöngitenék, azt talán egészen elnyomnák. Pedig a mit gyöngiten

a mit elnyomni gondolnak, az még nem akarat, az csak indulat, mely erőt vesz az akaraton, hogy ezt tévútra vigye. Az igy nevelt gyermek rendszerint túlbecsüli önmagát. A saját személyéről rendszerint óriási fogalmakat alkot magának s könnyen nagyzási hóbortba esik.

Végül pedig eljutottunk ahhoz a kérdéshez, hogy mit kellene tennünk a gyermek kora-érettségének megakadályozása dolgában?

Minthogy azonban a káros következmények tárgyalásával kapcsolatosan már elmondtam szerény nézetemet az orvoslási módra nézve is, azért itt e részben legfölebb némi összefoglalási munkára lesz csupán szükség, hogy az utolsó kérdéssel tisztába jöhessünk.

A kora-érettség meggátlása czéljából a következők volnának szem előtt tartandók:

1. A korán érett gyermekek azon elenyészően csekély csoportja, a melynek a szellemi fejlődését maga a természet intézi, helyes, okszerű bánásmódot követel a nevelőtől. Első sorban arra legyen gondunk, hogy ezeknek az ingerlékeny lelkeknek a szellemi fejlődése rendes és egyenletes legyen. Testük erősitésére, edzésére mindenkor különös gondot kell fordítanunk. A mennyire lehet, igyekezzünk szellemi fejlődésüket késleltetni. Törekedjünk arra, hogy a szellem fejlődésével folytonosan lépést tartson a gyermek physikumának a fejlődése.

2. A korán érett gyermekek azon csoportját, melyek a fent kimutatott helytelen nevelési eljárás áldozataiul tekintendők, csakis az észszerűen alkalmazott testi és szellemi nevelési eszközökkel gyógyithatjuk ki e lelki bajból. Fontoljuk meg, hogy a gyermek lelki erőit *idő előtt* erőszakolt módon fejleszteni nagy paedagogiai botlás.

Ugyanennek volna minősithető azon hibás eljárás is, mely a lelki tehetségek fejlesztésében a természet által megállapitott sorrendtől eltérőleg előbb azokat miveli, a melyek a helyes sorrend szerint később következnének. A képzelő erőnek mindig nemes irányban történő működtetésére szintén kiváló gond legyen forditva.

3. Általában első és legsürgősebb teendőnk az legyen, hogy a korán érett gyermek eddigi életmódja megváltozzék. A gyermekeik okos voltára büszkélkedő szülőknek be kellene látniok, hogy az erőltetett fejlesztési mód a gyermekben testi és lelki károkat okoz. Veszedelmes módszerükkel tehát hagyjanak abba, hogy ha a gyermek igazi javát akarják. Fontolják meg, hogy az erőszakos ismeretgyüjtésben nincs áldás. A másik teendő az volna, hogy a gyermek, ha csak lehet, más életmód szerint éljen, más környezetbe jusson.

Kitünő hatást lehetne elérni a falusi tartózkodással. A szellemi egyensúly csakhamar helyreállna falun, a hol az egyszerű, egészséges testi táplálék, továbbá az igazi gyermekded kedélyű, hasonló korú pajtások társasága rendkivül jó hatással volna a korán érett gyermek egész lényére. Legyen ennek a szabad levegő s a testi mozgással egybekötött játék a legfőbb üditője és erősitője! Minden lehető módon föl kell benne ébreszteni a cselekvési vágyat, mert a physikai tétlenségben elméje ismét visszatér a káros képzelődéshez.

Nagyon ügyelni kell még arra is, hogy izgató olvasmányokhoz egyáltalában ne juthasson a gyermek. Olvasmányaik kiszemelésénél ne legyen a mélyreható tudomány a czél; hanem adjunk nekik ezekben olyan szellemi táplálékot, mely a kedély nemesitését, az esthetikai és erkölcsi érzés fejlesztését, a képzelet gazdagitását és tartalmassá tételét, továbbá az izlés kimivelését mozditsa elő. A hasznos és hazafias könyvek olvasgatásával, a derék ősök nagy, nemes tetteinek ismertetésével mindennap foglalkozhatnék egy vagy két óráig. Igy aztán nevelhetnénk még belőle tiszta, becsületes jellemet.

Az idejekorán alkalmazott helyes, észszerű nevelési elvek segitségével sok jeles tehetséget lehetne megmenteni a szellemi elzülléstől, a physikai elkorcsosodástól. (*Éljenzés.*)

* * *

Nagy László (Budapest): **A gyermekek koraérettsége.**

A koraérettség a gyermekeknek egyik legközönségesebb s legkevésbbé méltatott baja. Maguk a szülők nem tulajdonitanak ez állapotnak fontosságot, sőt örömet okoz nekik, ha gyermekük nagyon okos, ha felnőtt módjára gondolkozik és cselekszik, ha a felnőttek társaságát keresi; még az egyszerű paraszt szülőt is büszkeség tölti el, ha tizéves gyermeke vele sort kapál, fürészel, talyicskáz s úgy érti a káromlást, mint ő. A szülők nagy reményeket füznek az ilyen korán érett gyermekükhöz s nem tudják megérteni, ha idővel reményeikben szomorúan csalatkoznak. Mindenfélét s mindenkit okolnak s nem jut eszükbe az, hogy ők is hozzájárultak gyermekük elrontásához. A baj oka ott van, hogy nem vették észre, hogy az, a minek annak idején annyira örültek, az ő kiválónak hitt gyermeküknek *rendellenes lelki, vagy testi állapota;* s ezért nem is fáradoztak a baj megszüntetésén, sőt esztelen szeretetükben s tudatlanságukban még fokozták azt. De nemcsak a szülő, hanem a tanitó is figyelmen kivül hagyja a fejlődő gyermeknek ezen szenvedő állapotát. Többnyire nem veszi észre, mert nem ismeri annak fő- és mellékjelenségeit; a koránérett gyermekben csak a jó tanulót látja és szereti, a kivel nyilvánosan tündökölni lehet. Ha észre is veszi a bajt, nem tartja annyira fontosnak, hogy külön intézkedéseket vélne szükségesnek; nem tudván azt, hogy a koraérettségből, bármily ártatlannak lássék is magában véve a baj, súlyos lelki és szervi bajok származhatnak. Sőt magában a szakirodalomban sem méltatták ez ügyet annyira, a mennyire fontosságánál fogva megérdemli. Ezt talán annak is lehet tulajdonitani, hogy a psychiatriai műveket orvosok irták s irják. Sőt Strümpell is, a lipcsei egyetem nemrég elhunyt nagynevű filozófusa és paedagógusa, a paedagógiai pathologia megalapitója, habár elismeri azt, hogy a koraérettség oly baja a gyermekeknek, a mely beható taglalásra szorul, mindazáltal nagy művében[1]) csak érinti a thémát. Mindezeknél fogva méltán illeti elismerés a budapesti nemzetközi gyermekvédő kongresszus előkészitőbizottságát, hogy e tételnek kitűzése által alkalmat nyujt az orvosokból, paedagógusokból és emberbarátokból álló illustris társaságnak ezen közönséges gyermeki bajnak szakszerű és beható megvitatására. Midőn pedig a magam

[1]) Die pädagogische Patologie, oder die Lehre von den Fehlern der Kinder. Von Ludwig Strümpell. III. kiadás. 1899. Lipcse.

részéről hálás köszönetemet fejezem ki a tisztelt előkészitő-bizottságnak az irántam való bizalomért, másrészt bocsánatukat kérem, ha szerény erőm s kevés tudásom miatt csak hiányos alapot szolgáltathatok e felolvasásommal a szakszerű tárgyaláshoz.

A koraérettség fogalma.

Mindenekelőtt helyre kell igazitanom, helyesebben mondva ki kell egészitenem a laikus közönségnek, a paedagógusoknak, sőt részben a psychopathologusoknak a gyermekek koraérettségéről való felfogását.

A koraérettséget rendesen csak az értelemre vonatkoztatják. A koraérettség fogalma a közfelfogás szerint egybe esik a koraokosságnak fogalmával. Ez nem helyes, mert a koraérettség a testi és lelki élet bármely ágában és pedig nemcsak a főirányokban, hanem az alárendelt lelki és testi működési körökben is kifejlődhetik. Koraérett lehet valaki nemcsak *értelmileg*, hanem *testileg s erkölcsileg* is; sőt az alárendeltebb lelki functiókban is, számolásban, zenélésben, társadalmi illemtudásban is, kifejlődhetik ez. Hasonlóképen nem helyes, hogy koraérettnek csak azt mondják, a ki az átlagnál nagyobb fejlettséget mutat, vagy a mint *Sanders* kifejezi, a ki okosabb, mint éveinek száma szerint várható. Igenis, koraérettnek mondható az is, a ki az átlagnál egy tekintetben sem fejlettebb, de *nincs meg az arány a saját* lelki és testi erőinek s működési irányainak fejlettsége között; igy értelmileg koraérett lehet az, a ki nem okosabb az átlagnál, csak testi elmaradottságához képest igen okos.

Ugyanis a koraérettségett úgy magyarázhatjuk, hogy az erőknek emlitett aránytalansága nem a természetes fejlődés eredménye, hanem úgy jön létre, hogy a gyermek fejlődése egy vagy más irányban mesterségesen gyorsittatik. Erőltetett fejlesztés nélkül koraérettség nem származik. A mondottakból következik, hogy a koraérettség eredetére és természetére nézve *rendellenes* állapot.

A koraérett gyermek értelmi fejlettsége nem áll arányban eredeti értelmi képességeivel; ezért mondja Közle: »Okosabbnak látszik, mint a milyen. Az ő okossága csak frázis-csengés.[1])« Egyszóval nincs meg az arány az értelmi erők s az általuk végzett munka minősége között. Ezért nem téveszthető össze a koraérett gyermek az u. n. *csudagyermekkel*, a kinek kimagasló értelmi tevékenysége a fejlettebb agyszervezet működésének természetes következménye, a kinél tehát a magas fokú értelmi tevékenység nem rendellenes állapot. Mozart, a ki 4 éves korában hangverseny-darabot szerzett, de később tündöklő csillagává lett a zenei művészetnek, csak csudagyermek volt, de nem koraérett, épen igy Torquato Tasso is, a ki 13 éves korában már a pádua egyetemen hallgatta a theologiát, jogot és filozofiát, de később Olaszország halhatatlan költőjévé vált; vagy Hugo Grotius, a ki 14 éves korában a leideni egyetem hallgatója s 16 éves korában bacca laureatus lett, de később Hollandia egyik legnagyobb államférfiává fejlődött. Ez a meghatározás azonban nem zárja ki az esetet, hogy a csudagyermek erőltetett fejlesztés által koraéretté is ne váljék. A hires magyar számológyermek, Frank, a ki 5 éves korában 7—8 jegyű számokból könnyűséggel vont köbgyököt, koraérett is volt; húsz éves

[1]) Rein: Encyklopädisches Handbuch der Pädagogik, I. kötet.

korában a psychopatikus degeneratio jelei mutatkoztak rajta s ugyanoly természetű számműveleteket már nehezen s hibásan végzett. Értelmi képességének elgyengülésén kétségbe esvén, önmaga vetett végett életének.

Azon koraérettségen kivül, a melyet egészséges gyermeknél külső hatások, mint erőszakolt fejlettséget hoznak létre, léphet fel koraérettség belső okból is, mint a gyermekkel született lelki baj kisérő tünete. Ez a koraérettséget különbség kedvéért *származott*, vagy *secundär* koraérettségnek, az előbbit pedig keletkezésénél fogva *eredeti*, vagy *primär* koraérettségnek nevezhetjük. A secundär koraérettség a *gyermekkel született dispositio* és *megterheltség* kapcsán léphet fel. A veleszületett dispositio ugyanis a benyomások iránt fokozódó fogékonysággal jár; az ilyen gyermekek gyakran élénk szellemüek s értelmileg és kedélyileg is gyorsan fejlődnek. Még kifejlődöttebben mutatkozik a kora érettség a veleszületett terheltségnél. Az ezen lelki bajt jellemző lelki és idegizgultság, a mint arról Koch értesit[1]), mint igen élénk lelki tevékenység nyilvánul, különösen az eszes, tehetséges gyermekeknél. Az ilyen gyermekek gyakran sokat igérők, szellemesek, szinte mértéktelenek a tanulásban; az én képzetének a tudatba való túlzott nyomulása miatt fejlett önérzetüek; ösztöneik izgultsága következtében az érzéki gyönyörökben, nemi életükben s bizonyos immoralis vonásokban, a hazudozásban, lopásban nagy előrehaladottságot mutatnak; egyszóval a koraérettség mindennemü jelei előfordulhatnak náluk, de több-kevesebb határozottsággal fölfedezhetők az ily gyermekeken a psychopathikus terheltség egyéb nyomai is, a rendkivüli érzékenység, aggodalmasság, az erkölcsi élet mérték nélküli ellentétei, az emlékezet s általában az idegélet gyengesége. S ezek a jelek könnyen megkülönböztethetővé teszik az eredeti koraérettségtől. Ez a secundär koraérettség az idegrendszer bizonyos elváltozásaival függ össze. Ezért ezzel szemben a paedagogusnak egyéb teendője nem lehet, mint annak megfigyelése; *a gyermek szakértő orvosi kezelésre szorul.* A paedagogiai kezelés szempontjából a tulajdonképeni, az általam u. n. *eredeti*, vagy *valódi koraérettség fontos.* Ezentúl csak ezzel fogok foglalkozni s a mit mondandó leszek, az mind a koraérettség ezen nemére értendő.

A koraérettség tünetei, okai, következményei.

Tünetek. A psychiaterek általában megkülönböztetik a lelki *betegségektől* (psychosisoktól) a lelki *bajokat.* Az előbbiek a szó szoros értelmében agybetegségek, utóbbiak ép szervezetü embernél lépnek fel s csupán az agy hibás functiójából származnak. Ezeket dr. *Koch* J. a zwiefalteni tébolyodottak házának orvosa, alapvető, kiváló munkájában, »*psychopatikus korlátoltságok*«-nak (psychopathische Minderwertigkeiten) nevezi[2]). A psychiaterek az u. n.

[1]) Dr. J. L. A. *Koch:* Die psychopatischen Minderwertigkeiten. Ravensburg. Mayer Ottó kiadása. 1893. I. rész. 23. l.

[2]) *Die psychopathische Minderwertigkeiten.* Dr. *Koch* J. L. A. Ravensburg. 1893. S egy másik munkájában: *Das Nervenleben des Menschen.* Ravensburg. 1896.

Hasonlóképpen nevezi azokat dr. *Römer A: Psychiatrie und Seelsorge* czimü munkájában. Berlin. 1899. — Ugyanezeket a lelki bajokat dr. *Strümpell*, minthogy csak functionális zavaroknak tekinthetők, *psychopathikus állapotoknak és folyamatoknak* nevezi.

szerzett psychopatikus korlátoltságoknak három fokozatát különböztetik meg, u. m. a *psychopatikus dispositiót*, a melynél az agyszövetek és a lelki erők izgatottsága magasabb fokú lelki tevékenységeket okoz, rendesen *a nélkül, hogy az elfáradás állapota fellépne*, sőt a fokozott lelki erő tudata mutatkozik. A psychopathikus korlátoltságok magasabb foka a *psychopatikus megterheltség*, a melynél az agy fokozottabb izgatottsága mellett a lelki erők is fokozottabb, de rendellenesebb működésben vannak *s a testi szervek s lelki erők kifáradásának állapota, a kimerültség érzése észlelhető*. A harmadik fok a *psychopatikus degeneratio*. Ez a baj már az agyszövetek s a testi szervezet bizonyos elfajulásaival van összekötve, a melyek a lelki erők általános, vagy részleges, de mindig *állandó elgyengüléseivel* kapcsolatosak.

A koraérettség a hibás lelki functiók legkönnyebb fajához, az u. n. *psychopathikus dispositiók* körébe tartozik. Ezzel azonban korántsem állitom, hogy minden koraérettség szükségképen psychopathikus állapot. Különösen az 5—7 éves kis gyermekeknél mutatkozhatnak a koraérettségnek bizonyos jelei a nélkül, hogy a lélek és test működése kóros állapotokat tüntetne fel, tehát hogy a psychopathikus dispositio esete meg volna állapitható. De ilyenkor is kérdéses, hogy a gyermeki lélekben nem *lappang-e* már a baj. Az ilyen gyermekre ügyelni kell, mert a fogékonyság megvan nála a baj kifejlődéséhez; szervei *praedisponáltak* a psychopathikus állapot származásához.

Ezek után megkisérlem a koraérettség *jeleit* összeállitani, egyelőre tekintet nélkül arra, hogy fennforog-e a psychopathikus dispositió kifejlődött esete. Megjegyzem, hogy a felsorolandó jelek korántsem tartanak számot a teljességre, sőt a feltétlen igazságra sem. A jelek teljessége kétségtelen pontossággal csak sokak tapasztalataiból lesz összeállitható.

Az *értelmileg* koraérett gyermek gondolattartalma leginkább abban különbözik a teljesen egészségesétől, hogy gondolatai *elvontabbak* ezekéinél. Ez azért van, mert képzeteinek egy részét s épen azokat, a melyek a tudatot uralják, nem érzéklések útján, hanem főleg képzetassociatiók által szerzik. Ezek a képzetassociatiók a felnőttek gondolattársitásainak utánzatai, egyszerű lenyomatai s nem a gyermek öntevékenységének eredményei s ezért a gyermek szabad tevékenysége szempontjából értéktelenek. A koraérett gyermekek cselekvéseikben s gondolkozásukban *önállótlanabbak*, mint más gyermekek, a kik érzéklések s apperceptió által szilárd képzetekhez jutnak. A koraérett gyermekek gondolatai nem a kellő inductió útján készülnek, tartalmatlanok; itéleteik, következtetéseik hibásak, *előitéletesek, félszegek*, a mint *Közle* mondja: a koraérettség az *éretlenség* mellékértelmével kapcsolódik.

Az elvont gondolatok uralma az értelmet elvont irányba tereli, az érzékszervek szabad tevédenységét gátolja. »A koraérett tulon-túl okos, az egyszerűt, a közellevőt észre nem veszi.« (Közle.) Vagy a mint Herder magyarázza: »A nagy okosság a butasággal határos.«

Természetes, hogy az értelmi fejlődés jelzett sajátságos iránya kihat az akarati tevékenységre, azt egyoldalúvá teszi. A gyermek szeret tanulni, de különösen olvasni s ez irányú kedve az elért sikernek érzésétől, a szülők s tanitók dicséretétől sarkalva s esetleg psychopathikus izgultság következté-

ben néha a mohóságig fokozódik. Ellenben testileg lusta, élénkebb mozgásoktól idegenkedő, kerüli a kézimunkát, játékot. Ez okokból kedélymozgalmai is egyhanguak, hiányzik azokból a külső benyomásokat kisérő eleven hangulatváltozás, a mi a normalis gyermek kedélyének jellemző vonása.

Az *erkölcsileg* koraérett gyermeket jellemzi a *naivitásnak hiánya, a felcsigázott s elfajult önérzet.*

A naivitás hiánya abban áll, hogy a gyermek a felnőttek cselekedeteit, beszédét, szokásait, kedvteléseit utánozza, a nélkül, hogy a felnőttek tevékenységének egyéni és társadalmi erkölcsi értékét mérlegelni tudná s a nélkül, hogy utánzásaiban bármi öntevékenység mutatkoznék. S épen ebben különbözik a koraérett gyermek viselkedése az egészséges gyermek játékától, a mely szintén a való élet utánzata ugyan, de a gyermek képzeletétől módositva, kezdetleges világnézetétől egyszerűsitve. A játszó, a saját kedve szerint foglalkozó gyermeket épen az gyönyörködteti, a mit ő az ellesett mintájához hozzáad, a miként azt módositja s ez az az érzelem, a melyet a gyermek *együgyűségének* (*naivitásának*) mondunk. Ez az öntevékenység a koraérettnél hiányzik, ő egyszerűen másolja a felnőttet s ezért nem is együgyű. A koraérett gyermek gyönyörűségei egészen is mások, mint az együgyű gyermekéi. A koraérett azokban a hatásokban keresi az élvezetet, mint a felnőtt. Az együgyű gyermek, ha bált játszik s felveszi nénje, vagy bátyja ruháját, örvend annak, a mit ő kitalált; a koraérett gyermek már valóságos gyermekbálba megy s itt magában a tánczban s a másnemű gyermekkel való érintkezésben keresi kétes élvezetét. A naivságnak eme hiánya okozza a koraérett gyermeknek az ártatlan örömök iránti *elfásultságát, blazirtságát.* Ő nem azt keresi, a mi örömet okoz, hanem a mi élvezetet nyújt; nem a kedély csapongó mozgalmaiban keresi szórakozását, hanem a mi idegeit ingerli.

A blazirtságnak édes testvére a koraérett rendellenes *komolysága*, a mely egyrészt természetes következménye az örömtelen életnek s esetleg nem egyéb, mint az erős idegingereket kisérő visszahatás; de a koraérett gyermek, vagy gyermekifjú magára is erőszakolja a komolyságot, hogy férfiasnak, vagy nagylányosnak tünjék fel.

Mindezen belső viszonyok, valamint a szülők oktalan tetszésnyilatkozatainak eredménye az, hogy a gyermek *önérzete* természetellenesen magasra fokozódik s elfajul. Az önérzet ezen elfajultsága *hiúságban*, hánya-veti *elbizakodottságban*, *kevélységben*, *gőgben* nyilvánul. Az ilyen koraérett gyermek társait s társainak játékát lenézi, kerüli. De akár kicsinyek, akár felnőttek között van, magát kényeskedésével, kelletlenkedésével, ostoba rátartiságával kiállhatatlanná teszi.

A *testi koraérettség*, a mint azt a köznép gyermekeinél megfigyelhettem, fokozott testi erővel, de a mellett beteges külsővel, testi lomhasággal s ügyetlenséggel s többnyire szellemi visszamaradottsággal jár.

A mint fentebb mondottam, a koraérettség nem fejlődik ki mindig nyilvánvaló psychopathikus állapottá. De a gyermekkel szemben követendő eljárás szempontjából fontos annak eldöntése, hogy a koraérettség össze van-e kötve

lelki kóros állapottal. Ez okból ideiktatom a *psychopathikus dispositió* tüneteit, a miként azokat *Strümpell* Lajos művében a gyermekekre nézve felsorolja.[1])

A psychopathikus dispositió esetén már meglátszik a gyermeken, hogy lelkileg meg van támadva. Ezt mutatja a gyermek túlságos *érzékenysége*; továbbá lelkületének *izgúltsága*; a mi a gyermek *nyughatatlanságában, indulatosságában*, boszantó magaviseletében, vagy néha fokozódó *munkaszeretetében* nyilvánul.

Testi anomáliák mindig észlelhetők, a melyek néha aránylag erősebbek a lelkieknél. Ilyenek: a fejfájás, fejnyomás, rosz alvás, nehéz emésztés, hideg lábak.

Okok. Eltekintve azon ritkább esetektől, a mikor a koraérettség a veleszületett psychopathikus dispositió, vagy megterheltség következtében, e bajoknak egyik tüneteképen lép fel, a koraérettség mindig szerzett baj s miként már emlitettem, oly paedagógiai hatásokból származik, a melyek a gyermek egyoldalú fejlődését okozzák, a különböző lelki s testi erők közötti arányt megzavarják. Igy származik mind az értelmi, mind az akarati s testi koraérettség. Az értelmi, akarati s testi erők közötti aránytalanság kétféle módon jöhet létre; vagy *positiv módon*, úgy, hogy az értelmi, illetőleg az akarati, vagy testi erők gyakori és tervszerű ráhatások által a többi erőknél jobban fejlesztetnek; vagy *negativ módon* úgy, hogy a test, vagy az értelem, vagy az akarat fejlődésére gond nem fordittatik, mi által az erők egyike, vagy másika fejlődésében visszamarad.

Lássuk először az előbbi, a *positiv* hatásokból származó koraérettséget.

Az értelmi koraérettség rendesen a család, iskola (kisdedóvó) és a társadalom együttes hatásából fejlődik ki. Különösen a nagyvárosokban már a lakásviszonyok megnehezitik a gyermek mindenoldalú arányos nevelését, a mennyiben a gyermeket a természetes fejlődés leghathatósabb tényezőjétől, a szabad természettől elvonják. A zárt helyen a gyermek foglalkozása, játéka önkénytelenül egyoldaluvá válik, ezek csak az elméjét és nem az érzékszerveit ingerlik. Fokozza a viszonyok kedvezőtlenségét a szülők oktalan nevelése, a kik részint saját gyönyörűségükre, részint téves elvekből kiindulva, korán »tudományokra« fogják gyermekeiket. Képeskönyvek, versek, dalok, összerakó csendes játékok, két-háromféle nyelv gyötrelmei teszik ki azt a világot, a melyben a kisded felnövekedik. Majd korán megismerik a betűt, megtanulnak olvasni s a 6—7 éves gyermek kezébe adják a gyermekujságot. Ez s majd a *napilapok* válnak a gyermek gyönyörűségének forrásává. Elméjét, szivét kalandos történetek s érdekes leirások raja tölti be; de zárva marad a szabad természet hatásai elől. A gyermek érző és gondolkodó, de vak és süket lénynyé fejlődik. A kisdedóvó és az iskola is részt vesz a baj előidézésében; munkájok jobbára csak értelmi gimnastikálásból áll; oly mezőn kalauzolják a gyermekeket, a melyen sok a sivár kő, a holt betű, de kevés az élet, az öröm s alig terem üditő, erősitő lelki táplálék.

Az erkölcsi koraérettség melegágya a családban egyrészt a szülői *majomszeretet*, a mely a gyermekben nem a természetesen mutatkozó együgyűségek,

[1]) Paedagogische Pathologie. 329—330. l.

hanem oly hajlamok kifejlődésének kedvez, a melyek az erkölcsi koraérettségre vezetnek; másrészt a gyermekben korán fellépő *önzés*, a mely a gyermek azon törekvésében nyilvánul, hogy magát mindenki fölött úrrá tegye. Ez az érzelem a kis gyermekben féktelen kívánságokat, indulatokat, erőszakosságokat szül, a melyeket a szülők, minthogy azokban a gyermek kiváló értelmi és akarati erejének nyilvánulását látják, dédelgetésükkel még fokoznak. A gyermek mindazt birni óhajtja s azt hiszi, hogy birja is, a mi csak a szülők és felnőttek hatalmi és jogkörébe tartoznak. A koraérett 10 éves gyermek csak úgy beszél az őt körülvevő személyzetről: az inasom, a szobaleányom, a kisasszonyom, a zongoramesterem, a fogorvosom, a szabóm, a czipészem; utánozza a felnőttek kifejezéseit, ő toilettet csinál, ő látogatást tesz, udvarol. Az ilyen gyermekre csak szerencse, ha iskolába kerül, a hol a gyermeksereg köztársasági élete s a tanitó okos szigora kigyógyitja nagyzási hóbortjából. A szülők azonban igen gyakran nélkülözik, vagy ellensúlyozzák az iskola jó hatását s tovább folytatják gyermekük ferde nevelését. Korán megismertetik őt az ő mulatozásaik gyönyöreivel s azokkal az intézményekkel, a melyeket a társadalom csak a felnőttek mulattatására és szórakoztatására hozott létre. A gyermek együtt mulat, vadászik, éjszakázik a nagyokkal, hallja dévajkodásaikat, velük élvezi a szeszes italokat; s mindezeket társai előtt dicsekedve emlegeti. A gyermeket azután bálba, szinházba, sőt kávéházba, vendéglőbe, lóversenyre viszik, — a fővárosban ez egész közönséges, — s ezek a helyek is korán megtanitják őt az élvezet-hajhászásra s elvonják a természet és a gyermeki élet más örömeitől s csakhamar kifejlesztik benne az erkölcsi koraérettséget a maga összes tüneteivel.

A testi korafejlettséget az okozza, hogy a gyermeket korán súlyos testi munkára fogják. Erre hazánkban sok példa van. A 10 éves gyermekeknek a mezei munkára, szántásra, kapálásra, vagy a napszámos munkára, fürészelésre, favágásra való felhasználása egész közönséges; a folyamszabályozásoknál 14 éves gyermekekkel kubikoltatnak, a mi tudvalevőleg a legnehezebb kézimunka. Előfordul, hogy a gyárakban is alkalmaznak az ipartörvény ellenére 15 éven aluli gyermekeket. A gyermekeknek a súlyos testi munkában való részvétele az oka részben az alacsony fokú intelligentiának is, a mely itt-ott a köznépnél, annak egyes rétegeinél, a napszámosoknál tapasztalható, valamint a később bekövetkező testi elsatnyulásnak is.

Végre előidézheti a koraérettséget az is, hogy a gyermek a lakás rossz egészségi viszonyai, a rossz levegő, a hiányos és rossz táplálkozás s esetleg a betegségek miatt testileg elsatnyul, visszamarad; mindamellett rendes iskolai oktatásban részesül. Ez esetekben tehát *negativ* hatások okozzák a testi és szellemi fejlettség közötti aránytalanságot.

Következmények. A tünetek leirásánál rámutattam a koraérettség következményeire is; ezért e helyen csak néhány szempont kiemelésére szoritkozom.

Különösen a kisded korban, a 8—10 évig fellépő koraérettség az esetek nagyobb részénél *mulékony* természetű, psychopathikus állapottá nem fejlődik. Az által, hogy az idegrendszer, általában a testi szervezet azon részei, a

melyek a fejlődésben visszamaradtak, a *természet visszapótló erejénél* fogva vérrel bővebben láttatnak el s jobban táplálkatnak, e szervek nagyobb tevékenységhez s gyorsabb fejlődéshez jutnak; az egyénben a testi és lelki működések közötti aránytalanság, hacsak az egyoldalú hatások tovább nem folytatódnak, idővel kiigazodik. Mindazonáltal kétséges, hogy az a körülmény, hogy a gyermek fejlődésének egy korszakában bizonyos természetszerű értelmi benyomásokat, természetes kedélymozgalmakat nélkülözött, nem hagy-e az egyén életében állandó nyomot. Igen valószínű, hogy a természetellenes behatások következtében a gyermekben kifejlődő fogalmak és érzelmi alakulatok a felnőttnek fogalmi és érzelmi alakulásaira is befolyással vannak, a felnőttnek ítéleteit, szabad elhatározásait megkötik, ferde irányba terelik; a magasabb erkölcsi eszmék iránt fogékonytalanná teszik.

Ha a koraérettséget okozó egyoldalú hatások nem szünnek meg, sőt, a mi igen gyakori eset, fokozódnak, a koraérettség állapota *állandóvá* válik. Minthogy a koraérettség bizonyos agyszervek s lelki erők rendellenesen magas fokú tevékenységéből származik, az állandósult koraérettség állandó izgalmat okoz az illető agyi szervekben. Ez az oka annak, hogy az állandó koraérettség rövid idő alatt, igen sokszor azonnal *psychopathikus állapotba*, a léleknek kóros tevékenységébe megy át. Első fokon fellép a *psychopathikus dispositio* s ha ez nem orvosoltatik, az izgalmak magas fokúakká válnak, a növekedő ifjú ingerlékenynyé, indulatossá, ijedőssé, testileg kiéltté válik, illuziók, kényszergondolatok üldözik, a szellemi munkát nem birja; egyszóval előáll a lelki *megterheltség* kóros állapota, a mely még magasabb fokon az értelmi és érzelmi eltompultsághoz, a *psychopathikus degeneratióhoz* vezethet.

A koraérettség gyógyitása, megelőzése.

Gyógyitás. A koraérettség gyógyitási módja attól függ, mily stádiumban van a baj. Ha a koraérett gyermek a psychopathikus dispositio, vagy megterheltség kórtüneteit mutatja, akkor szakértő orvos tanácsa kérendő ki s a gyermek rendszeres orvosi kezelés alá veendő. Ellenben ha a test és lélek működése már a rendestől eltérő jelenségeket mutatja, de a kóros állapot legalább nyilvánvalóan nem fejlődött ki, akkor a paedagogusra háramlik a feladat, hogy a rendelkezésére álló eszközökkel a baj megszünésére hasson.

Hogy milyen eljárást kövessen a nevelő a koraérettséggel szemben, az az előbbi fejtegetésekből nyilván következik. Minthogy a koraérettség egyoldalú hatásokból származik, a testi és lelki erők működésének arányosságát úgy állithatjuk helyre, ha azokat a hatásokat, a melyek a gyermek egyoldalú fejlődését okozták, csökkentjük s a gyermek többi testi és lelki szerveire erősitőleg hatunk. Az értelmileg koraérett gyermeket egyidőre eltávolitjuk az iskolából; félretétetjük vele könyveit, olvasmányait; megszabaditjuk a melléktanulmányoktól, az idegen nyelvektől, zenétől; egyszóval, a mint dr. *Abegg* mondja: »*szellemi diaetának vetjük alá*«. Ezzel szemben engedjük őt a *szabad természetben* mozogni, lelkét *a saját erőire s a természetes hatásokra hagyva* működni s *erősitjük* mesterségesen is testileg. S ezt mindaddig teszszük, mig a gyermek teljes testi és lelki felüdülése be nem következik.

Az erkölcsileg koraérett gyermeket legegyszerűbb azon család és társaság köréből kivonni, a mely a hibák kifejlődését okozta.

Idegen családba s egyszerűbb társaságba kell őt elhelyeznünk s egykorú gyermekek közé vinnünk, a hol az ő nagyzásait nem tisztelik, szertelen vágyainak, kívánságainak kielégítésére alkalma sem nyilik s a hol az egyszerű, természetes családi és társasági kör a gyermeket ferdeségéből s képmutatásából önkénytelenül is kigyógyitja s a nemesebb életfelfogás iránt fogékonynyá teszi. Az ilyen gyermek kigyógyitása sok türelmet és tapasztalatot kiván. Az ilyenekről mondja dr. *Abegg:* »A szent szeretet és komoly fegyelem minden eszközét fel kell használni, hogy az eltévelyedett az ő helyzetének korlátai közé kerüljön és kezdjen lelkiismeretesen és hűségesen *kicsiben dolgozni.*«

A testileg túlerőltetett gyermeknek természetesen a rendszeres testi munkától való elvonás és szellemi foglalkoztatás használ.

Megelőzés. Legfontosabb teendő e bajjal szemben annak *megelőzése.* Ezt elérhetjük, ha a családban, kisdedóvóban és iskolában *természetes nevelési rendszert* s a társadalomban oly intézményeket honositunk meg, a melyek a családot és iskolát ilyen nevelés kivitelében támogatják. Ezen természetes nevelésen korántsem a Rousseau-féle naturalismust értem, a mely a gyermeket a társadalomból kivonja s kizárólag a természet hatásának teszi ki. Ezt a nevelést én, mert a gyermekben egyoldalú fejlődést hoz létre, érzéki életet teremt a magasabb eszmei és érzelmi tartalom kárára, természetellenesnek találom. De nem vagyok barátja amaz általánosan érvényes nevelési rendszernek sem, a mely a gyermeket idejekorán elvonja a természettől, már kis korában felnőttnek tekinti, a nagy társadalom hatásainak szabadon kiteszi, benne oly gondolatokat s érzelmeket ébreszt, a melyek a felnőttre nézve értékesek lehetnek, de a gyermekeknek veszélyt hozók. Természetesnek találom ellenben az oly nevelési rendszert, a mely a középuton halad ezen két nevelési irány között, a mely mind a két tényezőből, a szabad természetből s a társadalomból a kedvező hatásokat egyesiti s úgy használja fel, hogy a gyermekek testi és lelki erőinek arányos fejlődése jön létre. Ezt az arányos fejlődést úgy érhetjük el, *ha a gyermek oktatása mellett tért adunk a gyermek természetes cselekvési hajlamai nyilvánulásának.* E természetes cselekvés közben a gyermek *közvetlen* érintkezésbe lép a természettel s a társasággal s létre jő a közvetlen *kölcsönhatás* a gyermek és a természet, a gyermek és a társaság között. A gyermek kivülről a tárgyaktól s egyénektől annyi benyomást fogad, a mennyit appercipiálni képes; s a természetre és egyénekre s a társasági közakaratra is oly mértékben hat, a mennyire a saját erőinek érvényesülése megengedi s megkivánja, mi közben önérzete az öntevékenység természetes talaján fejlődik s erősödik. Engedjük tehát a gyermeket a négy fal közül kiszabadulni s a természetben szabad helyen szabadon mozogni, játszadozni.

Az ilyen nevelésnek a nagy városokban a családok, a társadalom, az állami és községi hatóságok közönye, tájékozatlansága miatt majdnem leküzdhetetlen akadályai vannak. Ha már nem érhetjük el azt, hogy minden ház kis kerttel legyen kapcsolatos, minden iskolának fákkal körülültetett nagy

udvara legyen: azt a jövő nemzedék érdekében feltétlenül kívánnunk kell, hogy nagy városokban, mint Budapesten is, kerületenkint elszórtan oly *fás terek* legyenek, a melyek nemcsak a felnőttek üdülésére szolgálhatnak, hanem a kicsinyek mulatozására és játékaira is. Budapesten kerületenkint 4—5, összesen 40—50 *játéktérre* volna szükség; jelenleg azonban mindössze sincs több ötnél s az istenadta gyermekek a lerombolt házhelyeket kénytelenek ellepni s lefoglalni játékösztönük kielégítésére.

A kisdedóvók sem felelnek meg a természetes nevelés kívánalmainak. Nem tartom helyesnek, hogy azok a szülők, a kik képesek otthon a gyermekük czélszerű neveléséről gondoskodni, mégis kisdedóvóba küldik gyermeküket. A kisdedóvó a családi nevelést nem helyettesítheti. A kis gyermek a 3—6 éves korban erőtlenségénél s fejletlenségénél fogva természet szerint a családé; az volt még Spártában is, a hol az állam foglalta le magának nemcsak az oktatást, hanem a nevelést is. A kisdedóvóban már akkor kiteszszük a gyermeket a társaság hatásának, a mikor még nem érzi a társaság szükségét. Nemkülönben hibáztatom azt, hogy a kisdedóvó az ő tömegnevelésével gyakran elfojtja a gyermek öntevékenységét s elvont oktatgatásaival fejlődését ferde irányba tereli. A kisdedóvót csak az oly gyermekekre nézve tartom áldásos és nélkülözhetetlen intézménynek, a kik odahaza kellő gondozásban s nevelésben nem részesülnek. De feltétlenül kívánatos, hogy a kisdedóvó a szabad mozgás s a gyermeki öntevékenység tanyája legyen. Ne rabbilincseket rakjon a gyermekre, hanem szabad szárnyakat adjon feltünedező erőinek.

Az iskola is sokat vétkezik a gyermekek természetes fejlesztése ellen. Egész iskolai oktatásunk elvont természetű. A tanitást olvastatással és iratással kezdjük abban a korban, a mikor a gyermeknek sem gondolatai nincsenek az irásbeli közléshez, sem természetes érzéke az irott gondolatok iránt. Mikor azután az olvasás és irás nehézségein keresztülesett a gyermek, azontúl is az irott szó viszi a főszerepet oktatásunkban s még szerencse, ha az élőszónak is jut méltó szerep. De annál kevesebb az érzéklés, az érzékek szabad használata s a természet tárgyaival való activ foglalkozás. A gyermeket napnap után az iskolaszoba négy fala között tartjuk s a szabad természet jelenségeit, élő tárgyait halavány utánzatokban, vagy rosz képekben mutatjuk be. S azt hiszszük, hogy ezzel mindent jól végeztünk, mert eleget tettünk a »szemléltetésnek«! De a gyermeknek nemcsak érzékszerveit, hanem kezeit is megkötjük. A kis gyermek órák hosszan át ül összetett kezekkel s lábakkal. Kezébe nem adunk semmit, hogy szétszedhesse, összerakhassa, átformálja. *Szabad játék, úszás, minél több kirándulás a szabad természetbe, kézimunka:* ezek azok a nevelési tényezők, a melyek ma még hiába kopogtatnak a kicsinyek és nagyok iskoláinak falain; pedig ezek volnának hivatva megmenteni a gyermeket a mai egyoldalú iskolai rendszer káros hatásaitól, a testi elsatnyulástól, idegességtől, kóros lelkiállapotoktól.

A mi végre azon értelmi s erkölcsi koraérettséget illeti, a melyet a szegény sorsú városi családok életének kedvezőtlen hygienikus és moralis viszonyai a testi elcsenevészedés kapcsán hoznak létre, nézetem, hogy ezen maguk a családok nem segithetnek; hanem a társadalomnak és államnak

feladata oly intézményeket létesiteni, a melyekkel a viszonyok súlyát enyhiteni lehet. Ilyen intézmények lehetnek a *szünidei gyermektelepek*, a családi ház rendszer alapján épült *munkástelepek*, az *iskolai fürdők*, a *gyermekek óvodai*, illetve *iskolai étkezése*, a melyek mind alkalmasak arra, hogy a gyermekek kedvezőbb egészségi és erkölcsi viszonyok közé jussanak, mint a melyekkel otthon találkoznak.

Paedagogiai pathologia.

Előadásom elején hivatkoztam arra, hogy a koraérettséget, a gyermekek e közönséges hibáját, sem a szülők, sem a hivatásos paedagogusok nem méltatják figyelemre. S ennek oka gyanánt azt is emlitettem, hogy a koraérettség pathologiája nincs részletesen kidolgozva. De azt is, hogy a nevelők egyáltalán nem ismerik eléggé a baj tüneteit, okait, következményeit s igy azon módokat és eszközöket sem, a melyek által ezen segiteni lehet.

Hasonló az eset a többi psychopathikus bajoknál s gyermeki hibáknál. A lelki kóros esetek kifejlődnek s esetleg el is mulnak a gyermekeknél, a nélkül, hogy a velük foglalkozó szülőknek, tanitóknak, egyáltalán tudomásuk volna az illető gyermeki hibák psychopathikus természetéről. Ha bármily szembetünően mutatkoznak is a tünetek, azokat egyszerűen a gyermek egyéni hibáinak tudják be s ilyen szempontból is kezelik a bajt. Annyival inkább esnek súlyos tévedésbe, mert néha-néha a legegyszerűbb, legközönségesebb lelki hibák megett ott lappang a psychopathikus állapot. Például ha a gyermek renyhe vagy indulatos, vagy engedetlen és daczos, vagy nem tud felelni, hajlandók vagyunk a hibákat egyszerű fegyelmi eseteknek, vagy tudatlanságnak minősiteni; pedig az esetek gyakran tulajdonképen nem egyebek, mint psychopathikus állapotok tünetei, vagy esetleg valamely rendellenes testi functiótól, emésztési zavartól, szivbajtól származhatnak. Az ilyen esetekben alkalmazott fegyelmi eljárások rendesen inkább ártanak, mint használnak, súlyositják a bajt s nem ritkán végzetessé válhatnak a gyermekekre. Sőt talán azon állitásommal sem túlozok, hogy az orvosok sem ismerik fel mindenkor a bajt s igy azoknak a tüneteknek vagy semmi fontosságot sem tulajdonitanak, vagy ellenkezőleg túloznak s a mélyebben rejlő psychosisokra gondolnak ott, hol csak functionalis zavarról lehet szó.

E tévedések forrása, nézetem szerint, hogy a gyermekek nevelésével foglalkozóknak psychopathikus irányú tájékozottsága többnyire teljesen hiányzik. Szerfölött kivánatosnak tartom, hogy innen, a budapesti gyermekvédő-kongresszusból mozgalom induljon ki, a melynek czélja legyen e bajon segiteni. Oda kell hatni, hogy népszerű iratok szerkesztessenek és terjesztessenek el a szülők között, a melyek alkalmasak legyenek a szülőket közönségesebb gyermeki hibák természetéről, okairól fölvilágositani s őket ezek felől kellő belátásra juttatni. Oda kell továbbá hatnunk, hogy az elemi iskolákban működő tanitók a tanitóképző-intézetekben s a középfokú iskolák tanitói s iskolaorvosok az egyetemeken jussanak kellő psychopathologiai ismeretekhez. Az elemi tanitók képzőintézeteiben a neveléstan keretében volnának ismertetendők az alapfogalmak s a közönségesebb hibák tana, mi által ők arra képesittetnének, hogy

a mutatkozó gyermeki hibákat nem izolált megjelenésökben, hanem összefüggésökben s okaikban fogják fel s ezen ismereteik birtokában a szülőknek is szolgálhatnának tanácscsal. Az egyetemeken pedig külön tanszék volna fölállitandó a paedagogiai pathologia számára. A mióta dr. *Strümpell* Lajos *Paedagogische Pathologie* című munkáját kiadta (a 3-dik kiadás ez évben jelent meg), a melyben a gyermeki hibákat psychiátriai és phylosophiai alapon rendszeresen tárgyalja, azóta ez a tan a paedagogiának önálló ágává lett s mint ilyen külön tudományos taglalásra tarthat számot.

Végül inditványozom, mondassék ki annak szüksége, hogy külön nevelőintézetek keletkezzenek azon gyermekek számára, a kik psychopathikus korlátoltságokban, tehát többé-kevésbbé könnyen gyógyitható lelki bajokban szenvednek, a kikről a tébolyodottak házában nem gondoskodhatnak, de bajukat a család, vagy iskola meg nem gyógyitja, sőt esetleg még orvosi kezelés mellett is a kedvezőtlen viszonyoknál fogva csak súlyosbitja. Ez inditványom tételénél szem előtt tartom dr. *Trüper* Józsefnek a Jena melletti Sophienhöhei nevelő-intézetét, a mely a psychopathikus bajokban szenvedő s általában a nehéz bánású gyermekek nevelése körül kiváló sikerrel működik. Meg vagyok győződve, hogy más országokban s nálunk Magyarországban is sok szülő szivesen hozna áldozatot, hogy szenvedő gyermekét hibáitól megszabaditsa s normalis lelki állapotát visszaadva, annak jövendő boldogságát s társadalm érvényesülését biztositsa. (*Éljenzés.*)

Tételek.

I.

Koraérettnek mondják közönségesen az olyan gyermeket, a kinek lelki képességei egy vagy más tekintetben, de különösen értelmileg az átlagnál magasabb fejlettséget tüntetnek fel. Helyesebben koraérettnek mondjuk az olyan gyermek-individuumot, a kinek testi és lelki erői erőltetett fejlesztés következtében nem aránylagosan fejlettek. E szerint megkülönböztetünk nemcsak *értelmi*, hanem *erkölcsi* és *testi* koraérettséget is.

A koraérett gyermekek megkülönböztetendők a *csudagyermekektől*, a kiknél egyik, vagy másik testi szerv, lelki erő, erőltetett fejlődés nélkül, a veleszületett hajlamnál fogva ér el a közönségesnél nagyobb fejlettséget.

A koraérettség előfordul testileg és lelkileg ép gyermekeknél, de mégis a rendestől eltérő állapot. A koraérettség a külső ráhatások által előidézett könnyebb psychopathikus esetek közé tartozik. Vannak azonban esetek, a midőn valamely veleszületett psychopathikus dispositió, vagy megterheltség következtében fejlődik ki a látszólagos koraérettség. Ezt *származott* (*secundär*) *koraérettségnek* nevezhetjük. Az előbbit pedig, a mely ép gyermeknél külső ráhatás által fejlődik ki, *eredeti* (*primär*) *koraérettségnek* mondhatjuk. Paedagogiai szempontból ez utóbbi a fontos.

II.

A koraérettség psychopathikus állapota leginkább csak a 8—10 éves korig fordul elő a gyermekeknél. Jelei általában és nagyjában véve ugyan-

azok, a melyek a »*származott psychopathikus dispositióra*« nézve meg vannak állapitva (Koch, Römer, Strümpell); vannak azonban oly jelek is, a melyek főleg a koraérettséget jellemzik, mint az *önérzetnek* az illető korhoz, az egyén lelki és testi erőihez mért túlságos fejlettsége, a *félszegség* stb.

A koraérettség oly egyirányú paedagogiai ráhatásokból származik, a melyek következtében a gyermek testi és lelki erői közötti proportio felbomlik s a gyermek egyoldalú s erőltetett fejlődése áll elő. E szerint a koraérettség bizonyos irányú (testi, értelmi, erkölcsi) visszamaradottsággal jár. A ráhatások a családtól, az iskolától vagy a társadalomtól, vagy ezen tényezők összhatásából származnak.

A gyermek koraérettsége idővel a testi és lelki erők egymást gyámolitó hatása, a természet kipótló erejének működése által többnyire önmagától megszünik, a fejlődés egyenetlensége önmagától kiigazodik. Azonban az egyoldalú paedagogiai hatások folytatása és fokozása által a gyermekben a súlyosabb lelki korlátoltságok esetén is kifejlődhetnek. Igy származhatik a második fokon *idiopathikus megterheltség*; s a harmadik fokon, leginkább felnőtt korban, a psychopathikus degeneratio.

III.

A baj megszüntetése végett legczélszerűbb a gyermeket azon körből kivenni, a melynek hatásai következtében a koraérettség kifejlődött s oly körbe vinni, vagy legalább is oly hatásoknak tenni ki, a melyek az előbbiekkel bizonyos fokig ellentétesek. Legjobb a bajt megelőzni; a mi elérhető oly nevelés által, a mely a gyermek mindenoldalú harmonikus fejlődését eszközli. Ezen czélnak megfelelően alakitandó át családi nevelésünk, iskolai oktatási rendszerünk s ezt kell előmozditania a társadalomnak bizonyos intézményeivel.

IV.

Végül inditványozom a következőket:

a) A tanitóképző-intézetekben a psychopathia alapfogalmai s legnevezetesebb esetei a neveléstan körében megismertetendők. Az egyetemeken a »pathologiai paedagogia« számára tanszékek állitandók.

b) A psychopathiában (lelki korlátoltságokban) szenvedő gyermekek számára nevelőintézetek felállitása kivánatos.

Elnök inditványozza, hogy a szakosztály azokat a javaslatokat, melyeket *Láng* Mihály óvónőképző-igazgató Eperjesről beküldött s melyek a kongresszus értesitőjében megjelentek, tudomásul vegye.

Láng Mihály (Eperjes) javaslatai ezek:

a) A közművelődési (társadalmi) egyesületek népies előadások (felolvasások) útján oktatólag hatnak az anyákra, apákra, a családokra.

b) Az állam a csecsemő, kisded és gyermek okszerű testi és lelki nevelését érdekesen (elbeszélés alakjában) irt füzetkében ismerteti.

c) Miután a köznép sokkal műveletlenebb, semhogy tudhatná, mikor árt a gyermek testi és lelki életének, a kormány intézkedik, hogy a szülők gyermekeiket magukkal a korcsmába ne vigyék. Városokban és falvakban az előljáróság a tilalom ellen vétő szülőket szigorúan megbüntetni.

d) Az iskolákat fentartó egyházak, községek és az állam gondoskodnak arról, hogy az iskolába járó leánykák a csecsemők, kisdedek és gyermekek okszerű ápolását gyakorlatilag megismerjék.

e) A pap, tanitó és jegyző egyetértően intézkednek, hogy a gyermeket a felnőttek meg ne botránkoztathassák.

f) A községek a gyermekek számára játszóhelyekről gondoskodnak, a hol vasár- és ünnepnapokon a gyermekek felügyelet mellett játszanak.

g) A pap, tanitó, jegyző saját példájával mutatja meg a népnek, hogyan kell a gyermekekkel beszélni.

h) A pap, tanitó és jegyző összegyüjtik vasárnaponkint a népet az iskolában, vagy a templomban s népies elbeszélés, mese alakjában megértetik a szülőkkel a gyermekek helyes nevelésének a módját.

i) A pap, tanitó és a jegyző odahatnak, hogy a nép erkölcsös életet éljen, vallását szeresse, templomba szorgalmasan eljárjon, jövedelme gyarapodjék.

j) A tanfelügyelők, óvodai felügyelő-bizottsági elnökök intézkednek, hogy az óvónő a kisdedeket versekkel, mesékkel, dalokkal túl ne terhelje. Az óvóintézet ne akarjon iskola lenni.

k) A képző intézetek helyesen neveljék a leendő óvónőket, tanitónőket, tanitókat, nehogy az óvóban és az iskolában a gyermekek túlterheltessenek.

Dr. Gyulay Béla (Budapest) sajnálja, hogy előadók a koraérettség megelőzésére és gyógyitására nézve alig mondanak valamit, pedig ez a baj megfelelő szellemi életrenddel megelőzhető.

Péterfy Sándor azt kéri, hogy a *Láng*-féle javaslat utasittassék a magyar paedagógiai társasághoz.

Dr. Hegedüs István elnök úgy véli, hogy *Nagy* László javaslatából az a rész, hogy az egyetemeken a pathologiai paedagógia számára tanszékek állitandók, kimaradhat, mert fölösleges.

Peres Sándor és *Nagy* László kérik ennek a résznek a javaslatban való benhagyását, mert a tanitóknak és tanároknak egyaránt ismerniök kell a psychopathia alapfogalmait s gyakoribb eseteit.

Elnök inditványára a szakosztály szives köszönetet mond *Sretwizer* Lajos és *Nagy* László előadóknak s a következőket határozza:

1. Tekintve, hogy a gyermek kora érettsége egyrészt a testi fejlődést hátráltatja s az egészséget is megtámadja, másrészt pedig a gyermek egész szellemi életének természetes és helyes fejlődésében is tetemes károkat okozhat: mondja ki a »Budapesti Nemzetközi Gyermekvédő Kongresszus« paedagogiai szakosztálya, hogy a szülők, nevelők s a közoktatásügy vezetői mindig ugy irányitsák a gyermekek szellemi nevelését, hogy azok biztosan meg legyenek óva a kora érettség káros következményeitől.

2. A tanitóképző-intézetekben a neveléstan keretében megismertetendők a psychopathia alapfogalmai s legnevezetesebb esetei.

3. A psychopathiában (lelki korlátoltságokban) szenvedő gyermekek számára nevelőintézetek felállitása kivánatos.

* * *

Gergely Antal (Budapest): **Mit tehet a valláserkölcsi nevelés a gyermekvédelem érdekében?**

Minden életnek boldogsága három tényezőtől függ. Magának az erőnek minőségétől, mely az életben nyilvánulást keres. A környezettől, melyből táplálékát, hogy ne mondjam anyagát veszi. Végül az irányitástól, melyet nálánál fejlettebb élet gyakorol reá, öntudatosan vagy öntudatlanul.

Az első tényező az erő, Istennek adománya s mint ilyen feltétlenül jó, melyet csak hálával fogadhatunk. A nyert erőnek miként való nyilvánulására, nyilvánulásának előmozditására, annak táplálására, egy vagy más irányban való fejlesztésére már végtelen nagy befolyással van a másik két tényező: *a környezet és a nevelés.*

Hiába vetjük rosz földbe a jó magot, bizony silány eredményt fog produkálni; mig a gyengébb mag is jó földben aránylag fejlettebb termést mutat. Hasztalan jut Isten adományaként az ép életerő, a lélek gonosz környezetbe, annak átkos befolyása elsatnyitja azt. A gonosz, tökéletlen környezet már előre determinálja a gyermeknek testét, lelkét a pusztulásra. Ennek a tételnek igazolására nem is kell Lombrosohoz fordulni. Tessék csak egyszer elfáradni a budapesti államrendőrség fogházába, a hol állandóan husz-harmincz elzüllött gyermek van letartóztatva, majd ott elmondják azok a nyomorult teremtések s a nagy gonddal vezetett statisztika, hogy milyen környezetnek termékei azok a kis szerencsétlenek. Valami irtózatos az még gondolatnak is, hogy a bűnös szülő a maga bűnével már a priori megrontója gyermekének testben-lélekben. Van a letartóztatottak között az országos megfigyelési intézetben egy szánalomra méltó alak, a ki csak enni tud. Sem szóra, sem fényre semmiféle hatásra nem reagál, buta állati életet él csupán. Parázna apának, részeges anyának gyermeke. Volt alkalmam látni budapesti külvárosi óvódákban három-négyéves gyermekeket — kiket szülői bűn pálinkával altatott és békitett már a pólyában — olyan hihetetlen elmaradott testi és lelki állapotban látni, melytől megborzad a lélek. A gyermekkórházak termei hemzsegnek az öröklött paráznasági bűnök miatt pusztuló kicsinyektől.

Mint minden baj ellen, itt is praeventiv intézkedésnek van helye. A valláserkölcsi mentésnek már a születés előtt védeni kell a gyermeket, a szülők bűne ellen küzdve. De nemcsak a priori kárhozat a környezet, de az lehet a posteriori is, ha idején meg nem tisztitjuk káros tényezőitől. Tagadhatatlan paedagógiai igazság az, hogy a szülői ház benyomásai, hatásai kitörölhetetlenek az ember lelkéből. Már most, ha a zsenge gyermek hallja a tisztátalan beszédet, látja a mértékletlen életet, szeme előtt örvénylik a paráznaság tengere, melyben édes az elmerülés, dicsőség a csábitás, egészen világos, hogy az ilyen táplálékkal táplált lélek ezekben lesz gazdag és erős, hogy általuk koldus és erőtelen legyen. Ezekért kell első sorban valláserkölcsi és gyermekvédelmi szempontból a környezetnek, tehát a szülői háznak, a társadalomnak a fenti bűnöktől való megtisztitásán fáradoznunk.

A második faktor az élet boldoggá tételére a lélek irányitása az erősebb, a nagyobb erők által — *a nevelés.* Én a feltett kérdés természete szerint csak a valláserkölcsi nevelésről szólhatok. Hogy milyen ez a nevelés, én arról

nem akarok kritikát mondani. Úgy is elegen teszik, a nélkül, hogy segitenének rajta. De hogy valami tökéletes nem lehet, bizonyitja az a tény, hogy az ifjú bűnösök száma valami ijesztő módon növekszik. Az ifjú bűnösök 24 éven alól az összesnek közel 70%-át teszik. Daczára az értelmi nevelés fejlődésének, új büntető törvénynek, az ifjú bűnösök száma folyton nő. Tudok olyan esetet, hogy egy 17 éves fiú 8 évben majdnem 5 évet töltött már börtönben. Valláserkölcsi oktatásunk nagyon is tanszerű. Ismeretet ád, de erőt nem. Már pedig hiába tudja valaki a Tiz parancsolatot, ha nincs ereje a tiz közül egyet sem megtartani. Erőt kellene közölnie minden vallásoktatásnak, mely a kisértések között megóvjon. De teljesen elzárt is az élettől a mi tanitásunk. Csak az egyházak és egyházi emberek végzik. Leczke csupán, mi teher a gyermeknek a többi leczkével egyben. A társadalom élete pedig, az még igazán a rosz tanitó. A példa, a mit ád — pedig az lenne a legigazabb tanitás — egyenesen blasphemia. Az a társadalom, a mely nagy képpel tanittatja a vallásosságot, templomon, iskolán kivül, káromkodik, méltatlankodik, ünnepet ront, ámit, ünnepli az ügyes csalást, nótát kezd a hires zsiványról. Csak a papoknak való a szent élet. De hát akkor hogy kivánhatjuk gyermekeinktől, hogy azok tiszták, igazmondók, istenesek legyenek. Egy szegény inasgyerek, ki ide kerül a fővárosba, ugyan miféle irányitásban részesül valláserkölcsi szempontból. Az állam, a községek rendre állitják az inasiskolákat, hogy ezekben értelmileg gondozzák a tanonczokat. De történt-e valami ebben a tekintetben valláserkölcsi életükre nézve? Bizony semmi sem. Mit csinál az a sok ezer meg ezer inasgyerek vasárnapon, az Ur napján? Mit szi be lelkébe? Jobb erről talán nem is szólni. Pár évvel ezelőtt indult meg mozgalom ez irányban, de elaludt. Mindenkinek munkára kellene itt nyújtani a kezét és összegyüjteni a gyermekeket vasárnapokon és megtölteni a lelküket, nekik való módon a valláserkölcs erejével. Súlyt fektetek arra, hogy ez önkéntes munka legyen, tanitás is, tanulás is. Mert szabad munkának végtelen varázsa van, hátha bennünket is megtanitana, hogy nemcsak a templom, nemcsak az iskola falain belül kell és lehet tanitani a becsületet, igazságot, szabadságot és boldogságot. (*Éljenzés.*) Épen ezért bátor vagyok inditványozni:

1. Mondja ki a kongresszus, hogy minden tanférfiú és emberbarát kötelességének tartja küzdeni ama bűnök ellen, melyek mint a paráználkodás és részegeskedés a gyermekeknek testi és lelki tekintetben gonosz környezetet teremtenek.

2. Mondja ki a kongresszus, hogy szükségesnek tartja a vallás-erkölcsi nevelésnek *élénkebb és életteljesebbé, a gyermek lelki világához illőbbé s a paedagógia követelményeinek* megfelelőbbé tételét, hogy annak eredménye ne csak külső szertartások és száraz doctrinák ismerete legyen, hanem isteni igazságoknak *a gyakorlati életbe való átvitele.*

3. Mondja ki a kongresszus, hogy a hivatalos egyházi vallásoktatás mellett szükségesnek tartja, különösen a 12—16 évesekre nézve a vasárnapi valláserkölcsi nevelésoktatást önkéntes (nem papi, hanem laikus) munkások (férfiak és nők) által, de mindenesetre lelkészi vezetés alatt.

Molnár Mária (Eperjes): A keresztény vallás inti a szülőket és a nevelőket, hogy a gyermekekben az emberi méltóságot megismervén, az Isten képmását kimüveljék; ápolják, gondozzák bennük azt a magot, a melyből a vallásnak éketadó fája fakad, hogy az állati szenvedély ne legyen uralkodó hatalommá s ne foszsza meg a földtől, nedvtől és erőtől az isteninek csiráját; ne nehezitse meg, ne gátolja meg az erkölcs és az értelmi erő kifejlődését.

Az erkölcs édes anyja a vallás, a benső hit; a hitnek föltétele pedig az erkölcsi érzés. A hit és erkölcs a boldogság fundamentuma, a felebaráti szeretet forrása, valamennyi nemes érzelem ápolója. A vallásos embert alázatos sziv, igazsággal teljes indulat, engedelmesség, megadás és munkaszeretet jellemzi.

A vallás-erkölcsi nevelésnek első eszköze a *szeretet*. Szeretettel ápoljuk, oktassuk a gyermeket, hogy az bizalommal, hittel ragaszkodjék hozzánk, mert csak a szeretet fejleszti az általános vallásosirákat: a szeretetet, hálát, bizodalmat és engedelmességet.

Minél bensőbb az anya, a tanitó, a környezet iránti hit és bizalom a gyermek lelkében, annál inkább fog az egykor Isten iránt hitté és bizalommá fejlődni. Egy mindenütt uralkodó szeretet, gond és felügyelés teszi a legfőbb lény első fogalmát, mely eleinte a gyermek látkörét betölti és csak lassanként terjed, emelkedik a bennünk lévő érzelmek benső igazsága s a benső igazságtól vezetett ápolás és oktatás által. Az Isten nevének első benyomása a gyermek iránt való szeretetünk igazságától, tisztaságától és szentségétől van feltételezve. Ha a mi gondozásunk, oktatásunk szeretetből fakad, úgy a gyermek az Isten nevének első kimondásánál szeretetet fog sejteni és érezni. A mi szeretetünk a gyermek lelkében viszontszeretetet fakaszt nemcsak embertársai iránt, de az élő és élettelen tárgyak iránt is s igy legszebb imádságunknak ezen mondata: »Megszenteltessék a Te neved«, a szépnek, a szentnek szeretetét, kiméletét ébreszti fel szivükben. Nem tépnek szét czéltalanul még csak egy levélkét sem, nem tipornak el egyetlen bogárkát, hanem szentnek tekintik azt, mint az Isten művét.

A vallásos nevelésnek második eszköze a példa. Az anyának, nevelőnek, a tanitónak igaz vallásos érzete, mely az ártatlanság szivét örök buzgóságra s szeretetre gyújtja.

Midőn már a gyermek értelme fejlődni kezd, beszélgessünk vele a bibliai történetekről, a melyek a kedélyt közvetlenül megragadják, mivel a benső szemlélet által fogatnak föl s igy a gyermeknek egész életére irányt adnak, mert bennük a sziv derült, ártatlan bizalmát s ama benső ragaszkodást találjuk föl, melyekre a gyermekkor oly fogékony. A bibliai kegyes és szent emberek vallásos alkata, melylyel ők éreztek, gondolkoztak, éltek és cselekedtek, a gyermek érzését a fönségesre emeli. Vezessük reá a hazai történelem eseményeiben, kimagasló alakjaiban is az Isten bölcseségére, csodatételeire. Olvassa a nagy költők munkáit, meritsen belőlük lelkesedést a magasztos, fönséges, az eszményi iránt, hogy adjon csengő viszhangot lelkében a szép.

Vegye észre a gyermek az Isten bölcseségét a család dolgain. Úgy tekintse a család örömét és fájdalmát, mint az Isten szeretetének és bölcse-

ségének bizonyságait. Ha a gyermek életére borus napok jönnek, vagy maga beteg, vagy szülei, akkor öntsük a hit bizalmát a gyenge szivbe. Vagy ha a gyermekben lényeges hibák vannak, emlékeztessük Istenre, a ki mindent lát és hall; Istenre, mint gondviselő atyánkra, a kinek mindent köszönünk. Éreztessük vele az Isten mindenhatóságát, mindentudóságát és irántunk érzett szeretetét. Buzditsuk ezáltal a mások iránt való szeretetre, a részvét ápolására, az önzés kiirtására. Ne csak szánja a gyermek a szegényt, hanem oszsza meg vele falatját. Adjunk erre példát, hadd hasonlitson a kis gyermek a jótékonyság által Istenhez, hadd erősödjék szivében a szeretet.

A kis gyermek lelke áhitattal viseltetik a csodás, rejtélyes, titkos dolgok iránt. A serdülő kor már a csodás sejtelmek fényes aranykora. Ebben a korban a gyermek »minden bimbóban egy csodás világot sejt«. Lelke szárnyakat ölt s vágyó sejtelmével fel a magasba tör s érintkezésbe jön ama láthatatlan csodás szellemvilággal, a melyhez tartozunk, melylyel lelkünk rokon. És ez a csodálat, ez az áhitat vezeti be a gyermek lelkét a vallás szentséges, dicső titkaiba. Mert hiszen a vallás a földfeletti, a szent iránti érzelem, a láthatatlanban hivés; sejtelme annak, mi nélkül a földfelettinek, a megfoghatatlannak létele megfogható nem volna. Vigyük el tehát a gyermeket a képzelet szárnyain a csodák világába; mutassunk neki fényes menyországot repeső angyalokkal.

Ne irtsuk ki a gyermek lelkéből az érzékfölöttiek sejtelmét, a mely felülemel e mindig korlátolt, gyakran üres, gyakran szomorú valón, mert csupán a képzelőtehetségen alapul, mint a mely az érzés-ihletéseket felfogja, megőrzi, új fogalmakhoz köti, kül- és belsőleg neveli, eszményesiti, mig végre legmagasabb röptében magukat az okosság eszméit megragadja, megérzékiti. E hajlandóságot használjuk fel a valláserkölcsi érzelmek felébresztésére, hadd töltessék el a gyermek szive a láthatatlannal, az örök élet sejtelmével.

Jelenitsük meg az Isten akaratján való megnyugvást. Angyalok beszéljenek helyettünk, ha a jó apa, anya, vagy testvér jobb hazába költözött. Angyalok vigyék el a kis gyermeket a képzelet szárnyain Isten trónja elé, hol elhunyt kedveseit égi boldogságban látja. Elhunyt kedvesünket úgy emlegetjük a gyermek előtt, mit a ki egy jobb hazában él, a ki tudja, látja cselekedeteinket; a kinek a kedvéért elhagyjuk hibáinkat, csak a szépre, jóra, nemesre törekszünk.

Valamint az érzékfölöttiek sejtelme Istentől, a mindenhatótól ered, úgy annak megtagadása és az emberi méltóság lealázása lenne, ha az érzékfölötti dolgoknak több hatalmat és befolyást engednénk tulajdonitani, mint a mennyivel csak birnak, mert ábrándozóvá és babonássá tennénk a gyermeket.

Gyönyörködjék a kis gyermek a virágos ágon daloló madárban, a nap sugaraiban játszó porszemben s a csillogó bogárban; költse fel áhitatát, csodálatát a csillagos ég fénylő seregeivel. Mikor a természetbe belép a nagyszerű: a vihar, a menydörgés, akkor mondjuk ki e szót a gyermek előtt: Isten, — a kinek a lételét érzi és sejti a természet titkában, midőn hallgatja a mindenség szózatát, a nap, az ég, a föld s az éj beszédeit. Érezi és sejti gondolataiban, saját szellemében, melylyel felfogja saját örömeit és bajait,

melylyel felszárnyal az eszmék világába, hogy megtalálja ott azt, a mi fönséges, a mi lelkesiti, hitet, bizalmat ad, erős akaratot.

Mennél kisebb a gyermek, annál kevesebbszer hallja megneveztetni azon kimondhatatlant, mely neki a szó által csak kimondhatóvá válik, hanem lássa annak jelképeit. A gyermekkel ne imádkoztassunk sokat és sokszor, csak akkor imádkozzék, ha lelkében az áhitatot fel tudtuk költeni. Hassunk oda, hogy az ima előtt a gyermek kedélyhangulata nyugodt, komoly, úgyszólván átszellemült legyen. Az imát megelőzőleg percznyi csend uralkodjék, mintegy előkészületül az Istennel való társalgásra. Hadd tudja meg a gyermek, hogy Istenhez minden más gondolattól menten emelkedhetünk fel csak.

Az imádkozás még a nagyobb gyermekeknél is ritka, de annál ünnepélyesebb legyen.

Minden idegen vallásgyakorlat oly szent legyen a gyermek előtt, valamint a magáé, mert mindenikben egy és ugyanazon emberi indulat nyilatkozik. Mindegyikbe a teremtő oltotta az érzést, a Teremtő, az az ősszellem, a kinek a mibenlétét mi is csak sejtjük, tiszta képzet bizonyosságára nem juthatunk; de sejtő lelkünk a mindenható erő közelségét érzi; érezi a tiszta édes örömökben, érezi a bánat fergetegeiben. (*Éljenzés.*)

Elnök inditványára a szakosztály köszönetet mond az előadóknak. Elnök kijelenti, hogy Dr. *Csillag* Gyula, a ki időközben eltávozott, előtte kijelentette, hogy *Gergely* Antal előadásához mindenben hozzájárul, csupán javaslatának 3. pontja sértené a r. kath. egyház vallásoktatási rendjét, mert a r. kath. egyházban nincs egyetemes papság, hanem van istenileg rendelt vallást tanitói hatalom, melyre az egyházi rend van hivatva. — Eme kijelentés alapján a szakosztály igy határoz:

1. Mondja ki a kongresszus, hogy minden tanférfiú és emberbarát kötelességének tartsa küzdeni ama bűnök ellen, melyek — mint paráználkodás és részegeskedés — a gyermekeknek testi és lelki tekintetben gonosz környezetet teremtenek.

2. Mondja ki a kongresszus, hogy szükségesnek tartja a valláserkölcsi nevelésnek élénkebbé és teljesebbé, a gyermek lelki világához illőbbé s a paedagogia követelményeinek megfelelőbbé tételét, hogy annak eredménye ne csak külső szertartások és száraz doctrinák ismerete legyen, hanem isteni igazságoknak a gyakorlati életbe való átvitele.

3. Mondja ki a kongresszus, hogy a hivatalos egyházi vallásoktatáson kivül szükségesnek tartja, különösen a 12—16 évesekre nézve, a vasárnapi valláserkölcsi nevelést lelkészi vezetés mellett.

Elnök kéri a szakosztályt, hogy d. u. 3½ órakor az országházban gyülekezzék s innen menjen a Nőképző-Egyesület intézetébe, a hol *Wlassics* Gyuláné ő excellentiája és *Rudnayné* elnök fogadják a szakosztályt. Az intézet megtekintése után Aszódra mennek a javitó-intézet megtekintésére.

Ezzel a szakosztály ülését berekeszti.

Második ülés

szeptember 15-én délután.

Elnök: **Dr. Hegedüs István.**
Jegyző: **Halász Sarolta.**

Dr. *Hegedüs* István elnök megnyitja a gyülést s bejelenti, hogy a *Brunswick*-emléktábla leleplezésén a székesfőváros nevében *Szabó* Károly városi tanácsnok, a kongresszus nevében dr. *Verédy* Károly kir. tanácsos és tanfelügyelő, az emléktábla érdekében mozgalmat indító Országos Kisdedóvó-Egyesület nevében pedig *Péterfy* Sándor kir. tanácsos fog beszédet tartani.

Azután felkéri Halász Saroltát előadásának megtartására.

Halász Sarolta (Budapest): **A kisdedóvó-intézet inkább védő- (óvó) avagy inkább nevelő-intézet legyen-e?**

I. A kisdedóvást a kisdedneveléstől elválasztani nem lehet.

A paedagogiai szakosztály fenti kérdésére a gyakorlati élet maga megadja a helyes feleletet; védő- (óvó) intézet legyen mindenütt, a hol a védelemre egyáltalán szükség van s nevelőintézet is legyen ott, a hol ez lehetséges. A megfigyelés és a tapasztalás engemet arra a meggyőződésre vezettek, hogy a kisdedóvást a kisdedneveléstől elválasztani nem lehet.

A minthogy a test a lélekkel együtt teszi az egész embert és a kettő egymásnak kiegészitő részét képezi, úgy a testi nevelést a lelki neveléstől elkülöniteni lehetetlen. És valamint a test gondozás és ápolás nélkül elsatnyul, tönkre megy, ép úgy a lelki tehetségek csirái nevelés nélkül ki nem fejlődnek, vagy ha már fejlődni kezdtek, eltörpülnek, elsatnyulnak, sőt — a mi még roszabb — elfajulnak, eldurvulnak.

Ha óvjuk, védjük, ápoljuk a testet, tennünk kell ezt a lélekkel is.

Mi lenne az Isten képére teremtett emberből, ha lényének tartalmából akár az egyik, akár a másik részt: akár a testet, akár a lelket elhanyagolnók?

Egyformán gondot kell viselnünk mind a kettőre. Ez hivatása, kötelessége úgy a családnak, mint az e mellé rendelt, ennek működését kiegészitő, ennek hiányát pótló gyermekvédő és nevelőintézeteknek.

De hiszen gyakorlatban el sem választható a kettő egymástól.

A test megóvása, gondozása már nevelés — negativ értelemben. Gondozás közben megismertetjük a kisdedeket azokkal a tárgyakkal, azokkal a körülményekkel, melyek ártalmára lehetnek, egészségére, testi épségére veszélyt hozhatnak, vagy a melyekkel egymásnak árthatnak, kárt okozhatnak. Ezt ne tedd, oda ne menj, mert bajod lesz, ehhez ne nyúlj, mert megbánt, megsért, ezt ne edd meg, mert beteg leszel tőle, ezt ne cselekedd, ne bántsd, mert bajt, veszedelmet, kárt okozol vele másoknak. Ha ezeket a dolgokat a kisdedekkel alkalmas időben és alkalmas példákkal illusztrálva megismertetjük, már többet tettünk, mint csupán megvédtük; ez már túlterjed a puszta megóvás körén, ez már a lélekre való hatás, a lelki tulajdonságok felébresztése, azoknak idomitása, irányitása, nevelése.

Avagy ha főként megóvásra, védelemre szolgáló menedékházakban a kisdedeket szabadjátékra eresztve, egyenkint vagy csoportonkint ellátjuk a megfelelő játékszerekkel, ha még oly kezdetlegesen egyszerűekkel is, pl. egy szelet papirossal, hogy abból galuskát tépjen, vagy apró szines kavicsokkal, hogy azokból a földre kaláris sort rakjon, vagy egy homokbuczka tetejébe ültetjük, hogy belőle kotlóstyúkot és csibéket alakitson, kemenczét vájjon benne, a melyben homokpogácsát süt: valjon nem oly tárgyakkal, oly cselekvésekkel ismertetjük meg, melyek létező természeti dolgoknak, a természetben és a családi körben látott tevékenységeknek utánzatai, a mely cselekvések mint a kisded ismeretkörébe teljesen beillők, egyrészt kellemes szórakozást nyújtanak, másrészt ezen munkásságok későbbi könnyebb elsajátitásának és a gyakorlati életben való alkalmazásának szolgálnak hasznos alapul. Ime, itt csupán a megőrzés, megóvás érdekében tettünk czélszerű és könnyitő intézkedéseket és azzal mégis a szellemi, a lelki, az erkölcsi nevelés érdekeit is hathatósan előmozditottuk.

Ha a társadalom humanus intézményeit tekintjük, a melyek első sorban és főként a gyámoltalan, magára hagyott, pusztult, elzüllésnek indult emberanyag megmentését tűzték ki feladatokul, mint a szegényházak, menházak stb., sőt a *börtönök is, melyeknek pedig nem a jótékonyság,* hanem a büntetés a czéljuk, mindenütt azt látjuk, hogy a nevelés, az erkölcsi oktatás, a jóra irányitás, mint vezérlő fényes csillag ragyogja be e szomorú épületek sötét czelláit is.

Avagy mi czéljuk volna ezen intézeteknek, ha csak ideig-óráig befogadnák hajlékukba ezen szerencsétlen, sokszor önhibájukon kivül, talán épen a hiányos és ferde nevelésnél fogva rosz útra tévedt, a társadalom nyügévé lett lényeket, ha nem igyekeznének rendhez, fegyelemhez, az erkölcsi, társadalmi és törvényes rend tiszteletéhez szoktatni, mi által bizonyos idő multán az emberiségnek ismét hasznos tagjaivá válhatnak. És a gyermekmenhelyek, a lelencz- és árvaházak, tisztán a kisdedek megvédésére, megmentésére alakult humanus intézetek, valjon óhajtják-e, akarják-e, avagy ha akarnák is, képesek lennének-e a testi nevelést a lelkitől elkülöniteni. De hisz erre nem is gondolnak, sőt minden törekvésük oda irányul, hogy mihelyt a kisded abba a korba jutott, midőn szellemi erői már ébredezni kezdenek, a test nevelésével,

gondozásával párhuzamosan az ébredő gyenge lélek is megfelelő gondozásban, nevelésben részesüljön. Csakis holt tárgyat lehet pusztán megvédeni, a mi él, mozog és gondolkozik, azt már oktatni, nevelni kell. Még egyet kívánok fölemliteni. A társadalom úgy, mint a törvényes intézkedések általánosságban nőket állitanak a kisdedvédő (óvó) nevelő-intézetek élére, a kisdedekkel való foglalkozásra pedig kizárólag nőket alkalmaznak. Az utóbbiak alkalmazása elvitázhatlan bizonyitéka annak, hogy mind a két tényező: társadalom és törvényhozás egyaránt súlyt kiván helyezni a kisdedek lelki nevelésére, midőn a kisdedvédő intézetekben a természeténél, érzületénél és Isten adta hivatásánál fogva erre megfelelőbb, alkalmasabb nőket alkalmazza. Szerény véleményem szerint mindezeknél fogva czéltalan és meddő dolog volna a fölött vitatkozni, hogy inkább *védő*, vagy *inkább nevelő* irányú legyen-e a kisdedóvó-intézet, mert akár egyiket, akár másikat tűzzük a homlokára, a gyakorlatban a védőintézetnek is akaratlanul ki kell terjeszkednie a nevelésre, viszont a nevelőintézet a megóvást figyelmen kivül semmi esetre nem hagyhatja, tehát védő- és nevelő-intézet lesz mind a kettő egyaránt.

II. Feltétlenül szükségesek és hasznosak az oly kisdedóvó-intézetek, melyeknek czélja első sorban a megvédés, vagyis a melyekben a kisdedek megvédésének elve lép előtérbe a nevelés mellett.

A nevelés tekintetében nemcsak szabad, hanem kell is bizonyos különbséget, fokozatot megállapitanunk.

A megvédésnek, a megóvásnak bármily czélú, bármily irányú legyen az intézet, teljesnek, hiánytalannak, kifogástalannak kell lennie. A nevelés ellenben alkalmazkodjék az általános nemzeti szempontok fentartásával az illető ország, vidék helyi viszonyaihoz, szükségleteihez, a lakosság, a nép természetéhez, szokásaihoz és működése köréhez. Ebből a szempontból a kisdedóvóintézet elhelyezése, beosztása, működése tekintetében lehet nagyon különböző, lényegben azonban csakis abban fognak eltérni, hogy az egyikben a nevelés a megóvás mellett úgyszólván öntudatlanul, mint mellőzhetlen szükségszerű következmény fog jelentkezni, a másikban pedig a megóvással párhuzamosan mint annak mellérendelt kiegészitő része öntudatos rendszerességgel, megfelelő tudással és szakértelemmel fog gyakoroltatni.

Közismeretű dolog, hogy a kisdedek felügyeletének és gondozásának hiánya, a tudatlanság, közönyösség, sőt igen sok helyen a szándékos elhanyagolás mily rendkivüli pusztitást visznek végbe, különösen nálunk Magyarországon a csecsemő kortól az 5—6-éves korig. Statisztikailag bebizonyitott tény az is, hogy mióta a társadalom és az állam vállvetett működése folytán az egészség és az emberélet iránti közönyösség a nép legalsóbb rétegeiben is oszladozni és az egészségügyi követelmények iránti érdeklődésnek, azok hasznossága és czélszerűsége iránti hitnek helyet engedni kezd, mióta a kisdedóvó-intézetek felállitásaival az eddig a jó Isten gondjaira bizott apró gyermeknép kellő testi gondozásban és egészségi felügyeletben részesül és ezen intézetek jó példája nyomán a családokban is mind több és több követőre talál: azóta a gyermekhalandóság habár lassan, de fokozatosan örvendetesen csökken.

Természetes tehát, hogy első sorban oly intézményekre van szükségünk, melyek a felügyelet és gondozás nélküli kisdedet testileg megvédjék a megbetegedéstől, elsatnyulástól, elpusztulástól. Ezt a csupán védelemre szolgáló intézményekkel is el lehet érni s a kisdedóvásnak ezen kétségtelenül nagy fontosságú részét a magyar törvényhozás igen szerencsésen oldotta meg az állandó és nyári menedékházak intézményének életbeléptetésével. Ily menedékházat mindenütt: községekben, tanyákon, pusztákon, majorságokon, telepeken, nagyobb városok külterkein, a hol csak egy tuczat kisded van is felügyelet és gondozás nélkül — fel kellene állitani, még anyagi áldozatok árán is, mert ezen a téren a takarékosság nemcsak nem helyes, de káros, sőt bűn. Az elpusztuló emberanyag a nemzetnek sokkal nagyobb veszteséget okoz, mint a megmentésre forditott pénzbeli áldozat, eltekintve azon hátrányoktól, melyek a kisdedóvás elhanyagolásából társadalmi, erkölcsi és nemzetiségi tekintetben hárulnak az államalkotó nemzetre. Feltétlenül szükségesnek tartom azonban, hogy az ily védőirányú intézetekben mindenütt és mindenkor csakis arra hivatott, szakképzett és minden tekintetben megbizható nők (dajkák) alkalmaztassanak, nehogy tudatlanság, vagy roszakarat miatt, a kisdedek gondozása elhanyagolt, lelki nevelésük pedig — a mi, mint már kifejteni szerencsém volt — a testitől el nem választható, helytelen, félszeg, vagy épen káros irányú legyen, mert ez esetben az intézet a testi megóvás szempontjából sem felelne meg czéljának, nevelés tekintetében pedig a roszindulatú gyermekek példája által a szellemi és erkölcsi romlás gyüjtőhelyeivé válnék.

III. Városokban és a nagy városok belterületein levő kisdedóvó-intézetekben azonban inkább a kisdedóvás nevelési irányzatának kell — a helyi és műveltségi viszonyoknál fogva — előtérbe lépni. Városok belterületein a kisdedóvó-intézetek rendszeres nevelő irányzatukkal azon az alapon, mint azt az 1891. évi XV. törvényczikk szabályozza, jövőben is fentartandók és tovább fejlesztendők. Szükséges azonban, hogy a kisdednevelő-intézetek a jelenlegi két termen kivül még egy harmadik teremmel bővittessenek ki, a mely arra szolgáljon, hogy abban oly szülők gyermekei, kik késő estig elfoglalva vannak, az óvodai foglalkozás után, egy kisegitő óvónő felügyelete mellett ozsonnával elláttassanak és játéktárgyakkal mindaddig foglalkozzanak, mig szüleik haza nem vihetik, mint ez Schweizban már rég gyakorlatban van és teljesen megfelelőnek bizonyult. A városi óvódákba nagy részben már a műveltebb, értelmesebb polgári középosztály gyermekei járnak, a kik odahaza, a családi körben több szellemi foglalkozásban részesülnek, tágabb ismeretkört szereznek, mintsem pusztán az óvodai szabadjátékok által lelki szükségletük kielégitést nyerne. De városokban a helyi viszonyok és a természetadta játékszerek korlátoltsága is arra kényszeritenek, hogy azokat egyrészt mesterséges játékszerekkel pótoljuk, másrészt a szobai foglalkozások egyhangúságát mesemondással, kedvderitő beszélgetéssel, a természeti és a helyi viszonyoknak megfelelő, a kisdedek szellemi és értelmi fejlettségéhez mért és a folyamatban levő játék, vagy foglalkozáshoz is illő élvezetes apró történetkék elmondásával füszerezzük, a kisdedek lelki és testi rugékonyságát, figyelmét, érdeklődését nekik tetsző változatos társasjátékokkal, apró versikék szavalásával,

dalokkal ébren tartsuk, kedélyét vidámitsuk, értelmét, tudásvágyát, érdeklődését fejleszszük, neveljük, jóra és nemesre irányitsuk. *Igen* gyakran hallom emlegetni, hogy városi gyermekek, kiknek szülei nincsenek a házon kivül elfoglalva, nem *szorulnak* rá az óvodai nevelésre s erre nem is *tarthatnak* igényt. Fájdalom, a gyakorlati élet és szomorú tapasztalataim az ellenkezőről győztek meg. A városi középosztály szegényebb, anyagi gondokkal, bajokkal küzdő részénél a családi élet majdnem szakadatlan lánczolata annak, a mit a példabeszéd úgy fejez ki, hogy: »a nyomorúság veszekszik«.

Nem csoda, ha aztán az ilyen családok gyermekei a szomszédokhoz, az utczára menekülnek, hol pajkos, rosz indulatú, neveletlen, elzülött gyermekek társaságában töltik idejöket reggeltől estig, a minek következménye, hogy mihamar maguk is hozzájuk hasonlókká válnak, elzülöttekké lesznek. Sőt részben a jobb módú, a jobb érzésű szülő sem képes ma már a családi körben kis gyermekeinek a szükséges nevelést megadni. Az apa küzd a mindennapi kenyérért s ha este fáradtan hazaér, sem kedve, sem fizikai ereje nincs ahhoz, hogy gyermekeivel foglalkozzék; az anyát a házi teendők, az apa és a gyermekek anyagi gondozása, ellátása nyügözik le és vonják el attól, hogy gyermekei szellemi életére, lelke művelésére áldozhasson. A városokban a kisdednevelő-intézeteknek kell átvenni ezt a hivatást, azoknak kell pótolni azt, a minek a család megfelelni nem képes, az óvónőnek kell helyettesiteni a szerető édes anyát, a védelem, de különösen a nevelés terén a felügyeletére, gondjaira bizott gyermekekkel szemben. Tehát nemcsak a munkával lekötött szülők gondozás nélküli gyermekeit kell a társadalomnak megvédeni és nevelni, hanem még inkább a nagy városok azon apró proletárjait, kik korunk társadalmi viszonyainál fogva, nem kevésbbé elhanyagoltak s elhagyatottak, mint amazok. És erre a czélra a tisztán védő irányú kisdedóvó-intézet már nem elegendő. Az ily félszeg, romlott erkölcsi felfogással és képzetekkel biró gyermeket a lelki, az erkölcsi nevelés mellőzésével csak úgy szabadjára engedni nemcsak nagy és végzetes hiba, hanem megbocsájthatlan bűn volna. Városokban tehát feltétlenül szükség van az oly *védő* és *nevelő* irányú kisdedóvó-intézetekre, melyek szakképzett óvónők vezetése alatt állván a teljes és czéltudatosan alkalmazott védelem mellett, a kisdedek lelki és erkölcsi nevelésével is rendszeresen, hozzáértőn foglalkozzanak, mely kisdedóvó-intézetekben a játék és a foglalkozás nem csupán eszköz legyen a test megvédésére, hanem egyuttal czél a lélek művelésére, nevelésére. Hangsúlyozni kivánom, hogy az *ily* kisdedóvó-intézetnek sem szabad átlépnie a játszvatanitás körét. Nem szabad foglalkozása körébe semmi olyat felvenni, a mi a gyermek ismeretkörét meghaladja. Czélja legyen a nevelés és semmiesetre sem a tanitás. Elengedhetetlen, első és főfoglalkozása legyen a fesztelen, szabad, egészséges és testedző játék. Alkalmazkodjék az mindig a gyermekek önként jelentkező hajlamához és kedvteléséhez s minden egyéb nevelési eszköz ezen jelentkező hajlam irányitására, a jónak fejlesztésére, a rosznak kiküszöbölésére, a test és lélek munkaerejének, vidámságának fokozására szolgáljon.

De még tovább megyek. Én a kisdedóvó-intézeteket mai berendezésük és működésükben nem tekintem azon a fokon állóknak, mely a kitűzött nagy

czélok elérésére elegendő volna. Kisdedóvóink túlzsufoltak olyannyira, hogy a legtöbb helyen az egészségügyi követelményeknek, a kellő tisztogatásnak, szellőztetésnek sem lehet megfelelni; oly sok gyermek van egy-egy óvónő felügyeletére bizva, hogy még testi megóvásukról sem gondoskodhatik kellőképen, figyelemmel alig kisérheti őket foglalkozásuk, játékuk közben, kérdéseikre, melyekkel minden oldalról megrohanják, helyes és kielégitő feleletet nem adhat. Pedig az volna a kisdedóvó-intézet igazi feladata, megfigyelni a kisdedeket egyenkint, észrevétlenül, abban a pillanatban, midőn fegyelmet, felügyeletet nem érezve, erkölcsi és lelki tulajdonságaik burkolatlanul, valódi formájukban megnyilatkoznak, ellesni egyediségi tulajdonságaikat s ezen az alapon, ehhez simulva kezdeni meg és fejleszteni tovább a helyes és megfelelő irányban, lelki kimüvelésüket, nevelésüket. Módot és alkalmat kell adni az óvónőnek, hogy kisdedeinek szerető édes anyja, gondozója, jóban és roszban részrehajlatlan és igazságos birája, nevelője, oktatója, igazi vezetője legyen, de ezt csak úgy érhetjük el, ha nem 100—120 gyermeket bizunk egy óvónőre, hanem legfeljebb 40-et, mint ezt kisdedóvási törvényünk előirja. Mig kisdedóvásunk gyakorlati berendezésében erre az álláspontra nem helyezkedünk, addig, véleményem szerint, a kivánt eredményt hiába várjuk, a kitűzött nagy nemzeti czélt elérni nem fogjuk.

Előadásom végeredménye tehát az, hogy legyen a falusi kisdedóvó-intézet első sorban védő- (óvó) irányú, de ez csak előcsarnokul szolgáljon a nevelőirányú kisdedóvó-intézetnek, tehát mihelyt a körülmények engedik, ilyenné átalakitandó; ellenben a városi kisdedóvó-intézet már eleve akként szerveztessék és rendeztessék be, hogy abban a védelem mellett a nevelés *lépjen* előtérbe.

Inditványaim a következők: Mondja ki a szakosztály, hogy:

1. A testi nevelést a lelki neveléstől elkülöniteni lehetetlen, a minthogy a test a lélekkel együtt teszi az egész embert és egymástól el nem választható.

2. Szükségesek és hasznosak az oly kisdedóvó-intézetek is, melyeknek czélja főként a kisdedek megvédése (megóvása), a melyekben tehát a nevelés csak mellérendelt szerepet játszik. Ilyenek az állandó és nyári menedékházak.

3. Városokban és a nagy városok belterületein lévő kisdedóvó-intézetekben azonban inkább a kisdedóvás nevelési irányzatának kell a helyi és müveltségi viszonyoknál fogva előtérbe lépni.

* * *

Angyal Malvin (Budapest): A gyermekvédelem ügyének szánt ezen nagyfontosságú gyülekezetben örömmel foglalkozunk a paedagogiai szakosztálynak eme kitűzött tételével, melynek megoldása nagy lépéssel vinné előre a gyermekvédelem még mindig nem eléggé felkarolt ügyét.

Ha valamely ügynek a mult fáradozásai, törekvései és vivmányai, mondjuk traditiói csakugyan biztositanák a jelen sikereit, úgy ma már egyetlen elhagyott, árva, szerencsétlen, vagy bűnös gyermeknek sem szabadna lennie, mert a

gyermekvédelem majdnem oly régi, mint maga a történelem. Hisz olvashatjuk a gyermekügy egyik lelkes barátjának és irójának följegyzéseiben, hogy az ős zsidók magasztos törvénye szerint a közvagyon egy része a gyermekek nevelésére volt fordítandó. A csatatéren elhalt görög hősök gyermekeit 20 éves korukig az állam költségén nevelték. Már a pogány Róma is közköltségen gondoskodik az elhagyott gyermekekről. Voltak nemesszivű és bölcs római császárok, a kik elrendelték, hogy minden nagyobb városban alapittassék a gyermekek számára specialis nevelő-intézet. Ime a régmultnak impozáns és tiszteletet parancsoló példája. E multtal szemben nem mondhatjuk kielégitőnek a jelen intézményeit. Kétségtelen, hogy a népnevelésért hozott óriási anyagi áldozatok és kiváló szakegyének ügybuzgósága és lelkesedése már is dicséretet érdemlő sikert eredményeztek, de ki tagadhatná, hogy még mindig sok a tenni valónk!

Mindenekelőtt a vidék nem tart lépést fővárosunk tanügyi haladásával s meglevő intézeteink nem tartják eléggé szem előtt a gyermekvédelem ügyét. Foglalkoznunk kell tehát ama fontos kérdéssel, hogy mily arányban kellene új, kizárólag a gyermekvédelemmel foglalkozó intézeteket felállitanunk és ezzel kapcsolatban szólnunk kell arról is, hogy meglevő intézeteink kapcsán menynyire tudnók a gyermekvédelmet fokozottabb mértékben teljesiteni.

Szóljunk tehát első sorban a kisdedóvó-intézetről, mint oly intézményről, melyet a nagyközönség és szakegyének egyaránt a gyermekvédelemnek szánt intézménynek tekintenek. Maga az intézmény neve: kisdedóvó-intézet, megjelölni látszik az intézmény tulajdonképeni czélját. Óvódáink e szerint védenek, óvnak, ápolnak! Ez volna tehát, az árvaházakon kivül, majdnem kizárólag azon intézmény, melynek egyedüli czélja a gyermekvédelem.

Hogy mai szervezetében megfelel-e ezen czélnak? más kérdés! Hogy csakugyan ez-e a specialis czél? meggondolandó!

Úgy hiszszük, hogy ezen intézetek inkább megfelelnek a nevelés, mint a védelem követelményeinek és csak oly arányban védő-intézetek, a mily arányban pl. az iskola nemcsak tan-, de nevelő-intézet is.

A tételünkben felvetett kérdésre tehát határozottan azt felelhetjük, hogy óvóintézeteink inkább nevelő-, mint védő-intézetek legyenek. S ha ilyenekül tekintjük őket, be kell vallanunk, hogy jó vezetés mellett czéljuknak teljesen megfelelnek, de mint óvóintézetek sok kivánni valót hagynak hátra. Ne kivánjuk, hogy egy intézmény két ilyen fontos czélnak egyforma tökéletességgel feleljen meg.

Fogadjuk el, hogy fennálló óvóintézeteink mindenekelőtt nevelő-intézetek, mert akkor tisztán látjuk magunk előtt a czélt s önkényt felmerül előttünk új óvóintézetek alapitásának szüksége.

A meglevő intézetek tehát főleg neveléssel foglalkozzanak s ezért részünkről óhajtanók, hogy elnevezésük is az eddigitől eltérőleg, kisdednevelő-intézetek legyenek. A gyermekvédelem ügyének szánt intézmény lehetne aztán a kisdedóvó-intézet, mely czéljánál fogva beolvasztandó volna a mostani állandó menedékháznak nevezett intézménybe. E szerint a menedékháznak czíme is

megváltoztatnék, mert belőlük alakulna a kisdedóvó-intézet, mely a nevelő-intézettel kapcsolatosan szervezendő.

Tartsuk tehát szem előtt, hogy más czélja van a kisdednevelő-intézetnek és más a kisdedóvó-intézetnek.

A kisdednevelő-intézet látogatása ép oly áldásos a jobbmódú szülők gyermekeinek, mint a szegény sorsúaknak, mert itt küzdhetünk meg legsikeresebben a családi nevelés ezer meg ezer ferdeségeivel, káros hatású mulasztásaival és hibáival.

A kisdedóvó-intézetek kizárólag az elhagyott, kellő gondozásban nem részesülő, vagy bűnös környezetben élő s főleg munkás-szülők gyermekei számára tartandók fenn s ezért leginkább fővárosunk legszélsőbb övezetében volnának elhelyezendők, hol óriási culturalis és nemzetgazdasági missiót teljesitenének.

A kisdednevelő-intézet nevelő hatása oly megbecsülhetetlen, hogy annak minél számosabb létesitését nemcsak kivánnunk, de a legnagyobb anyagi áldozatok árán is követelnünk kell. Jól mondja Cavour, hogy kevesebbe kerül 100 gyermeket jó irányban nevelni, mint egyetlen szerencsétlen embert újra felsegiteni, ki a jó vezetés és nevelés áldásától megfosztva, a bűn útjaira téved. Ha a társadalom minden tagja ismerné a kisdednevelő-intézetek zajtalan, de annál áldásosabb működését, úgy kész volna minden áldozat meghozására, csakhogy minél több intézet, minél számosabb gyermeksereget részesitsen gondozásában.

Minthogy a kormány és hatóságoktól nem lehet minden áldozatot várnunk, azért az ezek által támogatott nagyarányú mozgalom útján kellene kivivnunk a társadalom erkölcsi és anyagi támogatását. A tett és szó fegyvereivel kellene mindaddig küzdenünk, mig a kisdednevelő-intézet eszméje oly népszerűvé válnék, hogy az agitatió eredményekép ott látnók minden iskola mellett a kisdednevelő és ezzel kapcsolatban a kisdedóvó-intézetet; még pedig ép oly territorialis kiterjedésben, mint magát az iskolát.

Nem tartjuk tehát elégségesnek az újabban épült iskolák mellett elhelyezett, csupán két teremből álló és csak 80, vagy 100 gyermek befogadására alkalmas kisdednevelő-intézeteket.

Azt hiszszük, hogy az alapnevelés ép annyi gyermeknek szükséges, mint az elemi oktatás, annál is inkább, mert tán nem egészen alaptalan ama sokszor hangoztatott szemrehányás, hogy az iskola nem eléggé foglalkozik a neveléssel. Több teremből álló kisdednevelő-intézetet kivánunk tehát, kellő számú kisdednevelőnővel és egy vezető nevelőnővel élén. Az igy szervezett intézet minden jelentkező gyermeket felkarolhatna, mert elég helyiséggel rendelkeznék azok befogadására. Ily módon a tömeges nevelés tán ép oly sikerrel volna megoldható, mint az iskolában a tömeges oktatás, bár mi az igy épült intézeteket inkább azért óhajtanók, mert kevesebb költségbe kerülnének, mintha az eddigi szokás szerint minden 100, vagy 160 gyermeknek egy külön épületet szentelnénk.

Elegendő kisdednevelő-intézetet kérünk tehát, hogy minden gyermek részesülhessen annak jótéteményeiben.

Jól ismerjük a nehézségeket, melyek a kivitel elé tornyosulnak, de azért ne csüggedjünk, ne ijedjünk meg a nagy munkától, mert: »semmi tett el nem enyészik s az apró rovar, melynek nincs más hivatása, mint egy falevelet fölfalni, oly munkát végez, melynek következményei lesznek az ok és okozatok végtelen lánczolatában«. Bizzunk tehát a társadalom áldozatkészségében és a hatóságok bölcseségében.

Nekünk úgy tetszik, hogy csak az eszmét kell terjesztenünk, csak meg kell értetnünk és kedveltetnünk az intézményt s akkor elegendő számban fognak azok létesülni s valamennyi benépesül az apró népséggel. Dolgozzunk hát, hogy ügyünk diadalának örvendhessünk!

Az egyesitett nevelő- és óvóintézetek munkabeosztását úgy képzeljük, hogy a nevelő-intézetben töltött idő délelőtt 3, délután 2 óra legyen. Ezen idő eltelte után az otthoni gondozásban részesülő gyermeksereg bocsáttassék haza, a többi gyermek átmegy az óvóintézetbe, hol mindaddig tartózkodik, mig a nevelő-intézet a délutáni órákra újra be nem fogadja őket.

Ha a közjótékonyság nem találna módot arra, hogy az óvintézet gondozására szoruló gyermeksereg az intézetben legalább ebéddel látassék el, úgy az ebéd idejére hazabocsátandók, de csak azért, hogy nemsokára újra összegyüljenek az óvóintézet helyiségeiben. A délután két óráját újra a nevelőintézetben töltik, mely idő elteltével az óvóintézet nyitva marad télen ép úgy, mint nyáron, késő estig.

Az intézeteinkbe gyült gyermeksereg a nagy társadalom hű maniatür képe.

Megható példáit látjuk már e zsenge korban is az érzelmek nemes megnyilatkozásának, de fájdalom, megdöbbentő példáit is a kezdődő bűnnek és elvetemültségnek.

Hol tudnók sikeresebben ápolni és helyes irányba téríteni a nemes érzelmeket, ha nem itt, e nevelő intézetben?

Mikor tudnók sikeresebben meggátolni a rosz hajlamok, a vétek és a bűn kifejlődését, ha nem a zsenge korban, mikor még a lélek fogékony és a sziv érintetlen!

Nem a börtön azon intézmény, mely kiirthatja a bűnösöket és igaza van nagyiványi Fekete Gyulának, ki egyik előkelő folyóiratunkban meggyőzően mondja, hogy: »korunk humánus szellemének nem a megtorlás, de első sorban a megelőzés terén kell mozognia; a megtorlás csak a végső eszköz, ellenben azon fáradozás, mely a czellák legalább 50% elhagyását eredményezi, ez legyen az összes népek legkedvesebb feladata.«

Bizvást állithatjuk, hogy e feladat végrehajtója az alapnevelőintézet, mert itt a nevelés annyi eszköze áll rendelkezésünkre s oly könnyen hajlitható a ránk bizott gyermeki lélek, hogy kezünkbe van adva a mód, mely által megóvhatjuk a társadalmat a jó nevelést nélkülöző emberek mételyétől, mely mint szú lassan pusztit, de biztosan megrontja a legszilárdabb organismust is.

Az alapnevelő-intézetben az együttlét és együttérzés kifejleszti a legszebb társadalmi erényeket. Az által, hogy a gyermek itt tanulja meg a gyöngébbek gyámolitását és egymás segélyezését, a testvériség és barátság érzelmei, mintegy maguktól fejlődnek ki. Itt szokik ahhoz, hogy egyéni kivánságait alá-

rendelje a társak akaratának, mi által előkésziti jövő boldogulását s később nem jön ellenkezésbe a társadalom szokásaival és törvényeivel.

Berthelot azt tanácsolja hires barátjának, szoktassa fiát arra, hogy több ügyet vessen a kivüle levőkre. E czélból, úgymond, *kapcsolatba kell őt hozni egyéb gyermekeknek ugyanazon irányban induló akaratával, mert különben mit csinál majd később pajtásaival, mit még később embertársaival?!* Ime a nagy franczia tudós felismeri az együttes nevelés fontosságát.

De tán nem is szükséges tovább bizonyitanunk az alapnevelés szükségét, már is túlsokáig időztünk e tárgynál s szivesen áttérünk az iskola feladatára a gyermekvédelem szolgálatában.

A hatéves iskolás gyermeket a kisdedóvó-intézet már nem fogadja védelmébe, pedig senki sem tagadhatja, hogy ép annyi veszélynek van kitéve, mint hat éven aluli társa. Világos tehát, hogy már a szerves nevelés érdekében is követelnünk kell az iskolától, hogy hathatósabban karolja fel a gyermekvédelmet.

E feladatnak megfelel: ha mindenekelőtt a tanulót elméletileg oktatja az önvédelem eszközeire.

E czélra szolgálnak a beszéd- és értelemgyakorlatok, melyekre az eddiginél nagyobb figyelem forditandó.

A magasabb osztályokban, az idősebb gyermek értelmi fejlettségéhez mért, könnyen felfogható beszélgetések a test és egészségtan köréből állnak az ügy szolgálatára.

A nevelés és védelem érdekében azonban még sokkal többet várunk az iskolától, mert azt kivánjuk tőle, hogy a tanórákon kivül is tartsa nyitva helyiségeit a védelemre szoruló gyermekek befogadására.

Menedékházat kivánunk tehát az iskola épületében, mely megóvja a tanulót a fisikai és morális veszedelmektől.

Ez ideális czélunk elérése által többet áldoznánk a humanismus és emberszeretet oltárán, mint fennálló közjótékonysági intézeteink bármelyike s az elérhető eredmény oly óriási volna, melyről az emberiség nagy humanistái, mint elérhetetlen perspektiváról beszéltek, de teljesülését alig remélhették.

Képzeljünk el egy gyermeksereget, kit a tanórák után az iskola szellemében hivatott és lelkesült egyének nevelnek!

Egy gyermeksereget, kit azért tartunk az iskolai nevelés tiszta légkörében, mert az utcza fertőjétől és a bűnös otthon mételyétől akarunk megmenteni.

Nyissunk hát utat, adjunk alkalmat az elzüllés veszélyének kitett gyermek megmentésére.

Az iskolai menház megnyitása útján szabaditsuk meg a társadalmat a kisded csavargók, tolvajok, koldusok és gonosztevők szörnyű látványától! Gyüjtsük iskolai menedékházakba az emberiség ez ártatlan páriáit, neveljük hasznos munkára e kisded bűnösöket, kik különben csak a börtön népességét szaporitanák.

A nagy Renan szép mondásával óhajtjuk befejezni értekezésünket, ki jól mondja, hogy: »a nagy értelmiségnek mindig van hivatása, a nemes szívnek mindig van feladata.«

Javaslataim a következők:

a) Mostani óvintézeteink inkább nevelő-, mint védőintézetek legyenek és ebből kifolyálag elnevezésük kisdednevelő-intézet legyen.

b) Minthogy ezen intézetek az óvást és nevelést együtt nem képesek végezni, új óvóintézetek alapitandók. Az új óvóintézetek a mostani »állandó menedékháznak« nevezett intézményből alakittassanak. A nevelőintézet az óvóintézettel egy épületben helyezendő el.

c) A nevelőintézetet szegény és jómódú gyermek egyaránt látogassa; az óvóintézet kizárólag szegény, elhagyott, kellő gondozásban nem részesülő gyermekek számára létesittessék. A nevelő-intézetben töltött idő d. e. 3, d. u. 2 óra legyen. Ezen idő eltelte után az otthoni gondozásban részesülő gyermeksereg bocsáttassék haza, a többi gyermek átmegy az óvóintézetbe, hol mindaddig tartózkodik, mig a nevelőintézet a délutáni órákra újra be nem fogadja őket. Ha a közjótékonyság nem találna módot, hogy az óvóintézet gondozására szoruló gyermeksereg az intézetben legalább ebéddel láttassék el, úgy ebéd idejére a gyermekek haza bocsátandók, de csak azért, hogy nemsokára újra összegyüljenek az intézetben. A délután két óráját újra a nevelőintézetben töltik, mely idő elteltével az óvóintézet nyitva marad télen, nyáron késő estig.

d) Az ily módon sikerrel megoldható alapnevelés és óvás eszméje a tett és szó fegyvereivel minél szélesebb körben terjesztessék.

e) Ezen új szervezetű nevelő- és óvóintézet ép oly territoriális kiterjedésben épüljön, mint az iskola. Az intézet vezetése egy vezető-óvónőre bizassék, ki mellé kellő számú kisdednevelő adassék. Az óvóintézetben kellő számú és képzett dajkák működjenek, kik szintén a vezető-óvónő felügyelete alatt álljanak.

f) A későbbi gyermekvédelmet meglevő intézeteink, első sorban az iskolák saját körükben mozditsák elő. E czélból az elemi iskola első és második osztályában a beszéd- és értelemgyakorlatok keretén belül oktattassanak a gyermekek önvédelemre. A 3. és 4. osztályban már a gyermekek értelmi fejlettségéhez mért előadásokat kivánunk a test- és egészségtanból. Ily módon kivánjuk a czélt elérhetni, hogy a gyermek önmagát és kisebb testvéreit egyaránt megvédje és ápolja.

g) Minthogy a tanköteles gyermek ép oly arányú védelemre szorul, mint az óvóköteles, az iskola épületében olyan helyiség is legyen, mely késő estig menhelyül szolgáljon az elhagyott, kellő gondozásban nem részesülő gyermekseregnek.

* * *

Peres Sándor (Budapest): Időrövidsége miatt csak tételeit és inditványait mutatja be a következőkben:

1. A kisdedóvó-intézetek történelmi fejlődése azt bizonyitja, hogy ez az intézet eleinte csupán gyermekmenedékhely volt s lassan-lassan emelkedett a nevelőintézetek sorába.

2. Senki sem vonhatja kétségbe, hogy a kisdedek nevelhetők, hogy a kisdedeket nevelni kell.

3. Bizonyos az is, hogy a kisdedóvó-intézeteknek ma megvan saját nevelési rendszerük s megvannak nevelő eszközeik.

4. Az emberi élet fejlődésének ama fokozatán, melyen a kisded áll, csak természetes, hogy a kisdedek nevelésében a testi élet megóvásának és ápolásának nagyobb tér jut, mint a gyermekek nevelésében.

5. Herbarték kizárják a nevelés fogalmából a testi nevelést; szerintük a nevelés csak a szellemi élet törvényeinek alkalmazásából áll. Nincs igazuk. Az ember nevelése sohasem lehet egyéb, mint az egységbe fűzött testi és szellemi élet törvényeinek alkalmazása.

6. A humanismus követői az embervédelem nagy fontosságát hirdetik s megelégesznek a gyermekeknek csupán menedékhelyével is. Nem hagyják számitáson kivül azt sem, hogy a menedékhely fentartása kevesebb pénzbe kerül, mint a nevelőintézeté. De felejtik, hogy az embernevelésben a test gondozása, a testi szükségletek kielégitése, a testi élet törvényeinek megtartása nélkül a szellem mivelése lehetetlen; felejtik, hogy a kisded nem élettelen tárgy, hanem élő, testileg, szellemileg fejlődő lény, a kit nem lehet csupán óvni, védeni, hanem a kit a fejlődéséhez szükséges feltételek megadásával természetének követelményei s az ember magasabb erkölcsi czéljainak útmutatása szerint fejlődésében támogatni, irányitani (más szóval: nevelni) kell.

7. A kisdedóvó-intézet tehát nevelőintézet, pusztán védőintézet az emberi fejlődés törvényeire épitett paedagogia szerint nem is lehet; a védelem nem mellérendelt fogalom a nevelés fogalmával viszonyitva, hanem alárendelt. A kisdedóvó-intézet nevelőintézet, csupán menedékhelynek megmaradnia a történelem tanusága szerint nem lehetett.

Kimondandó tehát, hogy a kisdedóvodák nevelőintézetek s a közoktatásügyi keretében mint alapvető nevelőintézetek foglalnak helyet.

Elnök inditványára a szakosztály *Halász* Sarolta, *Angyal* Malvin és *Peres* Sándor előadóknak köszönetet mond.

Lederer Ábrahám (Budapest): áttekintvén a kisdedóvás történetén, azt tartja, hogy az óvoda nevelő-intézet s azért legjobb neve ennek az intézetnek ez: kisdednevelő-intézet.

Minke Béla (Budapest): kárhoztatja a nagy elemi iskolai és óvodai épületek épitését s igy sok száz gyermeknek egy helyre gyüjtését, mert ez egészségügyi és paedagógiai szempontból egyaránt veszedelmes.

Gergely Antal (Budapest): úgy látja, eltérünk a tárgytól. Tökéletesen elég, ha *Peres* Sándor inditványa alapján kimondjuk, hogy a kisdedóvódák nevelő-intézetek.

A szakosztály igy határozott:

»*A kisdedóvást a kisdednevelést szétválasztani nem lehet.*«

* * *

Schön József (Budapest): **A gyermekeknek szánt irodalom és művészet miben vétkezik sokszor gyermekeink szellemi élete ellen?**

Az irodalom vétkezik:

1. Fogalmazásával. 1. Ha oly gondolatokat, elveket és eszméket fejez ki, melyeket a gyermek másképen érthet meg, mint a hogy az iró képzeli.

2. Ha oly gondolatokat, elveket és eszméket hirdet, melyek a gyermek erkölcsi érzésével ellenkeznek.

3. Ha oly gondolatokat, elveket és eszméket ir le, melyek a gyermek értelmi fokán túl esnek.

4. Ha oly hosszúra nyujtja termékét, hogy a gyermek kénytelen azt több folytatásban olvasni.

5. Ha a phantasiát felcsigázza és a gyermekben elérhetetlen vágyakat gerjeszt.

II. Nyelvezetével. 6. Ha oly mondatszerkezetet használ, mely nagyon elüt attól, a mit a gyermek mindennap hall, vagy tankönyveiben olvas.

7. Ha oly kifejezések, szók fordulnak elő, melyeknek egyszerű megértése is fejtörésébe kerül a gyermeknek.

A művészet vétkezik:

1. Ha a műtárgy nem felel meg a valóságnak.

2. Ha olyasmit testesit meg, a mi a gyermek képzelmi és értelmi világával ellentétben áll.

3. Ha a gyermek erkölcsét nem nemesiti.

Péterfy Sándor kir. tan., a betegsége miatt távollevő *Schön* József tételeihez hozzájárul, csupán rövidebbre fogja azokat össze. Nagy örömmel emlékezik meg a mi újabb gyermek irodalmunkról, mely nemzeti és nevelői czélokat szolgál s melynek *Pósa* Lajos és társai a megteremtői és éltetői. Sajnálattal ismeri el azonban, hogy a gyermekeinknek szánt irodalmi és művészeti termékek közt még mindig van olyan, mely vétkezik a gyermek szellemi élete ellen, mert meghaladja a gyermek értelmi fokát, megsérti a jó izlést és nem fejleszti a gyermek erkölcsi és vallási életét. Az az irodalom és művészet, mely a nevelőt nevelői munkájában nem segiti, nem való a gyermekeknek. (*Éljenzés.*)

(*Péterfy* Sándor javaslatát a szakosztály egész terjedelmében elfogadta s ezért csak a határozatban közöljük.)

Nagy László különösen azt hangsúlyozza, hogy az irodalom és művészet feleljen meg a gyermek értelmi és erkölcsi fejlettségi fokának, mert csak úgy lehet nevelő hatású.

Elnök inditványára a szakosztály köszönetet mond *Péterfy* Sándor és *Schön* József előadóknak s ekként mondja ki határozatát a szóban levő tételről:

Határozat: Vétkezik a gyermekeknek szánt irodalom és művészi alkotás a gyermekek szellemi élete ellen:

a) ha az akár alakilag, akár tartalmilag tekintve a dolgot, nem felel meg czéljának, feladatának;

b) ha nem hat összhangzatosan, fejlesztőleg a növendék ember összes lelki erőire;

c) ha nem elégiti ki, sőt sérti a művelt ember igazságérzékét, értelmét, szépérzékét, izlését, erkölcsi érzékét, lelkiismeretét és vallásos érzületét, hitét;

d) ha nem segíti, vagy nem támogatja az a mű a nevelőket abban a feladatban, a mely ezekre annak a benső műveltségnek a kifejtésében várakozik, a mely a fejlődő embert arra a magaslatra emelheti, a melyen az az önmaga, családja, nemzete, az emberiség és az Isten iránt való kötelezettségeit nemcsak felfogni, hanem hiven betölteni is kész és képes leend.

Kívánatos, hogy mindenütt gondoskodjék a társadalom az egyházzal és államhatalommal egyetértőleg a gyermekeknek szánt minden tekintetben kifogástalan irodalmi művek és művészi alkotások elterjesztéséről.

Elnök kéri a szakosztályt, hogy mielőtt az utolsó tételt tárgyalná, hallgassa meg *Salomée* de *Chwatowa* úrnő inditványát a *leányok jogi oktatásáról.*

Salomée de Chwatowa (Varsó): (Franczia nyelven.) **A leányok jogi oktatása.**

Tegnap szerencsém lévén a kinzott gyermekek tárgyáról beszélni, hallgatóimtól bocsánatot kértem, hogy bátorkodtam csekély hangomat hallatni az egész tudományos világban ismert tekintélyek hangja mellett. Azonban mégis tettem, mert egy kongresszuson, melynek czélja a gyermekvédelem, minden asszonynak joga van véleményét nyilvánitani. Ez az a mi bátorit engem arra, hogy néhány szót mondjak az ifjúságnak jogi oktatásáról. Régóta azon elmélkedtem, hogy a fiúk és leányok a gymnasiumokban és iskolákban népszerű alakban jogi oktatásban részesüljenek. Hanem minthogy minden új eszme, főkép akkor, ha a nők jogáról van szó, nehézségekbe ütközik, kellő akalmat kellett bevárnom elmélkedésem valósitására.

Két év előtt megvizsgálván Madame Smolikawska által Varsón alapitott első kereskedelmi iskola tantervét, csodálkoztam a felett, hogy egy ily bő és tág tantervben a jogi oktatás ki van zárva. Madame Smolikawska megköszönte észrevételemet és a jogi oktatást azonnal felvette iskolájának tantervébe és azzal *Dunin* urat bizta meg, egy Varsóban úgy tudományossága, mint fenkölt esze által ismert ügyvédet. Ezen siker által felbuzditva több czikket irtam arról, hogy mily szükségesek a jogi ismeretek a fiatalságra nézve. Svilochowsky dr. ügyvéd, több komoly munka szerzője és egyik legkomolyabb hirlapnak szerkesztője a közönség figyelmét felhivta czikkeimre, melyek — a mint ő mondja — egy fontos és tárgyalásra érdemes gondolatot tartalmaznak. Ekkor a jogoktatás minden iskolába be lett vezetve. Boldog volnék, ha czikkeim tartalma, melyet röviden ismételni akarok, némi haszonnal járna azon hallgatókra nézve, kik oly országokból érkeztek, hol a kérdésben levő oktatás még nincsen bevezetve. Minthogy a jelen kongresszus nemzetközi, szavaim nem vonatkoznak Budapestre, a hol, mint hallom, ezen jogi oktatás létezik. Mig leányaink a nevelőintézetekben és az állami iskolákban mindenféle törvényekben oktattatnak, úgy mint az isteni törvényekkel a természet, az aesthetika, a szépművészet, a logika, a paedagogia törvényeivel és tanulmányaik bevégezte után a divat törvényeivel ezen szó legtágasabb értelmében megismerkednek, addig a társadalmi és jogi élet törvényei a tág tantervben elő nem fordulnak. Ezen tanulmány pedig főképen a leányokra nézve fölötte kivánatos. A férfi mint feleségének gyámja, mindig valami hivatással

el van foglalva és igy gyakorta az ügyvéddel, a törvényszékkel, a telekkönyvvel, a közjegyzővel érintkezik. Ez magyarázata annak, hogy egy férfi ha nem is ügyvéd, jártas a törvényekben és szükség esetén ügyét védheti. A nő ellenben még a legkedvezőbb körülmények között is csak egyszer szokott érintkezni a közjegyzővel, tudniillik ha házassági szerződését aláirja. És akkor sem érti, hogy miről van szó, hanem atyja, vagy gyámja szól az ő nevében. A házasasszony végre midőn jövendőbelijére becsületét, jövőjét és életét bizza ezen ünnepélyes perczben, alig gondol a pénz ügyeire. A házasságkötés utáni naptól fogva a férjet illeti felesége jogainak védelme. Hanem nem minden nő rendelkezik férjjel, vagy gyámmal; mitevők legyenek tehát a nem férjezett leányok, az özvegyek? Ők is vegyenek részt a társadalmi életben, szükséges tehát, hogy az élet minden viszonyaiban az őket illető jogokról legalább általános fogalmuk legyen. Hangoztatom, hogy legalább általánosságban, mert nem az a véleményem, hogy minden asszony ügyvéd legyen és a jogi tanulmányok folytán hanyagolja el azon kötelességeit, melyet maga a természet rótt rá. Oh nem! Határozottan ellenzem azt, hogy egy nő, a ki nincs felruházva azon tehetségekkel, melyeket csak kivételes nők birnak, erőszakosan behatoljon a tudomány szentélyébe és hogy csak azért, hogy czímeket nyerjen el, melyek kecsegtetik hiúságát, vagy azért, hogy egyenrangúságot nyerjen el a férfiúval, oda iparkodjék ez utóbbitól a felsőbbség pálmáját elragadni. Azonban a jogi ismeretek elnyerése népszerű alakban sehogyse gátolja a nőt abban, hogy kötelességét mint anya, feleség, vagy gazdasszony teljesitse. Egy hires orvos azt állitotta, hogy minden értelmes ember saját maga orvosa lehet, ha észszerű hygiénet követ; de abból nem következik, hogy betegség esetén ne kérjen tanácsot egy jó orvostól. Ugyanezen eset forog fenn az ifjúságnak jogi oktatása ügyében. Főképen a nők, kik a jog legelemibb elveit nem ismerik, gyakran ezen tudatlanság áldozatai. Egyik barátnőm, egy nevelőnő, az egész nagynehezen összegyüjtött vagyonát tapasztalatlansága folytán vesztette el. De tapasztalatlansága, tudatlansága nem védi őt a törvényszék előtt. Ez is a mellett bizonyit, hogy a törvények ismerete nélkülözhetlen. Minden országban a fiatalságot be kellene avatni a polgári, kereskedelmi és eljárási törvények alapelveibe. A házasitandó nőnek ismernie kell a férjével szemben őt illető jogait, hogy váratlan körülmények esetén azokkal élhessen. Ha faluhelyen él, ismernie kell jogait bérlője, vagy béreseivel szemben, hogy azokkal férje távolléte, vagy halála esetén élhessen. Ilyformán nem lesz kiaknázva becstelen egyének által, kik magukat ügyvédeknek mondják és főképen a vidéken szétszórva a nők tudatlanságával irtóztató módon visszaélnek. Az iskolák és gymnasiumok tanterve felvevén a jogi ismereteket is, alkalmat nyújtanak az ügyvédeknek tanári helyeket elfoglalni és a nőknek mint ügyvédsegédek munkát találni. Ezen oktatás nehézségeitől nem kell félnünk. Leányaink jelenleg sokkal nehezebb tárgyakat tanulnak. Már rég elmult azon idő, a hol a nőknek közömbösségök folytán megtagadták a lehetőséget bizonyos tudományok elsajátitásához. Találunk ma a nők közt orvosokat, kitünő ügyvédeket, tanárokat; semmi sem könnyebb tehát, mint a nőket oktatni a polgári, kereskedelmi és eljárási törvények alapelveiben.

Leányaink gyakran minden tehetséget nélkülözve idejüket és munkájukat egy csekély hasznú tanulmánynak szentelik, csakhogy a divat követelményeinek feleljenek meg; p. o. a festészet annyira van jelenleg elterjedve, hogy valóságos járványnyá vált. A fiatal leányok, hogy ha egymás közt tanulmányaikról beszélgetnek, nem azt kérdezik egymástól »festesz-e?«, hanem azt, »mit festesz jelenleg?« Tisztelet, becsület a szépművészetnek, a múzsáknak, az isteneknek és istennőknek, de miért ne szenteljünk kis időt és fáradságot Themisnek is? A mythologia az Igazságot úgy mutatja be, hogy egy nő *Themis* abban oktatja *Apollót*; nem-e bizonyitéka az annak, hogy minden nőnek *ismernie kell a jogot? (Éljenzés.)*

Ujváry Béla alelnök tolmácsolja *Chwatowa* úrnő szavait s hangsúlyozza hogy nálunk az elemi iskolától kezdve minden iskolában tanitják a jogi ismereteket.

Dr. *Hagara* Viktor, beregvármegyei főispán, *Chwatowa* úrnővel egyetértve kivánja annak kimondását, hogy a jogi és alkotmánytani ismeretek, úgy, mint nálunk, minden fiú- és leányiskolában tanitandók.

A szakosztály köszönetet mond *Chwatowa* úrnőnek az előadásért s a következőket határozza:

Az alkotmányos jogok tanitása, a mennyiben hiányoznék, vétessék fel a középiskolák és leánygymnasiumok tantervébe.

* * *

Ember János (Budapest): **Vannak-e a mai iskola belső életében tényezők, a melyek a gyermekvédelem szempontjából módositandók.**

A felvetett kérdésre igennel felelek. A gyermek védelemre szorul a mai iskolával szemben. A tanitás, az úgynevezett nevelés legalsó fokától a legfelsőbbig mindenütt támadólag lép fel az iskola; erőszakos kézzel markol bele a gyermek idegeibe, megcsontosodott szabályai, avult szokásai szerint »fejleszti« a szellemet.

A fejlődés természetes folyamat. Mint ilyen fájdalommal nem jár, visszahatást nem kelt. A physikai erejében szinte észrevétlenül gyarapodó gyermek fájdalmat e gyarapodás miatt nem érez, ellene nem szegül; ellenkezőleg, öröme telik benne és tőle telhetőleg segiti a természetet az ő physikai növésére irányuló munkájában. A kisded örül annak, hogy lát, hogy hall, hogy mozogni képes. Egész lénye ragyog az örömtől, midőn saját lábára tud állani, midőn lépegetni kezd. Mielőtt ennyire vinné saját elhatározásából hosszas gyakorlatokat végez, mig fokozatosan odáig jut, hogy az ember-méltóságot külsőképen kifejező egyenes állást és lábain járást megtanulja.

Előbb megtanul ülni, majd négykézláb mászni, vagy faron csúszni; azután valami bútordarab mellett feláll. Lassan és óvatosan elengedi a bútordarabot, először egy, majd két kézzel és áll. Egyidejűleg a bútor mellettlé peget s kisérleteket teszen az önálló járásra. A balsiker el nem kedvetleniti. Számtalanszor elesik, olykor erősebb ütéseket is elszenved; ám azért mindig újból kezdi s nem nyugszik, mig czélt nem ér. És ha czélt ért, érzi, hogy az életében nagy változás történt. Elégült, büszke arczczal tekint körül; figyelik-e, látják-e? S ha

nem venné senki észre, a testileg lassabban fejlődő s már lelkileg is a fejlődés bizonyos fokára jutott, tehát már beszélgetni kezdő gyermek hangosan dicsekszik, hogy magára, illetőleg az általa véghezvitt nagy dologra irányitsa figyelmét. Igy szól: ni! állok! ni! járok!

Hasonló magaviseletet tanusit a gyermek lelki növekedése első korszakában. Örül annak, hogy észrevesz, hogy figyelni tud. Örül a szónak, melyet kimond, örül öntudatra ébredésének. Mikor az »én«-t kimondja, annyira ragaszkodik hozzá, hogy akkor is használja, mikor nem volna rá szükség. Azt mondja: »*én* nekem is.« Felébredt érdeklődése a dolgok és jelenségek iránt, miben leküzdhetetlen tanulási vágya jelentkezik, általánosan ismeretes. Az ébredező s a gyermek tudásvágya (növekedési törekvése) által fejlődő gyermeki lélek érvényesülni törekszik. Cselekvési ösztöne táplálékot keres. A mozgás, a cselekvés, a munka a természet törvényének erejével hat reá. A gyermek dolgozni akar. Foglalkoztatni akarja phisikumát és szellemét. A gyermekre (a felnőtt emberre is) a legnagyobb büntetés a tétlenségre kárhoztatás. Innét az elzárás félelmetessége.

Honnét hát a panasz, hogy a gyermek nem akar tanulni, hogy az ördög párnáján szeret pihenni, hogy akaratát az erkölcsi törvények hatása alól szereti kivonni? Hogy van az, hogy a testi és lelki fejlődés *természetes* menete megakad, mikor mi »tervszerűleg« beleavatkozunk? Onnét van és úgy van, hogy mi, az iskola, a helyett, hogy a természetes fejlődésnek segitségére sietnénk, azt támogatnók, mesterkélt eljárásunkkal *erőszakolni* akarjuk a lelki növekedést; az volna a hivatásunk, hogy segitsük a *fejlődést*, mi azonban nem ezt teszszük, hanem *fejleszteni* akarjuk a gyermek szellemét, mintha csak akként siettetnők a virág nyilását, hogy a bimbó virágleveleit kézzel bontogatnók.

A gyermeki léleknek ez a szeretetlen rángatása rögtön kezdetét veszi, mihelyt a gyermek édes anyja ölét elhagyja s csak akkor szűnik meg, mikor »nevelése« befejeződik és az összes iskolai tanulmányait bevégzi.

Már a kisdedóvoda sok verssel, örökös »járdalás«-sal és énekeltetéssel, erőszakos fegyelmezéssel sanyargatja a gyermeket; noha aránylag még ez a köznevelési intézetünk zavarja legkevésbbé a természetes lelki növekedést.

Az elemi iskola már önálló tudós intézet, mely a szülői háztól függetlenül tanitja a gyermeket sokféle ismeretre és neveli sok mindenféle »erényre«. Feledi, hogy a mi a tanitói és nevelői eljárásában valami értéket képvisel, azt a szülőtől tanulta, a mi értéktelen, az a paedagogusok találmánya; azoké a paedagogusoké, a kik az embert nem ismerik a természet gyermekének, a kik tehát a nevelés és tanitás kérdéseit nem empirikus, hanem speculativ alapon törekszenek megoldani.

És mig ezek a több százesztendős emberek ki nem halnak, mig a természettudomány emberei nem dirigálnak a paedagogiában is, addig a népiskola ujjászületését hiába várjuk. Addig a népiskola nem szűnik meg nagyképűsködni; addig nincs hozzá remény, hogy a nevelés munkáját ott és lehetőleg akként folytassa, a hol a szülői ház elhagyta és a miként megkezdette. Addig nagy ür tátong a természetes (a család) és a mesterséges nevelőintézet (az iskola) között. Addig nem lesz átmenet a két nevelő intézmény munkája között.

Addig Jancsiból nagy János lesz augusztus hó 31-étől szeptember hó 1-ére. Mintha bizony egy éjszaka Jánossá tudna nőni Jancsi!

A szülői ház — a mennyire a megélhetésért folytatott sokszor igen kemény küzdelemben megtehette — a gyermek nyilvánuló tudásvágyát igyekezett mindig alkalmilag s az egyén figyelembevételével kielégiteni, az iskola nem vet számot a gyermeknek sem tudásvágyával, sem egyéniségével; tanit olyan dolgokat, a melyek után a gyermek lelke nem áhitozik s tanitja olyan módon, a mint azt a gyermek megvesztegethetetlen ösztöneire hallgatva, tanulni vonakodik. Ebből az iskolás gyermek lelki sanyargatása, gyötrése.

Innét a sokat, de hiába emlegetett túlterhelés.

A gyermek irni és olvasni tanul, mielőtt lenne gondolata, melyet leirjon s meg lenne a lelki fejlettsége, mely őt mások leirott gondolatainak megértésére képesitené, az olvasásra sarkalná. Az irás és olvasás korai és erőszakolt menetű tanitása által mintha csak arra akarnók kényszeriteni a gyermeket, hogy beszéljen, mielőtt nyelvét mozgásba hozná a gondolat! A helyett, hogy minden erőnket a zsenge lélek ismeretkincseinek gyarapitására, a képességek fejlődésének segitésére forditanók, a rögzités eszközére vetjük magunkat olyan erővel, mintha sejtelmünk sem volna róla, mi a fődolog, mintha fogalmunk sem volna róla, hogy a betű csak a rögzitésnek, de nem a tudásnak az eszköze. És ha valaki a nagy sietség hiábavalóságára, sőt káros voltára figyelmeztet bennünket; ha arra int, próbáljuk, hátha másként is cselekedhetnénk, lehurrogjuk, mint eszelőst!

Hasonló természetellenes és erőszakolt az eljárásunk a tanitás legalsó fokán (I. el. osztály) az ismeretek tanitásánál is. Fejtegetjük a hasonlatosságokat és különbségeket a szék és az asztal, a kutya és a macska, a rucza és a liba között; mintha nem is sejtenők, hogy ezek a különbségek és hasonlatosságok a gyermeket egy mákszemet sem érdeklik, hanem érdekelné őt az eleven, a mozgó élet, ha mi erre czélt és irányt kereső figyelmét rá tudnók terelni.

Nem vetünk számot azzal a tapasztalati ténynyel, hogy a gyermek számképzetei szerfelett lassan képződnek, a 6—7 éves gyermekkel már 20-ig számoltatunk mind a négy alapművelet körében. Munkaközben látjuk, hogy a gyermekek zöme ezzel a feladattal megbirkózni nem képes; ámde azért mi csak erőszakoljuk a dolgot, mert elő van irva. És ha mások megoldják a nehéz feladatot, csak mi sem vagyunk alábbvalóbbak! Nem merjük magunknak sem bevallani, annál kevésbbé másoknak nyiltan megmondani, hogy a 6—7 éves gyermekek zömével a 20-as számkörben jól számoltatni nem lehet. És pedig azért nem lehet, mert a számolás-tanitással ma még együttjáró elvonásra a gyermek értelme fejletlen.

Nem tudjuk sokszor, nem is akarjuk megérteni, hogy nekünk még a tanitás módját illetőleg is a szülőtől kellene tanulnunk. Az egyszerűséget megvetjük, művészi szinvonalra emelkedni nem tudunk; tehát mesterkedünk. Ki akarjuk a gyermekből hozni azt, a mi nincs benne; holott beszélnünk kellene s a dolgokat és jelenségeket kellene megszólaltatnunk.

Az elemi tanitás közép- és felső fokán előtérbe lép, illetőleg uralkodóvá lesz, a tankönyv, a nyomorult tankönyv! Virágzik a »tanulás« és a vele járó

minden gyötrelem és átok súlya nyomja úgy a tanitót, mint a tanulót. A tölcsérezés ép oly vigan folyik ma, mint 300 esztendővel ezelőtt, noha azóta minden igazi paedagogus kimutatta ennek haszontalan, sőt káros voltát. Hiába! a tanultatás ugyan rosz, de kényelmes dolog. És e mellett hálás is, mert többet mutat, mint az igazi tanitói munka.

A tanultatás és a gépies tanitás átka nehezedik a népiskolára. Egyrészt haszontalan dologgal gyötri a gyermeket, másrészt élletteljes valódi szellemi munka által figyelmét le nem köti s igy természetes úton fegyelmezni nem tud. Tehát az erőszakhoz folyamodik. Büntet. És pedig a legtöbbször mesterséges büntetést alkalmaz. Korhol, szid, gúnyol, sőt — nem épen kivételesen — ver is.

Csuda-e, hogy ily körülmények között a társaságot, a hasonló kornak társaságát és a foglalkozást, a munkát annyira áhitó gyermek nem szereti az iskolát és vajjon nem természetes-e, hogy a gyermekek barátai keresik az eszközöket, melyekkel az iskolának, ennek a szükséges rosznak, ártalmaitól védeni lehetne a zsenge nemzedéket?

A milyen természetes a gyermek idegenkedése a mai népiskola által reá rótt úgynevezett munkától, ép oly nemes a gyermekek barátainak az iskola káros hatásának megszüntetésére, vagy legalább korlátozására irányuló törekvése.

E nemes törekvés sikerei iránt nagy reményeket nem táplálok; ám azért még sem kicsinyelem. Nagy eredményeket e téren csak abban az esetben várhatnánk, ha sikerülne a társadalmat a jelen állapotok tarthatatlansága felől meggyőzni és actióra birni. Ehhez azonban nincs semmi remény. A társadalom ma még nem tartja nagy dolognak az iskolát, annál kevésbbé a népiskolát.

Ha javitani akarunk, egyelőre nem tehetünk egyebet, mint hogy megvonjuk »a lehetőség határait« s ebben a szűk körben való mozgásra hivjuk fel a jó népiskola ideáljáért lelkesülőket. A feladat, melyet meg kell oldani a jövendő szempontjából, igy is nagy és nemes.

Szükséges, hogy a gyermek tovább maradjon a legtermészetesebb nevelőintézet (a család) kötelékében. Hét éves kora előtt a gyermek ne járjon iskolába. Legyen testileg és lelkileg is fejlettebb, mielőtt iskolába lépne.

Az ismeretanyag helyesebb csoportositása (tanterv-revisio) által enyhiteni kell a túlterhelést. Csak enyhiteni, mert e bajnak megszüntetése más tényezőktől függ. A megszüntetés a módszer kérdése.

A módszer gyökeres javitása érdekében javitani kell a tanitók anyagi helyzetét, hogy a tehetséges, tehát igazi szellemi munkára képes elemek egyre nagyobb számmal adják magukat a pályára. Emelni kell a nagyobb előképzettség követelése által a képzők szellemi szinvonalát és reformálni magát a képzést, hogy a régi gépemberek csábitásainak ellentállni tudó kész tanitókat küldjenek az életbe.

Versenyt kell támasztani a tanitói pályán a nemek között. A saját keresetükre utalt nők egyre tömegesebben keresik a tanitói pályát. A női képzők sehol sem képesek a jelentkezőket befogadni, holott a tanitóképzők már nem népesülnek be. Ez a jelenség gondolkodóba ejtheti az intéző köröket; végzetes hiba volna azonban, ha arra gondolnának, hogy a nőknek a pályára

tódulását korlátozzák. Csak hadd tódúljanak! Szükség van reájuk; mert aránylag jobb munkát végeznek, mint férfi collegáik.

Ha nagyobb sikert akarunk, még tennünk kell valamit: utat kell nyitnunk, ha nem megy a nyitás, törnünk az élőszónak és szemléltetésnek az iskolában. Az elemi iskolás tanuló ne tudjon többet, mint a mennyit ezen az alapon megtanul. Önként értetik, hogy ebben az esetben tankönyv, mint teljesen felesleges, sőt káros »taneszköz« a gyermek kezéből kivétetik.

És hogy ezek a javitások tényleg életbe lépjenek, arra kell a szakfelügyelet, melynek az a hivatása, hogy a kijelölt úton állhatatos haladásra lelkesitse, buzditsa, sőt ha kell, szoritsa a népnevelés productiv munkásait, a néptanitókat.

* * *

A gyermek nemcsak az elemi, hanem a középiskola hatásával szemben is védelemre szorul.

Az elemi iskolának nincs kire tolni a hibáját. Neki hivatalbeli elődje nincsen. Az elemi iskola nem mondhatja, hogy az a fokozat, melyből növendékét kapja, nem tette meg kötelességét. Legfeljebb annyit mondhat, — s ezt bizony elég gyakran mondogatja — hogy tanitványai »buták«, alig lehet velök valamire menni; mert hiába, »gyenge az anyag«. Mennyivel szerencsésebb a középiskola helyzete! Ez már bátran rámondhatja az elemi iskolára, hogy nem tette meg kötelességét. Szó sincs róla, ez a vád nem egyszer találó. Az elemi iskola esetleges mulasztása azonban csak ürügy lehet és nem ok a középiskolának a mulasztásra. A 10—11 éves egészséges lelkű gyermeknek a kora biztositja azt a képességet, azt a fogékonyságot, mely a *jól vezetett* középiskola I. osztályában haladhat. A nagy előképzettség csak arra lenne jó, hogy a tanár kényelmesen kiexaminálgassa azt, a mit az elemi iskola tanitott.

De hát melyik az a jól vezetett középiskola? Az, a melynek falai között a tanár élőszavából tanulnak a gyermekek, a hol tanár és tanitvány együtt dolgozzák fel az ismeretrészleteket, az, a melyik szentirásnak veszi a középiskolai utasitásnak idevonatkozó következő rendelkezését:

»Még folyvást hallatszik a panasz, hogy középiskoláinkban a tanár az iskolai órát nem a tanulásra, nem a növendékeinek szellemi gyakorlatára forditja, hanem egyedül házi munkásságuknak ellenőrzésére, leczkekérdezésre és új feladásra szoritkozik. A főigazgatói jelentések és a közvélemény nyilatkozatai egyaránt emlegetik, hogy középiskoláink tanárai a kisebb gyermekek tanitásában is az egyetemi előadások példája után indulnak, hogy nem veszik számba az ifjú lélek szükségeit és erejét és különösen nem képesek közös tanitásban az összes osztályt eleven öntevékenységben foglalkoztatni. E szemrehányások megszüntetését kell a tanitás módjának javitásától legelőbb várni. A gymnasiumi oktatásnak a tananyag megfelelő elsajátitását, tüzetes megfigyelését, helyes megértését és pontos emlékezetbevésését, magában a tanitás folyamában, az iskolai órában kell eszközölni, vezető és útbaigazitó kérdésekkel a tanulók gondolkodását keltve és irányozva. És ezen kötelessége a tanitásnak mindig az egész osztálynak szól; kérdéseiben és magyarázataiban szükséges, hogy a tanár kellő körültekintéssel arányosan minden tanitványára

kiterjeszsze figyelmét, felváltva mást-mást szólitson feleletre, késztessen résztvevő munkára, a gyengébbeket és szórakozottabbakat gyakrabban is serkentve, úgy, hogy az egész osztályt élénk szellemi mozgásban, életrevaló közös tevékenységben tartsa. Óvatos tartózkodással semmit sem szabad továbbá elvonnia a növendék önmunkássága elől, úgy, hogy maga semmit sem végezzen, a mit valamely tanuló által szintoly helyesen és jól elvégeztethet. Tanitása inkább czélok kitüzésében álljon, melyeknek megoldásában a tanuló ifjúság szellemi erejét edzi, értelmét fejleszti.« »A hagyományos tanitással szemben, melyben nem annyira a megértés, mint a könyv nélkül tudás, nem az elmebeli fejlettség, hanem az emlékezés döntött, csupán józan megszoritása, nem teljes mellőzése kivánatos az emlékezetbe vésésnek, annyiban legelőbb is, hogy folyton megelőzze a helyes megértetés, azután, hogy valóban csak annak követelendő könyv nélkül tanulása, a mi reá érdemes és a mi szükséges. Érdemeseknek tartandók kiválóan az irodalom remek mintái s már az alsóbb osztályoktól fogva gond forditandó reá, hogy közülök minél több és minél pontosabban, miután beható magyarázat és sokoldalú felvilágositás tárgya volt, az ifjúságnak kész emlékezeti birtokává váljék. Szükségeseknek egyedül a tanulmányok rendszeres elemei mondhatók, az alapfogalmak és alaptételek, nyelviekben a szókincs és alaki biztosság.«

Kétségtelen, hogy ilyen középiskolái is vannak Magyarországnak, de hogy legtöbb középiskolánk nem ilyen, hanem lényegében ugyanazon hibákban bővelkedik, a melyekről az elemi oktatásnál említést tettem, szomorú való.

A legtöbb középiskola — a mennyiben lehetséges — még jobban elszigeteli magát az elemi iskolától, miként ez elkülönitette magát a családtól. Az elemi iskolából kapja tanitványait, ámde azért eszeágában sincs, hogy ott folytassa a munkát, a hol ez elhagyta. Ugyanazt tanitja, a mit a gyermek a IV. osztályban már tanult; ámde a professor tulajdonképen nem tanit, hanem praelegal és pedig a gyermek előtt merőben érthetetlen tudós nyelven. Ezt a nyelvet a gyermek meg nem érti s hogy mégis tanuljon valamit, kénytelen neki fogni a szótanulásnak. És ha ezt a mesterséget az elemi iskolában, illetőleg a középiskola alsó osztályaiban meg nem tanulta, el van veszve. A »vágni« nem tudó diákból nem lesz prédikácziós halott; sohasem lesz belőle »érett« ifjú.

A tudós formák mellett elvész a lényeg; a szótanultatás hallatlan terheket rak az ifjúság vállaira.

Nem a munkától idegenkedik a gyermekifjú, hanem attól a munkától, mely nem érdemli meg a munka dicső nevét: a memorisálástól. Hálátlanabb dolgot alig cselekszik valaki, mint az a diák, a ki bámulatos szorgalommal magolja évről-évre a szóképek ezreit és pedig csak azért, hogy azokat rövid idő alatt teljesen elfelejtse.

Sok ugyan be nem ismeri a szótanultatásnak haszontalan voltát, úgy véli, hogy az emlékezettel arányosan gyarapszik az értelem; bizonyság rá az a körülmény, hogy a jó diákok inkább adják jelét productiv képességeiknek is. Csalódás! A jó diák a tanultatás ellenére is jelét adja termelő képességének; fejlődik ez nála tanárainak magyarázatai, megfigyelései, magán-tanulmányai, olvasmányai által.

A középiskolákban (tehát nem csupán a tulajdonképeni középiskolában) észlelt bajok megszüntetése nagy feladat.

Első és legfőbb teendő volna a legnagyobb akadálynak, a középiskolák túlnépességének megszüntetése. Annyi középiskolát kellene állitani, a menniyre a jelentkezők számához képest szükség van. Mig egy-egy osztályban 60—80 gyermek (ifjú) van, addig a tanár a tanuló egyéniségére figyelemmel alig lehet, minden tanitványát az órán kellőképen nem foglalkoztathatja, a tanitás munkájába bele nem vonhatja. A kis Dániában az új népoktatásügyi törvény 35-ben állapitja meg az egy tanitóra bizandó gyermekek számát, nálunk a középiskolai osztály tanulóinak száma csaknem mégegyszer annyi.

Addig is, mig ez a nagy akadály megszűnik, minden lehetőt meg kellene tenni a valóban mesteri kézzel alkotott s lényegében bizonyára az új középiskolai utasitásba is belekerülő régi utasitásoknak végrehajtása, jó tanácsainak foganatositása érdekében.

A tanultatást az utasitások szerint csak a valóban szükségesekre szoritva, tiltani kellene a magoltatást s legalább az alsóbb osztályokban a tankönyvek a magyar, latin és német olvasókönyvek kivételével kiveendők volnának a tanulók kezéből.

A felhozottak figyelembe vétele ha nem is szüntetné meg teljesen, de legalább nagyon megenyhitené a létező bajokat, természetes útjára terelné az értelmi nevelést.

T. Szakosztály! Talán önök sötétnek fogják találni azt a képet, a melyet egy pár vonással a magyar elemi és középiskolákról vázoltam. Lehet. De én ilyeneknek látom iskoláinkat.

Szomorú vigasztalás, hogy a lényegre nem tartozó kisebb-nagyobb eltéréssel a külföld iskolái is ilyenek. A tudott és elméletben elismert jó sehol sem érvényesül olyan lassan, mint a köznevelés terén. Az iskolának Comenius által felsorolt fogyatkozásai máig sincsenek megszüntetve. A tanár és tanitó a világ legconservativebb népe. Hozzá képest a mandarin forradalmár. S ez a conservativismus jórészt a foglalkozás kifolyása. A tanitó souverain és a souverainek nem barátai a változásnak. *(Éljenzés.)*

Javaslataim a következők:

A) az elemi iskolában:

I. Az átmenetet nélkülöző korai szellemi munka. A gyermek egészen új világba kerül, midőn az iskola küszöbét átlépi. A tanitás nem kapcsolódik a szülei ház által nyujtott ismeretekhez.

II. A gyermek túl van terhelve:

a) az I. oszályban: 1. az irás és olvasásnak egy év alatt végzése, illetőleg elvégzésének erőszakolása által, 2. a számolás anyagának nagy terjedelme által, 3. a tanitásmód mesterkéltsége által;

b) a többi osztályokban: 1. a könyv nélküli tanultatás által, 2. az élettelen gépies tanitás által;

c) az összes osztályokban: az erőszakos fegyelmezés által.

III. Ezeken a bajokon segiteni kell: 1. A tanitás kezdetének kiljebb-

tolása (7. év) által, 2. az ismeretanyag helyesebb beosztása, észszerűbb csoportositása (tantervrevisio) által, 3. a tanitóképzés reformja, 4. a tanitók anyagi helyzetének javitása által (a tehetséges elemeknek a pályára vonattatása végett), 5. a nők alkalmazásának kiterjesztése által, 6. a tanitásnak az élőszó és szemléltetés alapjára helyezése, a tankönyvnek kitiltása által, 7. igazi szakfelügyelet szervezése által.

B) A középiskolában:

I. Valamint az elemi iskola nem ott folytatja, a hol a szülei ház elhagyta, azonképen a középiskola sem folytatja az elemi iskola munkáját. A tudós formák erőszakolása miatt elvész a lényeg: az értelem fejlődése.

II. A szótanultatás öli a szellemet. Az emlékezőtehetség nagyon meg van terhelve. A sok tanulással a legtehetségesebb gyermekek, ifjak is csak a legnagyobb erőfeszitéssel tudnak megbirkózni. A közepesek és a gyengébbek minden erőfeszitésük daczára is örökös rettegésben élnek, mert nem birnak lelkiismeretesen elkészülni. Sokaknál az önbizalom teljesen elvész, a kötelességérzet elhal. Az ilyen tanitás mellett jóformán csak a tanárok kijátszására irányuló törekvés, ennek eredménye a deák-furfang, élesiti az elmét.

Az activ lelki munkát nem végző ifjak bizonyos ügyességre tesznek szert a szóban, de productiv képességeik elcsenevésznek. Mire az egyetemre kerülnek, értelmileg meg vannak rokkanva.

III. E bajok megszüntetésére: *a*) Végre kellene hajtani a tantervnek a tanitás intézésére vonatkozó utasitásait. *b*) Szigorúan tiltani kellene a magoltatást. *c*) Az alsóbb osztályokban a magyar, latin és német olvasókönyvek kivételével a többi tankönyveket ki kellene venni a tanulók és tanárok kezéből. *d*) A tanárt nem tanultatásra, hanem tanitványaival való együttmunkálásra kellene kötelezni. *e*) Annyi középiskolát kellene felállitani, mennyi szükséges arra, hogy a tanár a tanuló egyéniségét figyelembe vehesse; a tanitás munkájába minden tanitványát cselekvőleg belevonhassa.

C) A középfokú szakiskolákban ugyanazon bajok észlelhetők, mint a különböző középiskolákban; tehát az orvoslás módjai sem lehetnek lényegileg mások, mint a középiskolánál feltüntettek.

Elnök javaslatára a szakosztály megköszöni *Ember* Jánosnak az előadást s meghallgatja dr. *Wagner* Lajos és *Schön* József tételeit, melyek az *Ember* János tételeivel általában megegyezők.

Földes Géza (Budapest) túlságosnak tartja azt a sötét képet, melyet *Ember* János a tanitásról fest. Szerinte az előadó megtámadta a tanitóságot.

Sziklás Adolf (Budapest) nem látja és nem érzi a tanitóságot megtámadottnak. Mindnyájunknak kötelességünk a haladás érdekében megkeresni a hibákat és javitani.

Füzesi Márton (Kassa) üdvözli *Ember* Jánost a sok és jót akaró figyelmeztetésért; kiemeli, hogy az iskola belső életének sok fogyatkozása eltünnék, ha a kézügyesitő tanitás minden iskolában otthonra találna.

Péterfy Sándor azt tartja, hogy az iskola belső életében van sok javitani való, de túlzás volna azt állitani, hogy az iskola minden fogyat-

kozásának egyedül a tanitó, a tanár az oka. *Ember* János ezt nem is mondta. Különben nem ez a kérdés lényege, hanem azok a pontozatok, melyeket *Ember* János az iskola belső életének javitására elsorol s a melyek legnagyobb része már megérett arra, hogy elvben hirdettessék.

A szakosztály határozatilag kimondja a következőket:

a) a tanitás kezdete 7-éves korra teendő;

b) az ismeretanyag helyesebb beosztása és csoportositása szükséges;

c) a tanitóképzés reformálandó;

d) a tanitók anyagi helyzete javitandó (hogy tehetséges elemeket is vonzzon e pálya);

e) a nők alkalmazása kiterjesztendő;

f) igazi szakfelügyelet szervezendő.

Elnök: A szakosztály ezzel befejezte működését. Kiván még valaki szólni?

Dr. Hagara Viktor szives köszönetet mond dr. *Hegedüs* István elnöknek azért a fáradhatatlan buzgóságért és bölcs tapintatért, melylyel a szakosztály üléseit vezette s köszönetet mond az előadóknak és a szakosztály egész tisztikarának a sikeres munkáért.

Elnök: Hálás köszönettel fogadom a felszólaló úr szives szavait s miután szólásra senki sem jelentkezett, a szakosztály tanácskozásait befejezetteknek jelentem ki. (Felkiáltások: *Éljen az elnök!*)

Jótékonysági szakosztály.

Elnökség:

Tiszteletbeli elnökök: Gróf Batthyány Alajosné,
Bondy Ottilia (Wien),
Dr. Bossányi Ivánné,
Conitz Francziska (Varsó),
Chwatowa Salomée (Varsó),
Özv. Damjanich Jánosné,
Báró Gerliczy Bódogné,
Özv. Herich Károlyné,
Gróf Königsegg Fidélné,
Dr. Neumann Árminné,
Omboni Stefánia (Padova),
Rónay Czeczilia,
Özv. Saxlähner Andrásné,
Stebbing Grace (London),
Tisza Kálmánné,
Dr. Balogh Jenő,
Bogisich Mihály,
Neuschlosz Marczell,
Dr. Rhodes Ino Milson (Didsbury).

Elnökök: Báró Malcomes Jeromosné,
Gajzágó Manó.

Titkárok: Fröhlich Albinné,
Lányi Márta,
Malcomes Gizella bárónő,
Báró Radossevich Tivadarné,
Radnay Jenőné,
Balázs Béla,
Dr. Bakonyi Kálmán,
Dr. Bartha Richárd,
Brocskó Lajos,
Dr. Benyovits Lajos,
Dr. Illés József,
Dr. Németh József,
Szőts András.

Első ülés

szeptember 14-én délelőtt.

Elnökök: **Báró Malcomes Jeromosné, Gajzágó Manó.**
Jegyző: **Dr. Németh József.**

Gajzágó Manó elnök: Melegen üdvözli a szakosztály tagjait, különösen azokat, a kik a messze távolból hozzánk elfáradtak s elhozták nemesen érző sziveiket, hogy velünk közösen tanácskozzanak azon módok felett, miképen lehetne a gyermekeket a csecsemőkortól kezdve érettebb korukig az elzülléstől megmenteni, miképen helyes és czélszerű őket támogatni, hogy munkás egyének, hasznos állampolgárok, gondos családapák és anyákká váljanak. Rámutat arra, hogy a szakosztály különös feladatát képezi a családtalan gyermekek támogatásának megvitatása s midőn a tagok buzgó közreműködését kéri, a szakosztály ülését megnyitottnak jelenti ki.

Javasolja, hogy a szakosztály tisztikara a következőleg alakittassék meg:

Tiszteletbeli elnökök: Gróf Batthyány Alajosné, Bondy Ottilia (Wien), dr. Bossányi Ivánné, Conitz Franczіska (Varsó), Chwatowa Salomée (Varsó), özv. Damjanich Jánosné, Báró Gerliczy Bódogné, özv. Herich Károlyné, gróf Königsegg Fidélné, dr. Neumann Árminné, Omboni Stefánia (Padova), Rónay Czeczilia, özv. Saxlähner Andrásné, Stebbing Grace (London), Tisza Kálmánné, dr. Balogh Jenő, Bogisich Mihály, Neuschlosz Marczell, dr. Rhodes Ino Milson (Didsbury).

Elnökök: Báró Malcomes Jeromosné, Gajzágó Manó.

Titkárok: Fröhlich Albinné, Lányi Márta, Malcomes Gizella bárónő, báró Radossevich Tivadarné, Radnay Jenőné, Balázs Béla, dr. Bakonyi Kálmán, dr. Bartha Richárd, Brocskó Lajos, dr. Benyovits Lajos, dr. Illés József, dr. Németh József, Szőts András.

A szakosztály a javaslatot egyhangúlag magáévá teszi.

Báró Malcomes Jeromosné (Budapest): Hölgyeim és uraim! Mi valamennyien, a kik a szeretet ez ünnepén egybegyültünk, azt az élénk óhajt tápláljuk, hogy utódaink, a szegények, valamint a gazdagok ne szenvedjenek

annyit, mint mi. De ha csak egy lépést akarunk is tenni a humanismus nagy és szent útján, meg kell látnunk és ki kell mondanunk a teljes igazságot. Ez a fődolog. Bátran mondhatjuk ki az igazat, azzal nem bántjuk a többieket, mert itéletünkben elnézők leszünk. De kérlelhetetlenek leszünk, ha arról van szó, hogy a bajt, az aljasságot feltárjuk, mert a puszta jó szándékkal, a jósággal nagy dolgot nem végezhetünk. Küzdeni kell, mert a döntő ütközetet még nem nyertük meg. A tiszta valóságot föl kell még tárnunk, ha a dolgokat a maguk valójában akarjuk látni.

Nézzük pl. a jótékonysági egyleteket. Vannak sokan, a kik azért lépnek ott be, hogy jót tegyenek; csakhogy minden ilyen egyletben akadnak néhányan, a kik a többieket hátra akarják szoritani, a kik a maguk részére követelik az összes tiszteletbeli állásokat. Nagy hiúságuk teljességgel elfeledteti velük, hogy voltaképen a humanismust szolgálni léptek az egyletbe.

Azután milyen sikereket is aratnak legnemesebb küzdőink: a szellemi munkások, korunknak ez egyedüli igaz idealistái. Szónokolnak, cselekszenek, remekműveket irnak szivük vérével. És mikor haragos, felháborodott szavuk végre-valahára eljut a gazdag ember füléhez, a szörnyeteg, melyet tőkének nevezünk, meghatottságot érez a zsebe tájékán és nagy kincseiből odaad száz forintot a szegényeknek. De ime mi történik? A lapok nagy diadallal hirdetik, hogy X. úr száz forintot adott a szegényeknek és áldják a nemeslelkű philanthropot, a nagy hazafit. Igaz, a jeles X. úr önmagától talán száz fillért sem adott volna, de nem szereti látni a szegény gyermekeket. A szegénység jobban riasztja meg, mint a halál, mert fölébreszti a rosz lelkiismeretét. A gazdag ember még a testvérét is kerüli, ha az szegény.

Ez mind onnét van, mert nem szeretjük látni a valót. Például ki mondta el az igazat a nőkről és azok nagy hivatásáról. Udvarias irók a nőt elnevezték »korunk problemájá«-nak. Pedig a nő megszünt problema lenni. Végigjárta a Golgothát vérző lábakkal, átszenvedte a rabság, az előitéletek, a lealacsonyitás, a nyomor idejét. Erkölcsi hatalma annyira megerősitette, hogy a társadalmi hazugságok nem birták legyőzni az erélyét. A nő nem problema többé, ő maga a theosophia; kikerült a tisztitó tűzből és most férjének igazi támasza, a család gondolkozó védője, a szegények hatalmas segitője.

Önök, hölgyeim és uraim, a kik itt egybegyültek, valamennyien apostolai a jótékonyságnak; mindegyikük a maga teljes erejével akar segiteni a szegény gyermekeken. Tegyük ezt meg. Száritsuk fel a szegény kicsinyek könnyeit, hogy majdan, ha lehull rólunk a földi lepel és lelkünk a magasba száll, ott mindegyikünk elmondhassa, hogy megmentett egy-egy gyermekét.

De legyünk igazságosak. A jótékonyság terén a babér a nőt illeti meg. Az apa hányszor hagyja el a gyermekét, még mielőtt az megszületett és a gyermek ezt csak akkor veszi észre, mikor legtöbb szüksége van az apai támaszra. De az anyja az vele van, mert a gyermek a nőé. Ezért óhajtanám, hogy a gyermekek gondozását bizzák mindig nőkre.

Áttérek most a fölvetett kérdésre. Szükséges-e, hogy a szegény gyermekek élelmezésére a munkásnegyedekben állandó intézeteket alapitsunk az iskolák mellett.

Ah! Valamennyien ismerjük a nyomorát ama szegényeknek, kik arra vannak kárhoztatva, hogy szünet nélkül dolgozzanak, még akkor is, ha testük beteg és lelkük meg van törve, mert hisz éhen kell halniok, mihelyt abbahagyják a munkát. És gyermekeik? Azok a szerencsétlen ártatlan áldozatok, kik a nyomorban születtek és sohasem ismerték a boldogságot. Valamennyien meg vagyunk róla győződve, hogy azoknak a szomorú sorsát okvetlenül enyhiteni kell. Természetes, hogy ama szerencsétlenek élelmezésére külön intézeteket kell alapitanunk. De vajjon eleget tettünk-e, ha azokat a gyermekeket élelemmel láttuk el? Nem, és százszor nem. Másra is kell gondolnunk. A kutya, ha verik, nem tud enni és a gyermek, a ki örökké nyomorogni látja a szüleit, nem fogja megemészteni a falatot, melyet jótékony kezek nyujtottak neki. Ha védenczeink szenvedéseit valóban meg akarjuk szüntetni, akkor nem elég a kenyér, a melyet nekik adunk. A sziveikbe vigaszt kell öntenünk.

Az élelmezési intézetekben hölgyek működjenek, a kik jelen vannak a gyermekek étkezésénél, gyöngéd jóságukkal bátoritják a gyermekeket a kora ifjúságukban megindult nehéz küzdelemre.

Sokszor volt alkalmam megfigyelni a szegény munkás-gyermekeket úgy a nagy városokban, mint a vidéki gyárakban. Nehéz megmondani, hogy hol roszabb a helyzetük. A nagy városban a szülők munkába mennek és a gyermekeiket vagy bezárják a szobának nevezett lyukba egész napra, vagy kibocsátják az utczára, a hol a bűn karjaiba rohannak. A vidéken a munkába menő szülők teljesen elhagyják a gyermekeiket. Igaz, a gyermek szabad: nyáron át szabadon csatangol az erdőben, a mezőn, de azt sem tudja, hogy mi az Isten; ösztönök szerint él, a maga emberi jogairól sejtelme sincs. És ez onnét van, mert a gyárosok rendszerint nem gondolnak a szolgálatukban álló szegény emberek jólétével; ők a munkásban csak eszközt látnak, mely nekik 90%-ot jövedelmez.

Nem azért gyültünk ide, hogy vádoljunk és kárhoztassunk, de meg kell mondanunk az igazat a szenvedő gyermekek érdekében.

Magyarországon az iskolák mellett vannak már intézetek, melyek a szegény gyermekek élelméről gondoskodnak, a mi gróf Csáky Albin érdeme. A Gyermekbarát-egyesület évenkint 3000 gyermeket lát el élelemmel, a Gyermekmenhely-egyesület, a Gyermekvédő-egyesület üdvös intézetek és hasznos munkát végeznek. A számuk is elég jelentékeny. De az egyletek mellett állandó hölgybizottságokat kell szervezni, a mint azt már a firenzei kongresszuson fejtegettem.

A hölgybizottság legyen nemzetközi jellegű, akkor bizhatunk benne; a nemzetközi jelleg fogja ledönteni a felekezeti és faji különbségek által emelt korlátokat és az égető bajokat orvosolni.

A nemzetközi nagybizottság mellett helyi bizottságokat is lehet szervezni, még pedig nemcsak a nagyobb városokban, de a legkisebb helységekben is.

A nemzetközi gyermekvédő-kongresszus bizza meg a nemzetközi állandó bizottságot azzal, hogy védenczeink sorsának enyhitése érdekében tegyen meg mindent, a mi csak a hatalmában áll és eljárásáról, eredményeiről tegyen jelentést a legközelebbi nemzetközi kongresszuson.

Inditványomat a t. szakosztály szives figyelmébe ajánlom.

Dr. Csatáry Lajos (Budapest): **Szünidei telepek és intézetek.**

A gyermekvédelem szent kötelessége az államnak és a társadalomnak; mindaz, a mi a gyermekek korai halálát okozza, vagy gátolja a gyermekek fejlődését, a nemzet hanyatlását sietteti.

A nemzet jövőjét csak erős és nagyszámú nemzedék biztosithatja és a kik esztelen, vagy épen bűnös elméletekkel kicsinyes okokból a népszám csökkentésére törekszenek, a nemzet megsemmisitését czélozzák.

A művelt népek törvényhozói megértették a gyermekvédelem fontosságát és törvényeket alkottak oly czélból, hogy csökkentsék a gyermekhalálozást, megóvják a közegészséget, fejleszszék a gyermekek physikai és erkölcsi erejét.

De a legszigorúbb törvények sem elégségesek a czél eléréséhez, ha a gyermekek környezete nem felel meg a hygienia és a morál igényeinek. IV. Henrik azt óhajtotta, hogy minden alattvalója meg legyen elégedve és vasárnap minden franczia csirkét ehessen. Mi pedig azt óhajtanók, hogy minden szülő egészséges, tágas lakásban nevelhesse föl a gyermekét.

Sajnos, ez most még csak pium desiderium és az marad még sok ideig; még a legműveltebb országokban is a szegény néposztályok olyan lakásokban élnek, melyek nem felelnek meg a közegészségtan igényeinek.

A gyermekek és felnőtt emberek, a kik össze vannak zsúfolva szűk, egészségtelen, sötét, a levegőtől és napfénytől elzárt lakásokban és még roszul is táplálkoznak, mindenféle baczillusok hatásának vannak kitéve és ezen hatás folytán a gyermekek silányul fejlődnek.

Az emberbarátok és kivált a philanthrop orvosok régóta gondolkoznak ezen szerencsétlen gyermekek sorsának javitásáról és a közjótékonyság — a tudomány embereinek kezdeményezése folytán — intézményeket létesitett, melyeknek czélja a gyermekeket megvédeni az egészségtelen környezet befolyása ellen és legalább néhány hónapra olyan helyekre vinni a gyermekeket, a hol egészségük helyreáll, testük fejlődhetik. Ezeket az intézményeket különféle szempontokból kell szemügyre venni.

Első sorban a beteg és gyönge testű gyermekeket kellett segélyezni, evégből a tengerparton és hegyvidékeken állitottak föl kórházakat és üdülőtelepeket görvélyes és rachitikus gyermekek számára.

Nem szándékom önöknek az ilyféle intézményeket felsorolni, de nem tartom fölöslegesnek megjegyezni, hogy Russel Richard már 1750-ben ajánlotta az ilyen telepeket és az első tengerparti üdülőházat 1796-ban állitották föl Margateban.

Utóbb be kezdték látni, hogy nem elegendő a már beteg gyermekeken segiteni, hanem arra kell törekedni, hogy a gyermekek ne legyenek betegekké és e végből azokat a gyermekeket, a kik otthon az egészségtelen lakások veszélyes befolyásának vannak kitéve, el kell helyezni egészséges, jól fölszerelt intézetekben, a hol testük fejlődhetik és gyönge szervezetüket edzeni lehet.

Ilyen czélú intézetek a szünidei gyermektelepek és az üdülőhelyek, a melyekben a gyermekeket védeni akarjuk a betegségek ellen, melyeket az okoz, hogy éltük javarészét egészségtelen környezetben töltik.

Ámde a szünidei gyermektelepek ezeknek a gyermekeknek csak két hónapra

adnak menedéket, mig az üdülőhelyeken egész éven át mindennap töltenek néhány órát.

Miután a szünidei telepek épületeit egész éven át lehet használni, de most tiz hónapon át üresen állnak, világos, hogy igen czélszerű volna azokat az épületeket üdülőhelyeknek használni és evégből a szünidei telepeket és az üdülő helyeket egyesiteni. Ily módon a gyermekek egész éven át élvezhetnék a telepek jótéteményét, nemcsak a nagy szünidő alatt.

Az üdülőhelyek leginkább szükségesek az olyan gyermekek számára, a kik nem betegek, de gyönge szervezetűek.

A testi fejlődésükben elmaradt gyermekeket becsületes falusi családoknál kellene elhelyezni.

Gondoskodni kellene az olyan gyermekekről is, a kik otthon magukra maradnak, mikor a szülejk munkába mennek, de az ilyen gyermekeket, kivált a mig egész kicsinyek, vagy csecsemők, a bölcsődékre kell bizni, és nem kell a szünidei telepek és üdülőhelyek feladatát összezavarni a bölcsődék teendőivel.

Szünidei telepnek és üdülőhelyeknek való alkalmas helyekben nincs hiány Magyarországon; ott van a Balaton vidéke, az Adria partvidéke, nevezetesen Crkvenicza, a hol a szünidei telephez megvan minden előfeltétel.

Ha hegyi vidékeket keresünk, ott vannak a Kárpátok a felvidéken, az erdélyrészi hegyvonulatok is megfelelnek e tekintetben minden kivánalomnak.

Nagy, fenséges a feladatunk: védenünk, segitenünk kell a gyermekeken, a kik nem tudnak magukon segiteni; növelnünk kell a nemzet erejét, csökkentenünk kell a gyermekhalandóságot. De ha végignézek ezen a fényes gyülekezeten, bizom benne, hogy meg fogunk küzdeni a nehézségekkel. Közelnek látom az időt, a mikor az egészségtelen környezetben élő szegény gyermekek egész tömegeit fogjuk jótéteményeinkben részesithetni.

* * *

Salomée de Chwatowa (Varsó): **Gyermekkinzás.**

Uraim és hölgyeim! Mindenekelőtt hallgatóim elnézését kérem, a miért fölszólalok a tudomány annyi jeles képviselője után. De miután ennek a kongresszusnak a tárgyát a gyermekvédelem képezi, szólásjoga van itt minden nőnek, mert a nő van hivatva arra, hogy a gyermeknek életet adjon, a gyermeket ápolja, nevelje, a sorsán javitson.

Végtelenül szeretem a gyermekeket. Egész fiatal koromban, mikor jóformán magam is gyermek voltam, mindig a kis testvéreimmel és házas testvéreim gyermekeivel foglalkoztam. Részt vettem örömeikben, bajaikban és a hol tehettem, megvédtem a gyenge, vagy nyomorék gyermeket minden igazságtalanság és minden gúnyolódás ellen.

A mint idősebb lettem, tehetségem szerint oktattam a gyermekeket, ha betegek lettek, ápoltam őket legjobb erőmmel. Szóval, mindenha a gyermek volt gondoskodásom legkedvesebb tárgya.

De legjobban érdekelt engem, legtöbb részvétet és szánalmat keltett bennem a gyermek, a kit saját szülői, vagy gondnoka megvetettek, kinoztak.

Régóta ábrándozom arról, hogy ki fogom ragadni embertelen szülőik kezei

közül ezeket az ártatlan áldozatait a szülők gonoszságának, a mely valami pathologiai elfajulás.

Csak rövid idő állván rendelkezésemre, nem mondhatom el, hogy mennyit kellett küzdenem, mig néhány személyiséget meg tudtam győzni arról, hogy a gyermekkinzás ellen csak úgy kell küzdenünk, mint az állatkinzás ellen, és az a veszély, hogy csökkenni fog a tekintélye a szülőknek (a kik ezt a nevet meg sem érdemlik), nem olyan baj, mint a kinzás, melyet el kell szenvedniök az ilyen gyermekeknek. Hisz ezek a gyermekek boldogtalanabbak az állatoknál, mert ezek néha legalább védekeznek.

Nem fogom ecsetelni, hogy miket szenvednek némely gyermekek ama bizonyos sötét zugokban, a hol a kegyetlen bánásmód a középkori inquisitióra emlékeztet. Csak annyit emlitek meg, hogy hosszas keresés és sok viszontagság után találtam Varsóban egy nemes szivű szellemes emberbarátot, Molden A. törvényszéki elnököt, a ki támogatta a tervemet és a kinek aegise alatt elkészült a létesitendő alapszabályok tervezete.

Az ő elnöklete alatt több ülést tartottunk és számos előkelő emberbarátot nyertünk meg az ügyünknek, minők pl. *Priezdiec* gróf, az ambulatorium alapitója, bankigazgató, dr. *Markievicz*, *Libicki* igazgató, a varsói jótékony egylet elnöke, *Bradovski*, *Suligovski*, *Wszebov*, *Konopczynski* tanárok stb. A szentpétervári kormányhoz benyujtottuk az alapszabályokat és napról-napra várjuk azok jóváhagyását.

Két évvel ezelőtt Berlinben voltam épen, mikor a lapok megirták, hogy két gyermek, egy 10 meg egy 12 éves a Spree-be ugrott, mert az anyjuk roszul bánt velük. Akkor több személyiséggel beszéltem a gyermekkinzás elleni egylet szükségességéről. Nagy örömömre az eszmét fölkarolták és csakhamar hozzáfogtak a megvalósitásához. A folyó év elején megtudtam a berlini lapokból, hogy a kérdést a birodalmi gyülésben is megvitatták és az egylet mintegy 2000 taggal már meg is kezdte a működését.

Addig nem is sejtették, hogy Berlinben annyi az elhagyott és megkinzott gyermek. Most, hogy foglalkoznak vele, minden nap fedeznek föl gyermekeket, kiket szülőik éheztettek, félholtra vertek, elcsúfitottak.

Az elért sikerek által felbátoritva, Londonba mentem az ügyet tanulmányozni. Moldenhaver elnök úr ajánlatot adott Vaugh úrhoz, a gyermekkinzás ellen alakult egylet alapitójához.

Első sorban Vaugh úr intézeteit kerestem föl, melyek a legjobbak a maguk nemében. Vaugh úr folyton kutatja a kinzott gyermekeket és lefényképezteti őket úgy, a hogy rájuk akad, a mikor kiragadja őket kinzóik kezei közül és elszállittatja a kórházba, vagy dr. Bernardo egyik home-jába.

Dr. Bernardo nevénél hosszasabban kivánok időzni, mert ez a férfi valóságos apostola a gyermekvédelemnek, korunk egyik legnagyobb jóltevője.

Már Párisban és Olaszországban is sokat hallottam az angol intézetekről. Egyik gyülésen ismertették Lino *Ferriani* hires művét »Madri suatarate« (Gonosz anyák), melyben a hires iró azt fejtegette, hogy a kinzott gyermekek védelmére külön intézetet kell alapitani. Akkor hallottam egyet-mást a Bernardo-féle home-okról, de az a buzgalom és áldozatkészség, melyet itt tapasztaltam,

Ezért égető szükség van menhelyekre az ilyen gyermekek számára. És felkérem önöket, a kik itt az emberszeretet lobogója alatt egybegyültek, tegyenek meg e tekintetben mindent, a mi erejüktől kitelik.

És bárha szavam eljutna azokhoz a millió és millió jólelkűekhez, a kik a gyermekeket szeretik, de nem tudják, mire van szükségük.

Feltártam a bajt, rámutattam a feladatra. A baj enyhitése küzdelmet igényel. De hisz Victor Hugó már megmondta: Ceux qui vivent sont ceux qui luttent. Csak azok élnek, a kik küzdenek.

Dr. Mandello Károly (Budapest): Meghatva mond köszönetet az előadónak s inditványozza, hogy az előadás egész terjedelmében vétessék fel a naplóba. *(Helyeslés.)*

* * *

Omboni Stefánia Etzerod (Padova): **A kiskorúak védelme.**

Midőn szót bátorkodom emelni ebben a fényes gyülekezetben, melynek mindegyik tagja jobban rendelkezik a szó hatalmával, mint én, indokul és mentségül hivatkozom a szabályzatra, mely szerint: »a kongresszus létjogát a meggyőződés képezi, mely valamennyiünket lelkesit és erőt ad nekünk arra, hogy akarjunk, cselekedjünk és küzdjünk, feladatunkká teszi a kiskorúak ügyét, melynek gondozása a jövő nemzedékek boldogulásának sarkalatos elve«.

Magam is elhozom személyes meggyőződésem és tapasztalatom mustármagját a közös czél szolgálatára. Csak mellékes jelentőségű ok késztetett arra, hogy egy gyermekvédelmi ügygyel foglalkozzam; néhány kis csavargót megmenteni óhajtottam a kolduspályától. De a feladat, mikor hozzáfogtam, egyre növekedett és olyan sokoldalú jelleget öltött, a milyenre eleinte nem gondoltam. Nem lehet arról szó, hogy csak néhány elhanyagolt csavargógyermeket vegyünk gondozás alá. A nép gyermekeinek egész tömege él olyan viszonyok közt, hogy szükségük van mindazoknak a védelmére és gondjaira, a kik a társadalmat javitani, reformálni óhajtják. Nem *jótékonyság* gyakorlásáról, hanem *socialis kötelességről* van szó. Észszerű, praeventiv, állandó kötelességről van szó, a mely előrelát a jövőbe és több nemzedék munkáját szervezi, oly czélból, hogy magasabb erkölcsi szinvonalra emelje az alsóbb társadalmi rétegeket. Ezek *szükségképen* váltak olyanokká, a milyeneknek látjuk, mert nem segitettünk nekik, hogy másképen alakuljanak. Eddig nem volt bátorságunk szeme közé nézni a nagyszabású kötelességek összességének, hagytuk a sebeket alakulni és azután a jótékonyságnak többé-kevésbbé hatályos flastromát raktuk rá. Nem akartuk észrevenni, hogy a proletárok, a városi szegény nép viszonyai (legalább Olaszországban) olyanok, hogy a gyermekek nagy része szükségképen az utcza prédájává válik, nem jár iskolába, nem dolgozik, nem tanul mesterséget, szóval nem részesül se oktatásban, se nevelésben. Tulajdonitsuk bár rosz hajlamnak, betegségnek, nyomornak, a szülők példájának, vagy mind a négynek; annyi bizonyos, hogy ez a helyzet megvan. És mikor a tapasztalat szembeállit bennünket a szörnyű valósággal, akkor belátjuk, hogy itt csak egy orvosság van: *a társadalomnak föltétlen kötelessége a gyermekvédelem művét minden irányban kiterjeszteni.*

A gyermeknek *joga* van nemcsak a kötelező elméleti oktatásra, a melynek semmi hasznát se veszi, ha nincs enni valója és nincs ruházata, hanem arra is, hogy olyan viszonyok közé juttassák, melyek lehetővé teszik, hogy kellő nevelés után lépjen az életbe és ott becsületesen viselkedjék. Erre *joga* van a gyermeknek és ez egyuttal *érdeke* is a társadalomnak. Ezt nem szabad szem elől téveszteni és akkor a czéljainkat mindenki meg fogja érteni és méltányolni.

A kérdés most az, hogy ezt a művet miképen kell általánositani, hogy az megfeleljen minden város, minden község igényeinek. Elég-e, ha ezentúl is, mint eddig történt, a társadalomra bizzuk, a mely csak korlátolt eszközökkel rendelkezik? Nem kellene-e a kormányokat felhivni, hogy a műnek országos jelleget adjanak, a mennyiben a törvényhozás több erővel rendelkezik, mint az egyesek jótékonysága?

Fontos kérdés ez, a melyre nézve a kongresszusnak véleményt kellene nyilvánitania, vagy a melyet legalább elő kellene készitteni a legközelebbi kongresszus számára.

Bizonyos az az ijesztő tény, hogy igen sok gyermek teljes elhagyatottságban nevekedik, némelyek azért, mert szülőik koldulásra kényszeritik őket, hogy az összekoldult pénzből munka nélkül élhessenek meg és iszákoskodhassanak: a legtöbb gyermeket a nyomor dobja az utczára; oly rongyosak, hogy be nem bocsátják sem az iskolába, sem a műhelybe. Mi lesz az ilyen gyermekekből? Pedig sokszor az *externátus* is megmenthetné őket a veszélytől. Csak az kellene, hogy őket tisztességesen öltöztessük, élelmezzük, felügyeljünk rájuk, napközben iskolába, vagy műhelybe küldjük. Estére esetleg visszaküldhetjük a családjaikhoz, hogy ne lazuljon a családi kötelék, melynek ápolása oly annyira fontos úgy a gyermekre, mint a szülőkre nézve.

De ha a család már képtelennek, vagy méltatlannak bizonyult jogai gyakorlására, akkor szóljon közbe a *törvény*, erélyesebben és nagyobb mérvben, mint a hogy eddig tette, ragadja ki a gyermeket a rosz példák fertőzött, veszedelmes légköréből és bizza valamely közintézetre, mely jósággal és szeretettel fel fogja nevelni; csak kivételes esetekben adja be a javitó-intézetbe, mert most, más hiján, nagyon is gyakran olyan gyermekeket kárhoztatnak a javitó-intézet szigorú fegyelmére és megromlott légkörére, a kik arra nem szolgáltak rá.

Szóval a gyermekvédelem karoljon fel minden esetet, a hol szükség van rá és igyekezzék a társadalom jobb jövőjét előkésziteni, neveljen physikai és moralis erőben felnőtt nemzedékeket: ezt hangoztatják szüntelenül, a kik ezzel a kérdéssel gyakorlatilag foglalkoztak. Ez a nagyszabású munka sok költségbe kerülne, de ezek megtérülnének már csak az által is, hogy csökkennének a kórházak és börtönök költségei. Ha ez a meggyőződés gyökeret verne a társadalom és a törvényhozók köztudatában, akkor a gyermekvédelmi intézeteket *közhasznú*, sőt *közszükségnek megfelelő* intézetekül ismernék el. Az ilyen intézetekre mindig kell hogy legyen pénz és azokból egy gyermeket se kell kizárni, a ki segélyre szorult.

Mit is ér a mi sokat dicsőitett *kötelező elemi oktatásunk*, ha a siketnémákat, a kikből oly derék munkások válnak, vagy a vakok, a kiknek az

éles elméje sokszor bámulatot kelt, a magánjótékonyság véletlen jótéteményeire bizzuk, melyeknek korlátokat szab a képesség, úgy, hogy e szerencsétlenek legtöbbje meddő és megalázó alamizsnákból tengeti az életét.

Tudom, hogy a mit itt kifejtettem, azt már sokszor mondták el; de ezeket a fájdalmas igazságokat nem lehet elég gyakran hangoztatni, mert még mindig nem mentek át a köztudatba. Ezért a propaganda érdekében hasznos lehet az olyan egyének tanusága, a kik az efféle művekben résztvettek és személyes tapasztalatok alapján beszélnek. Ez szolgáljon mentségemül, hogy ebben a kérdésben igénybe vettem az idejüket.

* * *

Dr. Mandello Károly (Budapest): **A szünidei telepek egyesitése a gyermekmenhelyekkel.**

Midőn napirendre tűztem ki azt a kérdést, hogy a szünidei gyermektelepek ügye egyesittessék a gyermeküdülő helyek intézményével és a beteg városi gyermekeknek falusi családoknál való elhelyezésének ügyével, az 1899-iki gyermekvédelmi kongresszus jótékonysági szakosztálya annak adott kifejezést, hogy ebben a tekintetben nemcsak Magyarországban, de más külföldi országokban is az erők szétforgácsolása észlelhető, melyet okvetlenül meg kell szüntetni minél előbb.

A kérdést különféle szempontokból lehet tárgyalni és megoldani is. Első sorban a gyermekvédelem szempontjából, azután a jótékony egyesületekéből, továbbá az általános rendszeres szervezet és végül azon szervezet szempontjából, melyet az illető ország, vagy nemzet viszonyai igényelnek.

Mielőtt a kérdést ezen szempontokból tárgyaljuk, jelezni akarom, hogy a jelentésem anyagát milyen forrásokból meritettem.

Az előzetes tanulmányoknál felhasználtam az »Ergebnisse der Ferien-colonien, Kinderheilstätten, Reconvalescenten-Stationen, Sool und Seebädercuren für Kinder, Stadt-Erholungscolonien« czimű munkát, melyet a berlini »Centralstelle der Vereinigungen für Sommerpflegen« egylet adott ki és kivánatomra készséggel küldött meg nekem, továbbá a londoni »Reformatory and Refuge Unions« szövetkezet, az angol javitó és árvaintézeti egyletek központjának fontos kiadmányait. És meleg elismerésemet fejezem ki ezen egyesületek elnökségeinek, valamint a »Children Country Holidays Fund«-nek szeretetreméltó előzékenységükért. Az Angliából küldött anyag feldolgozásában *Zigány* Zoltán úr, a budapesti szünidei gyermektelepegylet titkára becses munkássággal támogatott. A miért az emlitett egylet és a nemzetközi gyermekvédelmi kongresszus kiváló elismeréssel tartoznak neki.

A német és angol egyletek jellemzésére csak annyit emlitek föl, hogy a német szünidei gyermektelep-egyletek legtöbbnyire alosztályai általános czélokat követő egyesületeknek, minők a köznevelési egyletek, a nyomor és koldulás ellen küzdő egyletek, közjóléti egyletek, nőegyletek, közegészségi egyletek, »Diaconissen-Verein«-ok, közalapitványok. A hasonczélú városi egyletek Németországban kevésbbé számosak.

Az angol egyletek magasabb szinvonalon állanak, ipariskolákat, falusi javitóhelyeket, javitóintézeteket tartanak fenn. Vannak szünidei gyermektelepek, melyeket a gyermekvédő egyletek a szükséghez képest létesitenek: kórházak görvélyes, vagy epileptikus gyermekek számára, üdülőhelyek, különféle czélokra szolgáló, olykor felekezeti jellegű menhelyek. Ebbe a kategoriába tartoznak a gyermekbrigádok (boy's brigade), melyek bámulatos eredményeket mutatnak föl a fegyelem és az önérzet fejlesztése tekintetében, olvasó- és társalgó szobákat, dalköröket, sporthelyeket, sőt önkéntes mentőegyesületet is létesitettek.

Mielőtt áttérnék a kérdés taglalására, néhány szót kivánok szólni arról, hogy milyen előnyöket várhatunk attól, ha a szünidei gyermektelep-egyletek egyesülnek más jótékonysági egyletekkel. Már a pénzügyi szempont megfontolása is a mellett szól, hogy mennyi megtakaritást és előnyt biztosit az olyan combinatio, a hol egyesülnek egyfelől a szünidei gyermektelepek, melyek a nyaralóikat csak nyáron használhatják és másfelől azok a jótékonysági egyletek, melyek gyermekeket, asszonyokat, aggastyánokat más évszakokban óhajtanának egészséges helyeken elhelyezni, de nem rendelkeznek saját épületekkel. Hogy milyen egyesületeket kell igy combinálni és egyesiteni, az az illető egyletek vegyes bizottságainak a dolga, a melyek számolnának a helyi viszonyokkal és igényekkel. Miután nagy számban vannak a gyermekmenhelyeket, javitóintézeteket, gyermekkerteket, gyermekfürdőtelepeket, refectoriumokat, üdülőhelyeket, gyöngeelméjű, elhagyott stb. gyermekeknek való intézeteket fentartó egyletek és miután az ilyen egyletek helyiségei az év bizonyos hónapjaiban üresen állnak, úgy, hogy felnőtteket, asszonyokat, munkásokat stb. lehetne azokban elhelyezni, kétségtelen, hogy a helyiségek váltakozó felhasználása tetemes megtakaritásokkal járna és igy az ilyenféle combinatiók már csak pénzügyi szempontból is kivánatosak volnának.

De nézetem szerint még nagyobb előnyt nyujtana az, hogy az ilyen intézetek tanitói és igazgatói a szünidei gyermektelepeken gyakran folytatnának eszmecserét és igen fontos volna az, hogy a gyermekvédelem eszméje tért hóditana a falvakban, ha az emlitett egyletek védenczei eljutnának a szünidei telepekbe. Ha a nagyvárosi jótékony egyletek ideiglenesen a vidékre mennek, akkor mindenfelé el fog terjedni az a szokás, hogy a városiak és falusiak gyermekeiket kicserélik és a központi jótékonysági egyesületeknek a falvakban levelezőik lesznek.

Már most azt kérdezhetjük: Lehetséges-e az ilyen combinatió? Kétségkivül lehetséges, *ha a jótékonysági egyesületek hatalmas központot létesitenek.* De egyelőre eltekintünk a kérdésnek emez általános és radicalis megoldásától, mert ennek csak egyik részletét képezi a kongresszus jótékonysági szakosztálya által föltett kérdés. Csak azt fogjuk kimutatni, hogy az ilyen combinatiók szerényebb keretekben is lehetségesek és kivihetők.

Vegyünk csak egy példát: a fővárosi szünidei gyermektelep-egyesület egyesül az országos gyermekvédő-egyesülettel. Amaz azzal foglalkozik, hogy gyenge, vérszegény fővárosi gyermekeket egészséges, festői vidéken nyaraltat, a mi nemcsak egészségügyi, de erkölcsi feladat is, a melyet a felügyelő tani-

tók teljesitenek. A bérelt telepeken kivül vannak saját nyaralói is, pl. Zebegényben a Duna mellett 150 gyermek számára, Hegybányán 120 gyermek részére, nagy kertekkel, fürdőkkel, butorokkal és háztartási berendezéssel. Miután ezen nyaralók berendezése megfelel a gyermekvédő-egylet czéljainak is és az épületek az év tiz hónapján át üresen állanak, világos, a Gyermekvédő Egylet, vagy más egylet, mely elhagyott gyermekekkel foglalkozik és védenczeiért lakbért fizet, sokkal *jobb* és *könnyebben ellenőrizhető* módon helyezhetné el a szünidei telepen a 6—12 éves gyermekeket, a kik a községbeli elemi iskolába is járhatnának. A két havi szünet alatt a gyermekeket el lehetne helyezni az állami, vagy felekezeti internatusokban, melyek épen akkor üresek. Még azok az egyletek is, melyek védenczeiket parasztcsaládokhoz adják, kiterjeszthetnék tevékenységük körét azzal, hogy a szünidei telepen való időzést combinálnák a községbeli családokra bizott gondozással.

És miután bebizonyitottam, hogy ezek a combinatiók hasznosak és lehetségesek, áttérek azokra a különféle szempontokra, melyeket jelentésem elején emlitettem.

A *gyermekvédő egyesületek* szempontjából a szünidei gyermektelepekkel való combinátió azért kivánatos, mert a gyermekeknek változatosságot, érdekes szórakozást biztosit, sok szegény gyermekben fölkelti az érzéket a természet szépségei iránt és mert az érintkezés az intézmény alkalmazottai és a szünidei telepek vezetői közt paedagógiai haladást eredményez.

A *jótékonysági intézetek* szempontjából úgy hiszszük, hogy az egyesülés folytán a falusi nép is méltatni fogja a jótékonyság előnyeit és megteremti a jótékony egyesületek központi szövetségét.

A jótékonyságnak faluhelyen és városokban való *általános és rendszeres szervezése* szempontjából a *levelezők és az előadók* intézménye azt fogja eredményezni, hogy konstatálni fogják a végzett munkát, az elért eredményeket és a szünidei gyermektelep-egyletek magasabb rendű, hatásosabb tevékenységet fognak kifejteni, mintsem csak ideiglenes nyaralást nyujtani. Természetes, hogy lesznek majd *utókúrák*, a melyeket egyes országokban még nem ismernek és egyéb hygieniai intézkedések.

Az *országos és helyi érdekek* szempontjából nálunk Magyarországon kivánatos a kertészkedés, a kézügyesség, a gyermeksport gyakorlása; másutt sűrűbb társadalmi érintkezés fog fejlődni a falusi és a városi elemek közt. Igy például Franczia országban a szegénysorsú gyermekek sokat fognak tanulni a parasztoktól; Angliában a falu népe eltanulja a ladyk és a papok jótékonykodását.

Térjünk most át a *szellemi és erkölcsi* igényekre, a melyeknek eleget kell tenni, hogy a gyermekvédő stb. egyletek combinátiója a szünidei gyermektelepekkel *magasabb czéloknak* szolgáljon.

A combinált működést ellenőrizni kell és kerületi bizottságok állandó felügyelete alá helyezni. Ez okvetlenül szükséges, de nem új dolog, mert a jól szervezett gyermekvédő, vagy szünidei gyermektelep, a jól vezetett javitóintézet csak úgy valósitja meg a czéljait, ha az ellenőrzés jól van szervezve és ha a felügyelők gondosan jegyzik föl és figyelembe is veszik a szerzett

tapasztalatokat. Ha ez megvan, az egyesitett két egylet egyikénél, vagy mindkettejénél, akkor csak ki kell nevezni a szóban levő közegeket. Ha az a szervezet nincs meg, akkor a két egyesület együttesen alkotja meg a szervezetet és akkor az olcsóbb és hatásosabb is.

A kongresszus magyar tagjainak, de a külföldieknek is jelzek két röpiratot, melyeket a londoni »Children Holiday Fund« adott ki, sok érdekes adatot közölve a központi intézmények működéséről, a vidékre küldött felügyelőkről, a levelezőkről stb.

A »The Childrens Home and Orphanage and Training School for Christian Workers« (Keresztény munkások gyermek-otthona, árvaháza és gyakorló iskolája*) némileg eltérő elvek szerint jár el. Gyermekmenhely, számos fiókintézettel. Fölvétetnek minden nembeli gyermekek, fiúk, leányok, árvák, elhagyott gyermekek, kor és nemzetiség különbsége nélkül. Előnynyel birnak a teljesen vagyontalan gyermekek, továbbá olyanok, a kik erkölcsi veszélyben forognak, el vannak hagyatva, vagy az elzüllésnek kitéve. Ha ilyen eset nem forog fenn, a gyermeket nem veszik be, még ha a szülők fizetnének is érte. A gyermekek rendszerint ingyen vétetnek föl, de ha a szülők képesek valamit fizetni, bármily keveset is, az intézmény ezt megkivánja, sőt követeli tőlük. A vizsgálatot ad hoc bizottság eszközli. És minden egyes esetben kideriti, hogy a gyermeknek van-e apja, anyja, rokona, vagy gondnoka és hogy ezek nem-e csak azért kérik a fölvételt, mert meg akarnak szabadulni a rájuk háruló tehertől. Az illető kitölti a kérdőlapot és várja a bizottság határozatát, mely minél előbb hozatik. A gyermeknek rendszerint várnia kell, mig üresedésbe jön egy hely. A gyermekek csak bizonyos meghatározott napokon fogadhatnak látogatót. Egy másik kérdőlapon a gyermek hozzátartozói kijelentik, hogy a gyermeket beadják a menhelybe, az egylet elnökének gondjára bizzák, nem igyekeznek neki alkalmazást, vagy foglalkozást szerezni és felhatalmazzák az egylet elnökét és közegeit arra, hogy a gyermek érdekében a megfelelő intézkedéseket megtehessék. Arra is kötelezik magukat, hogy, a mennyiben a gyermeket kiveszik a menhelyből, a bizottságnak 8 shillinget fizetnek minden hétért, mit a gyermek az intézetben töltött.

A menhely élén most is az alapitója áll, Stephenson hittudor; 1897—98-ban az anyaintézetben és a fiókintézetekben 1177 növendék volt; a költségvetésük 24.064 font sterling bevételt és 25.798 font sterling kiadást, tehát 1722 font sterling deficzitet tüntetett föl. Az adományok és hagyományok 18.251 font sterlinget tettek és fedezték a megfelelő külön kiadásokat: épitkezéseket, átalakitásokat, javitásokat stb. A gyermekmenhely számára számos templomban és kápolnában gyüjtenek, főleg karácsonykor; a gyüjtéseket a gyermekbarátok ligája eszközli, melynek jelszava: »Fölkeresni és megmenteni az elveszetteket«. A liga adományokat gyüjt, jótékonyczélú bazárokat rendez, röpiratokban propagandát folytat, meetingeket hiv egybe, a lapokban agitál stb.

Az intézetnek még Canadában is vannak telepei; az utóbbi területen

*) »Holiday Children: Suggestions to London Committees« és »Holiday Children: Suggestions to Country Correspondent«. Children & Country Holidays Fund, Office: 10 Buckingham-Street W. C. London.

nevelt 440 növendék közt volt 20 roszjellemű, 112 középszerű, 232 jó és 69 igen jó magaviseletű gyermek, 7 növendék az év folyamán meghalt. Az anyaintézet és az összes fiókok statisztikája 1897—98-ra 4256 gyermeket mutat ki, a kik közül 1506-ot kihelyeztek intézetekbe és magánosokhoz, 61-et örökbe fogadtak és 119 meghalt; azután 1550-et más országokban helyeztek el (Canadába 1504-et, Ausztráliába 46-ot), igy tehát az angolországi menházakban 1020-an maradtak, kik közül 157 csak rövid ideig volt ott.

Az egyes menhelyekről, a tanműhelyekről, a kórházról, az iskoláról, az istentiszteletről, a játékokról stb. tüzetesb adatokat közölt egy népies képes röpiratban Curnock Nehemia, a F. R. M. C. (a miscropiai kir. társaság tagja). Az intézmény szoros összeköttetésben áll az ostendei és londoni Gordon Hall Missionnal, mely London legszegényebb városrészében leányiskolát tart fenn és nyitva van éjjel-nappal, gyermekek védelmével és ingyenes elhelyezésével foglalkozik.

De ezt a partialis működést messze felülmúlja a *Reformatory and Refuge Union* című szövetség, melynek székhelye Londonban van Charing Cross 12. sz. a. A szövetség 750 egyesületet foglal magában, melyek 50.000 gyermeket és asszonyt látnak el és a gyermekvédelem terén a legtökéletesebb országos szervezetet képezik. Működése hét ágazatot karol föl: gyermekek, nők, javitó-intézetek, kölcsönös segélyegylet, foglyok gyermekei, kiszabadult rabok segélyezése, a közönség tájékoztatása. (A szünidei kitelepités módozataira nézve 1. melléklet.)

Az érintkezés a szövetség és a közintézetek közt igen egyszerű. A szövetség kiküldöttjének joga van a szövetkezett egyesületek felett felügyeletet gyakorolni és ezen felügyelő jelentése alapján a szövetkezet megadja, vagy megtagadja a kért segélyt; utasitásokat adhat az egyesületeknek, anélkül hogy beavatkoznék a belső ügyeikbe. Minden egyesület legalább egy guineát fizet be és joga van a központi választmányba egy tagot kiküldeni. Az egyletek főtisztviselői és alkalmazottai beválaszthatók a szövetségbe, jelen lehetnek ennek minden gyülésén és a szövetség irodáiban értesitéseket adhatnak a közönségnek.

A szövetség 43 éve áll fenn; van egy általános és egy gyermeksegélyző alapja; az 1899. márczius 30-án lejárt évben 12.000 font sterling volt a bevétel. Megalakulása óta a szövetség 3 millió font sterlinget (közel 75 millió koronát) vett be és ugyanannyit költött. Az oktatási felügyelők, a munkatársak, az alkalmazottak és a főtisztviselők jelentései a philanthropiai irodalom remekei.

A legmagasabb körök és az összes anglikán papság odaadó működése mintaszerű az általános philanthropia szempontjából.

Olyan országokban, melyek nem tudnak ily nagyszabású intézeteket létesiteni, mert nem olyan gazdagok és nem rendelkeznek ily tevékeny társadalmi tényezőkkel, egyesiteni kellene a gyermekvédelmi és a szünidei gyermektelep-egyleteket. Akkor legalább elmondhatnák magukról: *In magnis et voluisse sat est.*

Útbaigazitások a londoni bizottságok számára.

(Melléklet Dr. Mandello Károly előadásához.)

Szabályok londoni működő tagok számára. 1. A gyermekeket a következő okok alapján kell kiválogatni: (*a*) hogy levegőváltoztatásra van szükségük; (*b*) hogy nincsenek rokonaik, vagy barátaik falun, a kikhez mehetnének; (*c*) hogy orvosi kezelésre egyáltalában nem szorulnak; (*d*) hogy abban az esztendőben még nem voltak falun.

2. A gyermekeknek 5 évnél idősebbeknek, de 14 évnél fiatalabbaknak kell lenniök.

3. A gyermekek szülőinek, vagy gyámjainak hozzá kell járulniok a költségekhez; az a hozzájárulás arányban kell hogy legyen a család vagyoni állapotával.

4. Minden gyermeket meg kell szülői otthonában látogatni, mielőtt elküldenék. Az *A* minta kitöltendő s minden eset külön tárgyalandó a helyi bizottság kebelében.

5. A szünidő minden egyes gyermekre nézve két hétben állapittatik meg, kivéve egyes, különös eseteket.

6. Minden egyes esetben tudakozódni kell a kerület egészségügyi tisztviselőjénél, hogy a gyermek otthona ment-e mindenféle ragályos betegségtől; ha a közelmultban fordult elő ily megbetegedés, akkor külön orvosi bizonyitvány követelendő a gyermek szülőitől.

7. Gond forditandó arra, hogy a gyermekek tisztán (testük is, ruhájuk is) keljenek útra: minden tisztátalan gyermeket rögtön visszaküldenek és a szülőktől fizetett összeg egyszer s mindenkorra elvész.

8. A helyi bizottság fölügyel arra, hogy a gyermekek baj nélkül elutazzanak, jegyeiket megbizható egyénekkel megváltatja s a szülőket (*D* minta) értesiti a gyermekek hazaérkezésének napjáról és órájáról.

9. A bizottságoknak kötelességük, hogy személyesen is megvizsgálják azokat a falusi telepeket, melyek körükbe tartoznak s e végből több tagjuk is kirándulhat e telepekre. Az utazási költségeket, ha kérik, az egyesület engedélyezi.

10. A falusi házakra megbizható és felelős tudósitók ügyelnek föl, a kiknek neveit a központi titkárság nyilvántartja; csak olyan házak ajánlhatók és használhatók, a melyek igy vannak bejegyezve a központi titkárságnál.

11. Ha a helyi titkárságok egyik-másik házat és pedig alapos okból, alkalmatlannak találnak arra, hogy gyermekeket szállásoljanak bele, erről *azonnal* értesitsék a központi titkárságot.

12. Csakis *szülők* látogathatják meg gyermekeiket a telepen, de ők sem követelhetik, hogy a szállásadó ellássa őket. A szülők arra is figyelmeztetendők, hogy nem szabad túlságosan sokat követelniök gyermekeik számára; a hetenkint fizetett összeg nyilván elárulja, hogy csak olyan ellátásról lehet szó, a minőt a jobb módú, tiszteletreméltó munkás-osztályok adhatnak: a többre vágyó, követelőbb gyermekek elszállásolásával az egyesület nem foglalkozhatik.

13. A londoni bizottság a gyermekek elutazásáról legkevesebb három nappal előbb értesiti a vidéki tudósitót.

14. A mig a szülők meg nem fizetik a rájuk eső részt, addig a gyermekeket nem szabad elküldeni. Ha valamelyik gyermek az utolsó pillanatban otthon marad, ezért az illető szállásadó egy shillinget kap kárpótlásul a szülők befizetett pénzéből, a melynek legalább egy része még előbb beszedendő, mint bármiféle megállapodás történik.

A Szünidei Gyermektelep-Egyesület Londoni Bizottságai közt nincs talán egy sem, a melyik ne óhajtaná, különösen nyári munkája végével, hogy fáradságait nagyobb siker, fényesebb eredmény koronázza, mint a megelőző esztendőben. Bármily gonddal teljesitették is föladataikat, bármily jó eredményre vezettek is fáradozásaik s bármily megelégedéssel tekinthetnek is a sikerre, valószinű, hogy mégis mindannyian érzik, hogy némi javitásra, változtatásra szükség volna a programmban: hogy új szabályok volnának alkotandók, a régiekből egyik-másikat törülni kellene s ha általánosságban szólva nem kellene is egészen új alapra fektetni működésüket, a programmban és a kivitel módjaiban mégis több erőt, tevékenységet lehetne kifejteni. Ezért hát, úgy hiszszük, ezek az útbaigazitások nem lesznek hiábavalók. A legtapasztaltabbak legjobban tudják, mennyi gondba és előrelátásba kerül a hibák, tévedések elkerülése és czéljaink sikerének nemcsak külső, hanem igazi, reális biztositása; a kevésbbé tapasztaltaknak pedig legjobban szükségük van az útbaigazitásokra és tanácsokra, a melyek talán mások tévedéseinek a gyümölcsei; de bizonyos, hogy senki sincs tökéletesen megelégedve a multtal s ez okból abban a reményben ajánljuk föl az itt adott útbaigazitásokat, hogy szivesen fogadják, bármily keveset lenditsenek is az ügyön, mely valamennyiünknek a szivünkön fekszik.

Londoni felügyelők. Első sorban következik a londoni felügyelők munkája, a melytől a sikernek oroszlánrésze függ. Ne vállalja föl ezt a tisztet senki azzal a gondolattal, hogy »üres idejében« elvégezheti, mert ellenkezőleg, különösen a nyári hónapokban, épen nem marad »üres ideje«, ha lelkiismeretesen akarja teljesiteni a hivatallal járó kötelességeket. Sok időt és fáradságot fölemésztenek az iskolalátogatások, a sok járás-kelés a szülőknél, a jótékony egyesületeknél és a magánosoknál s ezek mind szükségesek ahhoz, hogy a Szünidei Gyermektelep-Egyesület sikeresen működhessék. A legtöbb bizottságban nem is a felügyelők munkájában és tevékenységében van a hiba, hanem ott, hogy nincs nekik elég terük; hogy azt megszerezhessék, szükséges volna, hogy minden iskolában legyen legalább egy megbizható emberük, a ki az egész esztendőben együtt fáradjon velük a czél előre vitelében s ha lehetséges, az egész esztendőben közvetlenül érintkezzék a gyermekekkel. Nagy segitség az is, ha idegenek, kik az egyesület iránt érdeklődnek, időnkint a felügyelő nevében és megbizásából megsürgetik a díjakkal hátralékos szülőket, gondoskodnak a gyermekek ruházatáról stb. Sok gyermek azért veszti el a szünidő örömeit és jótéteményét, mert nem forditottak elég időt rá.

A gyermekek megválogatása. Munkába fogva, legelső teendőnk a gyermekek megválogatása, a mit az iskolák útján a tanitók közbenjöttével kellene megejteni, mivel tőlük tudhatjuk meg legjobban, mely gyermekeknek van legtöbb szükségük a segitségre. Czélszerű alkalom adtán eljárni az iskolákba, megtudni, hogy melyik gyermek nem volt még soha falun. Legfontosabb ok

FŐVÁROSI PEDAGÓGIAI KÖNYVTÁR BUDAPEST

természetesen az, hogy a gyönge gyermeknek erősitő falusi levegőre van szüksége, a szülői pedig nem birják őt falura küldeni, mert nincs rá tehetségük, barátaik, rokonaik pedig, a kikhez látogatóba mehetnének falura, szintén nincsenek. Szükséges azonban, hogy a gyermek ne legyen annyira beteg, hogy orvosi kezelésre szoruljon; az ily eset bejelentendő a Beteg Gyermekek Segitő Egyesületének, vagy a sok gyermek-kórház valamelyikének, a mely aztán gondoskodik róla. Arra is gondosan ügyelni kell, hogy a gyermek nem volt-e már falun ugyanabban az esztendőben. S a felügyelőnek azt is világosan ki kell jelentenie a szülők előtt, hogy nem szabad túlságosan követelőknek lenniök a gyermek ellátásának tekintetében; a kényelemhez és jó módhoz szokott gyermekek elhelyezése nem az egyesület föladata.

Az is a felügyelők föladata, hogy világosan megértessék a szülőkkel, hogy az egyesület csak támogatja, segiti őket abban, hogy gyermekeiket jó falusi levegőre küldhessék, a hol gondosan őrködnek ugyan, hogy a gyermekek meg ne betegedjenek, de azért a szülők felelőssége ezzel meg nem szünik s habár minden elővigyázati és óvóintézkedést megtesznek, az egyesület még sem felelős semmi tekintetben sem, ha a gyermekek esetleg mégis megbetegednek, vagy más egyéb baleset éri őket. Ha a gyermek tovább volna kénytelen a falun maradni, akár a maga, akár a mások betegsége miatt, vagy bármi más egyéb okból is, a szülők kötelesek továbbra is fizetni a megállapitott heti illetéket.

Kétségkivül mindenki tapasztalta már, hogy egyes családok gyermekei minden esztendőben falura mennek az Egyesület segitségével, mások pedig, noha ép úgy szükségük volna rá s meg is érdemelnék, mellőztetnek. A melyik gyermek egyszer már volt falun, annak a szülei nagyon rajta vannak, hogy ismét elküldhessék, sőt valószinűleg az öcscsét, vagy a hugát is vele küldik. Annál nehezebb új gyermekeket szerezni. Itt megint az iskolák lajstromai s a tanitók tehetnek fontos szolgálatot a felügyelőnek. Ha lehetséges, az iskolaszék és a tanfelügyelő segitségét és tanácsát is ki kell kérni, a mi szintén nagyfontosságú. Sok kellemetlenség származik abból, hogy Egyesületünk gyakran összeütközésbe jön oly társulatokkal, melyek hasonló czélokért fáradnak. Ennek elkerülésére nagyon czélszerű volna, ha a titkárságok és felügyelők már az év kezdetén összeköttetésbe lépnének egymással és azokkal a társulatokkal, a melyek hasonló czélok megvalósitására törekednek. S ha az együttműködés nem lehetséges, legalább a lajstromaikat kölcsönösen átküldhetnék egymásnak. A gyermeket, a kit több lajstromba fölvettek, csak abban hagynák meg, a melyikbe legelőször beiratkozott; ily módon a szülők nem szaladgálnának egyik társulattól a másikhoz, hogy kiválogassák a legolcsóbbat s viszont elkerülhető lenne az is, hogy egy s azon gyermeket esetleg kétszer is falura küldjék. Gondosan tudakozódni kell a ragályos betegségek felől is: föltétlenül szükséges jól megmagyarázni a szülőknek, hogy ily betegségek eltitkolása miatt az Egyesület örökre megtagadja gyermekeiktől a szünidei szórakozás jótéteményét. A személyes látogatáson és kérdezősködésen kivül szükséges, hogy a felügyelő a kerületi orvos lajstromát is átvizsgálja, mert ebből megtudhatja, hogy mely utczákban és házakban van ragályos beteg s

a szomszédságban lakó gyermekeket, legalább egy időre, még akkor is visszautasithatja, ha a betegségnek nyoma sincs rajtuk. Arról is meg kell győződnünk, hogy a gyermek nem oly gyönge és beteg, hogy valóságos kórházi ápolásra szorul; olyan gyermeket pedig épen nem szabad elfogadnunk, a kinek betegségét a többiek elkaphatnák, vagy attól undorodhatnának.

Látogatás otthon. Szükségtelennek tartjuk hangsúlyozni, mennyire fontos, hogy a felügyelő londoni otthonában meglátogassa a gyermekeket; csakis ezen az úton lehet megtudni és megismerni a család állapotát, viszonyait, körülményeit, a melyektől a bizottság döntése függhet. A megkivánt részletes adatokon kivül, melyek az *A.* minta rovataiba beirandók, csakis ily úton és módon lehet megtudni mindazokat az aprólékos körülményeket, melyekből a gyermek jellemére és egészségi állapotára lehet következtetni. De még nagyobb fontosságú ez a látogatás, ha olyan közönyös szülőkről van szó, a kiket ösztönözni kell, hogy részesitsék gyermekeiket a szünidei szórakozás jótéteményében. Gyakran megesett, hogy hét-nyolcz ilyen rábeszélési látogatás kárba veszett, de a szülők érdeklődése lassankint mégis fölébredt s a következő évben a gyermekeket már elküldték a telepre.

A fizetések beszedése. Több bizottság arra az eredményre jutott, hogy a fizetések (betétek) gyüjtését, illetőleg beszedését legczélszerűbb mindjárt az év elején megkezdeni, még ha az iskolák végleg meg sem nyiltak is. A felügyelő leghelyesebben teszi, ha hetenkint meglátogatja az iskolákat, összeszedi a betéteket és egyúttal igyekszik új ügyfeleket is szerezni. Ha ez nem volna módjában, akkor kérje meg az illető tanitókat, a kik nagyon szivesen beszedik a heti pence-ot a gyermekektől. Az előre teljesitett fizetések nagyon előnyösek; egyrészt bizonyságot tesznek arról, hogy a szülők komolyan el óhajtják küldeni gyermekeiket, másrészt pedig lehetővé teszik, hogy a nagyobbacska összeget megerőltetés nélkül fizessék ki. Az utolsó pillanatban úgy is mindig van némi költség a ruhára s egyébként is kivánatos, hogy a szülők mindig előre fizessék meg a rájuk eső illetéket. Legjobb, ha a szülők már a szünidők kezdete előtt teljesen befizették a rájuk kirótt összeget. Hogy ez mekkora legyen, bajos megállapitani: de mindenesetre gondosan szabandó meg, még pedig úgy, hogy se a szegények ne maradjanak ki, se a gazdagok ki ne bújhassanak a méltányos költségek alól. Néha czélszerű, hogy az első évben olcsón küldjük ki a gyermekeket, hogy meg tudják becsülni a jótétemény értékét. Ha ugyanazok a gyermekek évről-évre kimennek a falura, ezektől magasabb illeték is kérhető, úgyszintén az olyan családtól is, a mely egyszerre több gyermeket küld falura. Ingyenes ellátás csak nagyon kevés esetben engedélyezhető és csakis a jótékonysági és betegsegélyző egyesületek ajánlata alapján: ha például az apa sokáig beteg volt és segélyforrásai végkép kimerültek. Hogy a szülőktől fizetett átlagos ellátási költség nagyon alacsony, abból következtetjük, hogy a gyermekek mindig elegendő zsebpénzzel indulnak el Londonból. Egyik-másik bizottság megszabja a betétek minimumát, ez ugyan határozottan kényelmes és előnyös az új felügyelőknek, de azért sokkal czélszerűbb, ha minden esetben a viszonyokhoz és körülményekhez mérten állapitjuk meg a betéteket, mert igy szükség esetén

kivételeket is tehetünk. A bizottságtól kiszabott illetéket a felügyelőnek sohasem szabad megváltoztatnia, mert ha a bizottság gondosan figyelembe vette a család vagyoni állapotát, a kivetett összeget a szülők meg is birják fizetni.

A bizottság. Szinte tolakodásnak és illetlen beavatkozásnak látszhatik, hogy már fönnálló és működő bizottságoknak útbaigazitásokat adunk, milyennek kell lennie a bizottság szervezetének; pedig talán a most alakuló, vagy alakulni vágyó bizottságokra nézve nagyon is fontos, hogy megtudják, miféle tagokból kell a bizottságnak megalakulnia. A jó bizottságnak van elnöke, pénztárosa, titkára s legalább egy közreműködő tagja minden iskolában. Természetes, hogy a bizottság legfontosabb teendője a határozathozatal, a döntés az egyes esetekben; szintén a bizottság hivatása megállapitani, ha szükséges fölemelni, vagy leszállitani a szülőktől gyermekeikért fizetendő betétek összegét. Ezen fölül állandó összeköttetésben kell lennie a központtal, vagy a többi érdekelt testületekkel, felügyeletet kell gyakorolnia a pénztárosra, a ki viszont a felügyelőkkel tartozik leszámolni. Ezt a leszámolást a felügyelők nagy része terhesnek tartja. Ezért czélszerű, már a mennyire lehet, a felügyelőket a pénzkezelés terhei alól fölmenteni, illetőleg czélszerű nyomtatványokkal úgy segiteni a dolgon, hogy a felügyelőnek egyszer kelljen bevezetnie a szülőktől beszedett illetéket, s az igy kimutatott összeget egyszerű számadással adhatná át a pénztárosnak.

A gyermekek tisztasága. Rendkivül ügyelnünk kell arra, hogy a gyermekek minden tekintetben kifogástalanul tiszták legyenek. Talán valamennyien tapasztalatból is tudjuk, hogy az egyszerű, szóbeli figyelmeztetés a szülőknek a legtöbb esetben nem elegendő. A következő figyelmeztetés, melyet az egyik bizottság tett közzé, még a legjobban megfelelt czéljának:

»A szülőket komolyan figyelmeztetjük, hogy gyermekeik tiszták legyenek, mert indulás előtt megvizsgáltatjuk őket. Hat héttel a szünidők kezdete előtt egy asszonyt küldünk az iskolába, a ki minden egyes gyermeket külön kihiv és tetőtől talpig megvizsgál. A felügyelő azután értesiti mindazokat a szülőket, a kiknek gyermekei tisztátalanok, hogy ilyen állapotban nem utazhatnak el s ezeket a gyermekeket az indulás előtt még egyszer megvizsgáltatjuk, hogy meggyőződjünk, tiszták-e már.«

Minden gyermeket, a ki piszkosan jön a vasuthoz, azonnal haza kell küldeni. Ez a mi teendőnk között talán a legkellemetlenebb; de a teljesitésében vigasztalhat bennünket az a gondolat, hogy az igy kierőszakolt tisztaság valószinűleg állandó szokássá válik a szünidők utánra is és e tekintetben hozzájárultunk a gyermek általános jólétének emeléséhez.

Néhány bizottság azt tapasztalta, hogy a jó magaviseletet és tisztaságot legjobban biztositja az, ha a vidéki tudósitónak megfelelő nyomtatvány-mintákat küldenek, melyekben ő ezt a két rovatot kitölti és az illető szállásadókkal is aláiratja s azután visszaküldi a londoni felügyelőknek. A rosz viseletű, vagy tisztátalan gyermekeket meg lehet dorgálni, esetleg a következő évben visszautasitani, a mi bizonyára jó hatással lesz a többiekre.

A gyermekek ruházata. A ruha meg a lábbeli kérdése sok esetben nagyon nehezen intézhető el. Az egyik bizottság úgy akart rajta segiteni, hogy ki-

kölcsönöző raktárt állitott fel. A ruhát kikölcsönzik, de a szünidők végével minden darabot tisztán vissza kell adni, a melyek aztán a további használatra alkalmatlanok, azokat megégetik. Általános elv azonban, hogy bármily módon segitünk is a bajon, a kölcsönzést a szülők kérjék és fizessék meg, ha csak részben is. Ezzel kapcsolatban néhány iskolában czipő-klubok alakultak és sikeresen is működtek. Ezeket önsegélyző alapra is lehet állitani; minden shillingből egy pennyt forditanak a tartalékalap öregbitésére mindaddig, mig teljesen nélkülözhetik az idegen tőkét.

A szünidő tartama. A gyermekek elküldésének idejét most már nagyon is megszabja az iskolai évben meghatározott szünidő s habár nagy gondot s még nagyobb fáradságot okoz, hogy ily aránylag rövid időben annyi gyermeket elszállásoljunk, mégis megvan az előnye. A szállásadók tudják, hogy mikor és mennyi időre várhatják a gyermekeket, ezek viszont falun töltik el szünidejüket a helyett, hogy a forró, poros, unalmas város utczáin kóboroljanak; a tanitókra és az oktatásra nézve pedig fontos, hogy az iskola nincs félbeszakitva és az oktatás egyáltalában nem szenved.

A falusi házak. A házakat természetesen már előre lefoglalják és belajstromozzák a központban s ha szükségesnek látszik, a bizottság egyik tagja meg is vizsgálja őket. A szülők sokkal jobban biznak és meg vannak elégedve, ha a felügyelő személyes tapasztalatai alapján tud beszélni a házról; ilyformán könnyebb is kiválogatni az egyes házakba megfelelő gyermekeket s viszont, szóval sokkal könnyebben dülőre lehet vinni az apróságokat is, mint levélben. Sohasem szabad feledni, hogy bármily nagy is a kisértés, hogy a körülmények kényszeritő hatása alatt egy, vagy két gyermekkel többet küldjünk valahová, *a küldött gyermekek számának sohasem szabad meghaladnia a megállapitott számot,* mert sokkal jobb, ha a gyermek egyáltalában nem is megy falura, mintha túlzsúfolt házba küldjük. Továbbá egy nemből sem szabad többet küldeni, mint a mennyit kértek. A hanyagság e tekintetben nagy bajokat okozhat; nem tanácsos a vidéki tudósitókat sem zaklatni azzal, hogy pl. a leányt fitestvérével egy házban helyezze el, mert azokban a házakban ritkán van egy üres szobánál több.

Összefoglalás. Lehetséges, hogy sokan úgy vélik, hogy ezekben az utasitásokban sok olyat mondtunk, a mit már nagyon jól tudtak s hogy egész fölösleges volt figyelmüket ismét felhivni ezekre a dolgokra: s viszont lesznek olyanok is, a kik azt gondolják, hogy a működő tagoktól kivánt idő és fáradság fölötte nagy, mert utóvégre is a Szünidei Gyermektelep-Egyesület nem életkérdés ránk nézve. Az elsőknek azt feleljük, hogy ezeket az útbaigazitásokat főként az új bizottságok számára irtuk, de azért néha a legtapasztaltabbnak sem árt, ha teendőinek aprólékos részleteit ujra meg ujra átolvassa. A többieknek pedig csak eszébe juttatjuk, hogy mily komoly következmények és bajok származhatnak abból, ha elhamarkodva, vagy hanyagul végzik fölvállalt tisztüket s ha ezt megfontolják, bizonyára ők is át fogják látni, hogy jogosan hangsúlyoztuk, hogy sok időre, óvatosságra, körültekintésre és türelemre van szükségük.

Végre habár kétségtelen, hogy minden bizottság a maga módja és belátása

szerint fog működni az itt fölsorolt részletek tekintetében, mégis valószinű, hogy valamennyien óhajtjuk, hogy általánosságban legalább munkánknak egységes szinezete, képe legyen. Ezt azonban mindaddig nem érhetjük el — sőt azt sem itélhetjük meg, hogy kivánatos-e vagy sem, — mig csak mindenik bizottság nem tudja, hogyan működnek a többiek; s ha ezek az utbaigazitások semmi más tekintetben nem lesznek is hasznosak, annyit mégis merünk reményleni, hogy lesz némi eredményük, mivel több bizottság tapasztalataiból gyüjtöttük össze, tehát mindenesetre érdekesek, ha nem minden esetben alkalmazhatók is.

Függelék.

Helyi bizottságok. Működési kör. A működési kört (*a*) helyben kell hagynia a végrehajtó bizottságnak; (*b*) valamelyik szegény-szövetkezet (Poorlaw Union) részét magába kell foglalnia; (*c*) a működési körben fekvő minden elemi iskolának egyenlő jogai vannak.

Szervezet. A helyi bizottság rendszerint a község jótékony egyesületeinek képviselőiből alakul s legalább hat tagja van.

Gyülések. Rendes gyülések tartandók s a róluk vezetett jegyzőkönyvek a végrehajtó bizottságnak bemutatandók.

Pénztáros. A pénztáros minden bevett és kiadott pénzért felelős a végrehajtó bizottságnak. A gyermek addig nem inditható útnak, mig költségei nem engedélyeztetnek. A különös kiadások (l. a vidéki tudósitók utasitásainak 7. pontját) a végrehajtó bizottság elé terjesztendők. A falusi számlák nem fizetendők ki, ha az illető ház a folyó évre nem volt belajstromozva a központnál. A pénztáros figyelmeztetendő, hogy minden kiadást tartozik megtériteni, ha a szabályokat megszegi. (A londoni felügyelők utbaigazitásainak 2. pontját illetőleg l. *B*) mintát, melyen rajt az életkor, a 3. pontra nézve pedig l. *B*) szelvényt, melyen rajta vannak a szülőktől teljesitett befizetések.)

A segély föltételei. A kérvények csak akkor vétetnek figyelembe, ha a kellő alakban kiállitva, a bizottsági ülést megelőző nap délelőttjéig a titkárhoz nyujtatnak be. Minden esztendő kezdetén az adókivető bizottság ülést tart s ebben megszabja azt a segélyt, melyben az egyes helyi bizottságokat részesiti.

Ajándék. Minden adomány, kivéve a szülők betétjeit, levonás nélkül fizetendő be a központ tiszteletbeli pénztárosa kezeihez.

Fölhivások. A sajtó útján közzétett felhivások mindegyikén rajta kell lennie a központi hivatal és a tiszteletbeli pénztáros czimének is.

Képviselet. A központi bizottságba évenkint egy képviselő választandó, a kinek nevét minden év február 1-je előtt be kell jelenteni a központi titkárságnak. A képviselőnek helyettese bármikor választható, de erről a jelentés rögtön megküldendő a központnak. A tanács egy s ugyanazon ülésén nem vehetnek részt s nem is szavazhatnak mind a ketten.

Utbaigazitások a vidéki levelezők számára.

Általános szabályok. 1. Föltétlenül szükséges, hogy a vidéki levelező személyesen ismerje azokat a házakat és szállásadókat, a kiket ajánl s egyuttal állandóan látogassa a gyermektelepet mindaddig, mig a gyermekek ott üdülnek.

2. Csak olyan szállásadók választandók, a kiknek állandó foglalkozásuk van, vagy egyébként jó módban vannak, és a Társulat alapját semmiképen sem szabad a helyi szükség, vagy nyomor fölsegitésére forditani.

3. Nagy gond forditandó arra, hogy az alvó-szobák ne legyenek túlzsúfolva.

4. Olyan házakba, vagy szállásokba, a hol valamelyik lakó, akár testileg, akár lelkileg súlyos beteg, nem szabad gyermekeket beszállásolni.

5. Társulattól fizetett heti tartáspénzbe (5 shilling) minden költség beleértendő: tehát a lakás, ellátás és a mosás költsége is.

6. Ha valamelyik gyermek tisztátalanul érkeznék meg (akár a ruhája szennyes, akár ő maga piszkos), vagy fölötte roszul viselné magát, azonnal jelentés teendő a londoni titkárnak s esetleg, ha szükséges, a gyermek is visszaküldendő.

7. Ha valamelyik gyermek megbetegednék, a levelezőnek azonnal értesiteni kell a londoni ügyvivőt, s egyuttal orvost is kell hivatnia, ha ugyan előzetesen már úgy nem intézkedett, hogy tiszteletbeli orvos dijtalanul látta el az esetleges betegeket. A megbetegedésről kürülményes és részletes jelentés terjesztendő föl, hogy a bizottság megitélhesse, hogy az orvosi kezelés, gyógyitás költségei őt terhelik-e, vagy sem.

8. *Minden* ragályos betegség, mely a *faluban* kiütne, azonnal bejelentendő a londoni központnak.

9. Ha a levelezőnek el kellene utazni, erről azonnal értesitenie kell a londoni központot, megirván egyuttal felelős helyettesének nevét és czimét is. Az olyan szállásadó, a ki gyermekeket fogadott el s ezért fizetést kap, semmi esetre sem lehet levelező.

10. A londoni központnak és a vidéki levelezőnek közvetlenül kell érintkezniök s értesiteniök kell egymást a gyermekek útnak inditásáról és szerencsés megérkezéséről.

11. A hova nem jutott annyi gyermek, a mennyi ki volt kötve s a szállásadó a megállapodások szerint rövidséget szenvedett, kárpótlásul egy shilling fizethető.

* * *

A vidéki tudósitó tiszte korántsem oly könnyű, mint a hogy sokan gondolják; a kiknek sok a dolguk, jól fontolják meg, mielőtt fölvállalják ezt a tisztet, a melynek tömérdek aprólékos részlete, teendője jelentékeny időt kiván s e mellett sok gonddal is jár, mivel a tudósitónak állandóan föl kell ügyelnie a gyermekekre és a szállásadókra s erről jelentést is kell szerkesztenie. Legczélszerűbb tehát jól meghányni-vetni minden körülményt; a ki aztán tisztába jött azzal, hogy a szükséges áldozatot meghozhatja, ne riadjon vissza a munkától, hanem kedvvel és buzgósággal teljesitse fölvállalt kötelességeit.

A teendők természetük szerint, két osztályba csoportositathatók:

1. Személyes felügyelet a vidéki telepekre.

2. Levelezés a londoni titkársággal.

1. *a*) Nem hangsulyozhatjuk eléggé, mily nagy fontosságot kell fektetnie a vidéki tudósitónak arra, hogy a gyermekek számára megfelelő szállást válasz-

szon ki. Mielőtt akármelyik házat lelkiismeretesen ajánlhatja, alaposan, szegről-végre ismernie kell azt. Legczélszerűbb olyan házakat választani, melyeknek lakói, vagy tulajdonosai jómódúak. Igaz, hogy a szegényebbek is ép oly kedvesek, gyöngédek és tiszteletre méltók lehetnek, mint jobbmódú szomszédaik, de ha épen csak annyijuk van, a mennyi elég, hogy a farkast távol tartsák az ajtójuktól, a heti öt shillinget, mit egy-egy gyermek ellátásáért kapnak, aligha fogják egészen arra forditani, a mire szánva van: tudniillik a gyermek ellátására; csaknem bizonyos, hogy ez a pénz az egész háztartás kényelmét fogja öregbiteni, a melyből részt kap ugyan a gyermek is; de ez a rész nem akkora, mint a mekkora járna neki azért az összegért. Sohasem szabad feledni, hogy a társulat czélja nem az, hogy a szükölködő falusiakon segitsen, hanem az, hogy egészséges, vidám szünidőt biztositson a szegény londoni gyermekeknek. Nagyon világosan meg kell értetni a szállásadókkal is, hogy csak azért fizetnek nekik, hogy ebben a jótéteményben részesitsék a londoni gyermekeket; egyuttal kérni kell őket, hogy — szeretetből és nem pénzért — legyenek gyöngédek és gondosak a gyermekekhez és ügyeljenek rájuk szeretettel, a mit pénzzel úgy sem lehetne megfizetni. Sőt szem előtt tartva ezt s czélt, a tudósitónak óvakodnia kell, hogy rábeszélje a szállásadókat a gyermekek elfogadására, ha azok nem szivesen vállalkoznak erre. Mert ha a szállásadók kelletlenül, kedvetlenül fogadják a gyermekeket, már mindjárt kezdetben ez ugy rájuk, mint a gyermekekre nézve kellemetlen lesz, mivel talán önkéntelenül is ridegek, barátságtalanok lesznek a gyermekekhez s esetleg csak arra törekszenek, hogy minél több hasznot húzzanak belőlük.

Azokat a szállásadókat, a kiket a tudósító ajánl, alaposan ismernie is kell, hogy minden tekintetben tiszteletre méltók, becsületesek és jószivűek. Vigyük a gyermekeket olyan környezetbe, a mely physikailag és erkölcsileg is egyformán egészséges és tiszta s akkora jót teszünk velük, hogy a hatását nem is birjuk fölbecsülni. De a tudósitónak nemcsak ismernie kell a szállásadót, mielőtt ajánlja, hanem czélszerű, hogy érintkezésbe lépjen azokkal a többi tudósitókkal, a kik esetleg más társulatok megbizásából szintén ugyanabban a faluban szállásolnak el gyermekeket; ezektől sokat megtudhat s elkerülheti az olyan házakat, a melyekről a többiek már tapasztalták, hogy nem felelnek meg a gyermektelep czéljainak. Megtörtént, hogy olyan szállásadókat, a kiket valamelyik vidéki tudósító már mellőzött, mert sok, alapos panaszra adtak okot, más tudósitók, a kik erről mit sem tudtak, melegen ajánlottak a társulatnak; viszont megtörtént az is, hogy több tudósító, egymás működéséről mit sem tudva, egy s ugyanazon szállásadóhoz küldték a gyermekeket, a kik ilyformán túlzsúfolt helyiségekben voltak kénytelenek lakni.

b) A hálószoba kérdése fölötte fontos. Minden egyes gyermeknek külön ágyat kell kapnia, vagy a legroszabb esetben ugyanabban az ágyban csak egy nembeli és körülbelül egykorú két gyermek alhatik. Ugyanabban a szobában legfölebb csak hárman alhatnak a gyermeken kivül s ezeknek is egy nembelieknek kell lenniök a gyermekkel. Fontos szabály, hogy a gyermek lehetőleg ne felnőttekkel — különösen ne aggokkal — lakjék egy szobában. Ez egyáltalában nem jó a gyermekekre, a ki ezenfelül alkalmatlan is lehet az

idősebbre, a miből boszúság, surlódások és panaszok származhatnának. Gondosan ügyelni kell arra is, hogy a gyermek hálószobája nem közlekedik-e más hálószobákkal is és végre a szobának elég levegősnek, szellősnek kell lennie. A hálószoba kérdése annyira fontos, hogy kötelességünk figyelmeztetni a tudósitót, hogy e kérdés czélszerű megbeszélése és eldöntése végett győzzön le minden szégyent és tartózkodást és körülményesen kérdezze ki a szállásadót a ház belső berendezéséről, a lakás beosztásáról és az egyes szobák rendeltetéséről. Ez nem is nehéz és terhes föladat, mert a szegényebb sorsúak — vagyis azok, a kik pénzért szállást adnak — általában nem oly tartózkodók, ha bensőbb viszonyaikról van szó, mint a magasabb társadalmi osztály tagjai. Ámbár egyáltalában nem osztjuk azt a megbélyegző és igazságtalan véleményt, hogy: »az e fajta népnek egyetlen szavát sem szabad elhinni«, — a jelen esetben mégis szükségesnek tartjuk, hogy a tudósító személyesen és a maga szemével győződjék meg arról, hogy a lakás berendezése megfelel-e a gyermektelep czéljainak. Meg kell tehát néznie a fölajánlott szobát és ágyat, pontosan tudnia kell, kik fognak még a szobában lakni a gyermeken kivül s aztán legjobb meggyőződése szerint kell döntenie, hogy ajánlhatja-e, vagy sem a szállásadót. Fölöslegesnek tartjuk megjegyezni, hogy a szobának nagyon tisztának is kell lennie. Ha aztán a ház, a szoba megfelel, akkor a tudósító határozottan megmondja a szállásadónak, hogy semmiféle változtatást a házirendben és a lakás beosztásában tennie nem szabad s hogy addig, mig a gyermek nála lesz, új lakókat sem fogadhat be a tudósító előzetes megkérdezése és beleegyezése nélkül. Egyáltalában nem czélszerű a gyermeket olyan házban elhelyezni, a hová ugyanakkor más lakókat is fogadnak. Ezek a lakók jönnek s mennek, a tudósító nem tudhatja, hogy kicsodák s ottlétük esetleg káros lehetne a gyermekekre.

E helyen figyelmeztetjük a tudósitót arra is, hogy nem elég, hogy a ház berendezése s az ellátás egyéb körülményei megfelelnek a kivánalmaknak, midőn egyezségre lép a szállásadóval a gyermekek befogadására nézve, hanem ügyelnie kell arra is, hogy ez az állapot állandó maradjon a gyermekek egész ott időzése alatt, a miről csak úgy győződhetik meg, ha a telepet gyakran személyesen is meglátogatja. Megtörténhetik, hogy a szállásadónak valamelyik távollévő fia hazajön, vagy barátai érkeznek, vagy esetleg lakója is akad.

A közönséges emberek pedig nagyon természetesnek találják, hogy az ujonjöttet épen a gyermekek szobájába helyezzék el, a kiknek bizonyára tágasabb szobájuk van, mint talán a család összes tagjainak együttvéve s ezt a fölfogásukat nem is igen lehet kárhoztatni. Ezért szükséges, hogy a tudósító gyakran meglátogassa a telepet, állandóan és folytonosan érintkezzék a szállásadóval, mert ily módon könnyen elejét veheti, vagy a legroszabb esetben végét vetheti minden olyan változásnak, mely a gyermekekre káros, vagy kényelmetlen lehet: megértetvén a szállásadóval, hogy a kikötött feltételeket becsületesen meg kell tartania. Szokás, hogy Londonból egy-egy megbizott is kirándul a vidékre s együtt szemléli meg az ajánlott szállásokat a tudósitóval; ily módon személyes tapasztalatok alapján irhatja le a helyet a

szülőknek és már Londonban megválogathatja, hogy melyik gyermeket hová helyezi el.

c) Általános szabály, hogy csak két, legfölebb négy gyermek szállásolható be egy s ugyanazon házba. A Szünidei Gyermektelep egyik legfontosabb czélja az, hogy a londoni gyermek egyidőre teljesen elfeledje a londoni életet, tagja legyen a falusi családnak és teljesen a falu, a vidék szokásainak megfelelően éljen. Ez a czél pedig korántsem teljesülne, ha a gyermekekből a falun is »londoni telep« verődnék össze, mivel akkor a londoni pajtások londoni módra szórakoznának és londoni észjárás szerint gondolkodnának.

d) A tudósítónak szemmel kell tartania a gyermekeket mindaddig, míg csak a falun vannak. De legalább egyszer meg kell látogatnia őket és személyesen kell meggyőződnie, hogy minden rendesen van-e s hogy a gyermekek ellátása a követelményeknek megfelel-e; meg kell győződnie arról is, hogy vidámak és jól vannak-e a gyermekek s hogy a szállásadók is meg vannak-e velük elégedve. Ezt rendesen és legalkalmasabban akkor teheti, mikor a heti ellátásért megfizet. Néha mind a két részről panaszkodnak: a szállásadó, hogy a gyermek vásott, pajkos, szófogadatlan stb., a gyermek pedig, hogy roszul bánnak vele, nem jól tartják stb. s ilyenkor a tudósítónak nyugodtan meg kell hallgatni a panaszosokat. Ha aztán fontosaknak és jogosultaknak találja a panaszokat, rögtön erélyesen közbeléphet és segithet a bajon, esetleg ha szükség van rá, a gyermeket is elveheti onnan. Ha pedig viszont úgy látja, — s ez a leggyakoribb eset — hogy a panaszok gyermekesek, alaptalanok, beszéljen józanul a gyermeknek, vagy a szállásadónak a lelkére s ez legtöbb esetben segit. Nagyon ajánlatos, ha a tudósító arról is meggyőződik, hogy a gyermek jól tölti az idejét s hogy elég foglalkozása van s pajkosságra, garázdálkodásra nincs ideje. Nagyobb séták, esetleg kirándulások is ajánlatosak, néha társasjátékokat is lehet rendezni; néhol az is kieszközölhető, hogy egyes kerteket a nap bizonyos óráiban megnyissanak a gyermekeknek, hogy ott játszanak; lehet aztán könyveket, képes könyveket kölcsönözni a szállásadónak, hogy a gyermekek esős időben a szobában is szórakozhassanak. Vasárnaponkint a gyermeknek templomba kell mennie a szállásadó családjával.

e) Ha a tudósítónak el kellene utaznia, akkor gondoskodnia kell megfelelő, értelmes helyettesről, a kit be kell oktatnia minden teendőbe; egyúttal értesitenie kell a szállásadót is, hogy szükség esetén ehhez a helyetteshez forduljon.

Van még egy megjegyzésünk arra az esetre, a mikor a tudósító — a hogy ez gyakran megesik — más faluban, vagy a lakásától pár mértföldnyire helyez el gyermekeket; ebben az esetben nagyon kivánatos, hogy legyen valaki ott a helyszinén, a ki szemmel tartsa a gyermektelepet és felügyeljen, hogy minden követelménynek elég tétessék. Természetes, hogy vannak nagyon távol fekvő és mégis kivánatos tanyák, szállások, a melyek kivül esnek a tudósító rendes kerületén, de ezek manapság már ritkák, különösen London környékén, a hova a legtöbb gyermeket küldik.

2. (*a*) A mi a londoni központtal való levelezést illeti, a vidéki tudósi-

tónak mindenekelőtt meg kell irnia, hogy mennyi megfelelő házat tud a központ rendelkezésére bocsátani, hogy mindenik hány gyermeket akar és tud elszállásolni, hogy a gyermekek fiúk, vagy leányok legyenek-e s esetleg milyen korúak lehetnek. Különösen kérjük a vidéki tudósitókat, hogy semmi esetre se kérjenek és vállaljanak el a londoni központtól több gyermeket, mint a mennyit jól el tudnak helyezni.

(*b*) A tudósitó értesitést kap arról, hogy mely napon és melyik vonattal érkeznek a gyermekek, a kiket várnia kell az állomásnál, hogy átadhassa őket szállásadóiknak, vagy ezek megbizottainak; postafordultával meg kell irnia azt is Londonba, hogy a gyermekek épen és szerencsésen megérkeztek.

(*c*) Ha valamelyik gyermek tisztátlan ruhában, vagy egyébként testileg elhanyagolva, piszkosan érkeznék meg, azt rögtön vissza kell küldeni, lehetőleg még ugyanazon a napon, de úgy, hogy az értesitést véve, a londoni központnak elég ideje legyen, hogy a gyermeket az állomáson fogadhassa. Az ilyen példának esetenkint kitünő hatása van Londonban, noha túlságos szigorúnak látszhatik, hogy a gyermek elesett a szünidei üdüléstől. Ha a tudósitó úgy véli, hogy az eset nem elég súlyos arra, hogy ily szigorú büntetést mérjen a gyermekre, csak levélben értesiti a központot a dologról.

(*d*) Ha csak egy gyermek megbetegszik is, ez már sok gondot, aggodalmat és kellemetlenséget szerez a vidéki tudósitónak. Nagyon czélszerű, sőt legjobb, ha ugyan ez lehetséges, megnyerni az ott lakó orvosok valamelyikét, (lehetőleg azt, a ki a többséghez legközelebb lakik) hogy legyen a gyermektelep tiszteletbeli, esetleg fizetett orvosa. E tekintetben az orvosok nagyon előzékenyek és többen nagy szeretettel gyógyitották a kis londoniakat, még pedig fizetés nélkül. Természetes, sokkal jobb még előbb biztositani az orvos segitségét, mint a betegség kitör, mert akkor nem lehet szó habozásról s az orvos is rögtön kéznél van. Ha azonban ingyen orvost nem lehetett kapni, akkor betegség esetén rendes orvost kell hivni. Ebben az esetben a vidéki tudósitónak gondosan föl kell jegyeznie minden kiadást s egyúttal a megbetegedés okát, részleteit is, hogy a londoni központi bizottság meg tudja itélni, mennyire terjed a felelőssége és szavatolása abban a bizonyos esetben. Természetes, hogy a londoni központot azonnal értesiteni kell minden megbetegedésről, valamint arról is, ha esetleg ragályos betegség ütne ki a faluban.

(*e*) Hirteleni betegség, vagy rosz magaviselet esetére nagyon czélszerű, hogy a tudósitó tudja a gyermekek londoni lakásának a czimét is. Ajánlatos, hogy a tudósitó másolatot készitsen a *B.* mintás lajstromról, mielőtt visszaküldi. Ebben megvan minden gyermek neve és czime, a mi azért szükséges, mert a gyermekek gyakran nem igen pontosan tudják londoni lakásukat.

(*f*) Ha a vidéki tudósitónak el kell utaznia, ne mulaszsza el, hogy helyettesét a londoni központtal közvetlen érintkezésbe hozza.

(*g*) A tudósitónak még a szünidő végezte előtt értesitenie kell a londoni titkárt, hogy a gyermekek mely napon s melyik vonattal térnek vissza s külön megkérjük a tudósitókat, hogy nézzenek utána, hogy minden gyermek idejében ott legyen az állomáson s maga ügyeljen föl, hogy a gyermekek valamennyien tényleg el is utazzanak.

Baj és kellemetlenség még a legnagyobb óvatosság és elővigyázat mellett sem lesz elkerülhető, a levelek megkéshetnek, a gyermekek, a szülők, vagy a szállásadók sok galibát okozhatnak, de a tudósitók, kellő türelemmel és tapintattal mindezt jóvá tehetik.

Szabályok a szállásadóknak. 1. Két gyermeknél többnek nem szabad egy ágyban hálnia.

2. Különböző nembeli gyermekeknek sohasem szabad ugyanabban a szobában aludniok. Különös engedély adható erre is, ha az egyik gyermek még nincs hat éves.

3. Az olyan szállásadók, a kik más lakókat is befogadnak, vagy változtatást tesznek a megállapodásokon, a nélkül, hogy erről a tudósitót értesitenék vagy jóváhagyását kikérnék, nem kapnak többé gyermekeket.

4. A társulattól fizetett heti (5 shilling) tartáspénzbe bele van értve a szállás, ellátás és a mosás költsége is.

5. Ha valamelyik gyermek tisztátalan ruhában, vagy testileg elhanyagoltan érkezik meg, avagy nagyon roszul viselte magát, erről *rögtön* jelentés teendő a helyi tudósitónak, hogy szükség esetén a gyermeket vissza lehessen küldeni Londonba.

6. Ha valamelyik gyermek megbetegszik, ezt rögtön be kell jelenteni a helyi tudósitónak.

7. Szállásadók nem kötelesek a londoni gyermek szüleit is ellátásban részesiteni, ha hivatlanul jönnek.

8. A szállásadóktól elvárjuk, hogy szivesen kezére járnak a tudósitónak, mikor a gyermeket meglátogatja.

* * *

Miss Stebbing Grace (angolul).

Hosszabb beszédben számol be azon benyomásokról, melyeket rövid itt tartózkodása alatt szerzett, örömmel tapasztalta, hogy gyermekvédő-intézeteink magas szinvonalon állanak, a mik bátran kiállják a versenyt a külföldi hasonintézményekkel. Elismerését fejezi ki azok iránt a nemes emberbarátok iránt, a kik nemes lelkületüknek ily fényes tanujeleit szolgáltatják.

Gajzágó Manó elnök, utalással arra, hogy a következő ülés 15-én d. e. 9 órakor tartatik, a szakosztály ülését berekeszti.

Második ülés

szeptember 15-én délelőtt.

Elnökök: **Báró Malcomes Jeromosné.**
Gajzágó Manó.
Jegyző: **Báró Malcomes Gizella.**

Dr. Abonyi József (Budapest): **A munkára távozó szegény szülők gyermekei, még ha csecsemők is, állandó helyen gondoztassanak.**

Régi igazság, hogy egy nemzetnek legnagyobb kincsét annak gyermekei képezik. Midőn I. Ferencz franczia király Páviánál V. Károly fogságába esett, azt irta Párisba: »Mindent elvesztettünk a becsületen kivül.« Épúgy azt lehetne mondanunk, ha egy nemzet gyermekein kivül mindenét elveszti is, még akkor is mindene megmarad, mert hiszen a gyermekek képezik a nemzetnek a reménységét és erejét. Ezeket az eszméket vallják már a régieknél a chinaiak közül Confucius, a görögök közül Plato és Lykurgos. A rómaiak tudvalevőleg ugyanezt a nézetet vallották. Az újabbak közül, hogy mást ne emlitsünk, az angoloknál Locke, a francziáknál Rousseau, a németeknél az idegen származású Pestalozzi, hazánkban pedig Széchényi és Eötvös ugyanezen eszmékért lelkesedtek.

És ha akadtak is néha egyes vélemények, a melyek a Malthusian elmélettel látszottak rokonszenvezni, ezek rég lejárták magukat, mert a statisztika rideg adatai kétségtelenül az imént emlitett nagy szellemeknek adtak igazat.

Minket természetesen első sorban a mi viszonyaink érdekelnek legközelebbről, lássuk tehát röviden, hogy a kisdedóvás tekintetében hogyan állanak a viszonyok nálunk. Mi történt eddigelé a kisdedóvás terén társadalmi és törvényhatósági uton.

Hazánkban az első kisdedóvó-intézetet 1828-ban a dicső emlékű Brunswick Teréz grófnő állitotta fel Budán s a kik ezen intézet áldásos működését csak némileg megfigyelték, csakhamar meggyőződést szereztek, hogy hasonló intézetek minél nagyobb számban való létesitése számos egyéb indok mellett

különösen népesedési és közgazdasági szempontból rendkivül fontos. Ezeknek felállitását azonban sokan még a 60-as években is csupán a társadalom feladatának tekintették.

1868-ban a nagynevű báró Eötvös József akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter szükségesnek látta, hogy a népoktatási törvényjavaslatba a kisdedóvás ügyét is felvegye, de az ezen törvényjavaslat tárgyalására kiküldött bizottság ezt ismét nem tette magáévá. Hasonló sors érte azon, a kisdedóvásról szóló önálló törvényjavaslatot is, a melyet ugyancsak báró Eötvös József 1870-ben, majd pedig, a melyet 1875-ben P. Szathmáry Károly országgyülési képviselő nyújtott be.

A kisdedóvás ügye azonban annál nagyobb lendületet vett társadalmi uton, mi már kitünik abból is, hogy 1890-ben Magyarországon 725 kisdedóvóda és menedékház terjeszti áldásos működését a sok ezerre menő kisdedek között. Ezen időben tehát már olyan imponáló számokkal és tényekkel találkozunk, a melyek meghaladják a társadalmi uton való működési kört és okvetlenül egy megalkotandó törvény kötelező rendelkezését teszik szükségessé.

A képviselőház is több izben adott kifejezést amaz óhajtásnak, hogy a kisdedóvás ügye törvény által szabályoztassék. 1890. évi április hó 28-án gróf Csáky Albin, vallás- és közoktatásügyi miniszter előbb egy szakférfiakból álló értekezlet véleményét kikérve, a kisdedóvásról szóló külön törvényjavaslatot nyujtott be, a mely a 3—6 év közt levő gyermekeket szüleik távollétében érhető veszélyek ellen van hivatva megoltalmazni, valamint ezeknek testi és szellemi fejlődését elősegiteni.

Ez a javaslat az országgyülés által elfogadtatván, egy évvel később szentesittetett. Igy jött létre a kisdedóvásra vonatkozó 1891. évi XV. t.-cz.

Ezen törvény értelmében a gyermekek megóvása a lehetőleg *állandó gyermekmenházakban* történjék, a mely menházakban a költségeket részben, vagy egészben az állam fedezi. A XV-ik törvényczikk 8. pontja azt mondja: »A nyári menedékházakba a három éven aluli, de nem csecsemőkorban levő gyermekek is felvehetők.«

Legyen szabad ezen rendkivül fontos és üdvös törvényczikkhez azon észrevételt tennünk, a mely oda concludál, hogy a három éven aluli, sőt a csecsemőkorban levő szegény szülők gyermekei is állandó helyen gondoztassanak. Tudvalevő dolog ugyanis, hogy az ilyen legzsengébb korban levő gyermekeknek állandó helyen való ápolására kétszeresen nagyobb szükség van, mint a három éven felülieknek. Mert úgy a városokban és a falukban a szegény nép egész éven át, de főleg a nyári időszakban kénytelen elhagyni házát, hogy munka után nézhessen. A legtöbb esetben úgy az apának, mint az anyának ugyancsak szorgalmasan kell dolgoznia, hogy csak a legszükségesebbeket is beszerezhesse saját maga, valamint keresetképtelen gyermekeinek eltarthatására.

Könnyen elképzelhetjük az ilyen elhagyott szegény csecsemő gyermek sorsát, a mikor az apa és az anya távollétében az a legjobb esetben egy nálánál egy, vagy két évvel idősebb, tehát egy szintén gyámolatlan gyermek gondjaira van bizva.

Ilyen körülmények között ne csodálkozzunk azon, hogy a statisztika épen a csecsemő korban levő gyermekeknél a halálozásnak a legnagyobb s legborzasztóbb arányszámait mutatja ki.

Ha csupán gazdasági szempontból tekintenők a dolgot, már akkor is könnyen belátható, hogy milyen nagyot segit a munkás helyzetén, ha a napi keresetre szoruló anya azzal a megnyugvással távozhatik a munka helyére, hogy távollétében csecsemő gyermeke biztonságban van. De ezen felfogást nemcsak gazdasági, hanem egészségi, társadalmi és humanistikai szempontok is hatalmasan védik, a melyekkel, azt hiszem, szinte felesleges tovább foglalkoznunk. Hiszen nálunk e tekintetben sokkal hatalmasabb tényezőről, nevezetesen egyenesen létkérdésről van szó. Nálunk minden egyes emberélet drága. Minden egyes csecsemő kellő gondozásában egy érettünk dobogó szivet és két munkáskezet mentettünk meg a számunkra. Nyugodt lélekkel mondhatjuk tehát, hogy minél nagyobb gondot és figyelmet forditunk a tehetetlen csecsemő megmentésére, annál jogosabb és alaposabb a reményünk nemzetünk emelkedésére és virágzására és annál kedvesebb dolgot cselekszünk Isten és ember előtt.

* * *

Dr. Rhodes Ino Milson (Didsbury, angolul): **A manchesteri Styall.**

Mikor Önök azzal tiszteltek meg, hogy meghivtak erre a kongresszusra, ezt az előzékenységet azzal véltem legjobban viszonozhatónak, hogy leirást közlök itt azon új intézményről, mely nálunk egy bizottság gondjaira van bizva.

Ott »in loco parentes« 2.300 gyermeket gondozunk és igy bőven van alkalmunk tapasztalatokat szerezni.

Özvegyek gyermekének mindig megengedjük, hogy anyja mellett maradjon, ha ez tisztes jellemű és segélyezzük mindkettőt. Római katholikus vallású gyermeket olyan iskolába küldünk, a hol a maga vallásában nevekedik és a költséget intézetünk fizeti.

Sok gyermeket megfelelő módban élő családokhoz adunk. Azóta, hogy a kormány és egyes iskola-bizottságok felügyelő hölgyeket neveztek ki, sokkal ritkábban fordul elő, hogy az igy elhelyezett gyermekek hanyag, vagy épen kegyetlen bánásmódban részesülnének. De miután a tisztes és lelkiismeretes családok, melyek ilyen gyermekek tartására vállalkoznak, nem oly nagy számúak, intézetet kellett alapitanunk 3—400 gyermek elhelyezésére.

Ennél a tervnél első sorban olyan szülők gyermekeit tartottuk szem előtt, a kik szülőik rosz bánásmódja, erkölcstelensége, fizikai, vagy szellemi gyengesége miatt helyes nevelést nem nyerhetnek. Sok gyermek tüdővészes, bujakóros, elmebeteg, vagy gonosztevő szülőktől származik. Az ilyen gyermekek csak úgy fognak tisztes, munkaképes polgárokká válni, ha megfelelőleg szervezett és vezetett intézetben neveljük őket, nem pedig a városi szegényházban.

Elhatároztuk tehát, hogy az ilyen gyermekeket falun helyezzük el és 500 gyermekről gondoskodunk ott. Vettünk tehát egészséges vidéken 500 acre-t és ezen a telken 17 cottage-t épittettünk, mindegyiket 10—18 gyermek számára. Szerettem volna úgy intézni a dolgot, hogy egy-egy házba ne jusson több, mint 12 gyermek, de sajnálatomra ez nem volt lehetséges.

A földszinten van ebédlő, munkaterem, konyha és iroda. Az első emeleten 3 hálóterem, legfeljebb 8—8 ágygyal.

Minden leány-cottage élén áll a családanya, a fiú-osztályon a családapa; némely fiú-osztály egy-egy házaspár gondjaira van bizva, a hol a férfi az iparoktatást vezeti.

A butorzatot asztalok és székek képezik; padot egyet se használnak, úgy hogy a cottage lakóháznak látszik. A háziedény agyagból való, mert tapasztaltuk, hogy a cselédek, a kik menházakból kerülnek, a hol csak bádogedényt használtak, a fayence- és porczellánedényeket minduntalan eltörik.

A legfontosabb reformot az élelmezésnél hoztuk be. Ismeretes, hogy a legtöbb ilyen intézetben minden gyermek megszabott adagokban kapja az ételt. Felesleges még bizonyitani, hogy ez physiologiai és gazdasági szempontból rosz rendszer. A gyermekek étvágyát nem lehet fix módon megszabni. Nálunk a családanya annyit vesz ki az éléstárból, a mennyire szüksége van. A kiadott élelmiszereket gondosan számon tartják és a bizottság hetenkint meggyőződik arról, vajjon a gyermekek tisztességes, de nem tulságos sok élelmet kapnak-e. Eddigelé ez a rendszer teljesen bevált; nem tapasztaltunk semmi visszaélést, se pazarlást, se fukarkodást, a gyermekek kellő élelmezést kaptak, de a kiadások azért nem haladták meg a rendes mértéket.

Minden cottageban az »anya« külön főz a növendékek segélyével, rendes konyhai fölszereléssel. A leányok megtanulják ismerni a rendes polgári háztartást, a mire a menhelyekben és a koldus-tanyákon nem nyilik alkalmuk; megtanulják a háztartás vezetését, gondos főzést, a mi a régi rendszer mellett nem igen szokott sikerülni.

A ruházkodás tekintetében is eltértünk attól a szokásos rendszertől, mely szerint a gyermekeket mind egyformán öltöztetik. Erre többféle okaink voltak, nevezetesen: 1. az, hogy a gyermekek voltakép nem koldusok, mert önhibájukon kivül kerültek hozzánk; 2. az egyformaság elöli az egyéni felfogást; 3. a változatos ruházkodás fejleszti a megfigyelő tehetséget; 4. megengedjük a gyermekeknek, hogy ruházatuk bizonyos apróságait, a szalagokat stb. maguk válaszszák; ez fejlesztőleg hat a jellemre, a melyet a szegényeknél egészen el szoktak hanyagolni.

A mosás a ház mögötti kis épületben szokott módon történik és ebben a munkában résztvesznek a fiúk is, a mi igen hasznos, például a katonáknak, a kik a gyarmatokban nem igen kapnak mosónőket.

Az iskoláztatás két épületben történik; az óvoda a telepen van, az elemi iskola pedig egy kilométer távolságra. Az óvoda a legmodernebb felszereléssel van ellátva, úgy hogy például a butorzat svéd-gimnasztikára is használható.

A gyermekeknél fejlesztjük a kézügyességet, a mennyiben rajzolni, mintázni, kosarakat fonni tanitjuk őket; arra törekszünk, hogy kellemes, érdeket keltő módszer által a gyermekekkel megkedveltessük a munkát, holott a régi oktatási módszer, mely a nevelés nevet nem érdemelte meg, a munkától való irtózást fejlesztette a gyermekekben.

A hét éven felüli gyermekeket a távolabb levő nagy iskolákban nevel-

jük. Csakúgy »járnak az iskolába«, mint más gyermekek és emezektől inkább abban különböznek, hogy — jobb szinben vannak.

Ebben az iskolában van egy nagy terem, podiummal és szószékkel, az üvegajtós folyosón pedig öt tanterem sorakozik, olyformán, hogy az igazgató szemmel tarthatja az összes osztályokat, de a zaj egyik osztályból nem hallatszik a másikba.

Van még egy külön fűtött szoba, a hol a gyermekek, ha átázva jöttek az iskolába, megszárithatják a ruhájukat, nehogy vizes ruhában menjenek megint el.

A tanitók csakis oktatással foglalkoznak; nem laknak a telepen, a tanórán kivül semmi dolguk sincs a növendékekkel. Szombaton és vasárnap pihenhetnek és igy hétfőn friss erőben foghatnak a tanitáshoz; igy aztán több erélyt és türelmet tanusitanak, mint hogyha szünet nélkül bajlódnának a gyermekekkel.

Az ipari oktatás a cottage-okban történik. A kenyerüket egy pékünk süti 2—3 növendék segélyével és miután valamennyi cottageban egyforma kenyeret esznek, a felügyelők hamar tudnák meg, ha a gyermekek roszabb kenyeret találnának kapni.

A fiúk ruháit, sőt a lábbelit is saját műhelyeinkben készittetjük, a ho a fiúk megtanulnak czipőt varrni, még pedig úgy kézzel, mint a legmodernebb gépen, tanulják továbbá az asztalosságot, a bádogosságot és a kertészetet.

Nevelési rendszerünknek egyik igen fontos tárgya a zene. Van külön zenekarunk. Az erre forditott költség nem vész kárba, mert sok fiúnövendékünk lépett már be a katonai zenekarokba és sokan közülök, miután gondos oktatásban részesültek, aránylag sokra vitték a királyné szolgálatában.

A leányok alaposan megtanulják a háztartást vezetni, tudnak gépen varrni, kötni és főzni. Ha tiz annyi növendékünk volna is, mind el tudnók helyezni cselédekül, a mi eléggé bizonyitja, hogy fáradságunk korántsem vész kárba. Uszodánk is van és valamennyi növendékünk tanul ott úszni.

Soká vettem igénybe becses idejüket, de merem remélni, hogy a részletek, melyeket nevelési rendszerünkről előadtam, némi érdekkel birtak és hogy azoknak talán némi hasznát is fogják venni a kongresszus t. tagjai.

* * *

Beksics Gusztávné (Budapest): **A társadalmi jótékonyság.** Felolvassa: *Szokolay Kornél.*

A gyermekvédő-kongresszus azon kérdésére: nyilvánosan, vagy titokban történjék-e a gyermekek felruházása, melynek fejtegetésével engemet bizott meg, van szerencsém a következőkben felelni.

Midőn e kérdésre felelnem kell, engedtessék meg nekem bővebben kifejtenem nézetemet.

Évek óta a szegény-gyermeküggyel foglalkozom és igy tapasztalatokban bővelkedem.

A humanismus — szerintem — vallás gyakorlata a keresztény és nem keresztény hitfelekezeteknek.

Nem csak Jézus mondása, hogy bocsássátok hozzám a kisdedeket, mert övék a mennyeknek országa, hanem minden egyes családfő, sőt a legszegényebb anya is azt hangoztatta a világ kezdetétől fogva máig, hogy az ő gyermeke az ő mennyországa, a kiért él, küzd, fárad s a ki tulajdonképen az ő jövendőjét képviseli. A gyermek iránti szeretet vérünkben van s innét ered, hogy részvétünket mindig nagyobb fokban kelti föl az árván maradt, vagy nyomorban élő gyermekek sorsa, mint például az aggastyánoké. Mert mi is a jövőt látjuk bennük. A jövendő század emberei a mi mostani kisdedeink. Azon jövő századé, a melyben az emberiségnek negyedik osztálya követelőbben fog föllépni, azt kérdezvén: mi jogon éhezzék a világ fele, midőn a másik rész duskál az emberi javakban és bőségben.

Szerintem az államok kötelessége lesz nem sokára egy kilenczedik ministeriumot fölállitani, a mely tulajdonképen a vallás gyakorlatát fogja képviselni, mert, mint emlitém, minden hitnél a felebaráti szeretet az első s jóvá kell tenni a születés szeszélyéből »szegénynek« születetteknél azt az igaztalanságot, hogy nyomor az ő osztályrészök. Ennek a ministeriumnak lesz aztán föladata behajtani a szegényadót »vagyoni mérleg« után a jómódú embereken.

S akkor többé nem lesz szégyen az, ha a szegénynek született osztály adományt fogad el saját, vagy gyermekei számára.

Egy kalap alá kell vonni a lelenczháztól az aggastyán-egyletig minden humánus intézményt s akkor a mostani egyletek terhe, a nagy administratió is, mely külön-külön vezető személyzetet tart fönn, meg fog szűnni. De meg fog akkor szűnni a socialismus és az anarchismus veszélyes betegsége is, mert tulajdonképen akkor fog állani az állam igazi valláserkölcsi alapon.

Az állam erkölcsi alapja pedig a fő. Mert ha arról tud paragrafust csinálni, hogy ne lophasson a szegény ember, akkor arról is gondoskodnia kell, hogy egyik polgára se jusson önhibáján kivül olyan helyzetbe, miszerint nyomorúságában kenyérért törjön be egy péküzletbe.

Eddig a társadalom csinálta mindezeket a humanus intézményeket. A társadalom egyes jótékony, buzgó emberbarátainak adakozásából állitották fel a humanus intézeteket. Paloták vannak a szegény gyermekek rendelkezésére s szerintem ezek a gyermek-menhelyek az igazi templomok, melyek előtt levett kalappal megyen el a legvadabb anarchista is, mert ez az egyetlen hely, hol nyomorgó gyermekei az éhenhalástól megmentetnek s hol a kérésök meghallgattatik.

Lakosságunk számát tekintve s a születési csekély percenteket más államokéhoz képest, sehol egész Európában nem találunk aránylag annyi jótékony egyletet, mint Magyarországban.

Pedig sehol a világon nincs aránylag oly kevés szegény ember, mint épen Magyarországon. Ha az irek, az angolok, sőt a gyári országok nyomorát olvassuk, úgy a mi szegény népünk helyzete fényesnek mondható. Ha csak a szabad Amerika nagy városai, például New-York koldusai sorsát ismerjük, a mi pinczelakós és menházlakó koldusaink helyzetét irigylendőnek mondhatjuk. New-Yorkban a hajléktalanok a szabadban egymás hátának támaszkodva alszanak, seregek módjára.

Mint mondám, eddig a »társadalom« maga volt a szegények gondozója, az állam, a város néha telket, vagy segélyt adott, de tulajdonképen nem törődött állampolgárainak nyomorúságával, sem az egyletnek mikénti működésével. S mert minden egylet autonom testület lévén, önálló rendelkezési joggal bir, igy választmányának jogos döntvényei szerint gyakorolta a jót ki- és befelé.

Igy például miután az évi kimutatásokban közölni tartozott az adományokat és adományozók neveit, kik ezt meg is várják, természetes, hogy a jótékonyságot élvező gyermeksereget sem ruházhatta föl titokban, mert épen az adakozók iránti kötelessége bemutatni, hová fordittatott a sok könyöradomány.

Ha a társadalom ad önmagától, jószántából, — önmaga akarja az ellenőrzést is gyakoroltatni. Ha sikert nem lát — gyanusit! Ha az állam veti ki az eddigi társadalmi egyletek adománykönyveiből és vagyoni mérleg szerint a szegényadót s az állam tartja fönn ezentul az egyleteket, akkor a társadalom már nem gyanakszik, mert a hatóság intézményeiben inkább garantiát lát és ezen esetben történhetik titokban is a fölruházás. Ha a tanitókat, egyes kerületi előljárókat biz meg azzal, a mit mi is csináltunk, hogy házról-házra, pinczéről-pinczére jártunk a hozzánk folyamodó szegény gyermekek családi állapotáról meggyőződendő, miszerint csak valódi szegényt részesitsünk jótékonyságban, a jótékonyság gyakorlása titokban is történhetik.

Ezen titkolódzás szerintem a szemérem és a szegény gyermekek szülei restellkedése miatt érthető, bár én részemről nem látok abban semmi megalázót, ha a gyermek közjótékonyságban részesül, a mi sohasem oly panaszos, mint a szegény gyermek helyzete, ha esetleg kegyelemből él valamelyik rokonánál.

Helyezkedjék az a szüle arra az én álláspontomra, hogy neki joga van kérni és igénybe venni a sors szeszélye folytán gazdagnak születettek jótékonyságát. És ha egy iskola tanulója büszkén élvezi az állam, vagy egyes jótékony »megnalt« alapitók ösztöndiját éveken át, a miből él és ruházkodik, mit szégyelje az a gyermek, hogy ő a társadalom valamely egyletétől ruhát kap; hiszen nem egyenruha, — se meg nem bélyegezzük az angyali, kis pufókká nevelt arczocskáját.

A felnőttek felruházása már titokban történhetik. Itt helye van inkább a szégyenkezésnek. Ámbátor azért, ha most nyilvánosan ruházták is fel a szegény gyermekeket, évenkint kétszer, mit tudtuk mi, kik ők? Hiszen csak az adakozók nevei vannak az egyleti évkönyvben kimutatva. Az ott táplált és felruházott gyermekek névsorát a titkár felolvassa, de senki sem jegyzi föl a felvételkor egyszer olvasott nevet.

S ha maradt a ruhából ilyen fölruházásnál, nem kérdeztük mi az utczáról behozott s nem egyleti gyermekek rongyos szüleit, kicsodák, vagy hol laknak?

Kaptak, egyes választmányi tagunk jótállására.

Tehát még ez a nyilvánosság is tulajdonképen — névtelen! A nyilvánosság kellett, hogy a tagok pénzük hová fordítását lássák és hogy a közönség részvéte, érdeklődése fölkeltessék; s ez szükséges! Az államnak erre mind nem

lesz szüksége! De a társadalom még az utczai koldusnak is csak úgy ad, ha vak, béna, vagy nyomorék! Tehát önmaga gyakorol ellenőrzést, mert a társadalom jótékonyságból ad! Az állam jótékonysági adóból fogja a szegényügyet rendezhetni. De ez még csak a jövő zenéje levén, szoritkozzunk egyelőre a társadalmi jótékonyságra. Magyarország jótékony egyleteinek Deák Ferencze György Aladár, úgy is azt mondta nekem egyszer, midőn az összes egyleteket egy kalap alá akartam vonatni, hogy talán száz évig akarok élni! Az ma még lehetetlen. Nézzük tehát, mi is az a társadalmi jótékonyság?

Ha az idealismus rózsaszinű szemüvegén át nézzük a jótékonyságot és úgy analisáljuk, akkor e három alkatrészt találjuk föl benne: Részvétet, felebaráti szeretetet és önzetlenséget.

Ha azonban a realismus, a gyakorlati élet bár ridegebb, de a valóságot föltüntető pápaszemén át elemezzük, úgy látni fogjuk, hogy a modern jótékonyság három alkotó eleme: a hit, a félelem és a hiúság.

A hitből jót tevők alatt értjük társadalmunknak azon humanus részét, kik lelküknek megnyugtatásáért, a boldogabb túlvilági élet reményében, melyet jó tettekkel akarnak megvásárolni, segitik elő a közjótékonyságot. De vannak igazhivő keresztény és nem keresztény jótevők, kik valláserkölcsi alapra helyezkedve, épen azon hitnek hódolnak, mint a szabadkőművesek, hogy a jó gyakorlása, a felebaráti szeretet: kötelesség.

A humanismust nagyban elősegitette az egyéni félelem.

Elemi csapásoknál, tűzvész, árviz, bányarobbanásoknál a lelkeket félelem szállja meg s elgondolják: ezen csapások velük is megtörténhetnek. A jövő közös bizonytalansága folytán a kárvallottakat szivesen segitik. A félelemtől megdöbbent közönség legjobban terelhető a jótékonyság gyakorlására.

Igy tehát, mint látjuk, a hit és félelem két jó alkotó eleme a humanismusnak.

A leghatalmasabb alkatrésze a jótékonyságnak a hiúság!

A hiúságból adakozók nagy tömege azért ad, hogy nevét emlegessék. Ők nem követik azt az intést, »hogy ne tudja balkezed sem, a mit a jobb nyújt adományokban«. Már pedig a föltűnni vágyás, hiúság, valamely czél elérése végett való népszerűség hajhászása csak nem nevezhető erénynek.

És mégis a mi jótékonyságunknak épen a hiúság a legnagyobb előmozditója. A három alkatrész, a hit, félelem és hiúság, nem egyenlő arányban képezi a modern jótékonyságot, mert úgy az adakozók, mint az egyletekben szereplők nagy része a hiúság szolgálatában áll.

De hát ez nem baj! Mert azok, kiket szivük vezetett a jótékonyság gyakorlására, csakhamar fölismerik a hiúságból szereplőket, vagy adakozókat és e gyengéjük által fogják meg.

A czél szentesiti az eszközöket.

Már most az kérdezem, tisztelt tagjai a gyermekvédő-kongresszusnak, nem nyilvánosan kell-e az egyleteknek fölruházniok az általuk istápolt szegény gyermekeket, hiszen épen a hiúság hozván a legtöbb adományt és szereplő tagot, meg kell gyujtanunk azt a tömjént, megadnunk az alkalmat, hogy a felruházás körül, bár hiúságból, fáradozó tagokat megdicsérjük. Mondom, ez

nem kegyetlen nyilvánosság, mert a kis gyermekek, egyszerűen en masse szerepelnek s majdnem névteleneknek mondhatók.

A népkonyhában is heteskedvén, láttam, mint jöttek kétszázon felül iskolás gyermekek oda ebédelni tanitójuk vezetése alatt.

Az étkezés nyilvános és még sem tudtuk volna mi, kik kiszolgáltuk őket, felismerni. Arra idő sincs. In corpore kapják a népkonyhán az ebédet, a mint nagy számban egyszerre ruháztatnak is fel.

Nagyobb baj az azonban és majdnem megölője a jótékonyságnak, hogy a hiúság dominál a vezetőségekben is.

Ez a hiúság nagy összegtől fosztja meg a jótékonyságra reászorultakat. Igaz, hogy a hiúság hozza létre nagyrészt az egyleteket s fentartásukról gondoskodik, de épen nem akarja magát alárendelni másnak, mint saját akaratának.

Hogy példát mondjak:

Van nekünk lelenczházunk, gyermekmenhelyünk, gyermekvédő-egyletünk, gyermekkert-egyletünk, gyermek-otthonunk, nagypénteki társaságunk, számtalan kerületi jótékony gyermek-istápoló és szünidei gyermek-telepünk. Mind, mind nemes és pompásan vezetett egyesület, de mind külön administratióval bir. Például ha nem veszünk többet, mint csak 5—6 ezer forintot föl a titkár, gazdaság, szolgák és ápolónők, dadák, tanitónők számára, már ez tiz egyesületnél hatvanezer forintra is fölmegy. Ha azonban a gyermekek számára alapitott egyesületek egy szép napon egy kongresszust hivnának össze és az alapszabályaikat összeegyeztetnék s egy kalap alá vonnák, fele az administrationalis költségeknek meg lenne takaritva.

Az összhangzásba hozott egyesületek fusionálhatnának, nem vetélkednének egymással s a gyermek nem vádorolna egy egyletből a másikba. Mert most a lelenczházból átmegy oda, a hol három éves koráig maradhat; esetleg az utczán marad, vagy átveszi az az egylet, melynél alapszabályai szerint, három éves korától hat éves koráig maradhat, — tovább taszitva egész 14 éves korig az árva gyermek annyi vezetőség kezén vándorol át, hogy a ragaszkodásra és hálás érzetre ideje sem marad.

De ha egy folytonossági kapcsot lehetne a gyermek védelmét szem előtt tartó egyletek között megtalálni, a jótékonyságnak nagyobb eredményei lennének. S ha átnézzük a sokféle egyesületek választmányának, adakozóinak neveit, úgyis azt látjuk belőlük: mindig ugyanaz a tizezer ember ad és lesz megadóztatva. A nagy tömeg legfeljebb bazárokban, látnivalók, bálok, hangversenyek látogatásakor vesz részt a jótékonyság gyakorlásában.

Már most, ha az a tizezer ember oda szavazna, hogy igenis, mi fáradunk, adunk, jót teszünk, de egy nagy egésznek, nem külön-külön; ha a kereskedők is azt mondanák, igen, mi adunk ruhafélét, tombolatárgyakat, de egyszer és inkább többet egyszerre, de ne zaklassanak hol ezen, vagy azon egylet czimén, úgy ez a nagy egész egy administratióba kerülne s a lelenczházbeli egyszer lenne felvéve s már mint a háztartási iskola végzett növendéke, vagy mint a Mártha-egylet jó szakácsnője jöhetne ki az intézetből. Ha pedig fiú, úgy inas koráig az egyletekben nevelődhetnék.

Igaz, hogy akkor azok az áldásos működésű és szent foglalkozású úttörők,

a különféle elnökségek eltünnének, de az egész egybeolvadna, egy nagy választmányt képezne akár autonóm alapon, akár állami kezelés, vagy felügyelet alatt.

S ekkor persze, hogy titkos lehetne a felruházás, mert az intézet falain belől történnék s a csecsemőkortól keresetképességeig ott tartott gyermekek otthont találva, még megalázónak sem tarthatnák, ha a tagok, az ő tulajdonképeni fentartóik, jelen vannak.

Titkos jót úgy is gyakorol majdnem mindenki, különösen az asszonyok, mert ha más előtt nem, férje előtt is néha titkolni kénytelen, mint Szent Erzsébet, hogy ide-oda osztogat az ura keresményéből.

S bizony én is inkább sajnálom azt a könyező, szemérmes szegényt, ki nem koldul, — s az ilyennek, ha adhatok, szinte én restellem, ha elfogadja; de mint bevezető soraimban kifejtettem, helyezkedjék mindenki arra az álláspontra, hogy a szegénység nem szégyen!

S végzem ezen pár soraimmal:

Sok kis árva könnyét, a ki felszáritja
S gyermekkel jót tenni önzetlen szeret,
Magához méltónak az Isten azt tartja,
S legszebb templomának, gyermekmenhelyet.

* * *

Dr. Klein Fülöp (Budapest): **A budapesti szünidei gyermektelep-egyesület.**

A XIX. század leghumanusabb intézményei közé számitjuk a szünidei gyermektelepeket is, melyek a szegény osztály gyenge és satnya gyermekeit a nyári szünidőben, erősödés és gyarapodás czéljából jó táplálás és szorgos gondozás mellett vidékre küldik.

Fővárosunkban már 18 év óta működik e nemes intézmény, melynek keletkezéséről és fejlődéséről akarok beszámolni.

Tudtommal Bion W. ev. lelkész volt az első, ki Zürichben 1876-ban penditette meg az eszmét és ki a legelső telepet az Appenzell magaslataira küldötte; a költségeket gyüjtött pénzadományokból fedezte.

E nemes példa mintájára 1882 tavaszán a »Haladás« czímű szabadkőmüvesi páholy 900 frttal fedezte 1882-ben az I. Budapesti Szünidei Gyermektelep költségeit s julius 1-től augusztus végeig 20 fiút helyezett el Nagy-Maroson.

Majdnem nehezebb volt a 20 fiút összehozni, mint a 900 frtot összegyüjteni.

Az intézmény új volt, sok oldalról bizalmatlanok voltak iránta s még a legszegényebb szülők is nehezen voltak rábirhatók, hogy gyermekeiket elbocsássák.

Mily egész más viszonyok vannak manap, 18 év után, mikor a kérelmezők legnagyobb részét vissza kell utasitanunk.

Az első 20 fiúból álló csoport gőzhajóval utazott 1882. julius 1-én Nagy-Marosra, az ottani falusi tanitó vezetésére és felügyeletére bizva.

A főfelügyeletet a Nagy-Maroson nyaraló családok néhánya teljesitette. Gondos ápolás és táplálkozás, tornászás, társas játékok, ének és fürdéssel multak a napok s a gyermekek legnagyobb része 2—5 kilot hizott; arczukat pedig megbarnitotta a napsugár.

Az első kitelepités 900 frtba került (berendezéssel és ellátással együtt). 1883-ban ismét 20 fiú küldetett Nagy-Marosra; a kiadás 700 frtot tett ki, minthogy a berendezés már megvolt. Ez évben a növendékek már önként nagyobb számmal jelentkeztek, de a pénzszűke miatt valamennyi jelentkező nem vétethetett fel.

A kezdet nehézségei le voltak küzdve és a »Haladás« páholy a »Budapesti Szünidei Gyermektelep« egyesület alapitását határozta el. Az alapszabályokat a m. kir. belügyi kormány jóváhagyván s megerősitvén, 1884. év kezdetén megalakult a »Budapesti Szünidei Gyermektelep-egyesület«.

18 év alatt a »Budapesti Szünidei Gyermektelep-egyesület« összesen 6543 gyermeket, köztük 4067 fiút és 2476 leányt telepitett ki, mely kitelepités 144.763 forintba került.

Az egyesület elnöksége és végrehajtó bizottsága egész éven át működik s gyakrabban tart választmányi gyülést. A tulajdonképeni nagy munka azonban május közepén veszi kezdetét. Ekkor küldi szét a titkárság valamennyi nép- és polgári iskola igazgatóságához a felszólitást azon kéréssel, hogy irják össze azon 8—12 éves gyönge gyermekeket, kiknek szülői szegénységük miatt nincsenek azon helyzetben, hogy gyermekeik nyaralásáról gondoskodhatnának. Május végére visszakéretnek a kitöltött ivek. Május végével rendesen 5—6000 gyermek jelentkezett a felvételre.

A választmány által kitűzött napon a gyermekek kiválasztása folyik, még pedig külön napon a fiúké és külön napon a leányoké.

E napon, rendesen junius közepén, valamennyi jelentkezett gyermek sorszámmal ellátott meghivót kap, melyen pontosan van kitüntetve a kiválasztás helye és ideje. Megjelenésük alkalmával sorszámok szerint osztatnak be csoportokba, egy-egy csoportban 300-an vannak. Minden csoportot bizottság vizsgál meg, mely áll 1 orvos és 2 választmányi tagból. Az orvos véleménye alapján megállapitja a bizottság a helyet, a hová a gyermek küldendő.

Ezek után a gyermeket a telep vezetőjéhez kisérik, itt kapja meg a felvételi bárczát, melynek túloldalán a szülők számára utasitás van.

Az elutazás előtt két nappal a felvett növendékek felruháztatnak. A fiúk 1 sapkát, kabátot és nadrágot kapnak kék vászonból; a leányok pedig 1 szalmakalapot, ruhát, köténynt jól mosható kelméből. Rendesen julius 1-én a telepek rendeltetési helyükre utaznak. Elutazás előtt 1 órával a gyermekek a fentemlitett ruházatban jelennek meg a pályaudvaron szülőikkel. Nemzeti szinű lobogó jelzi a gyülekező helyet, a hová a gyermekek sorakoznak. A telepvezető átveszi a gyermekeket, felolvassa a névsort és ha egy-kettő esetleg hiányzik, még akad, a ki arra gondolva, hogy őt talán mégis elviszik, batyuval jelen meg a pályaudvaron és ezt a hiányzó helyet betölti.

A telepen minden gyermek saját fekvőhelyét kapja és ruhái számára

állandó hely jelöltetik. Rendesen öt kisebb növendék egy nagyobbnak védelmére bizatik, ki mindenben köteles társainak segédkezni.

Az életmód a telepeken a következő:

Reggeli hat órakor kelnek fel, czipőjét kiki kitisztitja, azután megmosakodik és felöltözködik, mely félórai időt vesz igénybe. Öltözködés után az udvaron sorakoznak és kisebb szabadgyakorlatokat végeznek a felügyelők vezetése alatt. 7 órakor az ebédlőbe vonulnak.

Ezután letülnek és 3 deciliter meleg, forralt tejet és puha kenyeret kapnak.

Az első délelőttöt a mérlegeléssel töltik el, minden egyes gyermeknek pontos súlya feljegyeztetik. A következő délelőttök kirándulásokkal telnek el, naponta 1—2 órát gyalogolva hegyen-völgyön, árkon-bokron, erdőn-mezőn, mely alkalommal a telepvezető a vidéken kinálkozó dolgokat megmagyarázza.

10 óra tájban pihennek és a magukkal hozott eleséget költik el. Ez többnyire vajas kenyérből áll.

Azon telepen, a hol folyó vagy tó van, mely a fürdésre alkalmas, az ebéd előtti óra erre fordittatik.

Azt tapasztaltuk, hogy azon telepeken, a hol kellemes időjárás mellett ebéd előtt fürödhetnek, a növendékeknek sokkal jobb étvágyuk van, feltünően jobban fognak az evéshez és testsúlyuk sokkal gyorsabban gyarapodik.

12 órakor van az ebéd, mely egyszerű, de tápláló.

Ezután egy teljes óra van pihenésre szánva, melyet rendesen az ágyban töltenek. A délutánt jó időjárásnál társasjátékokkal töltik, kedvezőtlen idő esetén pedig összegyülnek a nagy teremben, a hol felolvasásokat és szavalatokat tartanak.

Hétfő délutánján minden gyermek levelezőlapot ir szüleinek, melyeket a felügyelő pontos czímmel lát el.

Délután 4 órakor mindenki egy darab kenyeret kap gyümölcscsel, esetleg vajas kenyeret s esti 7 órakor vacsorálnak.

A vacsorát és ezzel a napot rövid ima zárja be.

Általános étrendjük a következő:

	Vasárnap	Hétfő	Kedd	Szerda	Csütörtök	Péntek	Szombat
Ebéd	Hamis leves. Pecsenye (borju v. sertés) salátával. Sült tészta.	Húsleves tésztával. Főzelék hússal.	Hamis leves. Párolt hús főzelékkel.	Húsleves. Marhahús mártással. Túrós v. mákos tészta.	Hamis leves. Vagdalt hús főzelékkel.	Húsleves. Főzelék hússal.	Húsleves. Főzelék hússal.
Vacsora	Tej v. sajt. Kenyér.	Gulyás burgonyával.	Tejben főtt rizs.	Tojás.	Tejben főtt dara.	Gulyás burgonyával.	Tojás vagy főtt tészta.

Reggeli: Naponta 3 dcl. tej zsemlével, vagy kenyérrel; 10 órakor: kenyér; uzsonna: gyümölcs kenyérrel, vagy vajas kenyér.

A telepités három első évében 1882—83—84-ben a gyermekek két hónapon át voltak a telepeken. 1887-től 1896-ig a gyermekeket 6 héten át ápolták a telepen, 1897 óta azonban csak 4 héten át tartjuk a gyermekeket a telepen, mert ezáltal sokkal több szegény gyermeknek adhatunk alkalmat a jótétemény

élvezetére. A testsúly növekedése mindig teljesen megfelelő (1·5—4·5 kilo), úgy hogy a szervezet mindig javul, a gyermek vegetativ működésében haladás áll be és a szervezet hiányos vérfejlődése javul és előre vitetik.

Azon telepeken, a hol a szabadban fürödni nem lehet, a gyermekek hetenkint egyszer langyos vizben lesznek megfürdetve. Fehérnemű hetenkint legalább kétszer lesz változtatva. Ágynemű hetenkint egyszer. Mindenkinek két pár czipője van, hogy naponként változtathassa lábbelijét.

A lefolyt 18 év alatt a telepeken az egészségügyi viszonyok igen kedvezők voltak.

Nagy ritkán történtek súlyosabb megbetegedések, mint például toroklobok, gyomor- és bélhurut, melyek kellőleg kezeltettek, mert minden telepnek külön orvosa van.

Súlyos, vagy ragályos betegségeknél a beteg el lesz a többiektől különitve.

A gyermekek nagy része a Scrophulosis és Rachitis különböző betegségeiben, itt-ott mirigyes szemlobban szenved és vérszegény. Gyakran előforduló esetek még a Chorea minor (vittáncz), idült tüdőhurut és alvásközbeni ideges felriadás. Ezen bántalmak többnyire javulnak, sőt néha még a telepités alatt teljesen meggyógyulnak.

Az üditő, balzsamos levegő és erősitő táplálék elősegitik a súlyszaporodást, mely leggyakrabban 1—5 kilogrammig terjed. Ritkán történik meg, hogy a gyermek súlya ne emelkedjék. Súlycsökkenés csak megbetegedés esetében fordul elő rövid időre.

A négy hét elteltével a visszatérésre készülődnek, a magukkal hozott dolgokat rendbe hozzák és a nevükkel ellátott kendőbe kötve átadják a telepvezetőnek.

Betegségtől elgyöngült gyermekeket a II. csoportban visszatartjuk.

Az elmúlt 18 év alatt telepünk a következő 14 helységben volt:

I. Aszód: 1884—85.

II. Crkvenica: 1895. (A fővárostól távol esik, lecsigázza az utazás a gyermekeket.)

III. Hegybánya (Teleki-telep): 1892—99.

IV. Körmöczbánya: 1888—99.

V. Lelle: 1896—97—98. (Nehéz a táplálék beszerzése.)

VI. Miksa-akna: 1886—91.

VII. Munkács (Irányi): 1895.

VIII. Pomáz: 1892—93.

IX. Szélakna: 1886—91, 1893—95.

X. Tata (Tóváros): 1893—97.

XI. Trencsén: 1887—90, 1892—99.

XII. Tura: 1894—96.

XIII. Visegrád: 1891—92.

XIV. Zebegény: 1890—99.

A testi kifejlődés és a visszamaradt szervezet javulása mellett a telepi élet által hathatós befolyás gyakoroltatik a növendékek lelki állapotára, kedélyükre, erkölcsükre, valamint szellemük kifejlődésére is.

A telepvezetők tapasztalt, gyakorlott szakférfiak, kik a rájuk bizott ifjak szellemi kifejlődéséről lelkiismeretesen gondoskodnak. Feleségeik, kik kiváló háziasszonyok és jó anyák, hathatósan támogatják nehéz feladataikban.

Az elnökség, valamint több választmányi tag és a titkár gyakran látogatják meg a telepeket ellenőrzés szempontjából és személyesen győződnek meg az ottan uralkodó életről és tevékenységről.

Két állandó telepháza van az egyesületnek és pedig Hegybánya (Telekitelep) és Zebegény (Ferencz József-telep), mindkettő Hontmegyében, a többi telep az illető helység iskolai épületében helyeztetik el.

Az állandó telepházakban egyszerre 100 gyermek is elhelyezhető, ennek daczára oda törekszik az egyesület, hogy egy-egy telepen kevesebb növendék legyen, a felügyelet lelkiismeretesebb, az ápolás pedig kevésbbé terhes és fáradságos kivitele érdekében.

Az *A)* és *B)* táblázati kimutatás a legjobban és leghűbben mutatják a »Budapesti szünidei gyermektelep-egyesület« eddigi 18 évi hatásos tevékenységét.

A)

A »Haladás« (»Fortschritt«) egyesület kitelepített:

1882-ben	900 frt	költségen	20	gyermeket	— — — — — — — — két hóra,
1883-ban	700 »	»	20	»	— — — — — — — — — » »

A budapesti szünidei gyermektelep-egyesület kitelepített:

az 1884.	évben	600 frt	költségen	21	gyermeket	— — — — két hóra,
az 1885.	»	1635 »	»	52	»	— — — — hat hétre,
az 1886.	»	2126 »	»	64	»	— — — — » »
az 1887.	»	3152 »	»	89	»	— — — — » »
az 1888.	»	4138 »	»	110	»	— — — — » »
az 1889.	»	6581 »	»	202	»	— — — — » »
az 1890.	»	5842 »	»	214	»	— — — — » »
az 1891.	»	8218 »	»	380	»	ebből 340 négy hétre,
						40 hat »
az 1892.	»	9901 »	»	544	»	— — — 4—4 »
az 1893.	»	9965 »	»	647	»	— — — 4—4 »
az 1894.	»	11614 »	»	595	»	ebből 223 gy. hat »
						372 » 4—4 »
az 1895.	»	15864 »	»	750	»	» 279 » hat »
						411 » 30 napra
						60 » 60 »
az 1896.	»	10290 »	»	532	»	» 121 » 42 »
						231 » 30 »
az 1897.	»	15579 »	»	822	»	» 160 » 42 »
						662 » 30 »
az 1898.	»	19026 »	»	910	»	» 85 » 42 »
						825 » 30 »
az 1899.	»	»	»	571	»	— — — — — 30 »

b) Összes kimutatás a „budapesti szünidei gyermektelep-egyesület" 1882—1899-ig kifejtett működésének eredményeiről.

Mely évben?	Kitelepített			Súlyszaporodás		Egy gyermek ellátása		Bevétel		Kiadás		Vagyonösszeg az év végén		Tagok száma	
	fiuk	leányok	összesen	átlagos	maximális	egy napra	négy hétre	rendes	rendkivüli	kezelés	telepítés	együttesen	az előbbiben külön alapok	alapítók	rendes tagok
				kilogramm		kr	frt	forintokban		forintokban		forintokban			
1882...	20	—	20	2·3	—	80·3	22·50	...	900	—	900	—	—	—	—
1883...	20	—	20	2·25	3·5	62·5	17·50	—	1035	—	700	385	—	22	234
1884...	21	—	21	1·73	2·5	64·3	18·—	689	107	190	600	341	...	35	338
1885...	52	—	52	2·—	5·1	93·5	26·20	1796	3828	551	1635	3751	—	67	606
1886...	34	30	64	1·42	3·3	85·7	24·—	1230	1665	541	2126	3951	...	76	676
1887...	58	31	89	1·53	3·5	95·7	26·8	1854	2849	874	3152	4827	—	89	687
1888...	80	30	110	1·67	3·5	86·8	24·3	1624	3657	366	4138	6042	—	89	738
1889...	141	61	202	1·54	3·45	83·2	23·3	2054	6228	404	6586	7738	—	100	770
1890...	146	68	214	1·43	3·89	72·2	20·2	2222	7665	530	6354	11236	195	114	773
1891...	234	146	380	1·33	3·8	74·6	20·9	3648	20590	697	8409	26557	3418	125	841
1892...	366	178	544	1·40	4·3	59·0	16·5	3094	8749	1179	10393	27348	4308	125	866
1893...	442	205	647	1·40	4·—	51·0	14·3	3782	13406	1498	10418	34094	5398	140	896
1894...	362	233	595	1·77	6·3	52·5	14·7	4126	11645	3416	12548	36954	6343	147	954
1895...	437	313	750	1·78	4·—	55·2	16·56	3481	18443	1438	16722	40557	9336	148	969
1896...	324	208	532	1·55	5·—	45	12·5	3472	16913	943	10290	45775	17153	149	966
1897...	449	373	822	1·66	8·5	58·6	17·58	3592	35613	1321	15579	64196	30463	158	992
1898...	576	334	910	1·71	4·—	66·9	20·07	3081	19068	1149	19026	62288	33353	159	1017
1899...	305	266	571	1·52	4·5	48·0	14·4								
Összesen	4067	2476	6543							15097	129576				

A »Budapesti szünidei gyermektelep-egyesület«-nek jelenleg 159 alapító, 1017 rendes tagja van; az utóbbiak évenkint 2 forintnyi járulékot fizetnek. E csekély jövedelemmel nem fedezhetné a kiadásokat, ha jótékony adományok ezt nem tennék lehetségessé.

Ő Felsége, szeretett királyunk évenkint 400 koronát adományoz az egyletnek.

Továbbá a következő évi járulékok folynak be:

a belügyministeriumtól	2000 korona,
a vallás- és közoktatásügyi ministertől	400 »
a székes főváros hatóságától	2000 »
az Első Hazai Takarékpénztártól	400 »
az Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztártól . . .	200 »
az Első Magyar Általános Biztositó Társulattól	200 »
a Lipótvárosi Casinótól	200 »
a Magyarországi Központi Takarékpénztártól	100 »

Az összes napilapoknak állandó gyüjtőrovatuk van az egyesület javára. Igy a »Pester Lloyd« olvasóközönségétől az 1898-iki évben 5657 forint adományt gyüjtött.

1898. deczember 31-én az egyesület vagyona o. é. 62.288 frt 61 kr. volt, ebből 33.353 frt alapitványi tőke, melynek csak kamatait vehetjük igénybe és 28.935 frt 61 kr. pedig szükség esetén czélunkra is fordítható.

Még egy megjegyzést vagyok bátor tenni:

A gyermekek szünidőkbeni kitelepitése Budapesten már 18 év óta áll fenn; ez idő alatt **6543** gyermeket gondoztunk a szünidők alatt és ezek közül már több százan felnőttek, de eddig nem találkozott egy sem, a ki mint rendes, vagy működő tag egyesületünknél jelentkezett volna.

A sors csak nem marad oly kérlelhetlen és oly mostoha, hogy az akkori szegény gyermekek örökké szegények maradnak? Hol marad a hálás emberi szív, ha ezek visszagondolnak azon jótéteményekre, melyeket gyermekéveikben élveztek?

Talán szavaim fogékony fülekre találnak és derék, tetterős segitőket nyernek nemes, humanus művünkhöz!

* * *

Putnam Cobot Erzsébet (Boston, Massachusetts): **Államilag gondozott szegény és bűnös gyermekek Massachusettsben.**

Az északamerikai Egyesült-Államokban, Massachusettsben a 16 éven aluli szegénysorsú gyermek, a kit nem segélyez valamely egylet, vagy törvényhatóság, az állami jótékonysági hivatal gondjai alá kerül.

Ezen hivatal tagjai fizetés nélkül működnek. Felügyelnek az állami jótékony intézetekre és jelentéseket adnak a gyermekekről, a kiket az állam, vagy valamely város családnál helyezett el, műhelybe adott.

A három éven aluli gyermekeket a felvétel előtt a hivatal orvosai gondosan megvizsgálják. Az orvosok szemlét tartanak a családoknál is, a melyek

gyermektartásra vállalkoztak. A gyermekeket előbb a »Nursery« nevű ideiglenes menhelybe küldik, ott fürösztik, öltöztetik, a szükséghez képest orvosi és sebészeti kezelésben részesitik. A mikor családoknál vannak elhelyezve, akkor — ha csak nem fogadták örökbe őket — az orvos havonkint egyszer — betegség esetén többször is — meglátogatja őket.

Az állami reformiskolák bizottságának tagjait »a Lyman iskola és ipariskola biztosai«-nak nevezik.

A 7—15 éves vádlottak, a kik betöréseket követtek el, vagy azok, a kik csak makacsok, vagy engedetlenek, az emlitett iskolákban helyezhetők el. Olykor az ügyet intéző állami közeg kivánságára az állami jótékonysági hivatal gondnoksága alá helyezhetők és ha makranczosak, áttétetnek egy reformiskolába.

Ha a fiatal bűnös családja eléggé megbizható, akkor az saját szülőinek gondjaira bizatik kisérletképen. A többiek rendszerint ideiglenesen, 12—15 főnyi csoportokban bizonyos családokban helyeztetnek el, addigra is, a mig akad család, a melynél végleg helyezhetők el. Más intézmény ilyen gyermekek számára nincs, kivéve a Lyman-iskolát fiúk részére és az ipariskolát leányok számára.

Az állam vállalja magára a rábizott gyermekek ellenőrzését és a költségeket és magántársulatokhoz csak igen ritkán folyamodik. Az iskolák következők:

A westboroughi Lyman-iskola.

A Lyman-iskolába küldött fiatal bűnösök közt mindig van néhány, a ki 13 évesnél fiatalabb és a kit azonnal a »berlini farm« nevű intézetbe küldenek. Itt egyideig megfigyelés alatt marad; háztartási és mezőgazdasági munkával foglalják el, utóbb pedig valamely családhoz küldik s ott gondozzák mindaddig, a mig képes a maga szükségletét megkeresni.

A »berlini farm«-ban elhelyezett 25 gyermek kivételével a westboroughi Lyman-iskolában elhelyezett fiatal bűnösöket a legfejlettebb munkaoktatási rendszer szerint nevelik és oktatják, a mely rendszerrel ez az iskola megelőzte Massachusetts valamennyi köz- és magániskoláját. Végeznek mezőgazdasági munkát, ruháikat maguk készitik és javitják, ágyneműt csinálnak, padlót fényeznek, tanulnak főzni, kenyeret sütni. E mellett tanulnak rajzot, kézimunkát, asztalosságot, kovácsmesterséget, téglát égetnek. Ők épitették, tanitóik vezetése alatt, az iskola új épületét, a mi mintegy 3000 dollár megtakaritást eredményezett. Egyes növendékek fafaragást tanultak és ők diszitették a lépcsőházat, a nagy terem ajtóit és ablakrámáit.

Mikor a fiúk jó magaviseletükkel kiérdemelték a feltételes elbocsátást, akkor szülőikhez, vagy más családokhoz adják ki őket. Ott meglátogatják őket az iskolai bizottság közegei, a kikkel a főfelügyelő a havi gyülések előtt beható tanácskozásokat folytat. Ezek a közegek személyes nyomozás alapján ajánlják a méltóknak látszó ajánlkozókat, megismerkednek a fiúk szülőivel és tüzetes jelentéseket adnak, úgy, hogy a bizottság határozni tud a felett, valjon a fiút a szülőihez adja-e, vagy máshová. Ezek a közegek a fiúk tanácsadói, védnökei.

A lancasteri »nőipariskola«.

A 7—17 éves letartóztatott leányok közt ritkán akad olyan, a kit családhoz lehetne kihelyezni, ha előzetesen nem töltött néhány hónapot az »ipariskolá«-ban. Ezek a fiatal leányok rendszerint nem a személy-, vagy vagyonbiztonság, hanem a jó erkölcsök ellen vétkeztek és azért szokták őket letartóztatni, hogy kiragadják őket gonosz, romlott környezetükből. Mikor egy ilyen leány az iskolába kerül, az igazgatónő a háztartási munkához utalja, de úgy, hogy a kik bűnös hajlamokkal birnak, el legyenek különitve az ártatlanabbaktól. Áthelyezés egyik csoportból a másikba igen ritkán történik.

Hat »háztartás« van, mindegyik teljesen berendezve. Minden növendéknek saját szobája van, melyet tetszése szerint rendezhet és diszithet, föltéve, hogy tisztán tartja. A reggeli után, mely $^{3}/_{47}$-kor van, az összes növendékek, a mennyiben nincsenek elfoglalva a háztartás, vagy a gazdaság körül, összegyülnek a varró-teremben, a hol kötést, kézivarrást és gépvarrást tanulnak.

A háztartási főnöknő és a tanitónő ügyelnek a növendékekre, kik két asztal körül foglalnak helyet.

A különféle »háztartások« csak a kápolnában kerülnek össze, a hol misét hallgatnak, a karban énekelnek; olykor szini előadásokat is tartanak a tanitónők felügyelete alatt.

A próbaidő leteltével, mely esetleg egy évig is tart, a leányokat gondosan megválogatott családoknál helyezik el, a hol értékesithetik, a mit az iskolában tanultak.

Évenkint legalább négyszer meglátogatják őket a jótékonysági hivatal által kiküldött hölgyek, a kik közül némelyek fizetést is kapnak, mig mások csak a költségeik megtérítését igénylik.

A fizetés nélküli hölgyek a leányok magaviseletéhez képest többször, vagy kevesebbszer látogatják meg a leányokat és a hivatalnak jelentést tesznek; nehezebb esetekben utasitásokat, vagy tanácsokat kapnak. Ezek a hölgyek egész önzetlenül valóban nagy szolgálatokat tesznek; a fizetéses hölgyek sürgős esetekben rögtön járnak el és útbaigazitják, támogatják az ingyen működő hölgyeket.

Ily módon Massachusetts állam hatósága szemmel tartja nemcsak azokat a gyermekeket, a kik a két iskolában vannak, de azokat is, a kik családoknál, vagy műhelyekben vannak elhelyezve. Az iskolákban csak azok a gyermekek maradnak hosszabb ideig, a kiknek előzetes nevelés nélkül nem lehet megadni a föltételes szabadságot.

Az intézetekből kikerült ifjakat az állami közegek rendszeresen szemmel tartják mindaddig, a mig nagykorúságukat el nem érték. Az eredményt illetőleg a tapasztalás azt tanusitja, hogy ezen fiatal gonosztevők 60—73%-a, mire nagykorúvá lesz, tisztességesen halad a munkás életben, a leányok pedig férjhez mennek.

***

Balch G. Emilia (Boston, Massachusetts): **A Boston városa által eltartott gyermekek.**

Az északamerikai Unió államai közt Massachusetts állam a legrégibb, legkisebb és a legelőrehaladottabbak egyike.

Ez az állam a közjótékonyságot és a büntető jogszolgáltatást a régi angol törvények szerint intézi, melyek szerint minden helység felelős a maga szegényeiért, azok segélyezése a községre nézve kötelező és a segélyre való jog szabatosan van körvonalozva. A községek és törvényhatóságok jótékony intézetei felett áll az állami jótékonysági hivatal, a Board of Charities. Ez pótolja a községi segélyt, ha az hiányos, teljesiti a neki fentartott külön functiókat kivált a kis gyermekek és a gyermekkorban levő gonosztevők tekintetében, gyakorolja a felügyeletet az összes jótékony intézetek felett, évenként egyszer megvizsgáltatja a helyi hatóságok által kihelyezett gyermekeket és a közjótékonyságról statisztikai kimutatásokat tesz közzé.

Massachusetts állam fővárosa Boston, 1895-ben 500.000 lakossal birt, nagy ipara és virágzó kereskedése 1898-ban 15.000 bevándorlót csábitott oda. Ez a város az utóbbi években a szegények segélyezése és nevezetesen a gyermekvédelem tekintetében nagyot haladt. Jelenlegi szervezete a következő:

A) A szegényfelügyelők.

A szegények, a kik otthon kapnak segélyt, a nők és gyermekek éjjeli menhelye, továbbá a férfiak menhelye (mely a menedéket stb. munka fejében nyujtja) a szegényfelügyelők bizottságának gondjaira van bizva. Ez a bizottság 12 tagból áll, a kik közt három nő van. Fizetést a bizottság tagjai nem kapnak, de működésükért bizonyos jogokat és előnyöket élveznek. A gyermekek gyakran szüleikkel együtt segélyeztetnek; a bizottság azonban nem mindig fedezheti az összes költségeket a bevételekből ilyenkor a munkabiró férfiak a segély fejében bizonyos munkát tartoznak végezni napi egy dollár bérért s ezeket a munkásokat a bizottság tagjai maguk számára foglalhatják le, a mi annyiban előnyösebb reájuk nézve, mert a rendes napibér többet tesz.

B) A bostoni Department of Institutions.

A szegényfelügyelők bizottsága még a gyarmati kormányzás idején létesittetett, majdnem oly régi tehát, mint Boston városa maga, mig a város mostani jótékonysági és büntető szolgálata csak 1897. junius havában létesült a modern philanthrópok óhajaihoz képest.

1897-ig Boston városa együttesen tartotta fenn az elmebetegek és a szegények menhelyeit, a börtönöket, a szegény és elhagyatott gyermekek intézeteit (ide nem számitva azokat a gyermekeket, kiket családjaikkal együtt segélyeztek a szegényfelügyelők). A kezelési rendszer sokszor változott, de a közönség sohasem volt vele megelégedve és ez természetes is, mert több mint 4000 ember egyenlő bánásmódban nem részesithető.

Az 1897. évi 395. sz. törvény a rendszert teljesen átalakitotta. A szegényfelügyelők bizottságát érintetlenül hagyta, de annak mintájára három más bizottságot szervezett, egyet a gyermekek (szegény gyermekek, fiatal bűntettesek és iskolakerülők), egyet az elmebetegek és egyet a szegényházak számára. A három bizottság mellett két állást rendszeresitett, egy büntetőintézeti biztosi és egy intézői állást.

Mindegyik bizottság hét tagból áll (ezek közt legalább két nő), kiket a polgármester nevez ki három évre.

De az elkülönítés daczára mindegyik bizottságnak tudnia kell, hogy mit végezett és mit tervez a másik két bizottság; együttes tervekről is tanácskoznak és elintézik az illetékességi kérdéseket. E végből a polgármester, a büntető intézeti biztos, továbbá a négy bizottság 2—2 kiküldötte és az intéző havonkint egyszer egybegyülnek és megvitatják a fölmerült kérdéseket. Ez a rendszer lehetővé teszi az egységes vezetést és e mellett minden egyes functió megfelelő elvégzését.

A szegényházi bizottság fölvehet 8 éven aluli gyermekeket a szegényházban levő anyáik mellé, de más gyermekeket nem.

A gyermekügyi bizottság (board of trustees for Children) kiterjedt és kényes teendőket végez. Hozzá tartoznak:

1. a szegénysorsú gyermekek (pauper children),
2. az elhagyott gyermekek (neglected children),
3. a fiatal bűntettesek (juvenile offenders) és
4. az iskolakerülők (truants).

A szegény és az elhagyott gyermekek egyforma bánásmódban részesittetnek, lehetőleg kihelyeztetnek családokhoz. Külön intézetet ez a bizottság nem tart fenn, csak a hülyék és az epileptikusok részére. A makranczosabb, beteg és a külön gondot igénylő gyermekek csoportonkint helyeztetnek el, oly nőknél, kik az ilyen gyermekek gondozására kiválóan képesek.

A többi szegény és elhagyott gyermekek korukhoz és az alkalomhoz képest legtöbbnyire falun helyeztetnek el fizetés fejében, vagy ingyen. A bizottság fizetett közegei rendesen látogatják meg őket. Ezenfelül a bizottság tagjai is fölkeresik őket, hogy ellenőrizzék a bizottság működését. (Az állami bizottság közegei is tesznek szemleutakat.) A tanköteles gyermekek az illető helységben iskolába járnak és tanitóik jelentéseket küldenek felőlük a bizottságnak.

A bizottság a már fennállott kihelyezési rendszert tovább fejlesztette, elejtve a régi, elavult menház-rendszert, a mely mellett több mint 300 gyermek vegetált egy ilyen intézetben. A bizottság tudja, hogy merész ujitást vitt keresztül és hogy rosz intézés mellett a kihelyezés veszélyekkel jár. Ezért a gondjaira bizott 8—900 gyermeket sürün látogattatja meg; 2 gyermeknél többet nem helyez el egy családban, kivéve ha testvérek és arra is ügyel, hogy a gyermek lehetőleg saját vallásabeli családhoz jusson.

A massachusettsi törvény interveniál, ha azt megkivánja a gyermek érdeke, melyet a szülők tekintélye fölé helyeznek. A bizottság nem szoritkozik arra, hogy gondozza azokat az elhagyott gyermekeket, a kiket a biróságok hozzá utalnak; de ha a szülők vissza akarják venni a gyermekeiket, a bizottság saját belátása szerint határoz, a mi nagyon kényes és kellemetlen feladat, mert a gyermekek érdeke sokszor ellenkezik a szülőkével. Ha a gyermeket visszaadják, ez egy időre csak feltételesen történik. Határozathozatal előtt a gyermeket meglátogatják.

3. A fiatal bűntetteseket kiskorúságuk tartamára veszi gondjaiba a bizottság, szigorú felügyelet alatt tartja és 21 éves koruk előtt nem bocsátja el őket. Az első időt — addig a mig bizonyos számú jó osztályzatot nyertek — javító iskolában töltik, mely a bostoni kikötő egy szigetén van. Ott a szokásos tanterv szerint tanulnak irni, olvasni, számtant, történelmet, földrajzot stb. továbbá slöjd oktatásban részesülnek, tanulnak betűszedést, czipészetet, vagy más mesterséget. Ha egy fiú megfelelő számú jó osztályzatok alapján föltételesen elbocsáttatik, akkor a szüleihez küldik; de ha ezeknek a physikai és moralis helyzete nem kielégitő, akkor inasnak adják, vagy egy farmba helyezik ki; de a bizottságnak joga van őt bármikor visszavinni az iskolába. A bizottság rendesen fölkeresteti a közegei által, a kik a kihelyezés előtt meglátogatják az illető családot is.

4. A truants-ok számára van a város környékén egy különös iskola, melynek tapasztalt intézője inkább paedagogus. A »truant« 2 évig szokott ott maradni, de ha jól viseli magát, elébb is elbocsátják.

A truants-ok átlagos életkora 12 év (a fiatal bűntetteseké 14 év) és kevésbbé konokok, de ők is elég gyakran követtek el az iskalakerülésnél nagyobb vétséget. Annyi bizonyos. hogy a nyilvános iskolába nem valók, mert nem engedelmeskednek sem a tanitóknak, sem a szülőknek és az utczai életben a bűn iskolájába járnak.

A truant-iskola feladata az ilyen gyermekeknél, különleges módszer segélyével újra ébreszteni a tanulási vágyat. Mire visszakerülnek az iskolába, annyit tudnak, mint a többiek és a mi sokkal fontosabb, hozzászoktak a rendhez, a jóakaratú de szigorú figyelemhez, szót fogadnak a tanitóknak és szülőknek és új ambitióval folytatják az iskolai tanulmányokat.

Intézés és statisztika.

Az intézői állást 15.000 frankkal rendszeresitették és egy rangba helyezték a bizottsági tagsággal. Ezzel azt akarták elérni, hogy intézőnek kiváló tehetségű és nagy tapasztalású egyént kapjanak.

Az intéző feladata meggyőződést szerezni arról, hogy a kihelyezésnél ajánlkozó családok alkalmasak-e a nevelői teendőkre. Nyilvántartja a város gondjaiba vett összes egyéneket és statisztikai adatokat gyűjt felőlük, melyek az intézmény fejlesztésére becsesek. Eddig csak ideiglenesen töltötték be az állást, de remélhető, hogy a próbaidő észleletei folytán kinevezendő intéző meg fog felelni a hozzáfűzött nagy várakozásoknak.

* * *

Gajzágó Manó elnök: Tisztelt szakosztály! Feladatainkat elvégeztük. Az előadó urak kimeritően tárgyalták azokat a kérdéseket, melyeket az előkészitő-bizottság kitűzött s nem marad más hátra, mint megállapitani azokat a határozatokat, a melyeket a záró ülésnek bemutassunk. A határozatok, a melyek az előadásokkal kapcsolatosan elfogadtattak, a következő szövegezéssel terjesztetnének elő:

I.

A szünidei gyermektelepek egyesitése a gyermekmenhelyekkel nemcsak pénzügyi, hanem erkölcsi szempontból is kivánatos.

A telepek állandó orvosi és hygienikus felügyelet alatt álljanak. Az állam kötelessége a telepek létesitése, vagy azok támogatása.

A nemzetközi gyermekvédő kongresszus hasson oda, hogy nagyobb városokban, hol a szegénységnek is megvannak a nyomorultjai, oly társaságok és egyesületek alakuljanak, melyek a szegények satnya scrophulotikus és vérszegény stb. gyermekeit a két nagy szünethónapban, falura, jó üde levegőre vigyék s ott gondos ápolásban részesitsék.

II.

A 3—6 év között levő gyermekek megóvása állandó menházakban történjék.

Szükségesnek tartja a kongresszus, hogy az óvandó gyermekek nem a *Barakk-rendszer* szerint, hanem a családi rendszer szerint láttassanak el, minthogy ez sokkal jobb eredményre vezet.

III.

A munkás negyedekben gyermek-menhelyek létesitendők női bizottság felügyelete alatt.

IV.

A hatóság részéről az elhagyott gyermekek védelmével foglalkozó egyesületeknek s a magán jótékonyságnak támogatás nyujtása kivánatos.

V.

Kimondja, hogy minden rendelkezésre álló eszközt felhasznál arra nézve, hogy a gyermekvédelemnek minél nagyobb propagandát csináljon.

Méltóztatnak a határozatokat ilyen alakban elfogadni? *(Elfogadjuk.)* Ennélfogva ezeket elfogadottaknak jelentem ki.

És most, t. szakosztály, kedves kötelességemnek ismerem, hogy a szakosztály tagjainak, különösen pedig az előadóknak köszönetet mondjak azért a kiváló buzgalomért, melyet a szakosztály tanácskozásai során tanusitottak. Úgy vélem, hogy osztozni fognak abban a nézetemben, hogy különös elismerés illeti meg azokat, a kik szivük benső sugallatának engedve, a távol országokból hozták el hozzánk tapasztalataik gazdag tárházát s ismertették meg velünk azokat a kincseket, a melyeket sziveik rejtettek. *(Éljenzés.)*

Mert a szív munkáját végeztük mi s a mikor érzelmeinknek kifejezést adtunk, a mikor a hiányokra rámutattunk s esetleg korholni kénytelenitettünk, akkor is a szeretet sugallta szavainkat, a szeretet azok iránt, a kik embertársaink, a jövő oszlopai és munkásai s a kiknek érdekében minden erőnkből munkálkodnunk kell, a kiknek sorsát azonban csak a szív sugallatait követve javithatjuk meg.

Hiszem, hogy a szakosztály üdvös és hasznos munkát végezett, hiszem, hogy egy lépéssel közeledtünk a felé az eszményi czél felé, melyet a jövő nemzedék érdekében kitűztünk s egyengettük az utakat, melyek ezen czél megvalósitása felé vezetnek. Adná isten, hogy munkálkodásunkat siker koronázza.

Vajha mindannyian erőt meritettünk volna a hallottakból, hogy a küzdelmet a jövőben is kitartóan folytassuk, példát adva azoknak, a kik a segités munkájában a közreműködésre hivatottak, de ez ideig közönyösen szemlélték néha emberfeletti munkánkat.

Ezzel az óhajjal zárom be a szakosztály tanácskozásait. *(Éljenzés.)*

Emberbaráti szakosztály.

Elnökség.

Tiszteletbeli elnökök: Hollán Ernőné (Budapest).
Pótsa József (Sepsi-Szent-György).
Gróf Teleki Géza (Budapest).

Elnökök: Dr. Dégen Gusztáv (Budapest).
György Aladár (Budapest).
Horváth János »
Näf Gusztáv (St.-Gallen).
Dr. nárai Szabó Sándor (Budapest).

Alelnökök: Latzkovszky Lajos (Aszód).
Pivár Ignácz (Budapest).
Sipos Samu (Sepsi-Szent-György).
Szőts András (Budapest).
Ujvári Béla »

Titkárok: Berinza János (Budapest).
Borbély Sándor (Vácz).
Gerlits Sándor (Szombathely).
Magyar József (Budapest).
Malatinszky Lajos (Kolozsvár).

Jegyzők: Cavalloni Pál (Budapest).
Klis Lajos (Vácz).
Mészáros Sándor (Székesfehérvár).
Németh László (Budapest).
Váradi Zsigmond (Budapest).
Vásárhelyi Gyula »

*

A szakosztály naplóját összeállították:

Dr. Dégem Gusztáv elnök.
Cavalloni Pál és
Németh László jegyzők.

Első ülés

szeptember 14-én délelőtt.

Elnökök: **Dr. Dégen Gusztáv,**
Näf Gusztáv.
Dr. nárai Szabó Sándor,
Jegyzők: **Cavalloni Pál,**
Németh László,
Váradi Zsigmond.

Dr. Dégen Gusztáv üdvözli a megjelenteket. Felszólitására a szakosztály megalakul; tisztikarát megválasztja és megállapitja tárgysorozatát.

Elnök a jegyzőkönyv vezetésére *Cavalloni Pált* kéri fel.

Azután jelenti, hogy a megállapitott tételek két előadója — *Rousseau* St.-Philippe (Bordeaux) és *Bondy Ottilia* (Wien) — magán körülményeik miatt gátolva vannak a megjelenésben.

Dr. nárai Szabó Sándor franczia nyelven tolmácsolja elnök előterjesztéseit.

Elnök: Felkérem Näf Gusztáv urat előadása megtartására.

Näf Gusztáv (St.-Gallen, Schweiz): **A gyermekvédelem állapota Schweizban.**

Mélyen tisztelt szakosztály! A midőn az alábbiakban Schweiznak a gyermekvédelem ügyében kifejtett tevékenységét akarom vázolni, meg kell jegyeznem, hogy egyöntetű működés Schweizban kizártnak vehető, mert a 25 canton és félcanton mindegyike autonom joggal birván szokásaiban, hagyományaiban elütő s ezért e téren is más-más utakat követ. De bár az eszközök különbözők, megelégedéssel mondhatom, hogy a gyermekvédelem eszméje a legnagyobb rokonszenvvel találkozik mindenütt s jelentékeny áldozatokat hoz, — különösen az utóbbi évtizedekben — minden canton, hogy az eszmét gyakorlatilag is megvalósitsa.

A védelem alapeszméje az, hogy minden község tartozik árva, vagy szegény gyermekeit gondozni s e czélra intézeteket, árvaházakat létesiteni.

Ilyen intézet 1860-ban csak 71, ma 160 van, melyben 7800 gyermek talál elhelyezést. Ezen kivül nagy száma a gyermekeknek talál otthont egyes családoknál.

A költségeket első sorban a szülők, illetőleg rokonok, másodsorban a község tartozik fedezni, mely e czélból segélyt kérhet a cantontól. Ezen intézkedésnek hátrányai, hogy nem minden községnek van szegényháza s ezért magánosokhoz adják a gyermekeket, másutt együttesen vannak a felnőtt szegényekkel s bizony sok esetben sem a törvény szava, még kevésbbé annak szelleme értelmében járnak el a községek. De el kell ismernem, hogy a végrehajtás körül nagy nehézségek merülnek fel. Vegyük például az esetet, hogy bár a törvény erre jogot ad, a szülők nem egyeznek bele gyermekeik elhelyezésébe, pedig nyilvánvaló, hogy befolyásuk káros a gyermek erkölcsére. Alig marad egyéb hátra, mint szemet hunyni s eltürni, hogy a gyermek elzülljön.

A magántevékenység sem maradt hátra s 1898-ban a következő képet tüntette fel:

	1860-ban	1898-ban
Jótékony egyesület melynek feladata a szegények támogatása volt	9	61
Gyengetehetségűek, görvélyesek és eskórosak intézete	2	17
Siketnéma-intézetek	11	18
Menhelyek és lelenczházak	18	31
Szünidei gyermektelepek (1878. év óta)	—	20
Gyermekmenedékházak az iskolás gyermekek számára, hol azok a szünidőkben foglalkoznak s felügyelet alatt vannak (1878 óta)	—	14
Bölcsődék (1870 óta)	—	30

Ezeknek költségei legnagyobb részt jótékony adományokból fedeztetnek.

A Fröbel-féle gyermekkerteket is felkarolták. Ezek elsejét St.-Gallen város állitotta fel 1870-ben; azóta számuk több százra rug. Legnagyobb részük magánvezetés alatt áll, de a legújabb időben az állami iskolák organismusába óhajtják felvétetni, a mely törekvés némely cantonban már sikerült is.

A számok nem nagyok, de tekintetbe kell venni, hogy Schweiz összesen három millió lakossal bir. Az intézetekben az uralkodó eszme a *szeretet*, mely nem elégszik meg azzal, hogy kinálkozó esetekben segitsen, de felkeresi a nyomorban levőket s a veszélyeztetett gyermeket támogatja kérés nélkül is. Ez a magánosok feladata s ezt nem lehet bizni a hatóságra. E kettőnek egymást kell támogatnia.

Hogy a gyermekek intézetekben, vagy magánosoknál neveltessenek-e, erre a legnagyobb rész a magánosoknál való elhelyezést tartja czélszerűbbnek.

1898-ban 43 egyesület:

családoknál	elhelyezett	1.114	fiút,	666	leányt,	összesen	1.780	gyermeket
intézetben	»	227	»	155	»	»	382	»
iparosoknál	»	348	»	58	»	»	406	»

Legutóbb a két rendszert oly módon kötötték össze, hogy az intézeti elhelyezéssel kezdik meg a nevelést s azután helyezik el a gyermeket családoknál.

Bár az intézetek vezetése és szelleme kifogástalan, elnevezésük miatt még sem népszerűek. Ezen a hiányon óhajt segiteni Kuhn-Kelly, a ki azt ajánlja, hogy »nevelő-intézeteknek« neveztessenek s van remény arra, hogy a »javitó-intézet« »szegény nevelő intézet« elnevezés rövid idő alatt megszünik.

A gyermekvédelem terén Schweizban különös érdemeket szerzett dr. *Sonderegger L. St.-Gallenben*, a kinek tevékenysége hozta létre az 1896. évi deczember 28-án (kevéssel Sonderegger halála után) életbe lépett törvényt, mely szerint árva, vagy elhagyott gyermekek 3—16 éves korukig, vagy magánosoknál, vagy intézetekben helyezendők el; hogy felnőttek menhelyébe gyermekek fel nem vehetők s hogy a kormány kötelessége gondosan felügyelni a gyermekek nevelésére.

Gavard Sándor Genfben szintén egyike volt azon férfiaknak, a kik a gyermekek érdekében sokat tettek s a ki arra törekedett, hogy az elzüllött gyermekek ügyében egyöntetű eljárást kövessenek az összes cantonok.

Hogy még sokat kell tenni a gyermekek érdekében, az kétségtelen, de meg kell tennünk minden lehetőt, hogy belőlük a jövő számára gondos családapákat s szorgalmas munkásokat képezzünk.

Nem akarok javaslatot terjeszteni elő, csak a figyelmet kivántam kissé magunkra felhivni s azzal a kijelentéssel végezem előadásomat, hogy ezen kongresszus határozatai nálunk nyitott fülekre találnak s serény kezekre, hogy azok az eszmék, melyek itt felvettetnek, meg is valósittassanak.

Elnök: Kiván valaki a kérdéshez hozzászólani?

Pótsa József: Az igen tisztelt előadó úr felolvasásának hatása alatt bátorkodom a tisztelt szakosztály figyelmét a következőkre felhivni. Évtizedek óta állok a kis Háromszék megye élén s napról-napra tapasztalom, hogy a székelység egyre tömegesebben hagyja el édes hazánkat s a szomszédos Romániában keres boldogulást.

A kivándorlást nagyban elősegiti az, hogy a kivándorló szülőt nem lehet kérdőre vonni az iránt, hogy miképen gondoskodott itthon hagyott gyermeke neveltetéséről azon időre, mig ő a távol idegenben tartózkodik.

A másik dolog, a mire a tisztelt szakosztály figyelmét felhivni óhajtanám, az egyes intézetek elnevezése. Köztudomású dolog, hogy a nagy közönség a javitóházakból kikerült növendékekkel szemben bizonyos tartózkodást, elfogultságot tanusit. Ez az intézet nevére vezethető vissza.

Azért inditványozom, hogy mondja ki az igen tisztelt szakosztály:

1. Törvényhozásilag kell gondoskodni a gyermekek megvédéséről a kötelességüket nem teljesitő szülők ellen.

2. A »javitóház« elnevezés felcserélendő a »nevelő-intézet« elnevezéssel.

Elnök a szakosztály nevében köszönetet mond *Näf Gusztáv* úrnak tartalmas felolvasásáért.

Felteszi a kérdést, hogy elfogadja-e a szakosztály Pótsa József indítványát?

A szakosztály egyhangú helyeslése folytán a következő alakban emeli határozattá:

1. Törvényhozásilag kell gondoskodni a gyermekek megvédéséről a kötelességüket nem teljesítő szülők ellen.

2. A »javitóház« elnevezés felcserélendő a »nevelő-intézet« elnevezéssel.

* * *

Latzkovszky Lajos (Aszód): **Milyen legyen a javító-intézetek berendezése, hogy az erkölcsi nevelés minél szebb eredményeket mutasson fel?**

A javító-intézetek szervezetének a dolog természeténél fogva az szabja meg a *külső* alakját s teszi lehetővé, avagy lehetetlenné a *belső* fejlődést, hogy milyen *csoportositás* szerint neveljük az erkölcseiben megromlott ifjúságot, hangsúlyozván egyben azt, hogy a növendékeket csak abban az esetben csoportosithatjuk az erkölcsi nevelés czéljának megfelelően, tehát okszerűen, ha a két *nem* — t. i. fiuk és leányok — teljes elkülönitése s az *életkoroknak* figyelembe vétele mellett azokkal az egyéni hibákkal s különösen azzal a *környezettel* vetünk számot, a mely hibákért s a mely környezetből az ifjak javitó-intézeti kényszernevelteté sre utaltatnak.

Úgy hiszem, helytelen s a javító nevelésre kétségtelenül hátrányos intézkedés lenne az, ha a fiúkat és a leányokat, a 12 éven aluli gyermekeket és a 16 éven felüli serdülőket, a különféle kihágásokért, vétségekért és bűntettekért *elitélteket* és a teljesen *büntetlen* előéletüeket, a toloncz- és a fogházakban már többször is megfordult kiskorúakat azokkal, kik közvetlenül a társadalmi életből, illetve a családi tűzhely mellől vétetnek fel, *egy* és *ugyanazon* javító-intézetbe küldenők s ott *egy* és *ugyanazon* berendezés- és szervezetbe foglalnók őket; mert mindazok, kik az erkölcsi elsatnyulásnak és elzüllésnek igen változatos és jelen értekezésem szűk keretében fel sem sorolható *okait* magoknak a javító-intézetekbe került ifjaknak szomorú élettörténetéből ismerik, nagyon jól tudják, mennyire hátráltatná az erkölcsi nevelés sikerét a fentebb emlitett különféle elemeknek összekeverése!

Az ugyan tény, hogy szinte leküzdhetlen nehézségekbe ütköznék *annyiféle* javító-intézetet állitani, mint a *hányféle* kellene, hogy azokban *nemük, életkoruk, előéletük, erkölcsi állapotuk, társadalmi s családi* viszonyaik és más ilyen sajátságaik szerint csoportositsuk s szigeteljük el egymástól a növendékeket; de nem is szükséges *ekkora* részletezésbe mélyednünk azon esetben, ha a *fiúkat* és a *leányokat*, a *12 éven aluli* és a *12 éven felüli* gyermekeket, főleg pedig az *elitélteket* és a *büntetlen* előéletüeket *külön-külön* intézetekben neveltetjük, mert ilyen helyzetben a szükségesnek mutatkozó *többi* osztályozást magában *az illető intézetben* foganatosithatjuk.

A *fiúknak* a *leányoktól* s ezeknek amazoktól való szoros elkülönitését a két nem között fenforgó természeti különbségek s egymástól erősen eltérő élethivatásaik követelik meg.

A *12 éven aluli* gyermekek szellemi fejletlenségük- és éretlenségüknél fogva nem lehetnek erkölcsileg már annyira romlottak, hogy *csak* a javító-intézet menthetné meg őket a társadalom számára. Az ilyen gyermekeket tehát inkább a *szeretetházakban* kellene elhelyezni.

Az *elitélt* és a *büntetlen* kiskorúakat azért óhajtanám *külön-külön* javító-intézetekben neveltetni, mert az *elitélt* ifjak a toloncz- és a fogházakban az ott letartóztatott felnőtt egyénektől oly nemtelen eszméket, szokásokat és ismereteket sajátitanak el, melyekkel a *büntetlen* előéletű gyermekek lelkét — ha t. i. ezekkel egy és ugyanazon intézetben neveltetnek — a leggondosabb felügyelet mellett is hosszú időre s nehezen gyógyitható mértékben megmérgezik.

Tekintélyes szakférfiaktól hallottam ugyan, hogy ha egy és ugyanazon intézetbe az *elitélt* ifjak közé *büntetlen* előéletűeket is veszünk fel, úgy a társadalom nem fogja a javító-intézetet *büntető*, vagy *letartóztatási* intézetnek tekinteni; csakhogy én az *elitélt* kiskoruaknak nyujtott ezt az *előnyt* nem látom tanácsosnak s még kevésbé czélszerűnek a *büntetlen* előéletű gyermekek lelki romlásának árán kivívni s határozottan mondhatom, hogy az *erkölcsi* nevelés is sokkal szebb eredményeket fog felmutatni, ha a *két* kategoriát nem egy és ugyanazon, hanem külön-külön intézetekben neveltetjük.

A további kérdés az, hogy magában a javító-intézetben milyen *berendezés*, azaz: milyen *rendszer* szerint neveljük az oda utalt ifjakat, hogy az erkölcsi képzés minél szebb eredményeket mutasson fel? E czélra általában vagy a *katonai*, vagy pedig az úgynevezett *család-rendszert* alkalmazzák. Amott tisztek vezetése és altisztek felügyelete alatt századokra és szakaszokra osztva *kemény szigorral*, emitt azonban képzett paedagógusok »családoknak« elnevezett *kisebb* csoportokban a jó szellemű polgári házakban föllelhető *egyszerűség-, szeretet-* és *otthoniassággal* nevelik a növendékeket. Tekintve már most, hogy a javító-intézetekben nem a helyes nevelés folytatásáról, hanem a rosz hajlamok, indulatok és szenvedélyek kiirtásáról s ezután a vallás-erkölcsös jellem magvainak elvetéséről s következetes és czéltudatos ápolásáról van szó: jogosan tarthatunk attól, hogy a *katonai szigor* az erkölcsi hibák nyilvánulását csak elnyomja, de nem gyógyitja, holott a *családi körnek* hű utánzása s az abban kifejtendő *szeretetteljes* szellem és eljárás *bizalmat* keltenek a növendékekben, mely bizalmat a feladat *sikeres* megoldásának *legbiztosabb* alapjául kell elfogadnunk.

A *családias* nevelésnek azonban csak akkor van határozott előnye a *katonai* rendszerrel szemben, ha a *növendékcsaládok* egymástól elszigetelve lehetőleg külön-külön épületekben helyeztetnek el, természetesen úgy, hogy a családi épületben a családfő is nyerjen lakást; s ha minden növendék intézeti neveltetésének *egész* ideje alatt *egy* és *ugyanazon* családfőnek közvetlen felügyelete és nevelői ténykedése alatt marad.

A növendékcsaládokat azért kell egymástól elszigetelnünk s az intézeti nevelésnek, tanitásnak és oktatásnak menetét azért kell akként berendeznünk, hogy az egy és ugyanazon családba tartozó növendékek folytonosan együtt, csak a saját családfőjük behatása alatt álljanak, mert ha a különböző családok növendékeit akár a czélszerűtlen épitkezés miatt, akár pedig az iskolai tani-

tásnak és a munkaoktatásnak czéljából minduntalan összekeverjük s az illetékes családfőnek közvetlen felügyelete alól elvonjuk: akkor bizonyos, hogy a családfőnek minden *erkölcsjavító* fáradozását a lépten-nyomon ismétlődő *idegen* befolyások csakhamar megsemmisítik! Nem tudom eléggé ajánlani különösen azt, mennyire óvakodjunk a növendékeknek minden olyan csoportositásától és osztályozásától, melyből kifolyólag egyik családból a másikba s egyik családfőtől a másikhoz költöztetnők őket. A növendék intézeti neveltetésének ideje *így* csak letelik, a nélkül, hogy őt *alaposan* kiismerhetnők s rendszeresen, következetesen és okszerűen nevelhetnők; s hogy ekként a javító nevelésnek szinte biztos *sikertelenségéért* bárkit is felelősség terhelhetne.

Rendezkedjünk be úgy, hogy a növendékek ne csak *névleges*, hanem *tényleges* családot képezzenek s hogy a családfő *állandóan* a saját növendékeivel, ezek pedig ő vele élhessenek együtt. Ez az egyedüli módja annak, hogy a családfő *minden idegen befolyástól menten* nevelhesse, tanithassa és oktathassa növendékeit, megjegyezvén, hogy ilyen szervezet mellett a családfőtől minden egyes növendékének erkölcsi, értelmi és kenyérkereseti képesitési előhaladására nézve *annyit* várhatunk, mint a *mennyit* e tekintetben a külső életben a társadalom követel meg a jó családapától.

Minthogy azonban minden javító-intézetben akadnak különösen *konok* természetű, de másképen ép elméjű, valamint erkölcsileg *visszaeső* növendékek, kik a család jó szellemét megronthatják s az általános erkölcsi fejlődést is hátráltatják: az ilyeneket az elérni óhajtott czél érdekében ugyancsak a családi rendszernek elvei szerint akként kellene neveltetni, hogy őket egyes czellákban elkülönitve biznók az ezen feladat megoldására kiszemelt családfőre, a ki nevelői behatását az emlitett elszigetelés mellett sokkal *hatásosabban* érvényesitheti velük szemben, mint a rendes családban, hol az ilyen selejtes elemek egymást és növendéktársaikat a családfőnek folytonos jelenléte esetében is befolyásolhatják.

A rosz erkölcsöket javító nevelésnél az ez irányban kifejtett munkának megfelelő *sikerre* a családi rendszer keretében is csak úgy számithatunk, ha a növendékeket nem annyira tömegesen, mint inkább *egyenként* és főleg *egyéniségük* szerint neveljük; mert mig egyrészt az erkölcsi fogyatkozások minden növendéknél rendszerint *nem azonosak*, hanem más-másfélék: addig másrészt *egy* és *ugyanazon* erkölcsi hibából egymástól *eltérő módon* és *eszközökkel* gyógyithatók ki az egyéniségük szerint különböző növendékek. A családfőnek tehát, ha nevelői feladatát sikeresen megoldani s a kitűzött *erkölcsi* czélt elérni akarja, ismernie kell minden egyes növendékének *egyéniségét*, hogy szigorúan ehhez alkalmazhassa eljárásait; figyelembe kell vennie a növendék *korát*, *véralkatát*, *származását*, *családi viszonyait*, korábbi *életmódját* és *foglalkozását*, stb. Ezen valóban *igen lényeges* követelményre való tekintetből nem szabad egy-egy családfőre *sok* növendéket biznunk, sőt *annál* kevesebbet kell egy-egy családba helyeznünk, *minél* romlottabb a lelkületük. A 20—30 növendékből álló család *természetellenes* s a családfő sem felelhet meg lelkiismeretesen kötelességeinek, mert — ha sok a növendéke — nem foglalkozhatik mindegyikkel eléggé, nem kisérheti folytonos figyelemmel s nem jut ideje és fáradsága

mindegyikre annyit hatni, a mennyit a nehéz problema megfejtése czéljából kellene. A *közös* és *egyetemes* behatásokkal pedig legfeljebb azt érhetjük el, hogy a növendékek *külsőleg* kicsiszolódnak ugyan, de a *lelkületük* és erkölcsi állapotuk aligha lesz jobb, mint a milyen akkor volt, mikor az intézetbe kerültek!

Azon törekvések közül, melyek az intézet *családias* életében s az *egyéniség* szerint való nevelésben a kitűzött czélnak megfelelően *vezérszerepre* kell, hogy jussanak: a legfontosabb az, hogy az intézeti nevelést, tanitást és oktatást a legtisztább *vallás-erkölcsi* alapra fektessük; s hogy a növendék az intézet családias életében lássa mindazon erkölcsi igazságokat megtestesülve s követésre kijelölve, a melyeket vallás-erkölcsi jellemének kifejlődése czéljából kell megértenie és bensőleg átéreznie. E czélból a családi együttélésben, az iskolai tanitásnál, a munkaoktatásnál, sőt az intézeti élet egész felfogásában kinálkozó minden alkalmat használjunk fel arra, hogy a bekövetkezett helyzetből meríthető *erkölcsi* igazságot a növendékeknek megmagyarázzuk s azt velük megértessük. Az ilyen eljárás annyival is inkább szükséges, mert köztudomású dolog, hogy a javító-intézetekbe utalt ifjaknál épen a jó erkölcs iránti érzék hiányzik, avagy teljesen eltompult és fejletlen.

Az *erkölcstannal* kapcsolatosan azonban a *hitet*, a *vallást* is a legnagyobb gonddal ápoljuk, mert az Istenben vetett *bizalom* és *remény* szüli tulajdonképen az egészséges életerőt. Adjunk az intézetben létező minden vallásfelekezetnek olyan lelki *atyát*, a ki *képes* arra, hogy a hitnek erejével nyerje meg s vezesse a jó útra növendékeit. Maga a *hittanitás* is csak úgy válhatik a vallás-erkölcsi képzés lényeges tényezőjévé, ha azt a növendékek multjára, jelenlegi erkölcsi állapotukra s jövő élethivatásukra vonatkoztatjuk.

Megemlitem e helyütt, hogy a javító-intézetekben — mint másutt is, a hol többféle felekezet van a növendékek által képviselve — czéltévesztett dolognak tartanám a »közös« imák, »közös« egyházi énekek s úgyszólván: a »közös« vallás megszerkesztését és használatát azon a czimen, hogy a gyermekeket *vallás-türelemre* kell szoktatni. Az eszme nagyon szép; de ne feledjük, hogy »közös« vallás ép úgy nincs, mint nincs gyermek, a kit az ilyen törekvések hitében meg nem ingatnának. Ezen »közösködés« a még ki nem forott ifjú kebelben *kételyeket* támaszt s nagyban lohasztja az igazi, tántorithatlan hitet és vallásosságot. Ez az oka nnak, hogy a jó szándékból egyik hitfelekezetnek sincs haszna. *Szeressék* a növendékek felebarátaikat, mint önmagukat s *tanulják* meg, hogy Istent *többféle* módon is lehet dicsérni és imádni, csak *tiszta* szivből fakadjon a hozzá intézett fohász. Ha ezt *megértik* és *átérzik*, nem kell őket *vallás-türelemre* szoktatni.

A javító-intézetekben az *iskolai tanitás* is első sorban az erkölcsi nevelés *eszközéül* tekintendő s ilyen szempontból is kell azt kezelni, mert az *értelem* nagy befolyással van az *akaratra* és a jellemszilárdságra. Kivánatos tehát, hogy a javító-intézetekben iskolai tantárgyakra minden családfő csak a saját növendékcsaládját — a többi családtól elkülönitve — tanitsa, minthogy csak ilyen módon alkalmazhatja a tanitást növendékeinek egyéniségéhez s használhatja azt fel valláserkölcsös jellemüknek fejlesztésére. És mert a javító-intézet

az iskolai tanitással nem tudományos, hanem *értelmes* egyéneket akar nevelni: a *családi* iskolai tanitásnak csak az a feladata, hogy a növendékek az *elemi* iskolai ismereteket elsajátitsák s hogy ezen felül az általuk gyakorolt kézi munkának megfelelő *szakoktatást* nyerjenek.

De, hogy a javitó-intézetekben az erkölcsi nevelés tényleg minél szebb eredményeket mutathasson fel, a *munkaoktatást* is ezen czél szolgálatába kell szegődtetnünk. *Kedveltessük* meg növendékeinkkel a munkát s bizonyosnak vehetjük, hogy a külső életben nem egy könnyen térnek le a becsület útjáról, ha mindennapi kenyerüket s egyéb szükségleteiket két kezük munkájával *tudják* és *akarják* is megkeresni. Hogy pedig *tudják* és *akarják* is: nem a külső életben igen sok helyen tapasztalható *műhelyi* módon, hanem finom paedagogiai érzékkel kell a növendékeket munkára nevelnünk. Ezen követelmény azonban *elengedhetlenül* kivánja meg azt, hogy a családfő a munka idejét is a saját növendékeivel töltse. E szerint a munkaoktatást akként kell szervezni, hogy egy és ugyanazon családnak növendékei lehetőleg csak egyféle szakmunkával foglalkozzanak. A munkanemek lehetnek vagy földmivelésiek és kertészgazdászatiak, vagy pedig iparszerűek; de minden munkanem tanitásánál különös gond fordítandó arra, hogy a növendékek *kenyérkeresetre* képesittessenek s hogy a külső életben szakmunkatársaikkal a *versenyt* minden tekintetben megállhassák, sőt: hogy azokat még felül is múlják. Ha t. i. az intézetből kikerült növendékek a társadalomban azt fogják tapasztalni, hogy nemcsak ide-oda hányt-vetett, szidalmazott és csak megtűrt, hanem: hogy *szakképzettségüknél* és *ügyességüknél* fogva mindenütt *szivesen* látott munkások, úgy a munkát valóban üdvös rendeltetésüknek fogják tekinteni, mely a mindennapi kenyérnek *becsületes* megszerzésére képesiti őket s belátják, hogy az időnek és az erőnek helyes felhasználása tereli a szegény embert is arra az útra, melyen a becsülés, a tisztelet s a jólét kiséri őt.

Javitó-intézetekben a munka tehát nemcsak mint a nevelés eszköze, hanem mint *életczél* is szerepel, mely okból *mintaszerű* fölszerelés mellett *kitünően* szakképzett munkavezetőkre kell a növendékek munkaoktatásának *gyakorlati* részét bizni.

Helyesen járunk el, ha a javitó-intézetekben a *kertészeti, föld-* és *szőlőmivelési*, valamint az *állattenyésztési* foglalkozásokat a különféle iparokkal szemben *elsőbbségben* és előnyben részesitjük, mert a szabadban üzött munkanemek a testi erő és egészség fejlesztése mellett a *kedélyre* is jótékonyan hatnak s mert a kertészetet, a föld- s a szőlőmivelést, vagy az állattenyésztést kitanult növendékek az intézetből történt kihelyezésük után rendesen faluhelyen nyernek alkalmazást, hol kevesebb kisértésnek vannak kitéve az erkölcsi *visszaesésre*, mint a városokban, holott az *iparos*-növendékek kevés kivétellel leginkább a városokba vonulnak, miután kisebb helyeken nem igen kapnak munkát.

Az eddig elmondottakban vázoltam röviden a javitó-intézeteknek azon *paedagogiai* berendezését, a mely az erkölcsi nevelésnek minél szebb sikerét biztosithatja. Alig szükséges megemlitenem, hogy ezen berendezésnek kellő foganatositásához kitünően szakképzett és lelkes személyzet kell, mert a nél-

kül akármiféle berendezés is csak holt tőke marad. Nem állithatom, hogy az ilyen szervezet *olcsó* pénzen létesithető; de ne is téveszszük szem elől, hogy a javító nevelésnél a *legolcsóbb* eszközök a *legdrágábbak*, mert eredménytelenek.

Tekintve pedig, hogy a javító-intézet a vallás-erkölcsös jellemnek csak az alapjait rakhatja le, a mennyiben ilyen jellemnek *megszilárdulását* néhány esztendő alatt még a romlatlan gyermekeknél sem lehet elérni: kétségtelen, hogy az erkölcsöket javító minden törekvés a társadalomnak kellő támogatása nélkül nem igen arathat kielégitő sikert. Ha a javító-intézetből kikerült növendék a külső életben ismét azon veszedelmes környezetbe kerül, a melyből kiemeltetett: szinte bizonyosnak vehetjük, hogy a javító-intézetnek összes fáradozása kárba vész.

Olyan jótékony egyesületeket kellene tehát alakitanunk, melyek a javító-intézetekből kikerült növendékeknek kenyérkereseti elhelyezését és a külső életben tanusitott viselkedésüknek lelkiismeretes ellenőrzését magukra vállalnák. Úgy hiszem, hogy ezt a szép feladatot a különféle gazdasági, kertészeti és iparegyesületek nagyon jól oldhatnák meg.

Ajánlanám továbbá, hogy a javító-intézetekből kikerült jó viseletű és iparkodó ifjaknak *kenyérkereseti önállósitására* s családi tűzhelyüknek megalapithatására a czélnak megfelelő pénzjutalmakat tűzzünk ki, mely jutalmak pályázat útján adatnának ki a legérdemesebbeknek. Ez bizalmat keltene a növendékekben jövőjük iránt s hathatósan serkentené őket a jó úton való megmaradásra.

Mindezek után jelen előadásomnak kérelme abban csúcsosodik ki, mondja ki a nagyon tisztelt szakosztály, hogy:

1. Az erkölcseiben megromlott ifjuság közül az *elitélteket* és a *büntetlen* előéletüeket — fentartva a *nem* (genus) szerinti teljes elszigetelést — különkülön intézetekben kell neveltetni s hogy a 12 éven aluli gyermekek ne a javító-intézetekben, hanem a »szeretetházakban« helyeztessenek el.

2. A javító-intézetekbe utalt ifjakat a »*családi*« rendszer szerint kell neveltetni és pedig akként, hogy minden növendék-család lehetőleg *külön* helyeztessék el s hogy minden növendék intézeti neveltetésének *egész* ideje alatt *egy* és *ugyanazon* családfőnek (nevelőnek) keze alatt maradjon.

A különösen *konok* természetű, de *ép* elméjű, valamint a »*visszacsö*« növendékek ugyancsak a *családi* rendszernek *elvei* szerint, azonban egymástól egyes czellákban *elkülönitve* nevelendők.

3. Legyen az erkölcsöt javító nevelés a szó legszorosabb értelmében *egyéniség* szerinti (individuális), mely czélból *minél kevesebb* növendéket kell egy-egy nevelőre bizni.

4. A nevelést, tanitást és oktatást a legtisztább *vallás-erkölcsi* alapra kell fektetni, még pedig úgy, hogy a fősúly az *erkölcstanra* legyen helyezve.

5. Iskolában a növendékek az *elemi* iskolai ismereteknek elsajátitásán felül az általuk gyakorolt ipari, kertészeti, vagy mezőgazdasági kézi munkának megfelelő *szakoktatást* nyerjenek.

6. Minden munkanem tanitásánál különös gond forditandó arra, hogy a

növendékek *kenyérkeresetre* képesittessenek s hogy a külső életben a versenyt szakmunka-társaikkal nemcsak hogy megállhassák, hanem hogy azokat még felül is mulják.

A kertészeti, mezőgazdasági és állattenyésztési foglalkozások a különféle iparokkal szemben előnyben részesitendők.

7. A társadalmi életben a javító-intézetekből elbocsátott növendékek *erkölcsi*, szükség esetében pedig anyagi támogatására is *egyesületeket* kellene szervezni, avagy ezen támogatásra a gazdasági és az ipar egyesületeket felkérni és megnyerni.

A javító-intézetekből kikerült jó viseletü és iparkodó ifjaknak *kenyérkereseti önállósitására* a czélnak megfelelő pénzbeli jutalmakat kellene kitüzni, mely jutalmak pályázat utján adatnának ki a legérdemesebbeknek.

Elnök: Kiván valaki a kérdéshez hozzászólani?

Malatinszky Lajos (Kolozsvár): Az előadói javaslat második pontjának első részét magaménvá teszem, a második részét azonban nem. Nem, mert a családrendszer fogalma a zárkában való nevelést, — melytől különben sem várhatunk üdvös eredményt — kizárja.

Nem tartom helyesnek a javító-intézetből már kilépett növendékek anyagi segélyezését sem. E helyett oda kell törekedni, hogy a javitóházak csak teljesen keresetképes növendékeket bocsássanak ki.

Szerintem az intézetek nevelési rendszerénél a természetadta modelt, a családot kell mintául venni és az intézeti nevelést egészen a családok mintájára berendezni, hol a szülők szeretetét helyettesitené az alkalmazott családfők szaktudással párosult emberszeretete, melylyel épen úgy, mint a szülői szeretettel, fölgerjeszthetjük a növendékek zsenge szivében a nevelésre annyira fontos gyermeki szeretetet.

Ez érzelem felköltésével a kellőleg képzett nevelő (családfő) szeretetteljes és tapintatos bánásmóddal magához bilincselhetné növendékeit úgy, hogy azok értük, mint természetes szülőikért élni, vagy halni is képesek lennének.

Ezért a javító-intézetekben ilyen, szorosan a család mintájára rendezett nevelést, mondjuk ezt családi rendszernek, tartom a legmegfelelőbbnek.

Alkossunk tehát minden szegénynevelő intézetben is a legszorosabb értelemben a természetes családok mintájára alakitott családokat, egy-egy intézetben 4, 5, 6 vagy több családdal.

Nagyon természetes, minél kevesebb a növendékek száma az egyes családokban, annál behatóbban és alaposabban lehet velük foglalkozni.

E családok egymástól teljesen elkülönitendők lennének, hogy egyik a másik foglalkozásáról mitse tudjon; legczélszerűbben lehetne ezen elkülönitést pavillon-rendszerben épitett intézeteknél, mely egészségügyi szempontból is a legjobb, eszközölni.

A családok legfőbb egyénisége a családfő (nevelő) legyen, ki egyéniségét, életmódját teljesen a reábizott növendékeknek szentelje, ezért, valamint minden jó nevelő még a szülői befolyástól is védi, úgy a családot vezető családfő is kell, hogy minden idegen befolyástól megvédje növendékeit és saját mintaszerű

életével, tudásával és szorgalmával mint mintakép ragyogjon előttük és szeretetével, valamint jó modorával a legridegebb szivet is magához lánczolja; atyja, barátja, tanácsadója, tanitója s vigasztalója s ha kell, ápolója, sőt szolgája is legyen növendékeinek.

Szükséges ezért, hogy a családfő folyton családjával lakjék, velük étkezzék, keljen és feküdjék s a nap minden perczében velük legyen. A büntetéseket atyai szeretettel ő mérje ki, de mindennemű jót és jutalmazást is csakis az ő keze által nyerjenek. Az intézet által szabott korlátokon belül a család belügyeibe, nevelésébe közvetlenül ne legyen beleszólása senkinek, sem az igazgatónak, sem senki másnak. A családhoz beosztott felügyelők, gyakornokok és munkaadók csakis a családfőnek legyenek alárendeltjei, kiket a családfő családjának nevelése és oktatására saját legjobb belátása szerint használhasson.

E szép, de végtelen horderejű és nehéz pályára bizonyos, hogy nem minden tanitó, ki a kinevezési okmányának birtokában van, képes; erre az önfeláldozó kötelesség teljesitése és szaktudás mellett főképen hivatottság és gyakorlat kell.

Ilyen szorosan a természetes család mintájára alakitott és a természetes családdal egybeolvasztott családban, hol a családfő neje, a család élelmezését, gazdasági ügyek női részét és sok mindent intézhetne s a magától érthető közös étkezésnél a háziasszony, anya szerepét vinné, csakis a családfőn mulnék, ha a növendék szivét, leikét nem tudná feltárni és tetteire nem tudna irányitólag hatni. Az ily módon szervezett családokban egész másodrendű kérdéssé lesz az, a mi a jelenleg fennálló rendszernél, a melynek szintén családi rendszer a neve, a legfőbb kérdés volt t. i.: Miképen csoportositassanak az egyes családok növendékei kor, erkölcsiség, avagy munkanemek szerint?

De a legszilárdabb alapra fektetett erkölcsi nevelés is ingadozó náddá lesz az élet megpróbáltatásai alatt, ha nem egészitjük ki azt munkaszeretettel. A munkában, mely már magában véve is nemesit, nyeri zománczát az erkölcsiség. Az egészséges és igazán jó munkás ritkán téved a bűn ösvényére, épen ezért igen helyes, hogy a javitó-intézet növendékeinek nemcsak erkölcsi nevelését, de megélhetését is biztositani akarja.

Oda kell tehát teljes erőnkkel hatni, hogy az iparoktatást rendszerbe foglalva, modern alapon és szakszerűen vezessék és az ipart tanitó felügyelők és munkavezetők maguk is a legszigorúbb szakfelügyelet alatt álljanak.

E czélból munkaoktatókul elméletileg és gyakorlatilag teljesen szakképzett egyéneket alkalmazhatunk.

Ha az intézetnek képzett szakemberei vannak, könnyű lesz minden iparágon helyes és fokozatos tantervet összeállitani, a melyen épen úgy, mint az iskolai tanterven minden növendéknek következetesen át kell mennie, mely képesitse őket egész tárgyak önálló és pontos elkészitéséhez, vagy a munka rendszeres végzéséhez. A társadalom a legkérlelhetlenebb biró, mert a ki napjainkban a haladás terén oly nagy mértékben fejlődött versenyben teljesen nem tudja megállani helyét, azt inséggel, nyomorral bünteti és igy gyakran a legnemesebb érzületet is leszoritja a becsület útjáról. A javitó-intézeti növendéken

visszakerülve a társadalomba, bizonyos bélyeg van, a miért mindenki huzódik tőle, ezt a bélyeget önmagának kell lemosnia becsületességgel s azzal, hogy erkölcsös élet mellett szorgalom, becsületesség és alapos tudással mindig bizton megállja bárkivel a versenyt.

Sohase bocsásson ki az intézet oly növendéket, ki életpályájára tökéletesen elkészitve nincs. Föltétlenül szükséges azért, hogy a javító-intézet maga szabaditsa föl a mesterségre növendékeit, de a fölszabaditás, mely a város legelőkelőbb szakemberei előtt történnék, csak akkor következhetnék be, ha a növendék gyorsaság és minőség tekintetében teljesen megállja a sarat. Ne legyen ilyenkor sem a növendék életkora, sem egyéb tekintet figyelembe véve, csak mesterségbeli tudása. Ne vezettessék egy-egy intézetben igen sok iparág, a kertészeten és kisegitő munkákon kivül elég kettő, legfölebb három iparág, a főfigyelem inkább a bevezetett iparágak minél nagyobb üzemképességére fordittassék. Azért a munkatermek legalább 30, 40 vagy 50 növendék részére a legmodernebb eszközökkel és gépekkel rendeztessenek be, s ezen műhelyekben, a törvényes ünnepeken kivül a munka sohase szüneteljen. A munkaidő, mint minden iparosnál általában reggeli 6, esetleg 7 órától 5, esetleg 6 óráig szünet nélkül folyjon, csak délben, ebédidő alatt szüneteljen, a reggelit és uzsonnát elfogyaszthatják a munkaasztaloknál is, mint a hogy azt a szabadéletben levő munkások és tanonczok minden műhelyben és gyárban teszik. Munkatermeiket és szerszámaikat mindig este, a munkaidő bevégzése előtt hozzák rendbe.

Hazánk földmivelő ország lévén, kisebb városokban és falvakban lakó iparosaink mindegyike iparkodik magának egy kis földecskét szerezni; ezért okvetlenül szükséges, hogy minden növendék kivétel nélkül elméletileg és gyakorlatilag tanulja a mezei gazdaságot és kertészetet. Közösen miveljék az intézeti növendékek az intézet kertjét, hogy a kertészet és gazdaság vezetésében épen olyan jártassággal birjanak, mint szabadon választott iparágukban; ha netalán valamely szerencsétlenség, vagy betegség miatt mesterségüket nem birnák folytatni, gazdálkodásból is meg tudjanak élni, vagy ha mesterségük pang, az ebből származható károkat gazdálkodással tudják legalább részben pótolni. Kertészetet kizárólag csak azon növendékek tanuljanak, kik egészségi, vagy más elfogadható ok miatt iparoktatásra alkalmatlanok.

A sok tanulási idő elvonja őket a reájuk nézve fontosabb ipari tanulmányoktól s lesz belőlük fölületesen képzett egyén, ki sem iparával, sem tudományosságával, — mert mindkettő hiányos — nem tud boldogulni; egyideig tengődik, mig végre teljesen elzüllik.

Ezért az iskolai tanitásból annyit adjunk nekik, a mennyire egy iparosnak szüksége van, azt is oly alakban, hogy iskolai tanulmányai, mesterségével teljesen összhangban legyenek. Erre legalkalmasabb anyagot a gazdasági iskolák tananyagával kombinált iparos tanoncz-iskola tananyaga adja, ezeket kell tehát a javító-intézetekbe bevenni. E tananyag felöleli mindazt, a mit egy ügyes és tanult iparosnak tudnia kell.

Hogy pedig az iskolai oktatás a munka hátrányára ne legyen, tartassék ez — a mint általánosan az iparos tanoncz-iskoláknál szokás — munka után, az

esti órákban, igy a növendék munkaideje nem lenne annyira szétforgácsolva, mint most.

Az iparostanonczoknak és igy a javitó-intézeti növendékeknek nem sok idejük lehet studiumok tartására, azért az iskolai tanitás olyan legyen, hogy a tanultakat már ott a tanóra alatt teljesen begyakorolják, hogy önszorgalom hiján is, a szükséges tudományokat teljes mértékben birják.

Tartsanak itt bizonyos önképzőköri órákon előadásokat, fölolvasásokat, a növendékek versenyezzenek egymás között pályamunkákkal, tervekkel, általuk készitett ipari tárgyakkal stb. és müveljék magukat szabadon abban, miben tehetségük, kedvük és hajlamuk van. Nyerjenek ilyenkor a legjobb munkák készitői buzditásul a további munkásságra és szorgalomra pályadijakat.

Nem vagyok barátja annak, hogy bármiképen módot és alkalmat nyújtsunk az intézet növendékeinek arra, hogy mestersége alól kibujva, magát más, esetleg magasabb pályára képezze, ellenben minden eszközt megadnék nekik, a mi saját iparukban a tökéletesedést és azutáni emelkedésüket elősegiti, azért helyesen tenné az intézet, ha jelesen végzett növendékeinek előkészitené az utat, hogy azok az iparmüvészeti tanodában tanulmányaikat tovább folytatva, müvezetők, vagy tanultabb intelligens iparosok lehessenek.

Ily szervezettel és berendezéssel erősen hiszem, hogy az intézet erkölcsi nevelése, tanitása és iparoktatása szebb és biztosabb eredményeket mutatna fel.

Mészáros Sándor (Székesfehérvár): Az igen tisztelt előadó úr határozati javaslatának pontjait, a második kivételével elfogadom.

Ha sikerülne oly családfőket találni, kik tiszta jellemek, széles látó körrel, tapasztalattal birnak s mindenek felett lelkiismeretesek, akkor aggodalom nélkül lehetne elfogadni a javaslat második pontját is; de semmiben sem látunk garantiát arra, hogy minden családfőben meg volnának az emlitett tulajdonságok s egy elfogult, egyoldalú, szük látókörü ember hatása alatt hagyni egész intézeti neveltetése ideje alatt a növendéket, czéltévesztett dolognak tartanám; mert egy embernek egyoldalú hatása alatt az életigazságokat meg nem tanulhatná. Hogy az ember valóban emberré váljék, ahhoz a társas érintkezés s az egész elevén élet hatására van szükség. A második pontban foglalt javaslatnak azon részét pedig, a melyben a visszaesők zárkaszerü neveltetését óhajtja megvalósitani, egyenesen inhumánusnak tartom.

Kovács József (Kolozsvár): Az igen t. előttem szóló szavaiból azt vettem ki, hogy a javitóházak növendékeit az egyes családfőktől félti s ezért a családfőket, a növendékek nevelése érdekében minden évben más-más család vezetésével óhajtaná megbizni.

Én minden családfőben a hivatása magaslatán álló szakférfiut látom, ki át van hatva a növendékei iránti végtelen szeretettől, ki maga a megtestesült lelkiismeretesség, kinek önfeláldozó munkássága csak nemesitőleg hathat növendékei erkölcsi életére.

Épen ennek érdeke — t. i. a növendékek erkölcsi fejlesztése — feltétlenül megkivánja, hogy a gyermek állandóan egy s ugyanazon nevelő befolyása, irányitása alatt álljon.

Az előadói javaslat második pontjának első részéhez tehát hozzájárulok, második részéhez azonban nem járulhatok hozzá. Nem pedig azért, mert a zárkarendszertől üdvös eredményt semmi körülmények közt sem várhatunk. A zárkarendszer helyett sokkal czélra vezetőbb volna, ha a visszaesők külön javító-házakban helyeztetnének el, hol szigorú, de azért szeretetteljes nevelésben részesittetnének.

Pótsa József: A zárkarendszert helytelennek tartja s a visszaesők részére külön intézetek felállitását sürgeti.

Ugyanez értelemben szóltak a tárgyhoz:

Szőts András, dr. Bakonyi Kálmán.

Lónyai János (Aszód): Hozzá járul előadó ama határozati javaslatához, hogy a javító-intézeti növendékek a szorosan vett család rendszerű csoportositások szerint egymástól teljesen elszigetelve neveltessenek, egy és ugyanazon családfő-tanitónak vezetése alatt. Ellenben nem tartja helyesnek, hogy a családfő a nap bizonyos óráiban majd egyik, majd másik családban érvényesitse nevelői ügyességeit.

A családonként teljesen elszigetelt egy és ugyanazon családfő alatti nevelés és iskoláztatás azért is jobb, mert igy az esetlegesen meg nem felelő családfőnek káros működése hamarabb feltűnik s előbb lehet helyét mással betöltetni.

Prokupek Sámuel (Nagy-Szeben): Az előadói javaslat negyedik pontjában — mely a vallás-erkölcsi nevelésről szól — szeretném erősebben hangsulyozni a vallásos nevelés fontosságát, mert nézetem szerint egyedül ezzel a vallásos neveléssel vélem elérhetőnek azt, hogy a bűnöktől eldurvult lelket az erkölcsiség, az isten, haza s a társadalom számára megnyerjük.

Gerlits Sándor (Szombathely): Az igen t. előadó úr javaslatának megszerkesztésekor csak a fiú-javitóházakra volt tekintettel, de a leány-javitóházakra nem. Erre látszik mutatni azon körülmény, hogy javaslatának 7-ik pontjában csak a javító-házakból kikerült fiú-növendékek erkölcsi és anyagi támogatásáról szól.

Hogy a leányokról is történjék gondoskodás, bátor vagyok inditványozni, hogy mondja ki az igen tisztelt szakosztály, hogy a javitókból kikerült leányok erkölcsi érzületének fejlesztése czéljából, minden leányjavitó-intézetben »kiházasitási alap« létesitendő, hogy abból a jó magaviseletűek, esetleg férjhezmenetelük alkalmával segélyben részesitendők.

Előadó: Tizenöt évi tapasztalataira hivatkozik s kéri javaslatának változatlan elfogadását.

Elnök: Az előadói javaslat 2., 4. és 7-ik pontjaihoz fűzött az igen tisztelt szakosztály módositásokat. A határozati javaslatot a következő alakban emelem határozattá:

1. Az erkölcseiben megromlott ifjúság közül az elitélteket és a bűntetlen előéletűeket — fentartva a nem (genus) szerinti teljes elszigetelést — különkülön intézetekben kell neveltetni; a 12 éven aluli gyermekek nem a javitóintézetekben, hanem a »szeretetházakba« helyezendők el.

2. A javító-intézetekbe utalt ifjakat a »család-rendszer« szerint kell neveltetni és pedig akként, hogy minden növendék-család lehetőleg külön épületben helyeztessék el s hogy minden növendék intézeti neveltetésének egész ideje alatt egy és ugyanazon családfőnek (nevelőnek) keze alatt maradjon.

A különösen konok természetű, de ép elméjű, valamint visszaeső növendékek ugyancsak a családi rendszernek elvei szerint, de külön intézetekben nevelendők.

3. Legyen az erkölcsöt javító nevelés a szó legszorosabb értelmében egyéni, mely czélból minél kevesebb növendéket kell egy nevelőre bizni.

4. A nevelést, tanitást és oktatást a legtisztább vallás-erkölcsi alapra kell fektetni s az az eddiginél még fokozottabb mértékben alkalmazandó.

5. Iskolában a növendékek az elemi iskolai ismereteknek elsajátitásán felül az általuk gyakorolt ipari-, festészeti-, vagy mezőgazdasági kézimunkának megfelelő szakoktatást nyerjenek. A fősúly azonban a gazdasági szakoktatásra volna helyezendő.

6. Minden munkanem tanitásánál különös gond forditandó arra, hogy a növendékek kenyérkeresetre képesittessenek s hogy a külső életben a versenyt szakmunka társaikkal ne csak hogy megállhassák, hanem, hogy azokat még felül is mulják.

7. A társadalmi életben, a javító-intézetekből elbocsájtott növendékek erkölcsi, — szükség esetében pedig anyagi támogatására — egyesületeket kell szervezni, avagy ezen támogatásra a gazdasági és az ipar-egyesületeket felkérni.

A javító-intézetekből kikerült jóviseletű és iparkodó ifjaknak kenyérkereseti önállósitására a czélnak megfelelő pénzbeli jutalmakat kellene kitüzni, mely jutalmak pályázat útján adatnának ki a legérdemesebbeknek. A javító-intézetekből kikerült leányok erkölcsi érzületének fejlesztése czéljából »kiházasitási« alapok létesitendők, hogy abból a jó magaviseletüek esetleges férjhez menetelük esetén segélyben részesittessenek.

* * *

Elnök: Napirendünk következő tárgya Sipos Samu úr felolvasása volna. Dr. Ino Milson Rhodes úr bejelenté, hogy a szakosztály délutáni ülésén való megjelenésben gátolva van, kéri az igen t. szakosztályt, hogy felolvasását most tarthassa meg. Beleegyezik a szakosztály? (*Helyeslés.*) Úgy felkérem Dr. Ino Milson Rhodes urat előadásának megtartására.

Dr. Rhodes Ino Milson (Didsbury, angolul): **Az angol gyermekvédelmi törvény.**

Korunk egyik legbiztatóbb jelensége, hogy Európa valamennyi országában igyekeznek már megvédeni a szerencsétlen gyermekeket a kegyetlenség és az elhanyagoltatás ellen, mely annyiszor jutott nekik osztályrészül. Nem kutatom itt, hogy ezt a buzgalmat gazdasági, vagy altruista tekintetek sugallják-e, megelégszem azzal, hogy az a buzgalom okvetlenül előnyükre fog válni a gyermekeknek és az államnak.

Bátran állithatom, hogy mi angolok megtettük a magunkét a szerencsétlen gyermekek helyzetének javitása érdekében; néhai lord Shaftesbury és T. Russell nevei mindenkor ott lesznek e szép mozgalom úttörőinek a névsorában.

Angliában az 1889-iki »Törvény az elhagyott gyermekekről« hathatós eszköznek bizonyult a szegények gondnokai kezében, úgy, hogy azt a törvényt elnevezhetjük a »gyermekek magna charta«-jának.

Ezen törvény 1. §-a kimondja, hogy ha a gyermeket a szülői elhagyták, akkor a »szegények gondnokai«-nak joguk van kijelenteni, hogy ez a gyermek az ő gondjaik alatt marad egész 18 éves életkoráig, ha leány, és 16 éves koráig, ha fiú; ezen kijelentés megtörténte után ezen gyermekeket illetőleg a szülők minden joga és kötelessége, az említett korig, a szegények gondnokaira van ruházva.

A gondnokoknak egyébiránt joguk van visszavonni a határozatukat, ha jónak látják; ez esetben visszaadathatják a gyermeket a szülőinek, vagy a rokonainak, fentartván maguknak a jogot, hogy bármikor meggyőződést szerezhessenek az iránt, valjon a gyermek kellő gondozásban részesül-e.

Husz éves gondnoki tapasztalataim alapján arra a meggyőződésre jutottam, hogy nincs törvény, mely nagyobb eredményeket szült volna, mint ez a törvény. Ennek meghozatala előtt feltünő gyakran jelentkezett a gyermeket visszakövetelő rokon, mihelyt látta, hogy a gyermek keresetképes. De nem rokoni szeretetből követelte a szerencsétlen gyermeket, hanem hogy keresményéből dologtalanul megélhessen.

Igen fontos a törvény 4. §-a is, mert elrendeli, hogy a mikor a szülő szabadságbüntetéssel sujtatik valamely büntényért, vagy a gyermek bántalmazásáért, akkor a törvény úgy alkalmaztatik, mintha a szülők a gyermeket elhagyták volna.

Megjegyzendő, hogy a törvény, a mikor a szülőket megfosztja a gyermek fölött gyakorolható felügyeleti jogtól, azért nem menti fel őket a gyermektartási kötelezettség alól; a gondnokok birói úton hajthatják be rajtuk a költségeiket.

Említettem, hogy ez a törvény nagyon hasznos a gondnokoknak; mindazonáltal sok gondnoktársammal együtt azon a nézeten vagyok, hogy az a törvény nem megy elég messze. Ehhez képest a parlamenthez kérvényt nyujtottunk be, melyben az 1. §-t oly értelemben kérjük módositani, hogy a gondnokok a szülői jogokat gyakorolhatják nemcsak akkor, ha a gyermek elhagyatott, de akkor is, ha a szülők, a gondnok véleménye szerint, csekély értelmiségüknél, rosz magaviseletüknél fogva képtelenek a gyermeket fölnevelni. Ha ez a módositás elfogadtatik, akkor jogunk lesz például a gyenge elméjü anyától elvenni a gyermeket, hogy jobb kezekbe adjuk.

A 3. §. szerint a törvény akkor is alkalmazható, ha az egyik szülő börtönben van és igy nem gondozhatja a gyermeket. A kongresszus is bizonyára azon a nézeten lesz, hogy a mikor egy szülő ilyen súlyos büntetésre szolgált rá, akkor a jogait szükségképen át kell ruházni a gondnokra.

A 4. §. szerint a gondnok akkor is a szülők helyébe léphet, ha a szülőt gyermekkinzásért fogsággal sujtották.

Az 1889-iki törvény értelmében a gondnok csak azt a gyermeket vehette gondjai alá, a kinek a megkinzása a büntetésre okot szolgáltatott, de az illető szülő többi gyermekeit nem védhette meg. A törvény módositása után az ilyen szülőknek mindegyik gyermeke hatósági gondozás alá lesz helyezhető.

Ebben némelyek sérelmet fognak látni az egyéni szabadság ellen, de ez tulzott aggodalom, mert a törvényt csak a társadalom legroszabb elemeire alkalmazzák.

A »salus populus lex suprema« elvét a társadalom erkölcsi és szellemi érdekeire ép úgy kell alkalmazni, mint az anyagi érdekekre. Ha teljesiteni akarjuk a kötelességünket az elhagyott gyermekek iránt, akkor igényt tartunk arra a jogra, hogy kiszabadithassuk az ilyen gyermekeket a koldusok és gonosztevők környezetéből, melyet a társadalom közönye és hanyagsága a multban annyira benépesitett.

Elnök: Előadó úrnak tanulságos előadásáért a szakosztály nevében köszönetet mondok.

Felkérem Sipos Samu urat, sziveskedjék előadását megtartani.

Sipos Samu (Sepsi-Szt.-György): **A családtalan gyermekek intézetekben, vagy egyes családokban nyernek-e megfelelőbb nevelést?**

Hogy ez a kérdés felszinre került, okát két körülmény idézhette elő. Egyik az, hogy az emberbaráti intézetekből az életbe kibocsátott növendékek bizonyos százaléka nem felelt meg a várakozásnak: bűn útjára lépett, elzüllött.

A másik az, hogy az intézeti nevelés költséges, vannak intézetek, hol egy árva fentartása évi 3—400 forint költséget okoz.

Az egyes családokhoz elhelyezett s az életbe kibocsátott családtalan gyermekekről még semmi statisztikai adattal nem rendelkezik a magyar szegénynevelés, igy az intézeti és családi neveléssel elért erkölcsi és anyagi eredményről összehasonlitást nem tehetünk. Azért nehéz tehát a feladat megoldása, mert csak egyoldalú tapasztalatokra támaszkodhatunk. Mindazonáltal nyugodt lélekkel vállalkoztam e tétel feldolgozására, mert mig egyfelől ismerem a magyar népéletnek azon körét, hová a családtalan gyermekek elhelyezhetők lennének, másfelől a szegény-neveléssel gyakorlatilag foglalkozom.

Tegyük először vizsgálódásunk tárgyává, hogy mily társadalmi állású családokhoz lennének a családtalan gyermekek elhelyezve s ha ezt megállapitottuk, foglalkozhatunk azzal, hogy a családi körben minő ráhatás, nevelési irány érvényesülhet s végül összehasonlitást tehetünk az intézeti neveléssel.

Kik úgy gondolkoznak, hogy a családtalan gyermekek nevelése az egyes családokhoz helyezéssel elérhető lenne, azok közül 50% bizonyára a tanitók családjára gondolt.

A nemzet napszámosainak ott kell lenni, hol a faji megerősödés, nemzeti erőfejlesztés, az elzüllésnek kitett jövő nemzedék megmentéséről van szó.

És habár a családtalan gyermekek fentartásáért az állam, vagy társadalom által évenkint fizetendő összegből anyagi haszon remélhető nem volna, mégis — erős a hitem — hogy a magyar tanitói kar nem zárkóznék el, ha a humanitás nevében a haza áldozatot kér.

De én nem biznám a családtalan gyermekek nevelését, gondozását a tanitókra. Nem pedig a következő okokból.

1. Ha az árvát akár 12, akár 14 éves korban adjuk iparos-tanulónak, vagy mezőgazdasági cselédnek, a munkaadó, vagy tanitómester megköveteli,

hogy kora reggeltől, késő estig foglalkozzék; tudjon dolgozni, türni, nélkülözni: a bérre, vagy díjtalan élelmezésre, ruházatra, tanitásra rá kell szolgálnia.

A tanitó háztartása, ha szerény is, de urias; a bánásmód finom, előzékeny és gyengéd: meleg érzése aligha tesz különbséget az édes és fogadott gyermek között, ezért azután az inas, vagy cseléd miután ezeket a kihelyezésnél nem találja fel, visszavágyik, vagy megszökik.

2. A családtalan gyermekek rendszerint korán elhalt szülők gyermekei. 50% öröklött betegséget visz magával; avagy az a környezet, melyben feltaláltatott, vagy kiragadtatott, a rosz szokások mellett trachomát, fejkoszt, orbánczot s más ragályos betegségeket is szolgáltatott — mert roszul táplált teste fogékony minden járvány iránt — s igy könnyen behurczolja a ragályt a tanitó családjába és az iskolába; tehát egyet megmentünk s százakat veszélyeztethetünk.

Tisztviselők magas müveltsége és nemesen érző szive, hiszem, készséggel fogadja családjába a nyomorult árvát, de ez valójában csak menedékhely volna, mert a tisztviselőt hivatalos teendője a családtól távol tartja, az árva nevelését nem irányithatja s a mi fő, a gyermeknek testi erejéhez mért foglalkozást nem tud adni, ez pedig jövendő életpályájára oly szükség, mint malomra a viz.

Kisebb, vagy nagyobb iparosokhoz nem helyezhetők el azért, mert a tanulók (inasok) és segédek többet hatnának az árvákra ütlegekkel, gunyolódással, mint a mester és családja jó neveléssel.

Ha a vagyonos osztály minden rábeszélés, felhivás nélkül, egyedül benső meggyőződésére, nemes szivére hallgatna; jutalmat, hálát, anyagi kárpótlást nem számitva, nyujtaná ki kezét a szerencsétlen, elhagyott gyermekért, ez lenne az árva jövőjét tekintve legbiztosabb. És kinek az isteni gondviselés adott annyi anyagi erőt, hogy fölöslegéből egy árvagyermek gondjait felveheti, az mulasztást követ el Isten, haza, társadalom és saját jól felfogott érdeke ellen is, hisz megbizható, hű cselédet nyerne minden általa jól nevelt árvában. Szeretünk hivatkozni a boldog multra s a boldog multban a cselédek hűségére. Miért nem követik nagy jó uraink őseik példáját, kiknek uradalmaiban a kidőlt hű cseléd gyermekeinek nem rendeltetett el: fel is út, le is út; tágas a világ, élj meg benne; hanem ott marasztatott baromfi-pásztornak, ostorosnak, sertéskondásnak, vagy ha kicsiny volt, egyik béresné gondozására bizatott.

Ma azonban a humanitás más irányban áldoz s talán többet vél használni a vagyonos osztály a szegény-nevelés ügyének, ha valamely emberbaráti intézetnél egy alapitványnyal rójja le áldozatát? Erre is szükség van s hálás is leend érte az utókor, de az erkölcsi érték nem lenne kisebb, ha egy-egy árva jövőjét maga biztositja.

Felvette, felveszi s jövőben is fel fogja venni a vagyonos osztály az elhagyatottak gondjait, a családjába befogadás, vagy intézetek támogatásával, de kisebb országokban is 30—50 ezerre tehető a nyomorult gyermekek száma, tehát ha a vagyonos osztály megteszi is hazafias emberbaráti kötelességét, az államnak és társadalomnak is pihenés nélkül tenni, áldozni kell.

Ennyiben mérlegelve a családi viszonyokat, illetőleg számot vetve, hogy

a társadalmi állás és foglalkozás szerint — az önként jelentkező vagyonos osztályt kivéve — miért nem helyezhetők a feltüntetett családokhoz az elárvult gyermekek, kimondhatjuk határozottan, hogy a családtalan gyermekek legczélszerűbben kisbirtokos családokhoz helyezhetők el, már csak azért is, hogy a gazdasági foglalkozások mellett van legtöbb tér a gyermeki munkásságot, a munkaszeretetet, kézügyességet — a szabadban való foglalkozásokkal — a test és a lélek fejlődésének helyes irányitásával fejleszteni.

Természetes, a földmives családok közül is csak azok nyernének megbizatást, kiknek családi életében az igaz vallásosság, erkölcsi tiszta élet, boldog egyetértés, szeretet, példás rend, józan élet, munkásság, takarékosság feltalálhatók s édes gyermekeik helyes nevelésével is a közelismerést kiérdemelték.

Azért helyezek fősulyt arra, hogy a családtalan gyermekek oly családokhoz osztassanak be, hol a szülők édes gyermekeik nevelésével is foglalkoznak, mert ott a gyermekek iránti szeretet kétséget nem szenvedhet, a gyermeki tulajdonságok ismeretesek lévén, a mint a saját gyermekének tetteit elbirálja, azon, vagy legalább is hasonló mértékkel mérlegeli az árva cselekedeteit is.

Hála Isten, a magyar társadalmi élet bőven rendelkezik olyan családokkal, minőt a megelőző pontban jellemeztem, csakhogy az ily családok rendesen szerények is, nem keresik, hogy előtérbe jussanak s rendesen a csekély anyagi haszonért azok nyujtják ki kezüket, kik rokonság, sógorság, komaság, pajtásság és protectió révén az előljáróságokkal jó viszonyban vannak s mindig felszinen találhatók.

De tegyük fel a jobbat s mondjuk, sikerülni fog jó földmives családokra bízni az árvákat s tekintsük az ily körülmények mellett elhelyezett árvák nevelését, jövőjét.

Bármily jó nevelésű gyermekek is az idegen, mostoha árvafiut vetélytársnak tekintik, zsarnokoskodnak felette, ha pedig a szülők az árvának jó szót szólnak, néha kitüntetik, avagy a legjobb szándékkal az árva jó tulajdonságát úgy tüntetik fel, hogy abból övéik okuljanak, akkor hajszát inditnak ellene, gunyolják, ártatlanul bevádolják stb.

A munkának nehezebb fele az árváé, a jobb falatok pedig az édes gyermeké; az övéit a szülő keblére öleli, megcsókolja, az árvával ezt nem teszi. Ezek s más hasonló mellőzések, hogy minő érzést szülnek az árvában s mennyire fogja érezni az ő árvaságát, azt feltüntetni szükségtelennek tartom?

Hátha még esetleges hibái, testi gyengesége miatt az árva nyomorultnak, útczáról felszedettnek czimeztetik, nem lázad-e fel minden érzése az ő szerencsétlenségén s fogja-e valaha jótevőjének nevezni gyámolitóját?

Fölismeri-e a földmives szülő azt a nevelési hiányt, melyet az árva elhagyatottsága miatt nélkülözött s tud-e úgy hatni rá, hogy az alapvető nevelés pótolva legyen?

De ha felismerné is bárcsak a testi fejletlenséget, a fejletlen test helyreállitására minő eszközökkel lépjen fel, midőn étkezését is mindig a saját gyomrához és nem a gyermekekéhez szokta a földmives osztály alkalmazni, sőt legtöbb családnál bevett szokás, hogy a pálinkaosztásnál sem maradhat el a gyermek.

A földmíves családjában alig van eset a közterhek békés kiegyenlítésére. Adó, egyházi terhek, közmunka békétlenséggel, zugolódással, igen gyakran szigorú végrehajtással teljesittetnek. Ezek mind a gyermekek előtt történnek, miért hazaszeretetre, közjó iránti lelkesültségre, társadalmi kötelességek ügybuzgó teljesitésére, törvénytiszteletre a földmíves családjában vajmi kevés a jó példa.

Gyakran vannak a földmíves szülők gyermekei — s igy az oda helyezett árvák még inkább — a napszámosok közti foglalkozásra utalva. A napszámosok trágár beszéde, az erkölcsi érzületet sértő kifejezések, a gazda és vagyonos osztály elleni kifakadások, sociális eszmék mételyezőleg hatnak a zsenge gyermeki lélekre, sőt mohón szivja magába, hisz eleget hallja játszótársaitól, fentartójától, hogy senkije, semmije sincs, más kegyelméből él; átkozza sorsát s könnyen gyülölet fogamzik meg lelkében azok iránt, kiket jobban szeretett a végzet, mint őt.

A földmíves családok bármily buzgó vallásosak, terhes foglalkozásaik közben, avagy elemi csapások miatt Isten nevét gyakran veszik fel hiába, sőt nem ritka eset, hogy szidalmazzák, mi a gyermek vallásos hitét nagyon próbára teszi.

Nagy baj az is, hogy az elhanyagolt gyermekek 50%-ának nincs tisztaság iránti érzéke, már csecsemő korában, mig szülői napszámos, vagy gyári munkát végeztek, néha egész nap rondaságban feküdt, mi annyira természetévé válik, hogy néha még tiz éves korában is ágyneműjét, ruházatát nehezen lehet tisztán tartani. A legnemesebb érzésű család is ily gyermekkel a türelmét elveszti, szeretet helyett undort érez iránta s bárha igyekszik más tetteivel gyengeségét, rosz szokását helyrehozni, nincs számára könyörület s minden jobb érzés, mely lelkében felcsillan, lassan-lassan kihal, elfásul.

Jól-roszul letelvén a családtalan gyermekek érdekében kötött szerződés, valjon képes volt-e a fogadott szülő felismerni az árva tehetségét, hajlamát, hogy irányt mutasson jövendő életpályájára?

És ha pályaválasztás, elhelyezés után, baj, nyomorúság éri, fordulhat-e a fogadott szülőihez segélyért, támogatásért?

Mesebeszéd, hogy odaforrott a családhoz, a család rokonságához. Ha szegény, a ki kér, még a saját véréből való vér — rokon is — alig talál csak meghallgatásra is.

Hát a szegény árva, hogyan nyerjen segélyt, kit addig is, mig ott volt, mint keresetforrást tekintettek?

Találhat-e a családban esztetikai képzést, fejleszthető-e a szép iránti érzék; a hála és kegyelet ápolására van-e a családban ünnepély, nemzeti ünnepélyek iránt van-e elég fogékonyság; a gyermek kedélyvilága erkölcsös, hazafias énekekkel ápoltatik-e? Nem, azok a tulajdonságok, melyek az embert emberré teszik, feltalálhatók ugyan az egyes családokban mint ősi erények, de ezek czéltudatos fejlesztéséről, ápolásáról szó sem lehet; már pedig ha az illető szülőkre, kik maguk nyomorban soha sem voltak s kiknek édes gyermekeire is biztos jövő tekint, mintegy örökségképen száll az ősi erény; a nyomorban született gyermekekben csak mint isteni szikra szunnyad, mely hogy lángra gyuljon, öntudatos nevelési ráhatásokra elengedhetetlen szükség van.

Csupán ez utóbbi okok is meggyőzhettek mindenkit afelől, hogy a családtalan gyermekek helyes nevelése egyedül az intézeti nevelés által érhető el s habár ezek után szinte felesleges az intézeti nevelés előnyeit fejtegetnem, mindazonáltal általános vonásokban rámutatok ezen előnyökre.

Az öröklött és ragályos betegségek ellen szakértő intézeti orvos utasitása mellett az intézet védekezhetik; elsatnyult, vézna testalkatot rendes gyermeki táplálkozással, fürdéssel, tornával, játékokkal, rendszeres foglalkozásokkal a munkára alkalmassá, edzetté tehetni; a nevelés-oktatás alatt felismerhető a gyermek tulajdonsága, hajlama, észvilága s igy individuális nevelése irányitható; az Isten szeretete és félelme, hazája iránti kötelessége, jótevői iránti hála és kegyelet csakis az intézetben csepegtethető a gyermeki kebelbe; minden környezete izléses, esztetikailag szép, tehát akarva, nem akarva megszokja a rendet, tisztaságot; nevelői nemes egyszerűsége, példája vonzólag hat, nem hall trágár beszédet, elégedetlenséget hatóságok, törvényes intézkedések ellen; kedélyvilága zene és énekoktatás által nemesedik; kézügyessége fejlesztetik; munkaközben a foglalkoztató tanmód által nemcsak értelmi világa fejlődik, hanem megismeri a munka becsét, miértjét: nem képzelhető oly nevelő, ki felemlegesse a gyermek multját, gunyolja nyomorúságát, sőt *felébreszti benne emberi magasztos hivatását;* nevelőtestület bírálja a gyermek tehetségét, hajlamát; irányitja jövő életpályájára s kibocsátva őket, lelkükre köti, hogy az intézetre szégyent ne hozzanak s ha jól viselik magukat, egész nagykorúsitásukig az intézet kötelékében maradnak, ügyes-bajos dolgaikban védelmet, pártfogást találnak.

Nem tételezek fel intézetet, melynek nevelőtestülete, igazgató tanácsa a megnevezett czélok elérését ne tartaná szent kötelességének s ha mégis fordul elő eset, hogy az árvaház neveltje a bűn útjára lép, ezért az intézeti nevelés nem itélhető el; nem itélhető el pedig azért, mert a legjobb családi nevelésben részesült s magas műveltséghez jutott egyének sem mind maradnak a becsület útján; de ez nem tünik úgy fel, a társadalom csak azt a szerencsétlen bűnös árvát látja s ha 100 kibocsátott növendék közül öt nem vált be, az öt boldogtalanról alkotja itéletét, mivel előitéletének igy kedvezőbb; azt pedig, hogy az öt esetben öröklött baj, a későbbi környezet romlottsága, vagy felébredt szenvedélyek idézhették elő a bűnt, azt nem kutatja, azzal nem törődik.

Az előadottakból világosan kitünik, hogy *én az intézeti nevelés felléllen hive vagyok* s javaslatom nem lehet más, minthogy a családtalan gyermekek csak az esetben helyezhetők egyes családokhoz, ha az illető család minden felhivás nélkül, egyedül nemes szive sugallatát követve, díj nélkül veszi fel a szerencsétlen, elhagyott gyermek sorsát; máskülönben *intézetekben neveltessenek s állam és társadalom egymással kezet fogva, versenyre kelve létesitsenek évről-évre több-több emberbaráti intézetet.* Csak humanus intézetek létesitésével teljesül koszorus költőnk Jókai Mór látnoki jóslata, melyet a brüsszeli kongresszuson kifejezett: »Nekünk — a béke ideálistáinak — is megvannak a magunk hadseregei és erődítményei. Támaszunk minden oly intézmény, melyet nemes lelkek arra a czélra alapitottak és tartanak fenn, hogy a humanitást, az emberszeretetet, a tiszta erkölcsöket, a közjót szolgálják«.

Midőn azonban *az intézeti nevelés mellett vettem fel a harczot* s több mint egy negyedszázad alatt szerzett tapasztalataim alapján igyekeztem kimutatni az intézeti nevelés előnyeit: feladatom nagyon is tökéletlenül oldottam volna meg, ha azt állitanám, hogy az intézetek minden tekintetben megfelelnek a hozzájok kötött várakozásnak.

Valahány intézetet meglátogattam és tanulmányoztam, mindenik másmás szervezettel bir. A szervezet különfélesége mellett legtöbbnél a humanitás tul van hajtva.

Még egy lépést kell hogy tegyen némely intézet s nemes egyszerűség helyett a fényüzés, munkásság helyett a kényelem található fel. Nem csoda tehát, hogy vannak intézetek, hol egy árva évi fentartása annyiba kerül, mint egy kisebb tisztviselő — mondjuk tanitó — évi fizetése; mig a másik 100 frttal ugyanazt a czélt éri el. Egyiknél mezőgazdaság, kertészet, állattenyésztés a gyermekek foglalkozása, másnál haszontalan, idő- és anyagfecsérlő, kontár házi ipar.

Vannak intézetek, hol az elemi oktatás az intézetben történik s vannak olyanok, hol a növendékek tanulni kijárnak. Egyik intézet a szükségeseket házilag állitja elő és kezeli, más vállalati úton; egyiknél gondnok kezeli a pénztárt, másiknál az igazgató. Ismerek intézetet, hol a gyermekek bizonyos dolgaikat is órára és felügyelet mellett végzik, a családtanitók együtt laknak és hálnak a gyermekekkel; folytonos felügyelet megkivántatik; a gyermekek még szabad időben is mint valami siralomházban, némán, csendesen jönnek-mennek, igazgatójukkal csak bejelentéssel érintkezhetnek, szóval mindenben a kimért, rideg forma. Ezzel szemben ismerek olyat is, hol szabad a gyermeknek kitombolnia magát, pajzán jó kedvének nincs gát vetve, munkánál is felharsog a dal, mert itt a nevelők úgy gondolkoznak, hogy *a csendes, semmittevő gyermek boszus, szeszélyes, rendellen;* mig ahhoz, hogy a gyermek teste és szelleme egészségesen fejlődjék: ugrándozás, nevetés, szabad mozgás, éneklés, sőt még a kiabálás is szükséges; a családtanitóknak külön szobájuk van, a szabad időt, játékot csak irányitják s néha ügyelik fel.

Nem folytatom tovább. A felhozottakból is látszik, hogy egységes s minden bizonynyal gyakorlatibb szervezet megállapitására égető szükség van.

Sajnálom, hogy e tétel keretébe nem illeszthető be ily irányú javaslatok felvevése és tárgyalása; de nagyon ajánlom, hogy a következő kongresszus tárgysorozatába az árvaházak szervezetének megállapitása vétessék fel.

Elnök: Kiván valaki a tárgyhoz szólni?

Gerlits Sándor (Szombathely): Az elhagyott árvák gondozása már a kereszténység első idejére vezethető vissza, a mikor az egyházi előljárók egyes tehetősebb családoknál helyezték el azokat. Később azonban közösen történendő neveltetésükről gondoskodtak, mert ezt a keresztényi szeretettel sokkal megegyezhetőbbnek tekintették.

Kalazanti József összegyüjtötte Róma kóborló árváit, menedékhelyet nyitott számukra, hol azok élelmet és ruházatot nyertek s ezenkivül megtanultak irni, olvasni és dolgozni. A hirneves áldozár nem fogadta el a bibornoki kalapot,

csak azért, hogy a szegény árvák gyámolitója maradhasson. Hasonlóképen tette világhirűvé Francke az általa 1698-ban alapitott árvaházat, melynek ma többi között saját könyvnyomdája és kiadóhivatala is van. Pestalozzi hazája Schweiz, valamint Anglia árvaházainak nagy sokaságával redukálták azon temérdek sociális bajokat, melyek most egész Európát gondolkodóba ejtik.

A kis Schweizban az tartja magát boldognak, a ki szivét és vagyona egy részét az árvákkal megoszthatja. Ez a nagy emberszeretet állitotta fel azokat a templomokat, melyeknek oltárain a hála szent tüze, mint Vesta-láng örökké lobog. És ez a csodálatraméltó ország is, melyben természet és emberszív egyaránt oly nagyszerű, az intézeti nevelést tartotta a valódi czélhoz vezetőnek.

Hazánkban a schweizi rendszer első ápolói néh. Gönczy Pál és néh. Molnár Aladár, a nagy emberbarát voltak. 1870-ben az ő kezdeményezésükre alapittatott a b.-füredi szeretetház, mely azóta nagy buzgalommal és hazafias lelkesedéssel oldja meg magasztos feladatát. Hasonló szellemben van szervezve még sok szegény nevelőintézetünk, melyek mindegyike üdvös sikerrel működik a megvalósult magasztos eszme szolgálatában.

Nagy emberek és nagy idők hosszú tanulmánya az árvanevelésnek mai szinvonalig való felemelése; a legnemesebb emberbaráti szeretet találta ki azt a nevelési rendszert és figyelmet, melyben az árvaházak szerencsés növendékei manapság részesülnek. Azért nagyon tévednek, kik fölé helyezik az intézeti nevelésnek az elhelyezési rendszert, mert hisz a mai reális világban kevés olyan megbizható család akadna, mely puszta humanitásból magához fogadna egy testileg-lelkileg elsatnyult olyan árvát, kitől esetleg saját gyermekeinek erkölcsei is megmételyeztethetnének. Pedig legtöbb az ilyen árva, mert hisz a kik nevelésüket az árvaházba jutásukig az illetékes községektől kapott csekély díjazásért irányitották, többnyire maguk is földhöz ragadt koldusok. A tapasztalás mutatja, milyen szomorú sorsuk van az ilyen fizetés mellett kiadott árváknak, kiknek nevelését és gondozását senki sem ellenőrzi. Igy lennénk a kihelyezési rendszerrel is, mert bárha akadnának is megbizható családok 150—200 frtért, de nem lennének mindnyájan oly önzetlenek, kik a szülői szeretetet és igazságot, saját gyermekeikkel és a gondozásra elfogadott árvákkal szemben egyformán mérnék. És ez lenne a legnagyobb, a legpótolhatatlanabb hibája az ilyen nevelési rendszernek. Az intézeti nevelésnek épen az az előnye, hogy egy nagy, közös családot képez, melyben az árva mindent feltalál, mi egy jól rendezett családban feltételeztetik, sőt a mellett öntudatosabban és fegyelmezettebben irányitva a nevelést is. Igaz ugyan, hogy egy bizonyos fejlettségi korban az árvaházaknak is ki kell növendékeiket az életbe bocsátaniok, hogy a hajlamuk szerinti pályán magukat tovább képezhessék, de ekkor is tagjai maradnak ők annak a nagy családnak, mely önállóságukig — sőt azon is túl — őket anyagilag és erkölcsileg támogatja.

Ez egyik legbecsesebb vivmánya az intézeti nevelésnek.

Mészáros Sándor (Székesfehérvár): Én az árvanevelés ügyét nem tartanám helyesen megoldottnak, ha az kizárólag csak intézetekre, vagy kizárólag csak családokra bizatnék. Egyik gyermeknek éltető eleme a család levegője

s abban boldogul, más meg az intézeti nevelésre alkalmasabb és csak a szigorúbb intézeti nevelés fegyelme alatt válik hasznos, erkölcsös emberré. Tehát az árvanevelés egyenlőképen szükséges tényezőjének tartom a családot és az intézetet úgy, hogy egyik a másikat kiegészitse, szép munkájában támogassa.

Az árvanevelés szép műve három időszakra, korosztályra osztható. Az egy-hat éves korú árvák intézeti neveltetése ez idő szerint le nem küzdhető akadályokba ütközik; hatéves koron belül levő árvák tehát feltétlenül családokba helyezendők.

E végből megyénként vagy nagyobb városonként 25—30 tagú hölgybizottságok alakitandók.

E bizottságok legalkalmasabbak arra, hogy a nagy közönség részvétét az árvanevelés ügyének megnyerjék, azt felvirágoztassák. E bizottságok tagjainak minden lehetőt el kell követni, hogy a hat éven alúl levő árvák gyámszülőket találjanak; mind az árvára, mind a szülőre nézve annál jobb, minél kisebb korban kerülnek a gyermekek a családokba, annál jobban egygyé forrnak, annál több édes kötelék kapcsolja őket össze s meglehet, hogy az édes gyermekben se lelnék több örömüket a szülők s talán legnagyobb csapásnak tartanák, ha el kellene tőle válniok s meglehet, hogy édes szüleinél se érezné magát úgy s nevelése erkölcsi tekintetben nem volna olyan megnyugtató, mint itt. Hangsúlyozom, hogy különösen a leánygyermekek helyeztessenek még a magasabb korban is családokba, mert ezeknek kedélyére, erkölcsi érzésére, jövendő hivatásukra csak a tiszta, vonzó családi élet lehet jó hatással.

A 6—12 éves korú árvák az iskolai elméleti oktatás szempontjából is aggodalom nélkül helyezhetők intézetekbe.

Az árvaházak tehát az ezen koron belül levők részére szerveztetnének első sorban: továbbá azok részére, a kik a családban nem assimilálódtak, kiknek erkölcsi fejlődésében aggodalomba ejtő irány keletkezett, melynek megakadályozására a család képtelen; végre azok részére, a kik gyakorlati pályára helyeztetvén, összeütközésbe jöttek a törvénynyel. A 12 éves kort meghaladt, intézetekből kihelyezett árvák felügyelete külön bizottságokra, gondnokságokra bizandó, kiknek jogkörébe tartozzék a kihelyezett rosz viseletű gyermekeket az intézetekbe visszaszállitani.

Zigány Zoltán (Budapest): Az intézeti nevelést csak azokban az esetekben tartom alkalmazandóknak, a mikor a családoknál való megbizható elhelyezés kivihetetlen. Épen azért kérem, mondja ki az igen t. szakosztály, hogy nem egyedül czélra vezetőnek, hanem csak a családi nevelés hiányában elfogadható pótléknak declarálja az intézeti nevelést.

Szőts András (Budapest): A tapasztalás azt bizonyitja, hogy azokat a családokat. melyek az árvát felnevelés czéljából magukhoz veszik, nem az elhagyatott iránt érzett részvét, szeretet, hanem azon haszon reménye vezeti, melyet a tartásdíjból s az árva gyermek munkaerejéből biztosithatnak maguknak. Az intézetek munkája ellenben az önzetlen emberszeretet, nem pedig a haszonra törekvés munkája. Épen azért az árváknak intézetekben való elhelyezését elébe helyezem, áldásosabbnak tartom a családoknál való elhelyezésnél.

Pótsa József (Sepsi-Szt.-György): Nézetem szerint leghelyesebbnek tartom az árváknak a hatéves korig egyes családoknál, azontul pedig az intézetekben való elhelyezését.

Várady Zsigmond (Budapest): Az intézeti nevelés csak akkor lehet igazán áldásos, ha falai között a valódi család-rendszer honos, ha egy nős családfő gondjaira 10—15 gyermek van bizva s az egész intézet a pavillon-rendszer szerint van épitve, melynél minden család külön épületben van elhelyezve. A jelenlegi kaszárnyaszerű intézeteink, hol 80—100 gyermek van egy, vagy két nevelő felügyelete alatt, a katonai fegyelemnek, nem pedig a valódi családi fegyelemnek, szeretetnek melegágyai. Épen azért készséggel járulok Zigány úr inditványához.

Magdics Károly (Budapest): Budapesten a tápdíjas gyermekek szomorú sorsa, a legerősebb tiltakozás a családoknál való elhelyezés ellen.

Latzkovszky Lajos (Aszód): Az eddigi tapasztalás az, miszerint az intézeti nevelés felette áll a családoknál való elhelyezésnek, azért az előadó úr javaslatához csatlakozom.

Dániel Jenőné: Az eddigi felszólalások csak a tanköteles kort elért árvákra vonatkoztak, mig a hatéves koron aluliak figyelmen kivül maradtak. Ezeknek gyenge fizikuma nem nélkülözheti a család gondos ápolását.

Bátorkodom inditványozni, mondja ki az igen t. szakosztály, hogy a hatéves koron aluli árvák családoknál helyezendők el. A hat éven felüli korban azonban intézetbe helyezendők el s ugyanakkor gyámszülőről kell gondoskodni, a ki az árva testi- s lelki fejlődését az intézetben való neveltetés ideje alatt figyelemmel kisérné, ki a gyermeket szünidőben, ünnepnapon magához venné, a ki az intézetből való kilépés után az árvát tanácscsal, tettel támogatná, segélyezné s az elbukástól, elzülléstől megóvná.

Gerlits Sándor (Szombathely): Veszedelmesnek tartja, hogy a gyámszülőnek jog adatik arra, hogy az árvaház munkájába avatkozzék.

Magdics K. (Budapest): Csatlakozik az előtte szóló nézetéhez s Dániel Jenőné inditványának azon részét, mely az intézetek működésének a gyámszülők által való ellenőrzését czélozza, mellőztetni kéri.

Dr. Dégen Gusztáv elnök a határozatot a következőkben hirdeti ki:

1. *A hatéves kort még be nem töltött árvák a lehetőséghez képest egyes családokhoz helyeztessenek el.*

2. *A hatéves kort már betöltöttek pedig intézetekben helyezendők el.*

Második ülés

szeptember 14-én délután.

Elnök: **Pótsa József.**
Jegyző: **Cavalloni Pál.**

Pótsa József elnök: T. szakosztály! Miután a szakosztály elnökei sürgős és halaszthatlan teendőik miatt a ma délutáni ülésen nem jelenhettek meg, nekem jutott az a feladat, hogy ezt az ülést vezessem. Melegen üdvözlöm önöket, a kiket az emberszeretet melegitő tüze hevit s a kik áthatva attól az eszmétől, melynek sikeres propagálása a jövő nemzedék érdekeit van hivatva szolgálni, a jövő munkásainak sorsát javitani, elhozták lelkesedésüket és tudásukat, hogy világitó szövétnekként eloszlassák azt a homályt, mely ma még a gyermekvédelem mezejét fedi. Hiszem, hogy önzetlen fáradozásaink nem vesznek kárba, hiszem azt, hogy az itt elhangzó eszmék termékeny talajba fognak jutni s remélem, hogy fáradozásaink gyümölcsének érését is megláthatjuk.

A szakosztály ülését ezennel megnyitom s bemutatom mindenekelőtt dr. Stchépotiew Wladimir előadását: *A gyermekek megcsonkitásáról* azzal az inditványnyal, hogy annak a felolvasásától eltekinteni s azt a naplóba való felvételre ajánlani sziveskedjenek. *(Helyeslés.)*

* * *

Dr. Stchépotiew Wladimir (Constantinople): **A gyermekek megcsonkitása.**

Hölgyeim és uraim! Minden idegen, a ki megfordult Konstantinápolyban és bámulta ezen város ritka szépségét, bizonyára találkozott Péra és Stambul utczáin néhány eunukkal, a kiket különben könnyen meg lehet ismerni. Ezek a szerencsétlenek, a kik nem tartoznak egy nemhez sem, majdnem valamennyien szakálltalan négerek. Rendesen magas termetűek, elhizottak, asszonyos tartásúak, karjaik és lábaik hosszúak, hangjuk olyan, akár egy gyermeké.

Nyomorúságos életük, mely telve van keserűséggel és megalázással, szánalmat gerjeszt. Gyermekkorukban kiszolgáltatják őket hóhéroknak, a kik kegyetlen műtétet végeznek rajtuk, a melynél fogva világ életükben utálat és megvetés tárgyai maradnak. A csonkitást csak minden harmadik birja túlélni.

Az eunuk görög szó, tulajdonképen azt jelenti, hogy az »ágy őrzője«, de a török házakban az eunukot nemcsak a hárem házi ellenőrzésére, hanem egyéb házi teendőkre is használják, gyakran a gyermekek őrzését is reájuk bizzák.

Jól értesült egyének azt állitják, hogy Konstantinápolyban nem szokásos a castratio és az ennukokat 10—15 éves korukban Közép-Afrikából hozzák oda.

De az bizonyos, hogy az eunuk-kereskedés Törökországban divatozik Jól megtermett eunukért 2—3.000 frankot fizetnek.

Régente, mintegy 300 évvel Krisztus születése előtt, Ephesus (Kis-Ázsiában) volt a legnagyobb eunuk-piacz. A város romjai, köztük egy hires Diana-templom, ma 57 kilométerre vannak Smyrnától. A nagy városból, mely valamikor az ioni szövetség fővárosa volt és a nagyszerű templomból, mely egyike volt a hét világcsodának, csak kőhalmaz maradt meg. Hanem a rabszolgakereskedés, a barbár castratio az megmaradt mai napig, több, mint kétezer éven át, noha sok törvényt hoztak ellene, a korán is kárhoztatja és a mostani szultán, II. Abdul-Hamid khán több firmánt bocsátott ki ellene.

A castratio ellenkezik az izlám tanaival, a mozlim törvény fölötte szigorúan sujtja a férfiak, vagy gyermekek csonkitását. A ki embertársát szándékosan megcsonkitja, a »szemet-szemért, fogat-fogért« elve szerint büntettetik. Bizonyos, hogy az eunukok létezése Mahomet vallásába ütközik, hogy a törökök a korán formális tilalma ellenére használnak eunukot.

Ezt a szokást kárhoztatni kell. Az egész emberiségnek kellene tiltakoznia ezen alávalóság ellen. Meg vagyok győződve, hogy a mozlimek közt is sokan akadnának, a kik elég humánusak és csatlakoznának tiltakozó szavunkhoz.

Ez a tiltakozás korántsem ellenkezik a vallási tolerantiával. A kis gyermekek csonkitása olyan vadság, melyet nem nézhetünk közömbösen. Nem szabad felednünk, hogy a csonkitás oly czélból történik, hogy a csonkitott gyermekeket olyan európai országba szállitsák, a melylyel az európai kormányok összeköttetést tartanak fenn.

Most a huszadik század küszöbén, Európának ki kellene eszközölnie azt, hogy az eunukokkal való kereskedést Törökországban eltiltsák.

A jogot és az igazságosságot érvényre kell juttatni minden egyén részére, bármilyen emberfajhoz tartozzék is.

***

Elnök: Felkérem Geöcze Sarolta úrnőt, hogy előadását tartsa meg.

Geöcze Sarolta (Budapest): **A szegény gyermekek elhelyezése az iskolán kivül töltött időben.**

Előadó hosszabb szabad előadásban mutat rá arra a tényre, hogy különösen a szegényebb családok gyermekei az utczán csavarognak s a mint az iskolából kiteszik a lábukat, azzal együtt az iskola hatása is eltünik.

A csavargás, különösen nagyobb városokban, megmételyezi a gyermek erkölcsét, hozzászoktatja a dologtalansághoz, elöli benne az ösztönt a hasznos foglalkozások iránt s a mint megnő, nem a tisztes munkában keresi boldogulásának eszközét, hanem csalással, lopással és egyéb bűnös uton iparkodik megszerezni az eszközöket, hogy szükségleteit és vágyait kielégithesse.

Külföldön már megvannak a praeventiv intézmények. Schweizban a népiskolák mellett ott van a »Kinderhort«, a hol a gyermekek az iskolából kijőve gyülekeznek s a hol játszással töltik el a napot. A délutánt a »Kinderhort«-ban töltik, ott uzsonnálnak s ott maradnak mindaddig, mig szülőik a munkából jőve este hazaviszik őket.

Franciaországban — különösen Párisban — a gyermek-kantinok fogadják be a gyermekeket. A gyermekek délben sem mennek haza, hanem magukkal viszik az ebédjüket s azt ott költik el, mig a teljesen szegények, a kik még kenyeret sem hozhatnak, valamely egyesület jóvoltából láttatnak el tápláló, bár szerény étellel. Londonban szintén működik ilyen intézmény. Az iskolai időben ez a berendezés megfelelő volna. A nagy szünidő azonban más intézkedéseket is kiván. Angolországban és Schweizban a gyermekeket falura telepitik ki, a hol földmives családoknál helyezik el őket. Kimennek a családdal a mezőre és segitenek a mezei munkánál. Ezzel kettős czélt érnek el. A gyermek ideje korán hozzászokik a dologhoz, másrészt egészségére is jótékonyan hat a szabad levegőn való tartózkodás. Minden gyermeket azonban nem lehet kitelepiteni.

Az otthon maradtak naponta felmennek az iskolába, a hol tanitók felügyelete alatt foglalkoznak és szórakoznak.

Hazai viszonyainkra áttérve azt tapasztalja, hogy különösen nagyobb városokban égetően szükséges volna oly irányú intézkedés, mely a gyermeket a csavargástól megmentené s mely benne a munkakedvet felkeltené, de egyuttal szórakoztatásáról is gondoskodnék. Azt hiszi, hogy az iskolák mellett kellenék menhelyeket létesiteni a tanitók felügyelete alatt, a kik a gyermekeket apróbb munkákkal elfoglalnák, velük játszanának s őket példájukkal és tanitásukkal jó erkölcsökre szoktatnák.

Ajánlja határozati javaslatát elfogadásra.

Mondja ki a kongresszus, hogy:

1. A szegény gyermekeknek a csavargástól való megóvása végett az iskolával kapcsolatos menhelyek felállitását óhajtja, főkép a nagy szünidőre.

2. Ott a gyermekek korukhoz és erejükhöz mért kézi munkával foglalandók el; azonban kellő idő forditandó a játékra is.

3. Kivánatos, hogy a menhelyben a gyermekek némi kis élelmet is kapjanak.

4. Óhajtandó, hogy a szegény gyermekek, kikre otthon nincs ki ügyelne, a napnak az iskolai időn kivül eső részét is a menhelyben töltsék.

Elnök meleg szavakkal mond köszönetet előadónak élvezetes és tanulságos előadásáért.

György Aladár: Előadó nézetét általánosságban osztja. Óhajtandónak tartja, hogy az iskalai szünidőt a gyermekek okos vezető felügyelete alatt

töltsék el, a nagy szünidőben azonban czélszerűbbnek véli, ha a gyermekek kitelepittetnek.

Dr. Bosányi Iván: Elismeri, hogy a kitelepitési rendszernek is meg vannak az előnyei, maga részéről azonban az erkölcsi haszon szempontjából inkább az előadó nézetét hajlandó elfogadni.

Elnök a szakosztály határozatakép kimondja, hogy az előadó javaslata változtatás nélkül elfogadtatott.

Harmadik ülés.

Szeptember 15 én délelőtt.

Elnök: **Dr. Dégen Gusztáv.**
Jegyző: **Németh László.**

Dr. Dégen Gusztáv elnök üdvözli a megjelenteket s kiemeli, hogy a jelen ülés Magyarország gyógypaedagogiai oktatásügye köréből veszi tárgyát, s hogy a gyülés tárgysorozatának előadói, névszerint: *dr. Goldzieher Vilmos* a gyengetehetségűek, *Pivár Ignácz* a vakok, *Borbély Sándor* és *Schäffer Károly* a siketnémák, *Berinza János* a hülyék ügyének előadója, mindannyian hazánk gyógypaedagogiai oktatásügyének lelkes munkásai. — Jelenti, hogy *dr. Goldzieher Vilmos* a gyengetehetségűek és *Schäffer Károly* a siketnémák ügyének egyik előadója, magán körülményeik miatt a kongresszus jelen ülésén nem jelenhettek meg, *Schäffer Károly* felolvasását azonban elküldötte s helyette ezt *Németh László* fogja felolvasni. Majd felkéri *Pivár Ignácz* urat előadásának megtartására.

Pivár Ignácz (Budapest): **A vakokról.**

Méltóságos Elnök Úr!
Mélyen tisztelt szakosztály!

Midőn a jelen kongresszus m. t. elnöksége által felszólítást kaptam, hogy honi vakjaink ügyét ismertető előadást tartsak, előre is örültem az alkalomnak, mely ekként megadatott arra, hogy azokról, kiket még hazánkban oly kevéssé ismernek s épen ezért kevesen méltányolnak, beszélhetek; hogy az ő oktatásuk, képzésük s foglalkoztatásukra vonatkozó tapasztalataimat s azokból folyó nézeteimet elmondhatom s végül egy erre minden tekintetben hivatott fórum előtt nyilatkozhatom a felett, mik legyenek vakjaink ügyének előmozditása végett legsürgősebb teendőink, ha a külföld által e téren kivivott sikereket mi is elérni akarjuk.

Hogy az ilykép csak legfőbb vonásaiban jelzett feladatomnak lehető alapossággal megfelelhessek, pár jellemző vonásban ismertetni fogom a vak-

ságot s a belőle folyó testi és lelki gyarlóságokat, továbbá rövid összehasonlitást teszek a külföld és hazánk vakjainak állapota között, végül pedig ezeknek nyomán fogom megformulázni a vakok érdekeinek előmozditása, ügyük némileges rendezésének czéljából már többé el nem odázható teendőinkre vonatkozó inditványaimat.

Az embernek is megvan az az érzéke, mely az élő, érző és mozgó szervezetek világában, röviden szólva az állatvilágban általánosan előforduló tapintási érzék után elterjedettségét illetőleg az érzékek sorában a második helyet foglalja el.

Ez a látás érzéke.

Ezen érzéknek szerve a szem.

Eltekintve a szem felségesen egyszerű boncztani alkatától, a szem az az érzéki szerv, mely az organikus lények hosszú lánczolatában egy festett pontocskán kezdődve a legkülönbözőbb fejlettségi fokokon átmenve emelkedik fel a testünk többi szerveivel harmónikusan alkotott emberi szemhez.

Szemünk az a szerv, a melylyel nemcsak a környezetünkben előforduló mindennapi tárgyak alakját, nagyságát, szinét, távolságát s egyéb külső sajátságait; nemcsak a körülöttünk végbemenő jelenségek, tüneményeket és cselekvények nagyszerűségét, avagy undokságát, fenséges, vagy aljas voltát, szépségét, vagy rútságát veszszük észre; hanem a természetbúvár mikroszkopján át az emberi érzékek körén túl eső miriadnyi organismusok mérhetetlen birodalmának ámulatba ejtő titkaiba is a szem nyujt betekintést és a csillagvizsgáló távcsövén át ugyancsak a szem láttatván velünk az égi testek végtelenségébe vesző rendszereit, áhitatra ragad azoknak mindenható alkotója, végtelen jóságú fentartója s legfőbb bölcseségű kormányzója iránt.

A szem az az érzéki szerv, mely az embert a mondottakon fölül a tudományok birtokába juttatja, a művészetek és ipar művelésére, azok termékeinek megértésére és megbirálására képessé teszi és ezen sokoldalú szolgálataival őt nemcsak minden irányban tökéletesitvén s esztetikailag kimüvelvén, értelmébe a megvilágosodást, akaratába a fegyelmezettséget, keblébe a megelégedést vivén bele, elméjét le nem irható élvezetekben részesiti, lelkének kimondhatatlan gyönyöröket okoz.

A Teremtő a magasabb szervezetű állatoknál a koponya kemény csontjainak védelmére bizta a szemet, a »homo sapiens«-nél pedig még függélyes állást és járást is adván néki, olykép helyezte el, hogy tekintetével maga körül mentül messzibbre elhasson, feje fölött mentül magasabbra lásson.

Édes mindnyájan is mitsem féltünk jobban, mint a szemünk világát.

Ámde, fájdalom, valamint az anyagi és erkölcsi világban élvezet és öröm szenvedéssel és búval jár karöltve, azaz közmondásilag szólva: »derűre ború« következik s pl. földiekénk ellenkező oldalán a nappallal szemben az éjjelt látjuk, vagy a társadalmi életben a legfőbb anyagi jólét kiséretében a legnagyobb nyomort találjuk; valamint továbbá az isteni tökélyek közvetlen szomszédságában a legalávalóbb bűnök ólálkodnak s épen a világmegváltó Messiás legmeghittebbjei közül került ki az áruló Judás: épen úgy legnemesebb szervünk, szemünk világa is az elsötétülés folytonos veszedelmeinek van kitéve

és szinte elszámlálhatatlan az a sok belső és külső baj, mely már részbeli, már egész világtalanságot von maga után.

1. Vakon születés, még pedig *a*) a szemhéjak összenőttsége, *b*) a szemgolyó hiánya, *c*) a szem egy-egy lényeges részének hiányos vagy elkorcsosult fejlődése miatt, 2. agygyulladás, 3. a szem különféle részeinek gyulladása, 4. a kisdedek ismert szembaja, 5. egyiptomi szembetegség, 6. himlő, 7. ótvar, 8. hályog, 9. fekély, 10. idegsorvadás, 11. vörheny, 12. kanyaró, 13. orbáncz, 14. scrophula, 15. tifus, 16. difteritis, 17. vizfejűség, 18. angolkór, 19. duzzadtszeműség, 20. köszvény, 21. főfájás, 22. görcsök, 23. kolera, 24. kelés, 25. sárgaság, 26. napszúrás, 27. albinismus, 28. astigmatismus, 29. nystagmus, 30. siphilis latens, 31. eltévesztett orvosság, 32. családi hajlam, 33. a szemek túlerőltetése, 34. különféle külső sérülés s végül 35. az ép szemnek az elpusztulttal való elromlása képezik a megvakulásnak leggyakrabban előforduló okait.

A vakság a legnagyobb csapás, mely embert érhet, mert a ki nem lát, annak nélkülöznie kell valamennyiét a külingerek amaz elbájoló hatásának, melyeket lelkünkön a világ szépségének észrevevése előidéz és nélkülöznie kell egész életen át amaz okulásul szolgáló tapasztalatok legnagyobb részét, a melyek az ember s a világ közötti egybetartozást érthetővé teszik s az *én* és az *én*-en kivül eső dolgok közötti egyensúlyt helyreállitják. A ki nem lát, az a világból ki van zárva, az nem foghatja fel kellőképen az ő rendeltetését, nem töltheti be azt az állást, mely neki, mint emberi individuumnak, mint ethikai lénynek a munkafelosztás elvén alapuló emberi társadalomban osztályrészül jutott, ha csak a módszerek feltalálásában kifogyhatatlan leleményességű felebaráti szeretet rajta meg nem könyörül, sőt mesterséges eszközökkel, oktatás és nevelés által önmagának és a társadalomnak vissza nem adja.

Hogy a vaknak igazán szánalomra gerjesztő helyzetével mennyi tévedés és ebből folyólag mennyi eredménytelen küzdelem van kapcsolatban, annak megvilágitása végett csak a következőket bátorkodom elmondani.

A vak beleütközik mindenbe, a mi útjába kerül. Minden lépés, melyet maga körül tesz, egy-egy koczkáztatott kisérlet a veszedelem felé.

Fellépése ennélfogva félénk, testtartása határozatlan, járása bizonytalan, a talpával tapogatólag, lábujjai hegyével, illetve lábbelije orrával puhatolólag csoszog; kezeit kiterjesztett ujjakkal maga elé tartva az ajtókat körmeivel összekapargálja; intézetünkben, a mig a folyosókon vezető rudak nem voltak, növendékeink a falak sarkéleibe az orrukkal, tanszereikkel stb. beleütköztek, azokat kicsorbitották, a falak lapjait nem mindenkor tiszta tenyereikkel végigtapogatva haladván előre, azokat bemocskolták.

A mit a rendhez nem szoktatott vak a helyéről elvesz, az ott marad, a hol épen hagyta, visszatenni nem szokta; ajtót, ablakot robajjal nyit és csuk be; az ablakokat nyitáskor kitámasztani, az ajtókat maga után betenni elmulasztja. A sok nehézség, a melyet magára hagyatva leküzdeni nem képes, végre kifárasztja, elkedvetleniti s idővel minden iránt, a mi neki testi, vagy szellemi megerőltetésébe kerül, apatikussá teszi és tétlenségre kárhoztatja.

A vak csak arról vesz tudomást, a mit hall és tapint. Minthogy aránylag

nagyon keveset bir megtapintani s ehhez képest nagyon sokat hall és semmit sem lát, nagyon sok dologról hiányos fogalmai vannak.

Az ő fantáziájában nem a létező tárgyak képei (formái) s azoknak látható ismertető jelei, hanem a dolgoknak csak ellentállási és kiterjedésbeli tulajdonságai élnek s azok a benyomások, melyeket rá mások beszédei tesznek.

Hogy ez a szomorú physikai állapot a vak nevelésének elhanyagolása mellett ethikai tekintetben is mennyi nyomorúságnak válhatik forrásává, annak megmagyarázása sem nehéz dolog.

Ugyanis a vaknak nagyon sokat kell hinnie s ebbe magát annyira beleéli, hogy végre is az a vélemény ver benne gyökeret, hogy más is úgy van vele, mint ő. Ennélfogva azt hiszi, hogy valamely kivánságának elérésére meg van engedve nem létező okokkal érvelni és a bűnhődéstől való szabadulásra elég a puszta tagadás és szépitgetés. Nem is ért valaki egyhamar az alakoskodáshoz úgy, mint a roszul nevelt vak. És a milyen megbizhatatlan ő maga, olyannak tart mást is, azért gyanakodik apjával, legnagyobb jóltevőjével szemben is. Az ilyen vak a legvakmerőbb hazugságot sem tartja bűnnek, nem csoda, hiszen ő soha nem látta és nem érezte, mit tesz hazugságon rajta kapatva pirulni.

Nem lévén meg a vakban a gondolkozást szabályozó, akaratot irányitó és a tetteket kormányzó és szabályozó külbenyomások elegendő mennyisége, okvetlenül önmagába kell visszatérnie s egyéni hajlamaival és szenvedélyeivel foglalkozva, csak azt tartja üdvösnek, a mi épen inyére van. Nem akarván s kellő nevelés hiján nem birván egy rajta kivül álló tökéletesebb mintához alkalmazkodni, önmagát tartja a tökéletesség őstypusának. S ebben rejlik a vakság legborzasztóbb veszedelme, mert jaj annak az embernek, a ki saját magán kivül álló ideálokkal nem bir, abban a jellem sem bir kialakulni és megszilárdulni.

Nincs könnyebb, mint az ilyen vakot rábeszélés és kapaczitálás által véleményében megingatni, őt rosz irányban befolyásolni.

Főleg nem jól fegyelmezett internátusokban ütik fel fejeiket a mondottaknál is lehangolóbb állapotok. Feleselés, szembeszállás, egymás feletti hatalmaskodás, tettlegességek, bujtogatás és lázongás itt még visszataszitóbb alakban nyilvánulnak, mint a vásott épérzékűek között, a mennyiben a vak külsejével kiáltó ellentétet képeznek és lehetetlenné teszik, hogy vele szemben azt a részvétet gyakoroljuk, a melyet szánalomra inditó külseje bennünk gerjeszt.

Miért is helyén valónak látszik majd más illő alkalommal e kérdéssel behatólag foglalkozni.

Követendő például áll előttünk ezen irányban a berlini városi intézet, a hol nemcsak a felnőtt iparosok, hanem az elemi osztályok növendékei is egytől-egyig bejárók, a mi által a vakok kiképzése hasonlithatatlanul olcsóbba is kerül, mint az internatusi rendszeren alapuló intézetekben, azonfölül az egymás elrontásából származható kinövések is elvesztik veszedelmes élüket.

De nem folytatom ama fejtegetéseket, melyek ezen irányban még olyan nagy bőségben kinálkoznak s a vaksággal úgy testi, mint szellemi tekintetben járó gyarlóságokat ismertetnék. E helyett idézem Pestmegye egykori derék alispánjának, a vakok lelkes pártfogójának, néhai Dubraviczky Simonnak a

vakok ügye fellendítésére 1841. május 20-án könyöradományok gyüjtése czéljából kiadott körleveléből a következő részt: »Csak arra kérünk honfitársaink! csak egy rövid időre hunyjátok be szemetek világát s azután feleljetek; és irgalmasok lesztek azok iránt, kiknek örökös éjjelét egy kis rövid időre tapasztaltátok.«

Schiller Frigyes pedig, belátva az ő geniejével a vaknak összes bajaiba és szenvedéseibe, jellemző rövidséggel igy sóhajt fel:

»Leben und nicht sehen, das ist ein Unglück.«

Igy olvastam ezt a berlini városi intézet bejárata folyosójának falán. Vele szemben pedig ez áll:

»Das schwerste Unglück, das tiefste Leid,
Die Arbeit heilt's, mit ihr die Zeit.«

Valóban tapasztalásból mondhatjuk, hogy a munka és idő a vaknak sebeit is behegeszti. A munka azért, mert önbecsülést és bizalmat önt keblébe, az idő meg főleg azért, mert nekünk alkalmat nyujt a vakkal természeti és egyedi hajlamainak megfelelőleg foglalkozni, őt nevelnünk.

Igen, a bemutatott sok bajtól csak a nevelés által szabadithatjuk meg a vakot. Mert a mig az elhanyagolt nevelésü vak belátás nélküli méltatlankodásával környezetének ostora lehet, addig ellenkezőleg ildomos fellépésével és szerény modorával egy művelt vak épen olyan ellenállhatatlan hatással lehe. ránk, mint más fogyatékos érzésü művelt ember.

A legfásultabb keblek is felmelegszenek a fogyatékos érzékűek bármely irányban mutatkozó nemes hevének melegétől.

Mikor mint a siketnémák váczi intézetének igazgatója a hazánkban nagy számban nevelés nélkül maradó szegény tanköteles siketnéma gyermekek oktatási és nevelési czéljainak előmozditására országszerte gyüjtöttem és a Váczhoz közeleső Mária-Nosztrán a fegyencznők előtt egy siketnéma fiút bemutattam, annak értelmes beszéde, szép és a helyesirás szempontjából hibátlan irása oly valódi benyomást tett ama rabnőkre, hogy patakként ömlöttek szemeikből a részvét és meghatottság könyei és megtakaritott kenyérpénzükből 40 forintot adtak össze.

Avagy talán kevésbbé megható kép egy világtalant a látóval versenyt dolgozni s azt fölülmulni látni?

Pedig ezt nem ritka esetben el lehet érni.

Csakhogy a speciális módszerrel kezelendő individualitások, milyenek a vakok és siketnémák, különleges intézkedéseket is követelnek, azok végrehajtóiban pedig ki nem merülő türelmet, türhetetlen erélyt, minden irányú rátermettséget, a közönségesnél nagyobb fokú emberszeretetet tételeznek fel.

A mi a mondott intézkedések theoretikus oldalát illeti, azzal a külföld alapos előmunkálatai és sikerekben gazdag fényes példái alapján ép úgy, mint itthon is megszerezhető saját tapasztalásainak nyomán nagyon hamar tisztába juthatunk; de az ehhez megkivántató általános részvétet és anyagi támogatást illetőleg, fájdalom, még igen hátra vagyunk.

Ez az, a mire jelen felolvasásom hátralevő részében súlyt kell fektetnem

Külföldön már rég belátták, hogy vakjaik többe kerülnek, ha képzésükkel nem törődve, őket alamizsnáikkal tartják fenn, mintha a bennük rejlő erőket és képességeket szakszerűleg kifejtve, belőlük munkaképes, a társadalomra nézve hasznos, saját magukra nézve megelégedett, boldog embereket nevelnek. Kormányok, városok, társulatok és magánosok versenyre kelve, az emberszeretet nemes munkájában mindazt régen megvalósitották, a mi a laikust rendszerint ámulatba ejti. Csak annyit emlitek, hogy a kicsi Szászhonban már 500 olyan vak iparos van, a kik saját otthonukban önállóan dolgozva, sőt segédeket is tartva, minden anyagi támogatás nélkül megélnek; hogy a Berlin melletti steglitzi kir. intézetből szintén egész raja került ki már az önállóan foglalkozó vak iparosoknak, a kik közül egy 19 segéddel dolgozik.

A külföldön, nevezetesen Némethonban, továbbá Svéd- és Norvégországban minden vak szakszerű képzésben és a megélhetést biztositó foglalkoztatásban részesül; ott annyi az intézet, a hányra szükség van; ott nincs vak koldus. Nálunk ellenben köztudatba ment, hogy a vak első sorban koldus, másodsorban legfeljebb muzsikus, a mely foglalkozását különben valamelyes módon önmagára hagyottan naturalistice is űzheti.

Nálunk egyetlen egy intézet van s ebbe legalább 3000-re tehető tanköteles korú vakjaink közül 100 növendék fér be.

Összeállitottam ezen kongresszuson leendő használhatás végett ama 73 évről, a mióta intézetünk áll, a legfőbb dolgokra vonatkozó statisztikai adatokat; ezek szerint a növendékek évenkinti létszáma 4124-et ad összegül, kik mindnyájan középszámitással körülbelül hat évig maradtak az intézetben s a róluk készült s egyéb tárgyainkkal együtt kiállitott betűrendes jegyzék tényleg 703 növendék nevét tartalmazza.

Tehát nálunk 73 esztendő alatt 703 vak egyén részesült intézeti oktatásban és nevelésben.

Hogy hazánk többi vakjával mi lett, azt senki sem képes megmondani; sőt kellő törődés, a közönség tájékoztatásának elmulasztása s ennek következtében érdeklődés és anyagi támogatás hiányában még a fentemlitett 703 vak sem részesülhetett abban az intézeten túl is kiterjedő figyelemben, a mely nélkül a vak az életben boldogulni nem képes.

A történelemnek lesz feladata kimutatni ama tévedéseket és mulasztásokat, melyek e téren az ügy kiszámithatatlan kárára elkövettettek.

1895/96. év óta azonban az egész vonalon örvendetes nekilendülést lehet konstatálnunk.

Hogy ez miben áll, következőkben van szerencsém elmondani:

1. A most emlitett év óta az intézetből egy növendék sem bocsáttatott el a nélkül, hogy jövőjéről gondoskodva ne lett volna, a mennyiben a kilépettek az intézettel kapcsolatos foglalkoztató műhelyekbe, vagy a zenei továbbképző osztályba beosztva keresik mindennapi kenyerüket.

2. Iparműhelyeinkben a lefolyt tanévben 39-en dolgoztak állandóan, kik közül május hóban kilenczet szabaditottunk fel. Ezek hazánkban az első felszabaditott vakok. Ezek mindnyájan segély nélkül megélnek, hárman közülök pedig már otthonukban önállóan dolgoznak. Ezzel párhuzamban zenészeink,

kiket kongresszusi napok délutánjain 3½—6 óráig lehet meghallgatni, az Aréna- és Csömöri-út sarkán levő igen tisztességes kávéházban szerzik meg napi szükségleteiket.

3. Iparczikkeink elárusitása végett nyitott boltunkban jelenleg csak kefeárúkban 2911 forint értékű munka van készletben, maga az üzlet pedig a jelen polgári év végén valószinűleg 7—800 forint forgalommal fog záródni.

4. Az orsz. intézetünk által három év előtt megindított gyüjtésből a vakok ügye előbbrevitelére 30.000 forintot meghaladó összeg folyt be, melyben külön is felemlitendő: özv. Horváth Pálné úrnő 10.000, az osztrák-magyar bank 10.000, egy névtelen jóltevőnek 6300 forintos adománya.

5. Az összes vivmányok legnagyobbja, hogy a nm. vallás- és közoktatási ministerium (a telek értékét is beleszámitva) ½ millióba kerülő, foglalkoztató műhelyekkel egybekötött, monumentális intézet épitési munkálataiba már belekezdett.

6. Hogy végül megalakult ugyancsak a nm. vallás- és közoktatási ministerium közbenjárásával a »Vakokat gyámolitó országos egyesület«, melynek röviden kifejezett czéljai: a Magyarország területén élő szegénysorsú összes vakok elhanyagolt ügyének felkarolása és életsorsuknak emberi méltóságukat megillető módon való biztositása. Mely egyletnek jelen alkalommal kiosztott alapszabályait mindenkinek jóakaró figyelmébe ajánlani el nem mulaszthatom.

Mélyen tisztelt szakosztály!

Ezt az egyletet tartom én ügyünk előmozditása érdekében legfontosabbnak, mivel létesülése által a honi vakok ügye is abba a természetének legmegfelelőbb talajba ültettetett, a mely a külföld országaiban a vakok számára már annyi üdvös gyümölcsöt termett s a melyen ez a kiválóan humanus ügy az ő csodálatraméltó nagyságát elérte.

Ott a vakok ügye a nagy közönség közös ügye s majdnem minden valamire való állampolgár ép úgy lefizeti az ő évi egyleti tagdiját, akárcsak az állami adóját.

A mig ez nálunk is igy nem lesz, addig, daczára az egyesek bármi számbavehető eredményekkel járó erőlködéseinek, az ügy rendezve és biztositva nem lesz.

Odaterjed tehát alázatos inditványom: mondja ki a m. t. kongresszus, hogy a »Vakokat gyámolitó országos egylet«-et minden lehető módon ismertetni, ajánlani, pártolni és támogatni fogja.

Ezután még csak egy igen rövid időre vagyok bátor a m. t. urak és hölgyek nagyrabecsült figyelmét igénybe venni.

Statisztikai adataim összeállitása közben évről-évre feltünően nagy számban találtam növendékeink között a 73 év alatt pestvárosi és pestmegyeieket, a mennyiben ezek száma úgy aránylik a többi megyék valamelyikének növendékeihez, mint 28:1-hez.

Az a méltányosság, hogy az törődjék valamely dologgal többet, a ki annak több hasznát veszi; nemkülönben az a körülmény, hogy a külföldön is a vakok intézetei főleg foglalkoztató műhelyei legczélszerűbben a kereskedelem és forgalom góczpontjául szolgáló fővárosokban helyezhetők el; végül

azok a fényes példák, melyeket előttünk Bécs és Berlin ragyogtatnak, a hol az állami intézetek mellett városi, illetve felekezetiek versenyeznek: mintegy hangosan azt kiáltja, hogy itt van az ideje, hogy Budapest, melynek hire egyéb tekintetekben a külföldön a lehető legjobb, szintén vegye ki az emberszeretet munkájában a tőle joggal megkivántató részt. Mondja ki tehát ezen nemzetközi gyermekvédő kongresszus, hogy úgy összességében, mint annak egyes nagybefolyású tagjai révén a leghathatósabban oda fog működni, hogy hazánknak életerőtől duzzadó fővárosában a vakok elhanyagolt ügye felkarolása és előmozditása végett mielőbb a kor kivánalmainak úgy intensive, mint extensive megfelelő intézkedések tétessenek, illetve Budapest székesfővárosa által a vakok számára olyan nagyszabású intézet létesittessék, a melyben azok oktatásán és foglalkoztatásán kivül még a betegek és elaggottak ápolásáról is gondoskodva lesz.

(*Éljenzés.*)

Dr. Dégen Gusztáv elnök: Kiván-e valaki a főtisztelendő igazgató úr, vagy egyáltalában a vakok ügyének kérdéséhez hozzászólani? Miután szólani senki sem óhajt, mint határozatot kimondom, hogy elfogadja a szakosztály Pivár Ignácz igazgató úrnak a következő inditványát:

»1. Mondja ki a mélyen tisztelt kongresszus, hogy a »Vakokat gyámolitó országos egylet«-et minden lehető módon ismertetni, ajánlani, pártolni és támogatni fogja.

2. Mondja ki ezen nemzetközi gyermekvédő kongresszus, hogy úgy összességében, mint annak egyes nagybefolyású tagjai révén oda fog működni, hogy hazánknak életerőtől duzzadó fővárosában a vakok elhanyagolt felkarolása s előmozditása végett mielőbb a kor kivánalmainak úgy intensive mint extensive megfelelő intézkedések tétessenek, illetve Budapest székesfővárosa által a vakok számára olyan nagyszabású intézet létesittessék, a melyben azok oktatásán és foglalkoztatásán kivül még a betegek és elaggottak ápolásáról is gondos kodva lesz.«

Én, mélyen tisztelt szakosztály, a szerencsétlen *vak* embertársaink nevében hálás köszönetet mondok a főtisztelendő igazgató úrnak azon önfeláldozó fáradozásaiért, melyet mint a vakok budapesti országos intézetének igazgatója évek óta e szerencsétlenek érdekében kifejtett. Magyarországon csak Budapesten van a vakok számára intézet és ez az egy intézet Magyarország vakjainak csak igen csekély részét tudja kebelébe fogadni s a nagy rész árván, neveletlenül marad s mint ilyen csak teher a hozzátartozóinak. Én hiszem, hogy az a munkásság, az az önfeláldozó buzgalom, melyet a főtisztelendő igazgató úr kifejt, meg fogja hozni áldást hozó gyümölcsét és csökkenteni fogja a vak koldusok számát. Az Isten tartsa meg a főtisztelendő urat erőben és egészségben még nagyon sokáig, hogy a kezére bizott vak embertársaink eddig elhanyagolt ügyét minél magasabb polczra emelhesse. (*Éljenzés.*) Most pedig felkérem *Borbély Sándor* igazgató urat a siketnémák ügyéről való előadásának megtartására.

Borbély Sándor (Vácz): A siketnéma gyermekek védelme.

Méltóságos Elnök úr!

Mélyen tisztelt szakosztály!

Midőn a nemzetközi gyermekvédő kongresszuson szerencsés lehetek a nagyobb nyilvánosság előtt is szót emelni azon fogyatékos embertársaim érdekében, kiknek javára szenteltem életemet s munkálkodom gyakorlatilag jelenleg is: az elfogultságnak egy neme vesz erőt rajtam, valjon e ritkán előforduló alkalommal beválthatom-e méltólag azon vállalkozásomat, hogy a siketnémák ügyének előmozditására bárcsak egyetlenegy üdvös eszmét is ajánlhassak mint olyat, mely a gyakorlati életben a megvalósithatás próbakövét kiállja.

Gyermekvédelem! Mily magasztos fogalom! Pártját fogni a gyengének, ügyét felvenni az elhagyatottnak, gondját viselni annak, ki öntudatlan, kinek még gondjai sincsenek. És nekünk siketnémák tanitóinak a jóleső önérzet tölti el keblünket, midőn ily ünnepélyes alkalmakkor eszünkbe jut néhanéha, hogy mi is ez eszme szolgálatába szegődtünk el, pályánk kezdetén ma is ez ügynek vagyunk hivalkodás nélküli gyakorlati munkásai s mig csak meg nem szűnünk e földi élet rendeltetését teljesiteni, azoknak szolgálunk folytonos védelméül, kik az életben hamarább elbuknak, mint a hogy felemelkedtek volna; a kik ha megnőnek is, oly erősek, önállóak vajmi ritkán lesznek, mint épérzékű embertársaik.

Ily gyermekemberek tanitásügyével foglalkozván egész életünkön át, a legjobb nevelési elvet gyakorlati működésünkkel is kipróbáltuk s meg is erősithetjük, hogy t. i. nem akkor nevelünk életrevalóan, ha a gyermekembert folytonosan figyelemmel kisérjük s őt folytonos külső védelemben részesitjük, hanem akkor, midőn összes rendelkezésére álló nevelési tényezőinkkel odahatunk, hogy a gyermek önmaga legyen önmagának mindenkori nevelője és védője.

Fejleszszük ki tehát — a mennyire lehet — minden emberben a benne levő isteni szikrát; emeljük őt tudatára annak, hogy testi és lelki erejével — ha okosan és czélszerűen használja azokat — győzedelmeskedhetik az őt környező veszély felett s védelmére a legközelebbi és legbiztosabb eszközöket önmagában találja meg.

Részesitsük tehát a siketnémákat gyakorlati és értelemképző oktatásban.

Igaz ugyan, hogy tapasztalat szerint eddig sem statisztika, sem napi hirlap nem tud arról, hogy tanulatlan siketnéma éhen halt volna meg; mert az ily tanulatlan és műveletlen siketnémának nem oly finom az erkölcsi érzéke, hogy mások könyörületességét el ne tudná fogadni s viszont még e reális világ sem oly könyörtelen, hogy egy siketnémán segiteni ne akarna: de vajjon — bátorkodom kérdezni — az-e az igazi humanismus, az-e az igazi embervédelem, ha csak akkor esik meg egy pillanatra szivünk, midőn például egy drb. kenyérrel segitünk rajta; ha minden viszonzás nélkül nyújtunk neki valamit a helyett, hogy testi és lelki erejéből egy részt a közjóra lefoglalnánk érette cserébe; ha az Isten képére teremtett lényben az üres szánakozás czimén egy tőlünk elmaradott embertársunkat hagyjuk el az út szélén, avagy

ha őt magunkhoz emelni iparkodván, megbecsüljük benne az embert az emberért?

Nevelést és tanitást tehát a siketnémának — ez az igazi embervédelem.

Tapasztalatból tudjuk, látjuk s nap-nap mellett bebizonyithatjuk, hogy a tanitott siketnéma lelke kimüvelése után meg képes állni az élet hullámai között — adjuk meg tehát a nevelés és tanitás által az ő önvédelmének egyik fő biztositékát: szellemi képességének kifejlesztését!

Állitsunk, állittassunk számukra kellő számú, megfelelő iskolákat!

A német birodalomban, melynek siketnéma-oktatás ügyét leginkább ismerjük, 7 és félezer tankötcles siketnéma közül 6 és félezer részesül oktatásban 96 — e czélra szolgáló — iskolában és intézetben.

A többi országokban e számok mutatják az arányt:

Portugallia	622	siketnéma	közül	30	tanul,	tehát	5%
Oroszország	11000	»	»	700	»	»	6%
Spanyolország	1500	»	»	350	»	»	23%
Ausztria	5800	»	»	1500	»	»	26%
Anglia	6000	»	»	1700	»	»	28%
Schweiz	1300	»	»	483	»	»	38%
Olaszország	3200	»	»	1900	»	»	62%
Francziaország	6000	»	»	4000	»	»	67%
Svéd- és Norvégia . . .	1300	»	»	1000	»	»	77%
Németbirodalom . . .	7800	»	»	6500	»	»	83%
Belgium	958	»	»	958	»	»	100%
Dánia	314	»	»	314	»	»	100%
Hollandia	405	»	»	405	»	»	100%

A magyar királyság területén körülbelül 6000 a tanköteles korú (6—15 éves) siketnéma gyermekek száma s ezek közül 8 intézetben 500 sem tanul; tehát alig 8—9%-a részesül oktatásban azoknak, kiknek védelméről első sorban tanittatásukkal kellene gondoskodnunk.

Még körülbelül 40 szakiskola volna szükséges arra, hogy valamennyi siketnéma oktatást nyervén, a *tankötelezettség kérdése* gyakorlatilag megoldassék.

Mielőtt azonban az általános tankötelezettség kérdéséhez s az emlitett 40 iskola felállitási módozataira vonatkozólag szerény véleményemet elmondanám, rá kell mutatnom népiskolai és kisdedóvódai törvényeinknek egy-egy szakaszára, mely bölcs körültekintéssel megalkottatott ugyan, de idők multával, úgy látszik, mintha bemohosodott volna s már csak az képes felfedezni a nyomot, ki kénytelenitve van ott ösvényt vágni. A közfelfogás szerint ugyanis siketnéma gyermekeink kizáratnak a kisdedóvodákból és népiskolákból, helyesebben szólva: be sem eresztetnek oda, mert — igy tartja az általános tudat — hogy a törvény nem engedi.

Erre vonatkozólag az 1891-ben a *kisdedóvásról* hozott törvény 5. §-a, mint a melyik egyedül foglal magában ily intézkedést, igy szól:

»5. §. *Beteg, vagy hülye gyermekeket a kisdedóvodába, vagy menedékházba felvenni tiltva van.*«

Az ugyancsak 1891-ben revideált 1868. évi XXXVIII. t.-czikk 3. §-a pedig, a népiskolákról szólván, ezt tartalmazza:

»3. §. *Ragályos bajban, vagy elmebetegségben szenvedők, avagy tanithatatlan tompa elméjűek kizárandók a nyilvános intézetekből.*«

Nyilvánvaló, hogy e törvényes intézkedések egy szóval sem gátolják azt, hogy a siketnéma a kisdedóvóba és nyilvános népiskolába járhasson.

Igaz ugyan, hogy a népiskolai tanitó, mint ilyen nem érheti el s biztos, hogy nem is éri el azt az eredményt, melyet a direkt szakiskola felmutathat; de hiszen ki is várja tőle azt?! Az elfogulatlanság nem kivánhatja azt, hogy a siketnéma lépést tartson az épérzékűekkel s azt sem követeli senki, hogy a népiskolai tanitó a siketnéma szakszerű oktatásához is értsen, csupán az volna kivánatos s ez kivihető is lenne, hogy a siketnéma ne űzessék ki mesterségesen abból a gyermeki társadalomból, melybe ő bele tudná magát élni; adjunk neki lehetőséget, hogy épérzékűek társaságában minél többet forgolódva, emberi szokásokat sajátithasson el, a példát utánozva, rendhez, fegyelemhez s a mások jogának tiszteletben tartásához szokjék.

És vajjon minden különösebb szakbeli oktatás nélkül is nem tanulna-e meg az a siketnéma többé-kevésbbé irni, rajzolni is, a minek akár az életben, akár a későbbi szakiskolában is hasznát venné majd?

Ismétlem, hogy ez oktatást kielégitőnek nem tarthatni, de addig, mig kellő számú szakiskolák keletkeznének, a törvény intentiója szerint is bejárhatnának oda, még pedig haszonnal; a magyar népiskolai karból pedig bizonyára nem egy lelkes apostola támadna igy az ügynek, ki a mellett, hogy érdeklődésével népszerűsitené ez oktatásügyet a közönségnél, a maga személyében egy-egy hivatásszerű tanitót hozna e pályára.

Addig is tehát, mig a siketnémák szakiskolákban való tankötelezettsége gyakorlatilag megvalósulna, szerezlessék érvény hazánkban az 1891-ik évben hozott kisdedóvás és népiskolázás 5. és 3. §-ainak.

A törvény az 1868. és 1869-ik évi rendelkezéseivel kimondotta ugyan az általános tankötelezettséget, melyből nem vétetnek ki a siketnémák sem, de a gyakorlat azt igazolta, hogy a siketnémával nem képes a tanitó azt az eredményt elérni, melyet az épérzékűekkel; igy tehát lassanként az vált tudattá, hogy a siketnéma oda nem való s oda be sem fogadható. Később a siketnéma-iskolák szaporodtával még inkább kidomborodott e nézet, úgy hogy ma, midőn hét, illetőleg nyolcz intézetünkbe nem fogadhatjuk be mind őket, de valamennyiöket szeretnők tanitani: a tankötelezettség kérdését újból fel kell számukra találnunk.

Ez azonban igen nehezen megy, mert a siketnémák oktatása határozottan költségesebb, mint az épérzékűeké. Mig egy épérzékű gyermek évi tanittatása az iskolafentartónak legfeljebb 30—40 frtjába kerül: addig egy siketnémára 80—100 frt számitandó, mivel 10—12-nél többet egy csoportban sikeresen nem tanithatni, másfelől pedig messzi vidékekről kell egy központba összegyüjteni őket s fogadott szálláson és koszton tartani, holott otthon saját lakásán és kosztján még a legszegényebb ember is eltartja gyermekét.

E több költség okozza azt, hogy noha mindenki belátja a siketnémák tanitásá-

nak magasztosságát, szükségességét: mindazáltal csak hét honi intézetünk van és nem vagyunk képesek egy-két új intézménynek létesitésére. Közelebbi oka pedig az, hogy az amugy is költséges intézménynek legköltségesebb formája: a *drága internatus* riasztja el a némi hajlandósággal birókat az eszmétől, mások pedig nagyon röviden gondolkoznak, hogy *mindent, t. i. a siketnémák tanitását legye, rendezze az állam.*

Vajha ez akadályoknak, ellenvetéseknek némileg élét tudnám venni!

Szakemberek már régóta és elég tartalmasan vitatkoznak az *externatus és internatus* elsőbbsége felett. Jeles, kiváló emberek szálltak sikra az egyik és másik mellett; feltétlen, eldöntött győzelmet azonban egyik sem vett a másik felett. Ez azonban egyet mégis bizonyit, azt t. i., hogy általában egyik sem roszabb, mint a másik, egyik van olyan jó, mint a másik. S ha ehhez hozzáveszszük, hogy az externatus az életnek megfelelőbb nevelést biztosit, költségre nézve félannyiba sem kerül, mint az internatus; a minister úr pedig mint kevésbbé költségest ajánlja is a törvényhatóságoknak, sőt megengedte, hogy egyelőre ilyenek hat osztálylyal is felállittathassanak: azt hiszem, megtaláltuk azon kiindulási pontot, melyre a siketnémák jövő oktatásügye a multinál gyorsabb tempóban felépithető.

Azonban még számolnunk kell egy nehézséggel. A siketnémák tanittatása az ország jelen pénzügyi helyzete után itélve, nem lehet csupán az állam feladata. A szülő, kit Isten siketnéma gyermekkel áldott meg, be kell, hogy lássa, hogy gyermekének megélhetést az állam nem biztosithat, ezt magának a szülőnek kell megtennie; méltányosnak kell lennie a szülőnek akkor is, midőn gyermeke az államtól kiképzést nyer s ezen felül még teljes ellátást is akar várni attól; a községeknek, törvényhatóságoknak és társadalomnak sem szabad elfelednie, hogy a munkát nem tanult ember nyűge a társadalomnak, a ki nem müvelt, sőt müveletlen maradt siketnéma sok esetben veszélyeztetője a közbiztonságnak és társadalmi rendnek. Ezeket elfogulatlanul egybevetve: a szülőnek, községnek és az államnak egyaránt érdeke, hogy a siketnéma tanittassék s egyiránt kötelessége, hogy az tanulhasson is.

Közös hozzájárulással kell tehát az anyagi kérdést megoldani. A társadalom némely helyt, mint pl. Kolozsvárt, Temesvárt, Aradon, Kaposvárott, megindult és tett is, de ugyanakkor nem maradt el, ott volt az állam segitő keze is: fizette a kellő számú tanerőket és a minister úr megigérte, hogy fedezi a személyi kiadásokat jövőre is.

Itt van tehát a második érintkezési pont, mely engedi reménylenünk, hogy ez alapon a tovább haladhatás bizonyos.

Externatusi alapon, a társadalom és állam kölcsönös hozzájárulásával megoldható e kérdés.

Mondja ki tehát a mélyen tisztelt szakosztály, hogy a siketnémák szakszerű tanitásának szükségességét érzi s az ily értelemben vett tankötelezettség kimondását a gyermekvédelem szempontjából szükségképeninek tartja; másfelől azonban belátja, hogy miként még a gazdagabb külföldön is segitségére vannak egymásnak az állam és társadalom: akként itt is csak e két tényezőnek együttes közreműködésével vihető ki a szakszerű tanittatás köte-

lezettsége. E tanittatási kötelezettség mondassék ki elvileg már most: alakitandó volna aztán egy, a siketnémák ügyét felkaroló központi társadalmi bizottság, mely a törvényhatóságokkal összeköttetésben megindituná a mozgalmat arra, hogy mindazon törvényhatóságokban, melyekben legalább 60 tanköteles korú siketnéma van, egy-egy siketnéma externatus létesüljön, azon törvényhatóságok pedig, melyek csak 20—50 siketnémát számlálnak, közös költségen tartsanak fenn egyet.

És ha igy, ekként az általános tanitással biztositottuk a siketnémának a legfőbb védelmet, hogy t. i. értelmi kiképzésével megadtuk a módot és lehetőséget arra, hogy önmaga legyen önmagának védője: csak akkor gondolhatunk a további teendőkre.

Az élet ugyanis mindennap azt tanitja, hogy a legmagasabb értelmi kiképzés, a legtehetősebb anyagi állapot sem védi meg sokszor az embert az erkölcsi megromlástól, vagy a kétségbeesés örvényétől. Az embernek nemcsak feje, de szive is van s a jót nemcsak ismerni, de éreznie is kell az embernek. *Erkölcsi nevelést a siketnémáknak. Rousseau*, midőn azt kérdezték tőle, hogy a tudományok és művészetek fejlődése előmozditotta-e az emberi nem javulását, határozott nem-mel felelt, mert — úgymond — a régi Spártában tisztább erkölcsök uralkodtak, mint Rómában.

Ezzel csak azt kivánom megerősiteni, hogy az értelmi kiképzés nem elegendő a siketnémának, hogy az élet zűrzavarában eligazodhassék, lelkébe kell tennünk azon életiránytűt is, mely akkor is el-kivezeti őt a szép, jó és igaz eszméjének tisztására, midőn a korlátolt észhez tanácsért hiába fordul. A tanitás mellett neveljük tehát a siketnémát erkölcsösségre és arra, hogy a véghetetlen gondviselésben hinni tudjon.

Igaztalan dolog, hogy az erkölcsös életre való nevelést a köztudat annyira egy tanitandó tárgy keretébe utalta már, hogy az ismereteket közlő tanitó nem is érzi nevelő kötelességének azon édes terhét, hogy tanitványát nevelnie is kell és pedig egyenesen erkölcsös életre kell nevelnie. De ha már igy van, nem kivánok ezúttal az észrevétlenül általánosan uralkodóvá lett gyakorlattal szembeszállani: az erkölcsi nevelést oda sorozom én is, a hová a közfelfogás sorozta e kifejezéssel: *hit- és erkölcstan*, t. i. a hit, a vallás oktatása mellé.

Igy tehát a hit- és vallástanitónak jut első sorban és legnagyobb mértékben az a feladat, hogy a siketnémát szilárd erkölcsi alapra állitva s kezébe a hitnek világitó szövétnekét adva, útnak inditsa, ellátván őt belülről is az önvédelemnek el nem veszithető paizsával.

E feladat azonban a mily magasztos, épen oly nehéz is. A siketnéma kezdetben majdnem egészen érzéki és még tanitás után is igen sokáig csak az érzéki észrevevés fokán marad s noha látszik, hogy mintha volna biztos tudata az elvont fogalmakról is, de ezek a mi itéletünk szerint legjobb esetben is csak halaványy sejtelmek, bizonytalan tapogatódzások, az érzéki észrevevés körére zsugorodó téves fogalmak. A siketnéma — eddigi tapasztalatunk szerint — még hosszasabb tanitás után sem szűnik meg képekben és jelekben gondolkodni, a mi az elvont fogalmakról alkotandó tiszta képzetnek

megalkotását mindig akadályozza. Igy, hogy egy nehány példát emlitsek: Jézus Krisztusnak nevét imádsága közben mindennap ajkára veszi, talán élettörténetét is jól ismeri, egyes csodatételeit is elmondja, de annak a szellemnek magaslatára már nem tud emelkedni, a mely Jézus Krisztusban és általa megtestesült, hogy t. i.: *Szeresd felebarátodat úgy, mint magadat s szeresd az embert az emberért!*

Avagy az angyalról alkotható fogalma túlterjed a két szárnyon és repülésen? Az Istenről is fogalmat a bűn útján: a tilos és nem szabad révén szerez első sorban, holott a kimüvelt elme szerint Isten inkább irgalmas, hogysem haragvó bosszúálló és büntető.

A hit- és erkölcstan tanitását tehát — nem a vallást értem! — intensivebbé kell tennünk, ha azt akarjuk, hogy ezzel és ebben önvédelmet találjon magának a siketnéma.

A hit- és erkölcstan tanitását pedig intensivebbé csak úgy tehetjük, ha a tanitó jó példával járván elől: hivő és erkölcsös maga is; másodszor pedig, ha ismeri azon specialis eszközöket és utakat, melyekkel a siketnémáknak lelkéhez férkőzhetik, sajátlagos megszemlélési módját ismeri és nyelvkészletéhez, szellemi világához alkalmazkodik. Azaz röviden, ha szakképzett siketnéma-tanitó az illető.

Hazánkban az 1898-dik évi 38. t.-cz. 57. §-a úgy intézkedik, hogy a népiskolai gyermekek hit- és erkölcstani oktatásáról az illető hitfelekezetek tartoznak gondoskodni. E rendelkezést a siketnéma iskolákra vonatkoztatva: a különböző egyházak gondoskodnak is olyformán, hogy egy-egy hitoktatót ajánlanak a t. kormánynak s azt a felső hatóság elfogadván, díjazza.

Ez alkalmakkor azonban nem szokott szóba jönni, mert nem is jöhet szóba az, hogy az illető erkölcsre nevelő az egyházi képesitettsége mellett a szakoktatásra alkalmas-e vagy nem? A német birodalomban pl. régen belátták azt, hogy ily alakú rendelkezés kárára van az oktatásügynek és hitéletnek és azért ott csak képesitett siketnéma tanitók végzik a hit- és erkölcstan oktatását. Egy-két esetben nálunk is megtörtént már, hogy a protestans és izr. egyházak világi tanitókat alkalmaztak, kik egyszersmind a különleges tanitáshoz is értettek s a tapasztalat igazolta is, hogy az eredmény kielégitő is volt. Hogy a katholikus egyháznál mennyiben volna az kivihetlen, hogy az egyház fentartva jogát, maga jelöljön ki szakképzett világi tanitókat hitoktatókul: ez időszerint nem tudhatni s itt erről vitát provokálni nem is kivánnék, csupán a figyelmét kivánom a mélyen tisztelt szakosztálynak erre most felhivni s egyszersmind jelezni, hogy a megoldásnak legjobb módja az volna, ha képesitett siketnéma-tanitók végeznék a hit- és erkölcstan tanitását is.

Ha azonban ez talán akadályokba ütköznék ezúttal ajánlom a mélyen tisztelt szakosztálynak: mondja ki határozatként, hogy úgy a siketnéma gyermekek, mint az egyházak jól felfogott érdekében kivánatos, hogy a hit- és erkölcstan-tanitók ép oly szakképesitett egyének legyenek, mint a többi siketnéma tanitó — akár több, akár kevesebb tiszteletdíjjal alkalmaztatnak is.

Egy másik szerény javaslatom az, melyről a II. tétel kapcsán tettem is már említést, midőn az externatus és internatus közötti viszonyt fejtegetni

szerencsés lehettem, hogy t. i. az externatus elébe helyezendő az internatusnak; továbbá pedig, hogy a családi nevelést, még ha hiányos, még ha ferde is az, nem pótolhatja valójában az internatus. Az externatus mellett az anyagi ok hathatósan szól hazánkban akkor, midőn tekintetbe veszszük, hogy egy internatusbeli gyermek tanittatása és neveltetése megkövetel évi 300 frtot s több mint 4000 gyermekre semmi sem fordittatik, holott az externatusi rendszer mellett legalább is még annyi, ha nem háromszor több részesülhetne oktatásban. Nevelési tekintetben is határozottan felülmulja az externatus az internatust. Az internatus a fentartandó rend és fegyelem szempontjából csak egyetlen egy beosztást, mértéket alkalmazhat, holott a növendékek különböző képességűek, természetűek, hajlamúak és előéletűek. Az internatus csak több kevesebb fegyelmet és tömeg-nevelést produkálhat, de egyénit, a mi főkellék — nem.

A szülői házzal még kevésbbé állja ki a versenyt az internatus. A gyermeknek Istentől rendelt első védelmezője és gondozója a szülő. Azt az igazi szeretetet, melyet a gyermek a szülei háznál élvez, nem pótolja semmi fényes palota, semmi díszes diploma és ha pótolni képes, azaz ha a gyermek jobban érzi magát az internatusban, mint szegényes szülői házánál, akkor Isten ellen való vétket követünk el, ha a szülőt mesterségesen fosztjuk meg gyermekének szeretetétől. Ha nélkülözni kénytelen a gyermek a szülői házban azt, a mit a modern internatus adhat és ad, hadd nélkülözze, hadd tanulja megismerni a gyermek az életet abban az állapotában, mely a legtermészetesebb kell, hogy legyen előtte, lássa az ő apjának és anyjának mindennap az ő verejtékét s tanulja becsülni és szeretni az ő szülőit szegénységükben is. Ismertem siketnéma leányokat, kiket juhász és hasonló foglalkozású apjuk vitt hozzájuk méltó öltözetben egy internatusba s akkor jó és tisztelt volt előttük az apa. Év végére internatusi ruházatban már kisasszonynak érezte magát a serdülő leány s mikor érette jött gyalogosan az ő juhász apja, sirva szalad el szégyenletében tőle a leánya, kinek szülői csókját hozta a távolból az apa.

Az internatusi rendszer alkalmas arra, hogy látszassunk vele és általa, de egészségtelen szellemet teremt, különösen ha a kor parancsoló divatjának hódolva kénytelenittetünk folyton a modern berendezkedés magaslatán megállani.

A modern felfogás szerint berendezett internatusok — mert hiszen ma már másféléről nem is szólhatunk — határozott melegágyai a jogtalan követeléseknek, az erkölcsi felfogás lazaságának és a szintén modern társadalmi elégedetlenségnek.

Azért tehát a gyermek-ember jövője érdekében bátorkodom tisztelettel ajánlani azon szerény javaslatomat, hogy az internatus ne tekinthessék egyenlő tényezőnek a családi neveléssel, hanem csak mint szükséges rosz tűressék. Még az elzüllött s árva gyermekek részére is a kipróbált családoknál való elhelyezést vélném természetesebbnek s olyannak, mely rendszer megedzi a gyermeket a jövőre s megvédi őt már jó eleve az erkölcsi elpuhulástól és a hiu vágyak utáni ábrándtól.

A siketnéma gyermekek védelmére szolgáló intézkedéseket nem a beteges, de az igazi humanismus szempontjából vizsgálván, egy másik önvédelmi eszközt a munka megszeretésével és gyakorlásával óhajtanék kezükbe utravalóul adatni.

A siketnéma, az ő — egészen el nem tüntethető — fogyatékosságánál fogva sohasem lesz alkalmas arra, hogy a hallók versenyében szorosabb értelemben vett szellemi tőkéjéből megélhessen.

Ő csupán két keze munkájára lévén szorulva, számára a munkának csak testtörőbb faja marad fenn, mely bizony derekát többször meghajlitja, tenyerét inkább feltöri, homlokára nagyobb verejték csöppeket csal ki, mint a csupán eszével dolgozó embertársának: azért már jó eleve tanuljon dolgozni, azaz kezdetben minél többet játszszék, gyüjtse az erőt és jókedvet, idővel és fokozatosan szokjék kezének ügyes használásához, melyre a kézügyességi oktatás néven ismeretes foglalkozás igen alkalmas bevezetés; majd e játékmunka révén megismeri, megszokja és megszereti a komoly munkát, a mely megóvja őt a rosztól és távol tartja tőle a roszat.

A munka szeretete és gyakorlása közel állván a test állapotához is, ez alkalmat becses türelmükkel fel kivánnám használni arra, hogy a siketnéma testi állapotára vonatkozólag szóljak még egy pár szót röviden.

A siketnéma gyermekek egy része tudvalevőleg születése óta süket, másrésze pedig később esik e bajba. A siketnéma gyermekek ily szempontból való vizsgálása túl esvén a siketnéma tanitó hatáskörén, az orvost illeti meg ez. És a növendékek általános szempontból valóban meg is vizsgáltatnak otthonukban az egyes orvosoktól, de a dolog természete szerint az ily vizsgálás csak arra szoritkozik lényegében, hogy az illető siketnéma gyermek az orvos hozzávetőleges véleménye szerint, vajjon sikerrel oktatható-e vagy nem?

Ez eljárás az illető iskola érdekében egyelőre talán elég, de a növendék és a tudomány szempontjából sok tudni valót nem elégit ki.

Mert vajjon, ha az összes növendékeket egyazon szempontból, alaposabb részletességgel egy és ugyanazon specialista orvos vizsgálná meg: valjon nem találna-e oly mechanikai okokra, melyeket megszüntetvén, a hallást visszaadhatná? Vajjon a többé meg nem szüntethető okokat vizsgálva, nem jönne-e egy és ugyanazon orvos oly eredményre, mely az orvosi tudományt egy lökéssel előbbre vinné s a siketnémaságot részben csökkentené? Egy ily orvosi vizsgálat nemcsak a hallás fokait tudná alaposan megállapitani s ezzel a tanitás eredményességét is esetleg fokozni, hanem igen értékes tanácscsal, útbaigazitással és figyelmeztetéssel is szolgálna a siketnémák tanitójának.

Azért tehát van szerencsém javaslatba hozni: méltóztassék a mélyen tisztelt szakosztálynak határozatként kimondani, hogy a siketnémák oktatásának elengedhetetlen kiegészitőjeként kivánja tekinteni azt, hogy év elején minden új növendék s évenkint legalább egyszer minden tanuló egy specialista orvossal megvizsgáltassék s az orvos és tanitó működése összhangzatba hozassék.

Mig az eddigi igénytelen javaslataim arra az időre szólnak inkább, mikor a siketnéma az iskola kapuján már belül van: addig még hátralevő két sze-

rény inditványom az ezt megelező időre kivánja a mélyen tisztelt szakosztály becses figyelmét egy pillanatra még lekötni.

A gyermek megszületvén, szülői szerető gonddal veszik őt körül és várják első gagyogását. A kisded csecsemő fejlődik testben és — láthatólag — lélekben is, de szavát — holott az ideje megjött volna már — még sem hallják. A szülő, ki gyermekének szeretésével van elfoglalva, legtöbbször nem is eszmél arra a rettentő gondolatra, hogy az ő féltett kisdede nem hall és a némaság útján van. Jó reménységgel s a legjobb hiszemmel nyugtatja meg magát a szülő, hogy a baj időleges és elmulik az magától is. Az idő halad, a test fejlődik, de a lélek lassankint mindinkább maradozik, a szülőnek napnap mellett oszladozik jó reménye s végre előáll a rideg való, hogy a gyermek nem hall, hogy a gyermek siket. Sokszor vissza tudja vezetni a szülő a bajt a forrásra, sokszor azonban hiába keresi azt s a legjobb esetben ilyenkor orvoshoz fordul. Az orvos — mint minden katona az ő posztján — bizik magában, bizik fegyverében: az orvosi tudományban és a szülő újra hisz és a szülő újra remél. Ráforditja minden gondját, rákölti minden, vagy legalább tetemes vagyonát s végre is gazdagabb lesz egy keserű csalódással és hiú reménynyel, mert gyermeke mindörökre siket marad. Még jó szerencse, ha orvos és szülő akkor jönnek kölcsönösen e végeredményre, mikor a gyermek szakiskolákba bevehető és tanitható még, hogy legalább némasága ne merevüljön meg.

A siketnéma gyermek védelmére itt hálás szerep mutatkozik az orvosnak, azért tehát bátorkodom azon tiszteletteljes határozati javaslatomat benyujtani, méltóztassék a mélyen tisztelt szakosztálynak kimondani, hogy kivánatosnak tartja, hogy a siketség szakértő orvosoktól megállapittassék, a siketség mérve és gyógyithatása felől a szülők halogatás nélkül azonnal határozottan felvilágosittassanak s az illető siketnéma, ha gyógyulására nincs remény, szakiskolába utasittassék.

Mivel azonban a legtöbb dolognál is igaz az, hogy sokkal könnyebb valamely bajnak elejét venni, hogysem helyrehozni azt: a siketség terjedésének megakadályozására is helyes volna egy tekintetet vetni most s a megtehető intézkedéseket foganatositásra ajánlani.

Ezúttal nem bocsátkozhatom például annak a fejtegetésébe, hogy melyek az öröklött és szerzett siketségnek s aztán a némaságnak okai, csak nagy vonásokban kivánok rámutatni arra, hogy például a szülők közötti vérrokonság, a szülők kora közötti nagy különbség, a nemi életnek sokféle elfajulása, a hiányos táplálkozás, egészségtelen lakás, a viz és levegő, a természetes életrendnek erőszakos megváltoztatása, az éjjelezés, éjjeli munka, továbbá egy és ugyanazon családnál bizonyos foglalkozásoknak több nemzedéken át való folytatása, a siketnémák között kötött házasságok stb. mind oly előzmények, melyek a tapasztalat szerint igen nagy százalékban szoktak az öröklött siketnémaságnak okozói lenni.

Úgyszintén majdnem minden egyes esetben van biztos tudomásunk arról is, hogy az egyes később szerzett siketségek mely betegségeknek folyományai.

Igy például legnagyobb számban a következő betegségek szokták előidézni a siketséget:

I. *Agybetegségek:* agy-gyuladás és agyhártyalob, nyakszirtmerevedés, vértódulások, görcsök, epilepsia.

II. *Bőrbetegségek:* vörheny, kanyaró, himlő.

III. *Hevenylázas betegségek:* typhus, idegláz.

IV. *Vérbetegségek:* scrophulosis, rachitis.

V. *Önálló fülbetegségek.*

VI. *Hülések.*

VII. *A fülnek külső hatás útján való sérülése*: ütés, lökés, esés, nagyon erős hangbehatás (ágyúlövés), a fül halljáratának bedugulása stb.

E betegségek romboló hatását azonban, valamint az öröklött siketség okait a nép nem tudja, nem ismeri oly mértékben, mint a mennyire a végzetes következmény megkivánná, hogy ismerje a népnek minden rétege. Azért látnám tehát szükségesnek a mélyen tisztelt szakosztály becses figyelmébe ajánlani e szerény javaslatomat is, hogy tudniillik úgy a szerzett, mint az öröklött siketnémaság okainak — legalább valószinű okainak — teljes és megbizható feltüntetésére *egy, a nép értelmi fokához mért tájékoztató munka irassék*, hogy a nép ez útján is világosodjék s a siketnémaság jövőre lehetőleg csökkenjen.

Szives türelmükért hálás köszönetet mondva, az egyenként emlitett s megindokolt határozati javaslataimat van szerencsém összegezve ezennel irásban is átnyujtani.

a) Értelem.

1. A siketnéma gyermekek védelme első sorban a tanultságban és munkaképességben van, — azért mondassék ki védelmükre az *általános tankötelezettség*. — Addig is, mig számukra kellő számu szakiskola nincs, oly országokban, mint pl. Magyarország, hol a kisdedóvodai és népiskolai törvény őket az általános tanitásból nem zárja ki, e törvény hatálya alatt, az épérzékűek kisdedóvójába és népiskoláiba járjanak.

2. A siketnémák tanitása nem csupán állami, de társadalmi, egyéni, és helyi érdek is lévén, ott, hol kellő számu szakiskola nincs, *állam* és *társadalom* együttes közreműködésével állittassanak fel számukra iskolák. — Magyarországon alapul véve a közoktatási kormány azon kijelentését, hogy a felállitandó iskolák részére a tanerőket meg fogja adni, az iskolák felállitását pedig megkönnyiti azzal, hogy a kevésbbé költséges externatust elébe helyezi a drágább internatusnak s bármelyiket is engedélyezi 6 évfolyammal is: indittassék meg társadalmi mozgalom arra, hogy 10 év leforgása alatt átlag minden két megye teremtse meg egy siketnéma-iskola felállithatásához az egyszersmindenkorra szóló anyagi alapot.

b) Erkölcs.

1. A siketnéma, még viszonylagos kitanittatása után sincs azon fokon, hogy *a jót* magának *a jó*-nak erkölcsi értékeért követni s a roszat önmagáért

elvetni képes legyen: azért a *hit és erkölcsbeli oktatás* eredménye legyen a siketnéma gyermek legkitartóbb önvédelmi pajzsa.

A hitoktatók nemcsak a hit igaz tanait ismerjék, hanem egyszersmind azon utakat és módokat is, melyeken a siketnéma lelkéhez és szivéhez eredményesen hozzáférhetnek, azaz: legyenek szakképzett siketnéma tanitók.

2. A családi nevelődés, még esetleges ferdeségeivel és hiányaival sem oly rosz, hogy azt az idegen ház, vagy internátus feltétlenül jobban helyettesithetné; azért: az externatus jobb az internatusnál; a szülei környezetből ne vétessék ki a növendék; az árva gyermek is csak akkor adassék közös nevelőházba, ha a rokonok körében megnyugvással el nem helyezhető.

3. Az ember legbiztosabb önvédelmi szere a *munka* lévén, a siketnéma — ki az életben úgyis csak keze munkájára van utasitva — már az iskolákban is legyen gyakorlati munkával elfoglalva.

c) Test.

1. A születés után betegség folytán beállott siketség szakértő orvosoktól állapittassék meg, a siketség mérve felől a szülők halogatás nélkül kellőleg világosittassanak fel s az illető siketnéma a szükséghez képest utasittassék szakiskolába.

2. Az orvos *minden tanév elején* vizsgálja meg az iskolának összes, de különösen új növendékeit s a szükséghez képest teendő intézkedések foganatosittassanak.

3. A részleges hallással birók s a legalább 6 éves korban megsiketültek és még beszélni tudók külön csoportban tanittassanak.

4. *Az öröklött és szerzett siketség okának* lehető teljes feltüntetésére egy tudományosan megirt, de népszerű munka kibocsájtása kivánatos.

(*Hosszantartó lelkes éljenzés.*)

Dr. Dégen Gusztáv elnök: Kiván-e valaki a hallott felolvasáshoz, vagy egyáltalán a siketnémák ügyéhez hozzászólani?

Gerlits Sándor (Szombathely): Mélyen tisztelt szakosztály! Mindazon nemes eszmékhez, melyeket az igazgató úr nagy szakértelemről tanuskodó felolvasásában oly szépen kifejtett, szivesen csatlakozom: de engedje meg a mélyen tisztelt szakosztály és igazgató úr, hogy a határozati javaslatot egy ponttal kibővithessem. A siketnéma szülőktől származott gyermekekre vonatkozólag inditványozom ugyanis, hogy ezek az árva gyermekekkel egy tekintet alá essenek, mivel én mind a siketnéma szülőkre, mind ezen szülőktől származott gyermekekre nagyon áldásosnak tartom azt, ha a gyermekek neveltetéséről az árvákkal egyértelműleg gondoskodunk.

Váradi Zsigmond (Budapest): Mélyen tisztelt szakosztály! Én az előadó úr határozati javaslatához örömmel csatlakozom, kivévén azt az egy pontot, a mely a siketnéma gyermekeknek az »épérzékűek« iskolájába való felvételét ajánlja. Én bejártam Németországot, mint a hol a siketnéma-oktatásügy legmagasabb fokon áll és láttam annak nevezetesebb siketnéma-intézeteit s a

tapasztalt német szakférfiaktól mindenhol azt hallottam, hogy a siketnéma gyermekeknek az »épérzékűek« iskolája nem válik hasznára. Németországban már régen megpróbálták ezt, de mivel nem vezetett eredményre, felhagytak vele. Hazánkban a siketnéma-oktatásügy fejlődése az utóbbi években örvendetesen haladt előre s az előadó úr javaslata, szerintem, ezen égető szükségnek csak elodázását vonná maga után.

Borbély Sándor előadó: Én, mélyen tisztelt szakosztály, szivesen beleegyezem abba, hogy *Gerlits Sándor* úr inditványával határozati javaslatom kibővittessék, azon tanköteles siketnémáknak pedig, a kik siketnéma iskolában fel nem vehetők, az »épérzékűek« iskolájába felvételére irányuló javaslatomat továbbra is fentartom.

Dr. Dégen Gusztáv elnök: Mielőtt a határozati javaslatot végleg kimondanók, felkérem *Németh László* urat, hogy a *Schäffer Károly* úr által beküldött dolgozatot sziveskedjék felolvasni.

Németh László: Méltóságos Elnök Úr! Mélyen tisztelt szakosztály! Arra bátorkodom kérni a mélyen tisztelt szakosztályt, miszerint tekintettel az idő rövidségére és a hátralevő végezni valók nagy számára, engedje meg a mélyen tisztelt szakosztály, miszerint *Schäffer Károly* úr dolgozatát felolvasás helyett élőszóval ismertethessem. *(Helyeslés.)*

»Az 1890-iki népszámlálás édes magyar hazánk területén 19.024 siketnémát, 18.363 vakot, 10.536 elmebeteget és 17.622 hülyét, vagyis összesen 65.545 szerencsétlent mutat fel. Ezen számadatok az összes lakosságnak 0·37%-át teszik ki, vagyis átlag véve 263 épérzékű lakosra esik egy szerencsétlen. Ezen nagyon szomorú valóságot még kétségbeejtőbbé teszi e szerencsétleneknek valóban siralmas elhagyatottsága, mely körülmény az államot és társadalmat egyaránt a cselekvés terére szólitja, hiszen emberi kötelességünk, társadalmunk jóvolta és államunk érdeke egyaránt azt parancsolják, hogy karöltve siessünk mindennek megmentésére, a mit csak lehet megmenteni.

Itt tehát korán sem merülhet fel az a kérdés, szükséges-e ama 65 ezer ember érdekében cselekednünk, hanem csak az, hogyan enyhithetnők azok nyomorát és miként menthetnők meg [illegible]et társadalmunk és államunk javára.

Azon elvből kifolyólag, hogy »mentsünk, a hol menteni lehet«, kétséget sem szenved, hogy kötelességünk mindenféle fogyatékosok megmentéséről, vagy legalább nehéz sorsuk enyhitéséről egyaránt gondoskodni; mégis különös figyelmet érdemelnek a siketnémák, amennyiben ezeknél a legszembetünőbb eredményt érhetni el s annak daczára, hogy az ember legfontosabb közlekedési eszközétől, a beszédtől vannak megfosztva, mégis legközelebb állanak s még közelebb hozhatók az épérzékűekhez.

A siketnémák eredeti szellemi tehetségét tekintve általában egészségeseknek és a továbbképzésre alkalmasaknak mondhatók. Természetes dolog tehát, hogy ez alatt az eredeti tehetségek és hajlamok értendők a maguk természetes valójában, melynek megitélését korántsem befolyásolja a müveltség hiánya okozta gondolkozás ferdesége, vagy az itélet egyoldalúsága, melyekkel pedig nem ritkán van alkalmunk találkozni.

Eme elvitázhatlan körülmény már magában is elég indok arra nézve, hogy a siketnémák nevelésére az eddiginél több gondot forditsunk, mert hiszen a siketnémákban lappangó nyers erő kellőképen való hasznositásának lehetősége többé nem csak psychologiai igazság, theoretikus állitás, hanem a művelt siketnémák példája által gyakorlatilag is beigazolt tény. A csekély kivétel mit sem bizonyit a kiképeztethetés ellen, mert hiszen a kivételekkel az épérzékűeknél is találkozhatunk.

Ha az állam köteles honpolgárainak neveléséről gondoskodni s minthogy ezen helyes elv az 1868 : XXXVIII. t.-czikkben az épérzékűeket illetőleg törvényes szentesitést is nyer: úgy teljesen indokolatlan a fogyatékosságban szenvedőknek elhanyagolása, holott ők is a honpolgároknak ép olyan gyermekei, mint előbbiek, de sőt épen szerencsétlen sorsuk miatt *több könyörületességre, nagyobb szeretetre tarthatnának igényt.*

Tapasztalat tanusitja, hogy az iskolázott siketnémák nemcsak tűrhető, de nagyon is hasznavehető munkások; de másrészt köztudomású ama körülmény is, hogy azok az emberi foglalkozások mindenikére épen nem alkalmasak. Nem való nekik a tudományos és hivatalnoki pálya, sőt mint kereskedők és földmivesek is kevésbbé jól töltik be helyüket; de mint iparosok sokszor az épérzékűeket is fölülmulják. Miből következik, hogy a siketnémákat lehetőleg ipari foglalkozásra kell képesiteni. Kérdés már most, mily módon és mely eszközök által?

Ezen kérdés megoldása talán némi nehézségekbe ütközhetik, de anyagi áldozatokba épenséggel nem kerül. Mert a siketnémák csak is addig foglalnak el exponált helyet a nagy társadalomban, mig a műveltség alapföltételeinek birtokában nincsenek; mihelyest azonban nevelés által közelebb hozzuk őket az épérzékűekhez, mi sem akadályozza, hogy mint tanulók rendes műhelyekben sajátitsák el amaz iparágakat, melyek később mint segédeknek és végül mint önálló iparosoknak élethivatásukat képezendik. Hogy a siketnémáknak iparos pályára való kiképeztetése nehézségbe nem ütközik, azt számos példa igazolja.«

Végül szól az önállósitásról, mely alatt az önálló iparvezetés mellett főleg a családalapitás kérdése értendő.

»A mi az elsőt illeti, ugymond, ahhoz csak kevés szavam lehet. E szó »önálló« már különben is kizár minden gyámkodást, de egyébként is, mint művelt egyén csakhamar beleolvad a nagy társadalomba, elsajátitja annak szokásait, megtanulja törvényeit s ha nevelése elég erős nyomokat hagyott maga után, úgy belátja azt is, hogy jóléte és boldogulása attól függ, mint ragaszkodik a művelés ideje alatt nyert utasitásokhoz, mennyire jól tudja megőrizni és értékesiteni amaz ismereteket s esetleg újakkal is gyarapitani azokat; ámde a másik kérdés előtt, a családalapitást illetőleg sem a társadalom, sem az illetékes hatóságok szemet nem hunyhatnak.

A családalapitás kérdése a siketnémáknál sokkal fontosabb, mint első tekintetre vélnők s megoldása épen kényes mivoltánál fogva kétszeres figyelmet és gondot igényel.

Czél a siketnémákat megvédeni, megmenteni és őket hasznos polgárokul

a nagy társadalomba beilleszteni. E czél mintegy maga után vonja ama nehéz kérdés megoldását is, mely a családalapitásban gyökerezik. Ennek sikeres megoldása nélkül az egész munkánk hajótörést szenvedhet, mennyiben könnyen megeshetik, hogy azoknak családalapitása által, csak a szerencsétlen ügyefogyottak száma szaporittatnék. Mert legyen bár az ily családból a természet által épérzékkel is megáldva, mégis el kellene ezen érzékeknek tompulniok, vagy legalább is óriási visszamaradást szenvedniök ott, hol azoknak tovább fejlesztésére, kiképzésére szüleik siketsége miatt hiányzik az erő és tehetség. *A mit nyernénk tehát a siketnémák kiképeztetése által az egyik oldalon, azt könnyen elveszithetnők azoknak gyermekeinél a másikon.*

A siketnémák családalapitása s nevezetesen siketnémának siketnémával való egybekelése hivatott és szakkörökben többször már élénk vita tárgyát képezte, de e tekintetben positiv eredményre még sem hivatkozhatunk. A nézetek e tekintetben nagyon is eltérők, a min épenséggel nem csodálkozhatunk mert ennek megoldása nem csak szerfelett discret természetű, de a mellett elbirálásában nélkülözni kénytelen a kellő tájékozottságot is. Akár emberies, természetes, vagy erkölcsi szempontból mérlegeljük is azt, azt kell konstatálnunk, hogy a siketnémáknak egymásközt való családalapitása meg nem akadályozható. Szükségessé teszi a családalapitást az élet viszontagságaiban való kölcsönös egymásra utalás, az üzlet érdeke és jólétért való vágyakozás is, mig káros következményei csupán a gyermekek nevelésénél mutatkoznak.

Sokkal előnyösebb a családra nézve a siketnémáknak nem siketnémákkal való egybekelése, mely esetek azonban a társadalmi előitéletek miatt nagyon is ritkák.

Egyébként a kérdés sarkpontja nem is annyira abban rejlik, hogy a családalapitás mily körülmények között ejtessék meg, hanem abban, hogy mily módon lehetne siketnéma szülőknek gyermekeit kiragadni ama helyzetből, melybe természetszerüleg jutottak.

A születendő gyermekek érdekében a siketnémáknak egymásközti házassága lehetőleg nehezitendő, másodsorban pedig törvényes intézkedés által legyen gondoskodva arról, hogy az ily házasságból született gyermekek neveltetésük érdekében bizonyos korig szüleiktől elvétessenek, vagy legalább is szigorú gondnokság alá helyeztessenek. Ezen intézkedéssel lehet e kényes kérdés könnyebb megoldhatását a gyermekek védelmét illetőleg elérni.«

Határozati javaslata a következőleg szól:

1. A tankötelezettség kötelező ereje a siketnémákra nézve is kiterjesztessék s oktatásuk törvényhozásilag szabályoztassék.

2. Az intézetek a négy alsó osztály és valamennyi leánynövendék számára internátussal legyenek összekapcsolva; mig a négy felsőbb évfolyam fiunövendékei egyes családoknál helyezendők el.

3. Az intézeti nevelés időtartama nyolcz évben állapittassék meg.

4. Minden intézetnek két legfelsőbb évfolyama (VII. és VIII.) átmeneti kapcsot képezzen a gyakorlati élettel oly formán, hogy ezen növendékek csak félnapi iskoláztatásban részesittessenek; mig a nap másik felét jövendő élet-

hivatásuk munkájával (a fiuk iparral, a leányok női kézimunkával és háztartással) töltsék be.

5. A szellemileg fogyatékos siketnémák számára külön osztályok állitandók fel.

6. A felnőtt siketnémák érdekeinek megvédésére s hatóságokkal szemben való képviseltetésére értelmezőként minden esetben szakférfiak alkalmazandók.

7. A siketnémáknak siketnémákkal való házassági egybekelése több igen fontos és ismeretes indoknál fogva törvényileg megnehezitendő, illetőleg megtiltandó.

Schäffer Károly úr határozati javaslatai már benfoglaltatnak a *Borbély Sándor* előadó ur javaslataiban, csupán két pontot találtam olyant, a mely eltér attól. És pedig az egyik a határozati javaslatnak a hetedik pontja, a mely igy szól: »A siketnémáknak siketnémákkal való házassági egybekelése több igen fontos és ismeretes indoknál fogva törvényileg megnehezitendő, illetőleg megtiltandó«. Ez a pont azonban, mélyen tisztelt szakosztály, az én véleményemmel ellenkezik. Egyáltalában nem tartom méltányosnak, sőt kivihetőnek sem, hogy a siketnéma és siketnéma közti hazasság megakadályoztassék. A javaslat ezen pontját mellőzni kérem. A másik eltérő pont pedig igy hangzik: »A felnőtt siketnémák érdekének megvédése s hatóságokkal szemben való képviseltetésére értelmezőként minden esetben szakférfiak alkalmazandók». A javaslatnak ezt a pontját én is helyeslem s kérem a mélyen tisztelt szakosztályt, hogy *Borbély Sándor* előadó úr javaslatai mellé, mint határozati javaslatot ezt is vegye fel.

Dr. Dégen Gusztáv elnök: Azt hiszem, mélyen tisztelt szakosztály, hogy *Németh László* úr inditványát a szakosztály magáévá teszi és a határozati javaslatot a következőkben elfogadja:

1. A siketnéma gyermekek védelme első sorban a tanultságban és munkaképességben van, azért mondassék ki védelmükre az *általános tankötelezettség*. Addig is, mig számukra kellő számú szakiskola nincs, oly országokban, mint pl. Magyarország, hol a kisdedóvodai és népiskolai törvény őket az általános tanitásból nem zárja ki, e törvény hatálya alatt az épérzékűek kisdedóvójába és népiskoláiba járjanak.

2. A siketnémák tanitása nem csupán állami, de társadalmi, egyéni és helyi érdek is lévén, ott, hol kellő számú szakiskola nincs, állam és társadalom együttes közreműködésével állittassanak fel számukra iskolák. — Magyarországon alapul véve a közoktatási kormány azon kijelentését, hogy a felállitandó iskolák részére a tanerőket meg fogja adni, az iskolák felállitását pedig megkönnyiti azzal, hogy a kevésbbé költséges externatust elébe helyezi a drágább internatusnak s bármelyiket engedélyezi hat évfolyammal is: indittassék meg társadalmi mozgalom arra, hogy tiz év leforgása alatt átlag minden két megye teremtse meg egy siketnéma-iskola felállitásához az egyszersmindenkorra szóló anyagi alapot.

3. A siketnéma még viszonylagos kitanittatása után sincs azon fokon,

hogy *a jó*-t magának *a jó*-nak erkölcsi értékeért követni s a roszat önmagáért elvetni képes legyen: azért a *hit- és erkölcsbeli oktatás* eredménye legyen a siketnéma gyermek legkitartóbb önvédelmi pajzsa.

A hitoktatók nemcsak a hit ágazatait ismerjék, hanem egyszersmind azon utakat és módokat is, melyeken a siketnéma lelkéhez és szivéhez eredményesen hozzáférhetnek, azaz: legyenek szakképzett siketnéma-tanitók.

4. A családi nevelés, még esetleges ferdeségeivel és hiányaival sem oly rosz, hogy azt az idegen ház, vagy internatus feltétlenül jobban helyettesithetné; azért: az externatus jobb az internátusnál; ennél jobb a családi nevelés. Csak a legritkább esetekben engedhető meg, hogy a szülei házból kiragadtassék a gyermek, t. i. ha ennek egészségi állapota feltétlenül s erkölcsi élete valójában veszélyeztetve lenne. Az árva gyermek is közköltségen inkább rokonnál, vagy más kipróbált családnál helyezendő el első sorban. Az internatus csak végső menedék legyen.

5. A siketnéma szülőktől származó gyermekek a teljes árvákkal egy tekintet alá essenek.

6. Az ember legbiztosabb önvédelmi szere a munka lévén, a siketnéma — ki az életben úgyis csak keze munkájára van utasitva — már az iskolákban is legyen gyakorlati munkával elfoglalva.

7. A felnőtt siketnémák érdekeinek megvédésére s hatóságokkal szemben való képviseltetésére értelmezőként minden esetben szakférfiak alkalmazandók.

8. A születés után betegség folytán beállott siketség szakértő orvosoktól állapittassék meg, a siketség mérve felől a szülők halogatás nélkül kellőleg világositassanak fel s az illető siketnéma a szükséghez képest utasittassék szakiskolába.

9. Az orvos minden tanév elején vizsgálja meg az iskolának összes, de különösen új növendékeit s a szükséghez képest teendő intézkedések foganatositassanak.

10. A részleges hallással birók s a legalább hat éves korban megsiketültek és még beszélni tudók külön csoportban tanittassanak.

11. Az öröklött és szerzett siketség okának lehető teljes felüntetésére egy tudományosan megirt, de népszerű munka kibocsájtása kivánatos.

* * *

Most felkérem **Berinza János** igazgató urat, a *hülyék* ügyének előadóját, felolvasása megtartására.

Berinza János (Budapest): **Hogyan lehetne hazánkban a szellemi fogyatékosok — hülyék, gyengeelméjűek és gyengetehetségűek — ápolása és oktatása ügyét előmozditani?**

Méltóságos Elnök Úr!

Mélyen tisztelt szakosztály!

A XIX. században az emberbaráti intézetek iránt tapasztalt általános lelkesülés hazánkat sem hagyta érintetlenül.

Intéző köreink felismerték azt a magasztos missiót, melyet a humanitárius intézetek betöltenek s megmozditottak minden lehetőt, hogy ezt az országos fontosságú ügyet előre segitsék.

Hivatott egyének nemes ambitióval elteltén léptek a mozgalmak élére s a nemzet erejéhez mért fokozatos egymásutánban léptették életbe az emberi nyomor és fogyatékosság különböző alakjainak megszüntetésére, vagy legalább enyhitésére szánt intézeteket. Igy keletkeztek *az árva- és szeretetházak*, igy *a siketnémák* és *vakok* intézetei. Csak a legszerencsétlenebb és legszánandóbb emberek, *a hülyék és gyengeelméjűek felé irányult igen későn az érdeklődés.*

Törvényhozásunk először a népiskolai közoktatás tárgyában hozott 1868. évi XXXVIII. törvényczikkben intézkedett a szerencsétlen hülyékről, midőn kimondotta, hogy: »*Ragályos- vagy elmebetegségben szenvedők, avagy tanithatatlan tompaelméjűek kizárandók a nyilvános intézetekből.*«

Ugyancsak a törvényhozás intézkedett róluk, midőn az 1876. évi XIV. törvényczikkben elrendelte, miszerint: »*Nem közveszélyes gyógyithatatlan elmebetegek, továbbá buták, bárgyuk és hülyék vagyontalanságuk esetén, a mennyiben az őket eltartani köteles rokonok vagyonnal birnának: ezek terhére, különben pedig illetőségi községük által tartandók el.*«

Ezen intézkedések azonban épen nem biztosithatták társadalmunk e mostoha gyermekeit az elzüllés és nyomor ellen. Az első intézkedés azt vonta maga után, hogy — igen helyesen — kizárattak a népiskolákból. Ez nem is nekik való hely. De másrészt elhelyezésükről, neveltetésükről nem gondoskodott egyszersmind a törvényhozás. A második intézkedés sem nyujthatott nagy segitséget. Hiszen általánosan ismert tény az, hogy a szellemi fogyatkozásban szenvedők többnyire a legszegényebb szülőktől származnak, a kik szerencsétlen gyermekeik ápolásáról és neveléséről nem tudnak gondoskodni. A községek pedig a törvény által reájuk mért kötelezettségnek nem voltak képesek, vagy nem is akartak megfelelni.

A segitségre csak egy mód kinálkozott volna: *a hülyék és gyengeelméjűek számára külön ápoló- és nevelőintézetet nyitni.* Ez azonban hosszú ideig nem történt meg, a minek azután az a szomorú következménye, hogy *a szellemi fogyatékosok legnagyobb része még manapság is a tudatlan nép gúnytárgya* és az illető községeknek ijesztő nyomorban sinylődő futó bolondja.

Ha egy pillantást vetünk *Európa* többi országaira és az ottani viszonyokat szemléljük, akkor tűnik csak fel, mennyire hátra vagyunk mi e téren.

Németországnak 47 intézete volt már 1892-ben hülyék számára s a 47 intézetben, egy akkori kimutatás szerint, 7554 növendék volt elhelyezve. E szám ma, tehát hét év után, tizezerre bátran tehető. Csupán *Porosz-Sziléziának* nyolcz intézete van négy és fél millió lakos mellett.

Szászországban az egész vonalon, igy a hülyék-, gyengeelméjűek- és gyengetehetségűekre vonatkozólag is ***ki van mondva a tankötelezettség*** a népiskolai törvények 4. §-a által, mely igy szól: »*Gyenge- és tompaelméjűek megfelelő intézetekben helyezendők el, ha neveltetésükről más módon kellőképen gondoskodva nincs.*«

Svédországban 770 növendék részesül oktatásban és ápolásban, még

pedig 532 képezhető, 146 képezhetetlen és 92 kézi munkával foglalkozó. Maga az állam nem tart fenn intézetet, csak segélyezi azokat, még pedig 125 ezer koronával évenként.

Schweizban 411 gyermek van elhelyezve hülyék intézetében és 567 gyengetehetségű gyermek külön externatusi kisegitő osztályokban.

Ausztriának is több intézete van. *Bécsnek* magának van egy iskolája 71 növendékkel; most szervezik a másodikat.

Franciaországnak is nagyszabású intézetei vannak s az érzéki és szellemi fogyatkozásban szenvedők oktatásával és segitésével, — mint *Geőcze Sarolta. Páris szive* czimű, a »Budapesti Hirlap«-ban megjelent tárczájában is megjegyzi — egész sereg jótékony egyesület foglalkozik.

De nem folytatom tovább. Nézzük a mi viszonyainkat.

Nálunk először *dr. Linzbauer Ferencz* budapesti egyetemi tanár, majd *dr. Lendvai Benő*, Pozsonymegye főorvosa tanulmányozta elméletileg a hülyeséget. A hülyékről való gondoskodást pedig *Frim Jakab* vitte át a gyakorlatba, *Rákospalotán* 1875-ben nyitva meg az első intézetet. Ezt az intézetet két évvel később már *Budapesten* találjuk, *1896-ban pedig államositatván, közvetlenül a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium rendelkezése alá került.*

Örömmel konstatálható tény az, hogy a közoktatásügyi kormánynak a magasztos ügyhöz méltó nemes példája rövid három év alatt már követőkre talált.

A *Szeretet* egyesület ugyanis ez évben menedékhelyet létesitett a hülyék számára. *Pelsőczön* is nyilt egy magánintézet 1898-ban 10 növendékkel. Végül még *Frim Jakab* tart fenn egy intézetet 20 növendékkel. Körülbelül 100 növendék van tehát négy intézetben elhelyezve.

Mi ez az eredmény a hazánkban található közel húszezer hülyével szemben? S hol vannak a *kisegitő iskoláink?* Pardon! Ez is van egy: a képezhető hülyék és gyengeelméjűek állami intézetével kapcsolatosan áll fenn ugyanis egy externatusi osztály gyengetehetségűek tanitására, ez idő szerint 20 növendékkel.

Kicsinylenünk azonban az eddig elért sikert, — ha a szellemi fogyatékosok helyzetén nem is javitottak lényegesen, — nem szabad; úgy látszik, fel van ébresztve az érdeklődés, ezt ápolnunk kell, nehogy visszaessünk abba a lethargikus állapotba, melyben előbb voltunk, mert egy új ébredés és ébresztés nehezebb lesz, mint első izben volt.

Mielőtt azonban ezen módokról beszélnék, hogyan lehetne e visszás állapotokat megszüntetni, vessünk egy futó pillantást a hülyék, gyengeelméjűek és gyengetehetségűek lelki birodalmába, hogy lássunk tisztán: *megérdemlik-e ezek a szerencsétlenek a róluk való gondoskodást,* vagy pedig hagyjuk továbbra is elzülleni őket? *Szóval: taníthatók, nevelhetők-e ezen szerencsétlenek?*

Az eredmény, melyet az egyes intézetek, iskolák felmutatnak, azt bizonyitja, hogy ***sikerrel taníthatók.*** A polyvában igen sok mag van, a mely képes csirázni és gyümölcsöt teremni.

Vegyük a gyengetehetségűeket, a szellemi fogyatékosok elitjeit. Bármily

ékesszólóan szállnék is sikra az érdekükben, mindennél többet mondok, ha egyszerűen hivatkozom *Németország* példájára, a hol 56 városban található iskola gyengetehetségűek számára s 202 osztályban 223 tanerő 4299 tanulót oktat. Már 2369 növendéket bocsátottak ki az életbe és *1693-ről ki lehet mutatni, hogy magát fentartani képes.*

Nagy eredmény ez, mélyen tisztelt szakosztály, a mely fölött könnyen napirendre nem térhetünk. Nem különösen akkor, ha megvizsgálnók a börtönök lakóit és a csavargók multját, mert bizonyára azt találnók, hogy nagy részük gyermek korától gyengetehetségű, hogy tehát a népiskolában nem részesültek, mert nem részesülhettek egyéniségüknek megfelelő nevelésben és senki sem törekedett megóvni őket attól, a mivé később lettek.

Erről elmélkedni, ezen segiteni kell!

Segithetni pedig lehet az által, ha a gyengetehetségű gyermekek számára *minden nagyobb városban külön kisegitő iskolák, kisebb városokban pedig népiskolával kapcsolatosan legalább egy-egy párhuzamos osztály állittatnék fel,* a hol ezen szerencsétlenek megfelelő nevelésben részesülhetnének s oly erkölcsi tartalmat adnának nekik, a melylyel felszinen tarthatják magukat — sok közülök, ha támogatással is — az élet hullámain.

Még szomorúbb a kép az úgynevezett *imbecilekkel* szemben, a kiket mi — talán nem egészen találóan — gyengeelméjűeknek nevezünk. A gyengeelméjűek szellemi fogyatékosság tekintetében a gyengetehetségűeken alul állanak, e mellett erkölcsi sphaerájuk zavart, a roszra való hajlamuk erősen ki van fejlődve s igy minden rend és béke felforgatói ők, tehát *veszélyesek úgy az államra, mint a társadalomra nézve.* Már ez magában véve is indokolttá teszi azt, hogy őket ártalmatlanná tegyük megfelelő zárt intézeti elhelyezés által, a hol főképen munkára szoktattatván, *belőlük a társadalom sok hasznos tagokat nyer.*

Legszomorúbbá válik a kép, ha a *hülyéket* tekintjük. Minden falunak megvan a maga *futó bolondja:* a hülye, a hol durva, embertelen bánásmódban részesülnek, csavarognak, koldulnak. *Terhére van ez a szülőknek és a községeknek.*

Szellemileg nagyon korlátoltak ők, de mégis türelem, hosszas fáradozás által eme lelki nyomorékokban is *feléleszthetők bizonyos mérvben az önludatnak homályosan derengő csirái.* Házi munkálatokra sikerrel tanithatók, a gazdaság körül is beválnak, mely téren, ha nem is mindig önállóan, de vezetés mellett jól érvényesülhetnek. Nem számitom ide — nagyon természetesen — *a tompa elméjűeket,* a kikkel szemben kárba vész minden kisérlet s a mit értük a társadalom tehet: *az az ápolás.* De ezeknek megfelelő ápoló intézetekben való elhelyezése is égető kérdés, hogy a szülőket megmentsük a legnagyobb és legiszonyúbb tehertől.

Sok munkáskéz megy tehát nálunk veszendőbe csupán az által, hogy eddig kellőképen nem segitettünk a szellemi fogyatékosakon.

De hagyjuk a panaszt és nézzük inkább mi uton-módon lehetne e viszszás állapotokon segiteni.

Vessük fel először is azt a kérdést, hogy *kinek lenne kötelessége a szellemi fogyatékosak oktatásáról és ápolásáról gondoskodni?*

A kérdésre egyszerűen igy hangzik feleletem: *A ki az épeszűek oktatásáról gondoskodik, annak kötelessége lenne a fogyatékos szelleműeket is taniltatni.* Mert nagyon csalódnak azok, kik azon hiszemben vannak, hogy a fogyatékos szelleműek oktatása tisztán jótékonysági kérdés. Igaz, hogy az emberbaráti érzésnek is nagy része van benne, de ha tekintetbe veszszük, hogy igen sok fogyatékos szellemű, kiket oktatunk, a társadalomnak egy-egy hasznos tagja, önmagát tisztességes úton fentartó munkása lesz; mig oktatás nevelés nélkül felnőve, annak terhére esik és nem ritkán valóságos réme lesz környezetének: akkor könnyen beláthatjuk, hogy *nemcsak culturalis de főképen közgazdasági szempontból érdekében áll úgy az államnak, mint a községeknek és a társadalomnak a fogyatékos szelleműek oktatását előmozditani.*

Ki gondoskodik az épeszűek oktatásáról? Az állam, a községek, a társadalom, a hitfelekezetek, társulatok és a tehetősebb szülők. E tényezők közül eddigelé *csak az állam* tett némileg eleget kötelezettségének, fentartva három év óta egy intézetet, a többiek azonban — a »*Szeretet*« *egyesület* kis menhelyét kivéve — még mindig nem tesznek semmit.

Sajnosan tapasztaljuk ezt az épeszűek oktatásánál minden áldozatra kész *székes fővárosunknál* is, pedig ezerre könnyen tehető az ország szivében található szellemi fogyatékosak száma.

Közönynyel tekinti a dolgok állapotát *az izr. hitfelekezet* is, pedig épen az izraeliták között van legtöbb fogyatékos szellemű. Intézetünkben is közel 50%-ban vannak képviselve az izr. vallásúak s mégis ez ideig *egyetlen alapitványnyal sem járultak az intézet fejlesztéséhez*, jóllehet hosszabb memorandumban község-kerületenkint felhivtam az izraeliták figyelmét részint intézetünkre, részint a köztük található nagyszámú fogyatékos szelleműre.

A ki ismeri a viszonyokat, az be fogja vallani, hogy kevés kilátás van arra, hogy az emlitettem tényezők közül a legközelebbi jövőben külön-külön fognak valamit tenni a hülyék, gyengeelméjűek és gyengetehetségüek érdekében.

Közös actio szükséges tehát! És honnan induljon ki e mozgalom? Onnan, hol már oly sok könnyűt száritottak fel, a társadalomból. Ha a mozgalom meg lesz inditva és némi eredményt fel is mutathat, akkor az ügy támogatása elől sem az állam, sem a községek, hitfelekezetek stb. nem fognak elzárkózhatni többé. De az ügyet oda érlelni, *ez a társadalom jótékonyságának a feladata.* Ilyen társadalmi jótékonyságból tartják fenn a többi országokban a legtöbb intézetet.

Tegyük most fel, hogy akad férfiú, kinek buzgólkodása folytán e mozgalom megindul, még pedig — hinnem kell — sikerrel, a mennyiben alakittatott oly egyesület, mely a fogyatékos szelleműek oktatását, ápolását tűzte ki czélul, miképen valósithatná meg egyszersmind az egyesület czélját? Hogyan váljék az ige testté?

Erre már nem oly könnyű a felelet, még pedig azért, mert az egyesület fejlődése, anyagi viszonyai nagy szerepet játszanak.

Itt is azonban csak a kezdet nehéz, hinnem kell, hogy nagyjaink, azok a gazdagok, a kik sokszor bőkezűen adakoznak közjótékonysági célokra, az emberiség legszánandóbb teremtményeiről, a hülyékről sem feledkeznek meg, csak fel kell hivni a figyelmüket erre; *a felmutatott eredmények alapján pedig a hatóságok, egyesek áldozatkészségére mind jobban appellálhatunk.*

Ha az egylet megizmosodott, akkor czéljának megvalósitása végett *mozgalmat indit minden nagyobb városban* a gyengetehetségűek oktatása érdekében.

Ha pedig már anyagi eszközök felett rendelkezik, akkor hülyék és gyengeelméjűek oktatása, ápolása tekintetéből nyitott intézeteket erkölcsi és anyagi támogatásban részesiti.

Impulsust ad uj intézetek nyitására, szem előtt tartva, hogy a kisebb — legfeljebb 100 növendéket magában fogadó — nevelő-intézetek mindig jobban megfelelnek a czélnak, mint a nagyobbak. Valamint azt is, hogy *az ápoló intézetekkel kapcsolatosan foglalkoztató osztály is legyen a felnőtt hülyék számára*, a kik a mezei gazdaságnál érvényesithetik magukat.

Végül az egyesület a további képzésre iparos mesterekhez telepitett növendékeket erkölcsileg támogatná, anyagilag segélyezné.

Röviden összefoglalva a mondottakat, véleményem szerint, a hülyék, gyengeelméjűek, gyengetehetségűek sorsán akként javithatunk legsikeresebben, ha *a társadalom minden rétegének bevonásával egyletet alapitunk, a mely a szellemi fogyatékosak tanittatását és ápolását tűzi ki czélul.*

A kérdés tehát az: akarjuk-e, hogy hazánk közel 20 ezer szellemi fogyatékosa a legjobb esetben is koldussá nőjjön fel; vagy akarjuk, hogy nemzetünket ezen közel 20 ezerből megmenthető 8—10 ezer munkás taggal gyarapitsuk? A felelet nem nehéz. *A humanismus, az emberszeretet nevében fel a munkára.* Kérem javaslatom elfogadását. (A javaslatot lásd a határozatban.)

Dr. Dégen Gusztáv elnök: Kiván-e valaki a felolvasáshoz vagy egyáltalában a hülyék ügyéhez hozzászólani?

Gerlits Sándor (Szombathely): Mélyen tisztelt szakosztály! Mint az ország egyik vidéki városában lakó embernek szomorú alkalmam volt tapasztalni, hogy mily sok hülye és gyengeelméjű gyermek található az országban mindenfelé. Égető szükségnek tartom tehát a hülyék intézetének még pedig ápoló intézetekkel kapcsolatos felállitását. Ezért elfogadom az előadó urnak határozati javaslatait, csak abban térek el tőle, hogy én 60—70 gyermeket elegendőnek találok egy intézetbe s azon felül egyátalában nem vennék fel növendéket egy intézetbe sem.

Németh László: Mélyen tisztelt szakosztály! *Ugy látom*, hogy *Gerlits Sándor* ur félreértette az előadó urnak javaslatát, mert 100 növendéket egy intézetben ő is csak szükségből, mint maximumot tart megengedhetőnek s azon felül egyáltalában nem megy, de sokkal czélszerűbbnek látná a hatvan-hetven növendéket magába foglaló intézetek felállitását. A mi pedig a képezhetetlen hülyék ápoló intézetének a képezhető hülyék tanintézetével kapcsolatos felállitását illeti, arra vonatkozólag, azt hiszem, minden szakember-

nek az a véleménye, hogy azoknak kapcsolatos felállitása csak a legvégső esetben engedhető meg, mert a képezhető hülyékre igen rosz hatással van a képezhetetlenek együgyűsége. Én minden pontjában elfogadom *Berinza* előadó ur javaslatát.

Dr. Dégen Gusztáv elnök: Kiván-e még valaki szólani? — Mivel szólásra senki sem jelentkezik, azt hiszem, a mélyen tisztelt szakosztály nevében kimondhatom a következő határozati javaslatot:

1. A kongresszus mélyen érzett szükségnek nyilvánitja, hogy a gyengeelméjű gyermekeket külön iskolákban oktassák; szükségesnek tartja, hogy a fővárosban több ilyen iskolát, minden 15—20.000 lakosú városban pedig egy-egy ilyen iskolát állitsanak föl.

2. Ugy véli, hogy a képezhető hülyék számára több intézetet létesitsenek gazdaságokkal kapcsolatosan, legfeljebb 100—100 növendékkel; a gyógyithatatlan hülyék számára önálló ápoló-intézeteket ajánl gazdaságokkal kapcsolatosan, melyekben a felnőtt hülyék foglalkozást találnának.

3. Miután az elmebeli fogyatkozásban szenvedőknek, a kik képesek valamely mesterséget megtanulni, támogatásra van szükségük elméleti tanulmányaik befejezésekor, díjakat kellene kitűzni olyan kézműveseknek, a kik vállalkoznak ezeket a szerencsétleneket mesterségre tanitani.

4. Hülyék és gyengeelméjűek tanitása ugyanazon tényezőknek teendője, a kik az épelméjű gyermekek neveltetését intézik.

5. Óhajtja, hogy országos alapon egyesületek alakuljanak a gyengeelméjűek tanitása czéljából.

Elnök: Kiván-e még valaki szólani a fogyatékos érzékű gyermekek védelme ügyében? Miután szólásra senki sem jelentkezik, én mint a gyermekvédő kongresszus emberbaráti szakosztályának elnöke, köszönetemet fejezem ki azon meleg érdeklődésért, melyet a szakosztály tagjai a gyermekvédelem nemes eszméje iránt kifejtettek, azon fáradságért, a melyet a kongresszus tartama alatt tanusitottak. Különösen fogadják köszönetemet az előadó urak, a kik szellemi tőkéjüket itt közrebocsájtották, hogy azzal a gyermekvédelem ügyét előbbre vigyék. — Az Isten áldja meg őket munkájukért! Éljenek e nemes eszme szolgálatában még sokáig! (*Éljenzés.*)

Pivár Ignácz: Méltóságos Elnök Úr! Engedje meg nekem, hogy e szakosztály itt megjelent tagjainak nevében én is köszönetemet fejezhessem ki Méltóságodnak azon önzetlen fáradozásaiért, melylyel a mi szakosztályi gyüléseinket vezetni méltóztatott. Mi, a gyermeknevelésnek itt megjelent szerény munkásai mindig kedvesen és őszinte tisztelettel emlékezünk vissza arra az egyénre, a ki tudása által a társadalomban magas polczra emelkedvén, most közénk vegyülve, együtt fáradott velünk az elhagyatott, fogyatékos érzékű gyermekek védelme és neveltetése ügyének javitásában. Úgy az itt megjelent társaim, valamint a szerencsétlen fogyatékosak nevében is Istennek áldását kérem Méltóságodra és azon óhajom teljesülését, hogy engedje meg az egek ura, hogy az elhagyatott gyermekek ügyének még sokáig lehessen szószóló apostola! (*Hosszantartó éljenzés.*)

IV.

A kongresszussal kapcsolatos kiállitás.

A kiállitási bizottság elnöksége:

Elnök: Dr. Kovács Gyula.
Titkár: Dr. Bálint Imre.
Jegyző: Kullmann Géza.

1. A kiállitás története.

A kongresszus előkészitő-bizottsága 1897. október hó 24-én tartott alakuló ülésén kivánatosnak találta, hogy a kongresszussal kapcsolatosan kiállitás is rendeztessék oly czélból, hogy azon a gyermekvédelmi intézetek működése, valamint a gyermekvédelem czéljaira szolgáló eszközök bemutathatók legyenek. A bizottság elnökévé dr. Kovács Gyula egyetemi tanár, a kereskedelmi muzeum aligazgatója választatott meg.

A bizottság nyomban hozzáfogott a kiállitás tervezetének megállapitásához s 1898. évi január 20-án tartott ülésén ezt megvitatván, továbbá a költségelőirányzatot, mely végösszegében 5000 frt szükségletet tüntetett ki, megállapitván: azt az igazgatóság elé terjesztette.

Az igazgatóság a tervezetet és költségelőirányzatot jóváhagyta és felhatalmazta a kiállitási bizottságot, hogy az előmunkálatokat megkezdhesse. Ezen felhatalmazás alapján a bizottság 1898. évi deczember hóban tartott ülésén megválasztotta a tervezett csoportok albizottságait és intézkedett a bejelentési ivek szétküldése iránt.

A programm értelmében a kiállitás hét csoportban volt rendezendő.

Az első csoport czélját képezte a szegény gyermekek anyagi ellátása és sorsának javitására vonatkozó tevékenységnek feltüntetése. Elhatároztatott, hogy ezen csoportban állitanak ki jótékonysági intézményeink: a nőegyletek, a gyermekeket felruházó egyletek és asztaltársaságok, tanoncz-otthonok stb. A kiállitás tárgyát képezték az egyes intézmények történetét és eredményeit illető adatok kimutatása, a berendezések, alapok feltüntetése, a vonatkozó irodalom és összesitő statisztika.

A II. csoport tárgyát a szegénysorsu gyermekek egészségügyi védelmét illető tevékenység feltüntetése képezte. Elhatároztatott, hogy e csoportban állitanak ki a gyermekkórházak és a szünidei gyermektelepek.

A III. csoport keretébe utalta a programm az épérzékü és elméjü gyermekek ápolását és nevelését illető tevékenység bemutatását. Ezen keretbe illesztette bele a népiskolák, kisdedóvodák, Fröbel-nőegyletek, árvaházak, lelenczházak, szeretetházak, gyermekmenhelyek működésének, eredményeinek, berendezéseinek, taneszközeinek, tanitási módszerének ismertetését a vonatkozó irodalom és összesitő statisztikával.

FŐVÁROS PEDAGÓGIAI KÖNYVTÁR BUDAPEST

A IV. csoportba sorozta az érzéki, vagy elmebeli fogyatkozással sujtott szerencsétlenek ápolását és képzését illető tevékenység ismertetését. Ezen csoportban a siketnémák, a vakok, a hülyék és gyengeelméjüek intézetei voltak ismertetendők.

Az V. csoport céljául a szabadságukban törvényesen korlátozott gyermekek javitására és művelésére vonatkozó törekvések bemutatását jelölte ki. Ezen csoportban a börtöniskolák, a javitó-intézetek és hasonczélú társadalmi egyletek működésének, berendezéseinek bemutatása foglalt helyet, a vonatkozó szakirodalommal és összesitő statisztikával kapcsolatosan.

A VI. csoportba a gyermekek élelmezése, szórakoztatása és öltöztetésének ügye utaltatott. Ezen csoportba tartozóknak mondattak ki: a gyermekek számára készitett iparczikkek, u. m. öltönyök, tápszerek, játékok, képek, gyermekjelmezek, gyermekfényképek.

És végül a VII. csoport tárgyául a gyermekvédő működés a külföldön jelöltetett ki.

Az albizottságok következőleg alakultak meg:

I. **Jótékonysági albizottság**: Elnökök: *Rudnay Józsefné*, *Dr. Beöthy Zsolt* ministeri tanácsos, egyetemi tanár. Titkár: *Dr. Mezey Ferencz* ügyvéd.

II. **Gyermekegészségügyi albizottság**: Elnökök: *Dr. Bókay János* egyetemi tanár, *Sturm Albert* hirlapiró. Alelnökök: *Dr. Hainiss Géza* egyetemi m. tanár, *Dr. Klein Fülöp*. Titkár: *Dr. Béla Pál*.

III. **Gyermekápolás és nevelésügyi albizottság**: Elnökök: Özv. *Dr. Herich Károlyné*, *Kanócz István* ministeri osztálytanácsos, *Vámossy Mihály* igazgató. Alelnökök: *Vajda Károlyné*, *Borovitz Gizella*, *Beck Dénes*. Titkárok: *Dr. Szabó József* ügyvéd, *Stern Ábrahám* igazgató, *Schön József* igazgató.

IV. **Fogyatkozásban szenvedő gyermekek ápolásügyi albizottság**: Elnök: *Pivár Ignácz* igazgató. Titkárok: *Dr. Szenes Zsigmond* orvos, *Borbély Sándor* igazgató.

V. **Javitó-intézetügyi albizottság**: Elnök: *Dr. Rickl Gyula* ministeri osztálytanácsos. Titkár: *Dr. Kun Béla* ministeri titkár.

VI. **Gyermekélelmezés és szórakoztatásügyi albizottság**: Elnök: *Borszéky Soma* ministeri osztálytanácsos. Titkár: *Dr. Soltész Adolf* az orsz. iparegyesület fogalmazója.

VII. **Külföldi gyermekvédelmi albizottság**: Elnök: *Kanócz István* ministeri osztálytanácsos. Titkárok: *Peres Sándor* igazgató, *Dr. Karsay Sándor* ministeri fogalmazó.

A megalakitott albizottságok külön-külön egybeállitották a kiállitásban való részvételre felszólitandók névjegyzékét és megkezdődött a bejelentési ivek szétküldése.

Lelkes felhivás kisérte az iveket, a mely felhivta a figyelmet arra, hogy édes hazánknak a gyermekvédő kongresszus alkalmából vendégei lesznek a világ emberbarátai és tudósai, a kik eljönnek, hogy velünk a multak tapasztalatait megvitatva, együttesen tanácskozzunk a módok felett, hogyan lehetne a jövő nemzedék csemetéit erőteljes szervezetű, nemesen gondolkozó, munkás

egyénekké nevelni. »Be fogjuk nekik mutatni — ugymond a felhivás — a kiállitásban azokat az eredményeket, a melyeket hazánk az ujjászületés rövid évtizedei alatt elért, megismertetjük velük azokat az intézményeket, a melyeket az emberszeretet létesitett és meggyőzzük őket arról, hogy mi is érezzük a gyermekvédelem szükségességét, ismerjük annak módjait és sem gondolkozásunk, sem áldozatkészségünk nem hiányzik, hogy a művelt nyugat elismerését e téren is kiérdemeljük. Kell, hogy számszerűleg is dokumentáljuk, hogy a gyermekvédelem fontosságától áthatva a jövő nemzedék sorsa iránt nem egyesek, de az egész ország szive együtt érez és hogy a javitás eszközeinek megszerzéséhez az egész ország kezet fog s egygyé tömörülve, vállvetett munkássággal igyekszik bebizonyitani, hogy nem ismer fontosabb kérdést, nemesebb feladatot, mint a mely az államfentartó utódok testi és szellemi épségét van hivatva előmozditani. Mindenkinek kötelessége, hogy e czélra velünk egyesüljön és támogatást nyujtson ahhoz, hogy tündöklő fényben mutathassuk be emberszeretetünk nagyságát, mely bennünket a kulturállamok szinvonalára emel.«

Külföldön székelő consulátusaink utján összeállitotta a kiállitás elnöksége a külföldön székelő gyermekvédelmi intézetek névjegyzékét és franczia-német felhivásokban körülbelül ezer külföldi intézethez fordult a kiállitásban való részvételt kérve.

A bejelentések csak nagyon szórványosan érkeztek. Ujabb lelkesitő buzditás vált szükségessé, felvilágositások adattak az érdeklődőknek a sajtó és levelezés útján.

1899. évi junius hó 1-én, alig két hóval a kiállitás megnyitása előtt, alig volt még száz bejelentés. A külföld részvétele már is biztositottnak látszott és hazai közönségünk közönyössége ezzel szemben szinte megdöbbentő volt. A bizottság elölről kezdte a propagandát, magára vállalta a kiállitási tárgyak gyüjtését, a beküldött adatok feldolgozását és megfelelő formában közszemlére bocsátását.

Már-már a legszebb eredmény kisérte a lankadatlan agitációkat, midőn ujabb nehézségek állottak elő. Kitünt, hogy a helyiség, melyben a kiállitás rendezése terveztetett, nem felel meg a czélnak és más helyiség után kellett nézni. A kongresszus igazgatósága pedig, mely a kiállitás költségeinek fedezését kilátásba helyezte, nem rendelkezett olyan fedezettel, hogy az előirányzat szerint mutatkozó szükségleteket kielégithette volna s kénytelen volt 1000 (egyezer) forintban szabni meg a költségeket.

Az érdeklődésnek, gyermekszeretetnek és áldozatkészségnek több oldalról fényesen megnyilatkozó jelei azonban uj munkára serkentették a bizottságot. A kereskedelemügyi minister készséggel bocsátotta rendelkezésre az iparcsarnok helyiségeinek egy részét s használatlanul álló szekrények készletét. Találkozott szállitó-czég, mely díjmentesen igérte a vidékről érkezett tárgyak befuvarozását, a fővámigazgató elengedte a vámelőjegyzéssel és kezeléssel járó szemledijakat, lelkes emberbarátok felajánlották segédkezésüket a tabellák adatainak egybegyüjtésében stb.

A bizottság tehát leszállitotta a költségelőirányzatot minden tételében és

bizva abban, hogy a közönség sűrűen fogja a kiállitást látogatni s a beléptidíjakból is lesz bevétel, újult erővel fogott a nagy, de nehéz feladat megoldásához.

Julius hó 20-án megkezdte a rendezés munkálatait. Az iparcsarnokot látogató közönség kiváncsian kisérte a készülődéseket és széjjelvitte a pártolásra érdemes kezdeményezés hirét. Egyszerre megszaporodtak a kiállitók.

A kongresszus megnyitása napján készen állt a kiállitás.

A megnyitás ünnepélye szeptember hó 13-án délben a kongresszus ünnepélyes megnyitó-ülésének berekesztése után Rakovszky István v. b. t. t. és a kongresszus elnökének, dr. Wlassics Gyula cultusministernek, a kormány képvisetőjének, a kongresszus tagjai és nagyszámú előkelő közönség jelenlétében folyt le.

Ez alkalommal **Dr. Kovács Gyula**, a kiállitási bizottság elnöke a következő beszédet mondotta (francziául):

Kegyelmes Uram!

Bevégeztük a munkát és csak kegyelmes uram intésére vár, hogy megnyissuk kapuit annak a kiállitásnak, melynek ideális jellege és erkölcsi szinvonala magasan fölötte áll a kiállitások rendes chablonjainak.

Ebből a kiállitásból ugyanis egészen künnrekedt a számitó önérdek, ennek a kiállitásnak létrehozásában nem jutott szerep az üzleti versenygésnek és az emberi hiuságnak.

A mit itt összegyüjtve és kiállitva találand kegyelmes uram, azt könyörületes szivek, részvétteljes lelkek, jótékony kezek, az erkölcsnemesités és felvilágositás szellemei hordták össze patyolat-tiszta kézzel és hófehér szándékkal.

Egyesek elhozták a ruhácskát a karácsonyfa alól, szakasztott olyat, mint a didergő gyermekekre szoktak adni, mások bemutatják a munkát, melyre a züllésnek indult gyermekeket tanitották, mások ismét arról adnak számot, miként csillapitják szegény iskolások éhségét, ismét mások, miként mentik meg a zsenge ifjúságot a társadalomnak, a betegeket a hazának, miként nevelik a vakokat és némákat az értelmiségnek, ismét mások, miként tanitják a gyermekeket a felebaráti szeretetre. S ki-ki elhozza holmiját, de nem azért, hogy hivalkodjék a jóval, melyet cselekedett.

Emlékkő ez a kiállitás — kegyelmes uram — melyről leolvashatja a szegény, hogy kötelességtudó társadalomban él, de egyben intőtábla is, melyből megértheti a gazdag, hogy mily kötelmei vannak azokkal szemben, a kik szükséget szenvednek.

Munkánk nem kér és nem vár jutalmat és elismerést, mert munkánk könnyű volt és édes. Könnyű volt, mert e kiállitás kapuinál az emberszeretet fáklyái lobogtak és fényesen bevilágitották a területet, melyen dolgozánk, mert a szekrények között a humánismus szellemét láttuk lebegni, mert ha elfáradtunk, a fáradság elnémult, mihelyt megjelent képzeletünk előtt a sok ezer gyermeknek elégedett mosolya, a kiket a társadalom ápol, megment s meleg ruhával és lakással lát el.

Kell, hogy e munka kedves legyen Isten és emberek előtt.

És most kérem, kegyelmes uram, adja meg az engedélyt, hogy a kiállitást megtekinthessük.

Rakovszky István, a kongresszus elnöke ugyancsak franczia nyelven válaszolt. Mindenekelőtt megköszönte a kiállitási bizottságnak s első sorban a kiállitás elnökének azt a fáradhatlan buzgalmat, melyet a kiállitás rendezése körül tanusitottak, megköszönte a kiállitóknak, hogy áldozatot hoztak a nemes czél érdekében s végül a kiállitást megnyitottnak jelentette ki.

A megnyitás ünnepélye az iparcsarnoknak külön e czélra berendezett, növényekkel diszitett helyiségében folyt le, mely után a bizottság elnökének kalauzolása mellett a vendégek, köztük a kormány képviselője, majdnem két órán át lankadatlan figyelemmel hallgatták a kiállitók szakszerű és érdekes fejtegetéseit.

A kiállitás a kongresszus tartama alatt délelőtt és délután is nyitva állt, sőt az érdeklődés oly nagy mérveket öltött, hogy a tervezett időn túl egész szeptember 26-áig nyitva tartatott. Az érdeklődés felköltésében nagy része volt a székesfővárosi sajtónak, melynek képviselői már előző napon megtekintették a teljesen kész tárlatot és a megnyitás napján kimeritő ismertetésekben méltatták a kiállitás sikerét, csinját, gazdaságát.

A bizottság magyar és franczia nyelven katalogust nyomatott ki, melyet 40 fillérért árusitott.

A kiállitásról egyik napilap a következő ismertetést hozta:

»A kiállitás hét csoportra oszlik. Az előcsarnokban a gyermekek élelmezése, szórakoztatása és öltöztetése, fényképei köréből vett kiállitási tárgyakkal találkozunk. Ezek közül kiemeljük Erdélyi fényképeit, a turócz-szent-mártoni butorgyár kedves gyermekjátékait, Geittner és Rausch gyermekgyógyászati eszközeit.

Mindenek figyelmét leköti azon szekrény, melyben Bókay János egyetemi tanár, a budapesti Stefánia-gyermekkórház igazgatójának szopóüveg-gyüjteménye látható.

Beljebb kerülve találjuk az *Országos kisdedóvó-egylet* collectióját, mely részekben mutatja be a kisdedek foglalkozását s kiállitja munkáikat is. Mellette az *Országos nőképző-egyletet* látjuk, fénykép-collectiójával, melyen az osztályokat, a főzőiskolát, a tornázó növendékeket látni. Táblázatos kimutatás az egylet fejlődéséről s a növendékek kézimunkái egészitik ki a tárlatot.

Becses munka 20 nőegyletnek táblázatos kimutatása az általuk segélyezett és felruházott gyermekek számáról. Kiemeljük a *Pesti izr. Nőegylet* nagyszabású működését: 34 ezer forintot osztottak ki tavaly is! Nagyon érdekes a *Fehér kereszt lelenczház-egylet* kiállitása, egy teljesen felszerelt csecsemőágy, lelenczjelvény (nyakláncz), gyermekcsoport-fényképek, melyek azt bizonyitják, hogy e kiválóan pártolásra érdemes egylet hat fiók-egyletével 2000 elhagyott gyermeket ápolt 80 telepen. Tekintve azt a sok és nagy feladatot, melyeknek helyes kielégitésére törekszik, valóban a legnagyobb elismerésre számithat a társadalom részéről. Mint a költő mondja:

Hogy az igét hirdesse, magyarázza:
Fehér keresztet tűz jelétül a házra.

Itt találjuk az *Athenaeum* kiállítását is: a-b-c-és könyveket, Kozma és Roboz képeskönyveit, Braidwood »Anyák tanácsadóját« és Kneipp hasznos könyvét a gyermekápolásról.

Mindjárt mellette a *Stefánia gyermekkórház* meglepően szép kiállítása köti le figyelmünket.

A kiállításnak kétségkivül egyik legérdekesebb, izlésesen összeállitott csoportja a budapesti Stefánia szegénygyermekkórház kiállitása. A székesfővárosnak nemcsak országszerte, de a külföld előtt is kiváló hirben álló ezen intézménye a kegyeletnek hódol, midőn bemutatja az 1843-ban alapitott pesti szegény gyermekkórház fényképét és első igazgatói jelentését, hogy szembetünő legyen azon nagy haladás, melyet ezen kórház a közjótékonyság s hatósági támogatások segélyével elért.

A diszes kórházépület fényképe s tervrajzai mellett a kórház beléletébe betekintést enged a kórtermek és játszószobák berendezését hűségesen visszaadó kicsinyitett utánzat.

A kórház működését szemléltető táblázaton látható, hogy a kórház évente ez idő szerint közel 20.000 szegény gyermeknek nyujt orvosi segélyt, hogy a napi rendelések száma a 200-at már megközeliti. A közszemlére kitett évkönyvekből látható egyrészt a kórházat fentartó közjótékonyság anyagi áldozatainak és a hatósági támogatásoknak pénzösszege, másrészt a kórházban működő orvosi személyzet tudományos működése.

Következnek a gyermekbarát-egylet s a különböző jótékony asztaltársaságok kiállításai, táblázatos kimutatások jótékonyságaikról, az izrael. kézmű- és földmivelési egyletnek berendezését bemutató fényképek, az államvasutak tanonczműhelyeinek munkálatai és működésének fényképei, az izrael. hitközség tevékenységének kimutatása a gyermekvédelem terén, 30 óvóintézet táblázatos kimutatása jótékony tevékenységéről, a Fröbel-egyletnek kiállitása, elhagyott gyermekek csinálta játékok; különösen érdekes azonban az ápoló, gyámolitó egyleté, mely a gyermekek által gyűjtött és értékesitett gyógynövényekből áll, melynek jövedelméből küldik nyaralni és fürdőhelyekre a beteg gyermekeket.

Az árvaházak, óvodák, gyermekmenhelyek kiállitása után az elmebeli fogyatkozással sujtott szerencsétlenek ápolását feltüntető szakosztály következik. Meglepő e szakosztály kiállitása, irásbeli dolgozatok, kézimunkák, rajzok, Fröbel-papirminták és játékok, slöjd-készitmények. A részvét könnye csillan fel a szemlélő szempilláján!

Hát még a javitó-intézetek kiállitása. Az igazságügyministerium ez alkalommal a javitó-intézetek illustrált ismertetését adta ki, magyaron kivül franczia nyelven is, a mi igen hasznos munka, mert az aszódi javitó-intézet a maga nemében kitünő intézmény és máris nagy eredményeket tud felmutatni, valamint a rákospalotai leányjavitó-intézet is, melyből nem egyszer férjhez is mentek a leányok!

A kiállitott tárgyak, kézimunkák, ipartárgyak, a leányoknál fehérneművarrás, gyönyörű himzés, mind az intézetek komoly szellemét igazolják.

A legtanulságosabb darabok egyike az államrendőrség kiállitása, mely *Ábrányi Lajos* következő festményét tartalmazza:

Fiatal csavargók kihallgatása, iskoláztatása, felöltöztetése, beszállitása a tolonczházba, kártyázó csavargók letartóztatása.

Fényképekben mutatják be, a mint a rendőr kitett csecsemőt talál, az eltévedt gyermeket anyjának visszaadja, talált csecsemőt átad a lelenczházban, megvédelmezi a lopáson ért fiatal csavargót a közönség bántalmazása ellen, látunk felruházott csavargókat a rendőrségi fogházban, ruhakiosztást a rendőrségi fogházban, fiatal csavargó tipusokat, csavargó gyermekek orvosi megvizsgálását a rendőrségi fogházban, csavargókat rendőrségi rabkórházban, fürdőt a rendőrségi fogházban stb.

A rendőrség ilyetén humanistikus működése mindenek szimpátiájával találkozik!

Végül a külföldiek kiállitásai közül kiemeljük a Chorlton Union angol háztartási iskola fényképekben látható működését, a hol a leányokat a főzésen kivül biczikliz[illegible]ésre, gépirásra, mezei munkára stb. tanitják A bostoni Lyman-ipariskola fa- és vaskészitményei mintaszerűek. Érdekesek a bécsi Zukunft-egylet papirlemezmunkái is.

Az utolsó csoportban az összes irodalmaknak a gyermekvédelemre vonatkozó műveit látjuk csoportositva.

Ime a kiállitás felötlőbb jelenségei. Alig egy harmadáról emlékezhetünk meg, mert hiszen 226 kiállitó jelentkezett, a kiknek némelyike egész szobára való tárgyat küldött. De a kiállitás alapos áttanulmányozása meggyőzhet mindenkit arról, hogy a gyermekvédelem nemes ügyének szolgálni annyit tesz, mint szolgálni az emberiség jövőjét.«

2. A kiállitás látogatottsága.

A kongresszus előkészitő bizottsága a kiállitás elnökének javaslatához képest délelőtt teljesen díjmentesen bocsátotta a közönséget a kiállitásba. A délutáni látogatók 40 fillér belépti díjat fizettek.

A kiállitás látogatottságáról a következő kimutatás ad számot:

A látogatók száma volt:

Szeptember hó	Délelőtt	Délután
	Megnyitásnál mintegy	
13	400—500	106
14	2099	394
15	1443	454
16	1038	281
17	1639	602
18	508	176
19	686	170
20	575	134
21	196	60
22	442	130
23	293	19
24	603	193
25	318	130
26	1078	91
	Összesen 11029	**Összesen** 2940

3. A kiállitásban résztvevők névjegyzéke.

I. CSOPORT.

A szegény gyermekek anyagi ellátása és sorsának javitása.

1. **Barcsi jótékony nőegylet.**

Táblázatos kimutatás az egylet által felruházott gyermekek számáról és az e czélra forditott összegekről 1890—1898. években,

2. **Bártfa városi özvegy nőket és árvákat kölcsönösen segélyező intézet.**

Táblázatos kimutatás az intézet czéljáról, az 1869—1891. években segélyben részesült árvák számáról és a segélyezés pénzértékéről.

3. **Békés-csabai nőegylet.** (B.-Csaba.)

Táblázatos kimutatás az 1898. évben felruházott és élelmezésben részesitett gyermekek számáról.

4. **Budapest fő- és székváros kerületi elöljáróságai.**

Táblázatos kimutatás az egyes kerületi elöljáróságok által ellátásban, illetve tápdijban részesitett árvák és lelenczek számáról és az e czélra forditott összegekről.

5. **Budapesti II. ker. első magyar asztaltársaság.** (II., Csalogány-utcza 27. szám.)

Táblázatos kimutatás a felruházott gyermekekről az 1893—1898. években.

6. **Budapesti III. kerületi első munkástelepi magyar asztaltársaság.**

Táblázatos kimutatás a felruházott gyermekek számáról és az erre forditott pénzösszegekről az 1898. évben.

7. **Budapesti VI. kerületi jótékony egyesület.**

Táblázatos kimutatás az egylet által felruházott gyermekek számáról és az e czélra forditott összegekről az 1889—1898. években.

8. **Budapest VIII. kerületi általános közjótékonysági egyesület.** (VIII., Barossutcza 67. sz.)

Táblázatos kimutatás az egylet által felruházott gyermekek számáról, a kiosztott gyermek-ebédjegyekről és ezek költségeiről az 1896—1898. években, az egyesületi tagokról és az egylet vagyonáról.

9. **Budapest székesfőváros IX. ker. ferenczvárosi jótékony nőegylet.** (IX., Üllői-út 19. sz.)
Bábuk az árvák közt kiosztani szokott ruhákban; táblázatos kimutatás az alakulás idejéről, tagok számáról, a felruházott gyermekek számáról és az e czélra fordított összegekről az 1884—1898. években.

10. **Budapesti kath. tanonczokat védő egyesület.** (II., Toldy Ferencz-utcza 30 szám.)
Az egyesület eddigi évi jelentései.

11. **Budenz József asztaltársaság.** (Budapest I. ker. Krisztina-tér, »Zöld fához« czímzett vendéglő.)
A tevékenységet feltüntető kimutatás.

12. **Coburg herczeg I. budapesti hadastyán egylet.**
Táblázatos kimutatás az egylet által felruházott gyermekek számáról, az e czélra és egyéb segélyezésekre fordított összegekről az 1880—1898. években.

13. **Egyesült Szegzárd-tolnamegyei nőegylet.** (Szegzárd.)
Könyv az egylet történetéről.

14. **»Faragó József« magyar asztaltársaság.** (Budapest, Zsibárus-utcza 5.)
Táblázatos kimutatás a felruházott gyermekek számáról és az e czélra kiadott pénzösszegről az 1898. évben.

15. **»Fehér Hollók« asztaltársasága Budapesten.**
Táblázatos kimutatás az alakulásról, tagok számáról és a felruházott gyermekek számáról az 1897—1898. években.

16. **Ferenczvárosi magyar asztaltársaság.** (Budapest.)
Táblázatos kimutatás az asztaltársaság szegény gyermekeket felruházó tevékenységéről az 1889—1898. években.

17. **»Gondviselés« asztaltársaság.** (Budapest, Andrássy-út 5, Holzer kávéház.)
Táblázatos kimutatás a felruházott gyermekek számáról és a kiosztott ruhák pénzértékéről az 1896—1898. években.

18. **»Gyermekbarát« egyesület.** (Budapest, VI., Csengery utcza 51.)
Táblázatos kimutatás az egyesületnek tevékenységéről az 1887—1898. években, fényképek, jelentések.

19. **Gyulai nőegylet.**
Táblázatos kimutatás az egylet alakulásának idejéről, vagyonáról és az 1897. évben felruházott gyermekek számáról.

20. **»Hildegard« jótékony nőegylet.** (M.-Óvár.)
Táblázatos kimutatás a kézimunkában kitanitott gyermekek számáról, az elkészitett munkák értékéről és ezeknek értékesitéséről.

21. **»Humanitas« első kőbányai jótékony egyesület.** (Budapest-Kőbánya.)
Táblázatos kimutatás a felruházott gyermekek számáról és a ruhák pénzértékéről az 1898. évben.

22. **Kedélyes takarék-, segély- és jótékonysági asztaltársaság.** (Budapest, Andrássy-ut 54. Millennium kávéház.)
Táblázatos kimutatás az 1898. évben felruházott gyermekek számáról és az erre fordított pénzösszegről.

23. **Lugosi jótékony nőegyesület.**
Táblázatos kimutatás az egylet által segélyezett gyermekek számáról az 1895—1898. években kiosztott segélyösszegekről és az egylet által felnevelt gyermekek számáról az 1874—1898. években.

24. **Magyar izr. kézmű- és földmivelési egylet.** (Budapest, VII., Damjanich-utcza 48.)
A tanonczmenhely berendezését ábrázoló fényképek, bábuk a növendékek egyenruhájában, statisztikai kimutatások az egylet tevékenységéről.

25. **Magyar kir. államvasutak igazgatósága.** (Budapest.)
A vasuti tanonczműhelyek szervezésének leirása, statisztikai összeállitás a tanonczok létszámáról és működéséről, tanonczmunkák, rajzok, fényképek, a szegedi és kaposvári tápintézetek történetére, berendezésére és eredményére vonatkozó adatok.

26. **Magyar kir. államvasutak nyugati műhelye.** (Budapest.)
Táblázatos kimutatás szegényebb sorsu munkások gyermekeinek felruházásáról és a kiosztott ruhák pénzértékéről az 1894—1898. években.

27. **Munkácsi árvaházi és segélyző nőegylet.**
Csoportfényképek, az egylet története, tevékenységi kimutatás.

28. **Mezőtúri jótékony nőegylet.**
Táblázatos kimutatás az egylet czéljáról, tagjai számáról, a segélyezett s felruházott gyermekek számáról és az erre forditott pénzösszegről.

29. **Miskolczi izr. nőegylet.**
Táblázatos kimutatás az egylet által felruházott s élelmezett gyermekek számáról és ezeknek költségéről az 1895—1898. években.

30. **Modori jótékony nőegylet.**
A nőegylet által fentartott Frőbel-gyermekkert története, fényképek.

31. **Nagybecskereki iskola-gyermekbarát segélyzőegylet.**
Táblázatos kimutatás az egylet alakulásának idejéről, czéljáról, ingyenes tankönyvekben, ruházatban és egyéb pénzbeli segélyben részesitett gyermekek számáról az 1872—1898. években.

32. **Nagykanizsai izr. jótékony nőegylet.**
Táblázatos kimutatás a tagok számáról, az egylet vagyonáról és tevékenységéről.

33. **Nagypénteki ref. társaság Budapesten.**
Az épület alap- és perspectivikus rajza, a Zichy-féle kép eredetben, táblázatos kimutatás a társaság vagyonáról, kiadásairól, segélyezésekre forditott összegekről, különféle nyomtatványok.

34. **Nagyváradi »Gyermekbarát« egyesület.**
Táblázatos kimutatás az egyesületi tagok számáról, a vagyonról, évi költségekről, szegény gyermekeknek élelmezésére, felruházására és elszállásolására forditott pénzösszegekről az 1889—1898. években.

35. **Népnevelési egyesület Székely-Udvarhelyen.**
Táblázatos kimutatás a szegény gyermekek felruháztatásáról és segélyezéséről.

36. **Országos gyermekvédő-egyesület Budapest.**
Kimutatások az egyesület működéséről, képek, nyomtatványok.

37. **Országos Nőképző Egyesület** (Budapest, IV. Zöldfa-utcza 40.)
Fényképek (növendékek az osztályokban, a főző-iskola, növendékek a kertben tornászás és szabad mozgás közben, az intézet berendezései), táblázatos kimutatás az egyesület iskoláinak fejlődéséről 1869. óta és az 1898. évben árvák segélyezésére fordított pénzösszegről.

38. **Pápai jótékony nőegylet.**
Táblázatos kimutatás az egylet által gondoztatott s iskoláztatott árvák számáról és az erre fordított összegekről az 1898. évben.

39. **Pesti izr. hitközség.**
Táblázatos kimutatás a hitközség tevékenységéről a gyermekvédelem terén és pedig szegény tanulók tandijainak adományozására fordított összegekről és e segélyezésekben részesült tanulók létszámáról az 1890—1899. években.

40. **Pesti izr. hitközség leányiskolájának »Erzsébet királyné« filléregyesülete.**
Táblázatos kimutatás az 1898/9. tanévben osztályonként gyűjtött és szegény gyermekek könyveinek és tanszereinek beszerzésére fordított pénzösszegekről.

41. **Pesti izr. nőegylet.** (Budapest. VII. Kertész-ucza 46. sz.)
Fényképcsoportozatok, graficon a leányárvaház és a báró Hirsch leányárvamenhely fejlődéséről, különféle nyomtatványok.

42. **Rimaszombat és vidéke jótékony nőegyesülete.**
Táblázatos kimutatás az egyletnek a gyermekvédelem terén kifejtett működéséről 1866-tól kezdve és az alapitványokról.

43. **Rongyos egyesület.** (Kecskemét.)
Táblázatos kimutatás az egylet által évenkint felruházni szokott gyermekek számáról és a ruhanemüek pénzértékéről.

44. **Sárosvármegyei jótékony nőegylet.** (Eperjes.)
Két kötet könyv az egylet működéséről.

45. **Scholtz Gusztáv,** budai ág. hitv. evang. lelkész. (Budapest, I. Verbőczy-utcza 28.)
Táblázatos kimutatás a budai ág. h. ev. elemi népiskola szegény tanulóinak felruházására eszközölt gyüjtés eredményéről az 1873—1898. években.

46. **Segitség-egylet,** (Budapest, IX. Mester-utczai községi elemi iskola.)
Táblázatos kimutatás gyermekek felruházásáról az 1897. és 1898. években.

47. **Sümegi jótékony nőegyesület.**
Táblázatos kimutatás az alakulás idejéről, a felruházott gyermekek számáról és az e czélra fordított összegekről az 1887—1897. években.

48. **Szegények tápintézete Nagy-Kanizsán.**
Táblázatos kimutatás az iskolás gyermekek ingyenes élelmezéséről, a tagok számáról és az intézet vagyonáról.

49. **Tabitha jótékony nőegylet Budapesten.**
Táblázatos kimutatás az egylet működéséről az 1898. évben.

50. **Tornai jótékony nőegylet.**
Táblázatos kimutatás az egyleti tagok számáról és az egyletnek a gyermekvédelem terén kifejtett működéséről.

51. **Ujpesti gyermekbarát egyesület.**
Táblázatos kimutatás a felruházott gyermekekről az 1894—1898. években.

52. **Ujpesti izr. nőegylet.**
Kimutatás az egylet által fentartott népkonyha és leányárvaházról.

53. **Zalaegerszegi karácsonyfaegyesület.**
Statisztikai kimutatások az egyesület működéséről, felruházott gyermekeket ábrázoló fénykép, fiu- és leányruhafelszerelés.

54. **Zalaegerszegi népkonyha.**
Táblázatos kimutatás a szegény iskolás gyermekek élelmezésére fordított összegekről az 1892—1898. években.

55. **Zalaegerszegi nőegylet.**
Táblázatos kimutatás az egylet alapításáról, vagyonáról és az 1885—1898. években kézimunka-tandijakra fordított összegekről.

56. **Zalaegerszegi szegény gyermekeket felruházó egylet.**
Táblázatos kimutatás a felruházott gyermekek számáról és az e czélra fordított összegekről az 1885—1898. években.

II. CSOPORT.

A szegénysorsu gyermekek egészségügyi védelme.

57. **Budai II. ker. uj közkórház.**
Gyermekpavillon tervrajza.

58. **Budapesti »Stefánia« gyermekkórház.** (Budapest, VII. Üllői-út és Gólya-utcza sarok.)
Modellek és fényképek az intézet belső berendezéséről, 56 évi működésének áttekintési táblázata.

59. **Budapesti szünidei gyermektelep egyesület.** (Budapest, V. József-tér 7.)
A hegybányai telep domboru térképe, a hegybányai telepház kicsinyitett mintája, az egyesület tevékenységére vonatkozó grafikus és aquarelle rajzok, a telepen használt egyesület- ruházatok.

60. **Dr. Kresz Géza,** a budapesti önkéntes mentőegyesület igazgatója. (Budapest, V. Markó-utcza 22.)
Tábla.

61. **Önkéntes ápoló, gyámolitó és oktató egyesület.** (Budapest., VI. Szondy utcza 96/B.)
A nyaraló és fürdőhelyekre küldött gyermekek elhelyezését és a növénygyüjtő állomások székhelyeit feltüntető térkép, grafikai táblázatok az egyesület működésének eredményéről, a gyermekek által gyüjtött és értékesitett gyógynövények mintái.

62. **Pesti izr. hitközség Bródy Adél gyermekkórháza.**
Alaprajz, fényképek a belső berendezésről, jelentések.

63. **Pozsonyi »Ferencz József«-gyermekkórház.**
Tervrajzok, fényképek, táblázatos kimutatás a kórházba felvett gyermekek számáról az 1857—1879. években, a gyermekrendelés látogatottságáról, a kórház vagyonáról és a fentartási költségekről.

64. **Dr. Szana Sándor**, orvos. (Temesvár.)
A gyermekek egészségügyi védelmére vonatkozó és 25.000 példányban ingyen terjesztett népiesen oktató nyomtatványok.

65. **Dr. Szegő Kálmán gyermeksanatoriuma.** (Abbazia.)
A gyermekpavillon tervrajzai, fényképek.

66. **Szent-János kórház.** (Budapest, II. Széna-tér 3. sz.)
Fényképfelvételek az intézetről.

III. CSOPORT

Az épérzékű és elméjű gyermekek ápolása és nevelése.

67. **Arad sz. kir. város árvaháza.**
Táblázatos kimutatás az intézet alapitásáról, vagyonról, árvák létszámáról az 1898. évben, a növendékek iskoláztatásáról, az árvaház fentartási költségeiről.

68. **»Athenaeum« irodalmi és nyomdai részvénytársaság.** (Budapest, VII., Kerepesi-út.)
Könyvek és pedig: Paulini: ABC, Paulini: Olvasótáblák az ABC-hez, Törvény a kisdedóvásról, Kneipp: Gyermekápolás, Braidwood: Anyák tanácsadója, Kozma és Roboz-féle képeskönyvek.

69. **Balaton-Füredi Erzsébet-szeretetház.**
Fényképek a növendékek foglalkoztatásáról, azoknak kézimunkái, az intézet értesitői stb.

70. **Baranyamegyei árvaház Pécsett.**
Táblázatos kimutatás az intézetben elhelyezett árvák számáról, az árvaházi vagyonról és fentartási költségeiről az 1898. évben.

71. **Békés községi I. és III. ker. óvodák.**
Táblázatos kimutatás az óvodákat látogató kisdedek számáról az 1892—1899. években, vagyonról és fentartási költségekről.

72. **Borsodmegyei nőegylet árvaháza Miskolczon.**
Táblázatos kimutatás az egylet alakulásáról, az árvaházban nevelt növendékek évi létszámáról, a vagyonról és fentartási költségekről.

73. **Brassói evang. árvaház.**
Táblázatos kimutatás az árvaház alapitásáról, vagyonáról, az árvaházban eddig felnevelt árvák számáról.

74. **Brocskó Lajos**, a budapesti protestáns orsz. árvaház igazgatója. Budapest, VI. Szegényházter 1.)
»Svájcz árvaházai« és »A budapesti protestáns orsz. árvaegyesület és árvaházának története« czimű könyvek.

75. **Budapest fő- és székvárosi községi szeretetház.** (Budapest, II., Nagy-Rókus-utcza 36.)
A növendékek téli és nyári öltözete, táblázatos kimutatás az intézetben elhelyezett és abból kibocsátott növendékekről az 1888—1894. években.

76. **Budapest II. ker. Margit-körúti Fröbel-egyesület óvodája.**
Táblázatos kimutatás a megnyitás idejéről, fentartási költségről, vagyonról és az óvodát látogató kisdedek számáról az 1890—1898. években.

77. **Budapesti »József« fiárvaház.** (Budapest, VIII. Üllői-út 76.)
Táblázatos kimutatás az árvaházban felnevelt árvák számáról az 1894—1898. években, az intézet fennállásáról és fentartási költségeiről, az intézet növendékeinek ruházata.

78. **Budapesti országos első gyermekmenedékhely-egyesület.** (Budapest, XI. Knezits-utcza 11.)
Fényképek, könyvek és ruhanemüek, statisztikai táblázat.

79. **Budapest székesfővárosi hajléktalanok menhelye.**
Táblázatos kimutatás 1876—1895-ig, album az intézet belső berendezéséről, jelentések.

80. **Debreczeni »Stefánia« árvaház.**
Táblázatos kimutatás az árvaház megnyitási évéről, az intézetben elhelyezett árvák számáról, a fentartási költségekről az 1896—1898. években.

81. **Deési leányárvaház.**
Táblázatos kimutatás az árvaház fennállási idejéről, vagyonáról, az intézetben elhelyezett árvák számáról.

82. **Dettai Fröbel-féle óvoda.**
Táblázatos kimutatás az óvoda alapitásáról, az óvodát látogató kisdedek számáról és a fentartási költségekről az 1893—1898. években.

83. **Első orosházi iparos-tanulók szövetkezete.** (Orosháza.)
A szövetség szabályzata, az önképzés órarendje, kimutatás a végzett önképzési anyagról, mintagyüjtemény, egyenruha, csoportképek.

84. **»Erzsébet« árvaház Kassán.**
Táblázatos kimutatás az árvaházban a fennállás óta felnevelt és jelenleg elhelyezett árvagyermekekről.

85. **Erzsébet székesfővárosi leányárvaház.** (Budapest, VII., Rottenbiller-utcza 50. sz.)
Az intézet növendékeinek téli és nyári öltözete, egy teljesen felszerelt vaságy, a növendékek kézimunkái.

86. **Esztergomi érseki leányárvaház.**
Táblázatos kimutatás az intézet megnyitásáról, vagyonáról és az árvaházban elhelyezett árvák számáról.

87. **Esztergomi sz. kir. városi kisdedóvó intézet.**
Táblázatos kimutatás a kisdedek létszámáról, az 1875—1898. években, vagyonról, fentartási költségről és tandijról.

88. **»Fehér Kereszt« országos lelenczház-egyesület.** (Budapest, IX., Tüzoltó-utcza 9.)
Egy teljesen felszerelt csecsemőágy és kórházi ágy, lelencz-jelvény (nyaklánczl), graphicai táblázat az egyesület működéséről, különféle gyermekcsoport fényképek, az egyesület története, évi jelentései, kezelési nyomtatványok.

89. **»Fejérváry« árvaház Gyöngyösön.**
Táblázatos kimutatás az intézet alapitásáról, az évenként elhelyezett árvák számáról és azok müveltetéséről.

90. **Fővárosi szegény gyermekkert-egylet.** (Budapest, VII. Akáczfa-utcza 32.)
Felszerelések, gyermekmunkák és képfelvételek.

91. **»Franklin«-társulat.** (Budapest, IV., Egyetem-u. 4.)
Képeskönyvek, ifjusági iratok.

92. **Ganz és Társa, vasöntő- és gépgyár részvénytársaság.** (Budapest.)
Óvodai berendezés.

93. **»Gizella« munkás-árvaház.** (Zólyom-Lipcse.)
Száz árva fiunak iskolai dolgozata, a kézügyesitő műhelyek növendékeinek munkálatai (famunkák, kosárfonás, könyvkötészet, szalmakalapfonás), az árvák téli és nyári ruházata, fényképek.

94. **Gölniczbánya rend. tan. város kisdedóvója.**
Táblázatos kimutatás a megnyitás évéről, a kisdedek számáról és tandíjról.

95. **Győrvárosi árvaház.**
Táblázatos kimutatás az árvák létszámáról, a vagyonról és fentartási költségekről az 1894—1898. években.

96. **Háromszék-vármegyei fiú árva- és szeretetház.** (Sepsi-Szent-György.)
Fényképfelvételek az árvaházi épület és annak berendezéséről, valamint a növendékek foglalkoztatásáról, az intézeti kert rajzban, bábualak az árvák ruházatában, különféle nyomtatványok.

97. **Hód-mező-vásárhelyi állami tanitói árvaház.**
Táblázatos kimutatás az alapitás idejéről, árvák létszámáról, fentartási költségekről.

98. **Hódsági magán-óvoda.**
Táblázatos kimutatás az óvodát látogató kisdedek számáról és az évi fentartási költségekről az 1897—1899. években, vagyonról és tandíjról.

99. **Kapuvári községi kisdedóvó.**
Táblázatos kimutatás az óvoda alapitására és működésére vonatkozó adatokról.

100. **Kaposvári »Mária Valéria« árvaház.**
Táblázatos kimutatás az árvák létszámáról, fentartási költségéről és alaptőkéről.

101. **Kapuvári községi gyermekmenhely.**
Táblázatos kimutatás a menhely alapitásáról, alapjáról és az évenként ellátás alatt álló gyermekek számáról.

102. **Kelcz-Adelffy árvaház Kőszegen.**
Fényképek az intézet berendezéséről.

103. **Késmárki gyermekkert nőegyesület.**
Táblázatos kimutatás az egylet által fentartott óvodára vonatkozó adatokról.

104. **Kir. róm. kath. Terézárvaház.** (Nagy-Szeben.)
Az árvaház madártávlati képe, belső berendezést feltüntető fényképek, bábuk az intézeti ruhában, nyomtatványok, növendékek kézimunkái.

105. **Kis-Szeben város kisdedóvodája.**
Táblázatos kimutatás az óvodát látogató kisdedek számáról és a fentartási költségekről az 1887—1898. években.

106. **Klotild fővárosi szeretetház.** (Budapest, I., Városmajor-utcza 59.)
Táblázatos kimutatás az intézet vagyonáról, költségeiről és az intézetbe felvett és nevelt árvák számáról az 1896—1898. években.

107. **Kolozsvári »Mária Valéria« árvaház.**
Három különböző korú növendéknek teljes ruházata, kézimunkák, fényképek.

108. **Köhalmi kisdedóvó intézet.**
Táblázatos kimutatás az alapitásról, kisdedek létszámáról, vagyonról, fentartási költségről.

109. **Külső Soroksári-úti nép- és iskolai könyvtár-egyesület.** (Budapest.)
Statisztikai adatok az egylet működéséről, gyermekeknek kiadott könyvek.

110. **Lampel Róbert, Wodianer F. és fiai,** cs. és kir. udv. könyvkereskedő czég. (Budapest, VI., Andrássy-út.)
Képes-könyvek, szemléltető képek óvodák számára.

111. **»Lutherház« Nagy-Szebenben.**
Táblázatos kimutatás az intézetben 1897-ben elhelyezett árvákról.

112. **Magyar gazdasszonyok országos egyesületének árvaháza és leánynevelő intézete.** (Budapest, VII., Damjanich-utcza 29—31.)
Az intézetről felvett fényképek, évkönyvek, táblázatos kimutatás a felnevelt leányárvákról az 1895—1899. években, az intézet vagyonáról és a fentartási költségéről az 1898. évben.

113. **Magyarországi központi Fröbel-nőegylet.** (Budapest, VI., Bajza-utcza 27. sz.)
Táblázatos kimutatás az egyleti négy óvodát látogató kisdedek számáról az 1895—1899. években, a tandíjról és az óvodák fentartási költségeiről, óvónőképző intézeti növendékek magyar nyelvi, módszertani dolgozatai, rajzai, kézimunkái, óvodai kisdedek kézimunkabeli foglalkoztatási fényképek.

114. **Marosvásárhelyi Klotild leányárvaház.**
Táblázatos kimutatás az árvaház alakulásáról, vagyonáról és a felnevelt árvák számáról.

115. **Mayer Ferencz fiárvaház.** (Budapest, I., Városmajor-utcza 31.)
Az árvák nyári és téli öltözete, árvák lombfürész munkái, táblázatos kimutatás az intézet alapitásáról, vagyonáról, fentartási költségekről, árvák számáról 1886-tól 1897-ig és 1898-ban.

116. **»Melinda« árvaház Nagy-Károlyban.**
Táblázatos kimutatás az alapitásról és az évenként gondozás alatt lévő árvák számáról.

117. **Mohácsi magán- és községi óvodák.**
Frőbel-féle kézimunkák.

118. **A nagykanizsai kisdednevelő egyesület óvodái Nagy-Kanizsán.**
Táblázatos kimutatás az egylet által fentartott négy óvodáról.

119. **Nagyszombati »Simor János« fiárvaház.**
Táblázatos kimutatás az alapitás idejéről, alapitványi összegről, az intézet növendékeiről és azok iskoláztatásáról.

120. **Nagytarnai áll. kisdedóvoda.**
Táblázatos kimutatás az alakulásról, kisdedek létszámáról az 1894—1898. években, óvódíjról, fentartási költségről, községi hozzájárulásról.

121. **Országos kisdedóvó egyesület.** (Budapest, VII., Szegényház-tér 7.)
Statisztikai táblázatok, fényképek a kisdedek foglalkoztatásáról és az intézetről a kisdedek munkái, óvodai foglalkoztató tervek az intézet történetére vonatkozó tárgyak, évkönyvek, táblázatos kimutatás az egyesület mintaóvodáját látogató kisdedek számáról az 1896—1898. években.

122. **Pesti első bölcsőde egyesület.** (Budapest, IX., Knezits-utcza 11. sz.)
Fényképek és könyv az egyesület történetéről, bölcső és ágy teljesen felszerelve.

123. **Pesti izr. hitközség fiárvaháza.** (Budapest, VI., Andrássy-út 111. sz.)
Táblázatos kimutatás az árvaház alapitási évéről, évi szükségletéről, az árvák számáról és azoknak iskoláztatásáról.

124. **Pesti izr. hitközség Wesselényi-utczai el. fiúiskolája.**
Szemléltető tanszerek.

125. **Pécs városi »Matessa« árva- és lelenczház.**
Táblázatos kimutatás az árvaház alapitásáról, vagyonról, évi költségről, az intézetben eddig felnevelt és jelenleg elhelyezett árvák számáról.

126. **Pozsonyi bölcsőde.**
Táblázatos kimutatás az 1897. évben felvett és ellátásban részesitett gyermekek létszámáról, vagyoni állapotról és fentartási költségekről.

127. **Pozsonyi »Izabella« gyermekmenedékház.**
Az intézet tervrajzai és fényképek annak berendezéséről.

128. **Pozsonyi városi óvodák.**
Táblázatos kimutatás a három óvodába az 1898. évben felvett kisdedek számáról, a vagyoni állapotról és fentartási költségekről.

129. **Protestáns országos árvaegyesület.** (Budapest, VII., Szegényház-tér 1. sz.)
Fényképek az intézeti élet különféle mozzanatairól, táblázatos kimutatás az egyesület vagyonszaporodásáról és az árvák számának fokozatos növekedéséről, két bábualak, különféle nyomtatványok.

130. **Rákosi közmüvelődési és jótékony egyesület, Budapest-Rákosfalva.**
Óvodai foglalkoztató munkák, fényképek, statisztikai táblázatok, az egyesület díszalbuma és zászlója.

131. **Rozsnyói ág. hitv. evang. árvaház.**
Táblázatos kimutatás az árvaházban nevelt gyermekek számáról és költségekről az 1898. évben.

132. **Rudolfinum árvaház.** (Pécsett.)
Táblázatos kimutatás az alapitás évéről, az intézeti vagyonról, évenként elhelyezett árvák számáról és azok iskoláztatásáról, a fentartási költségekről.

133. **S.-A.-Ujhelyi árvasegélyző és jótékony egylet árvaháza.**
Táblázatos kimutatás az alapitásról, vagyonról, az árvák számáról és azok iskoláztatásáról.

134. **Singer és Wolfner** könyvkiadóhivatala. (Budapest, Andrássy-ut 10. sz.)
Gyermekkönyvek, képeskönyvek és ifjusági iratok.

135. **Soproni ág. evang. árvaház.**
Táblázatos kimutatás az intézetben 1894—1898. években elhelyezett árvák számáról, fentartásáról, alapitványi összegről és 1—1 árva ellátásának évi költségeiről az 1894—1898. években.

136. **Soproni Vass-féle kath. árvaház.**
Táblázatos kimutatás az árvaház alapitásáról, pénzalapjáról, az alapitványi helyek számáról, az árvák iskoláztatásáról és a fentartási költségekről.

137. **Szeged városi árvaház.**
Táblázatos kimutatás az alapitás idejéről, az árvák létszámáról az 1895—1898. években, vagyonról és fentartási költségről.

138. **Szegedi zsidó árvaegylet árvaháza.**
Tálázatos kimutatás az alapitás évéről, vagyonról, árvák számáról az 1895—1896. években és az intézet fentartási költségeiről.

139. **Szent József-intézet.** (Nagyvárad.)
»A Szent József-intézet multja és jelene« czimü könyv.

440. **Szepes-Bélai kisdedóvó.**
Táblázatos kimutatás a megnyitás idejéről, kisdedek számáról, a segélyezésekről.

141. **Szepes-Olaszii állami kisdedóvoda.**
Táblázatos kimutatás az óvoda megnyitási idejéről, kisdedek évi létszámáról, fentartási költségekről.

142. **Szepes-Olaszii püspöki árvaház.**
Táblázatos kimutatás az árvaház alapitásáról, az évenként elhelyezett árvákról és a fentartási költségről.

143. **Szomolnoki állami óvóintézet.**
Táblázatos kimutatás az alapitás évéről, az óvóba járó gyermekek számáról és az évi költségről.

144. **Tabáni kisdedóvó-egylet.** (Budapest, I., Szarvas-tér 7. sz.)
Fényképek az óvoda-épületről, a gyermekek munkái, táblázatos kimutatás a kisdedek számáról és az évi fentartási költségről az 1876—1898. években.

145. **Temesvár-józsefvárosi püspöki leányárvaház.**
Táblázatos kimutatás az árvaház alapitásáról, fentartási eszközökről, az intézetben 1894—1899-ig elhelyezve volt leányárvák számáról.

146. **Temesvár-városi Gizella árvaház.**
Táblázatos kimutatás az árvaház alapitásáról, vagyonáról, az évi költségekről, az árvaházban felnevelt növendékek számáról.

147. **Tiszaker. ág. hitv. ev. árvaház.** (Rozsnyó.)
»Jelentés« az 1898. évről.

148. **Tisza-ujlaki kisdedóvó-intézet.**
Táblázatos kimutatás az intézet alapitásának idejéről, fentartási költségekről, kisdedek számáról az 1890—1899. években.

149. **Tornai jótékony nőegylet árvaháza.** (Torna.)
Táblázatos kimutatás az árvaházban elhelyezett árvák számáról és azok neveltetéséről az 1898. évben.

150. **Török-Szent-Miklósi református szeretet-egyesület.**
Táblázatos kimutatás a szeretetházban elhelyezett növendékekről és szegény gyermekek felruházásáról az 1897. és 1898. években.

151. **Ungvári gkath. papárvaleánynevelő- és tanintézet.**
Táblázatos kimutatás az intézetben felnevelt leányárvákról az 1895—1899. években és az intézet fentartási eszközeiről.

152. **Vasvármegye árvaháza Szombathelyen.**
Táblázatos kimutatás az intézet alapitásáról, vagyonáról és az árvaházban gondozott árvák számáról,

153. **Zalaegerszeg város kisdedóvodái.**
Táblázatos kimutatás a két óvodát látogató kisdedek létszámáról és az óvodák fentartási költségeiről az 1897—1899. években.

154. **Zólyommegyei árvaház.** (Besztercebánya.)
Táblázatos kimutatás az árvaház alapitásáról, az eddig felnevelt árvák számáról és a fentartási költségekről az 1894—1898. években.

155. **Zólyommegye árvaháza Radványban.**
Táblázatos kimutatás az árvaházba eddig felvett és jelenleg elhelyezett árvák számáról és az intézet vagyonáról.

156. **Zsolnai »Vurm« püspöki árvaház.**
Táblázatos kimutatás az intézet alapitásának idejéről és az árvaházban felnevelt gyermekek számáról az 1891—1899. években.

IV. CSOPORT.

Az érzéki, vagy elmebeli fogyatkozással sujtott szerencsétlenek ápolása és képzése.

157. **»Szeretet« testi és szellemi fogyatkozásban szenvedőket gyámolitó országos egyesület.** (Budapest, VIII., Mátyás-tér 5/b.)
Statisztikai kimutatás az egyesület tevékenységéről, vagyonáról és évi kiadásáról.

158. **Állami siketnéma iskola Budapesten.**
Táblázatos kimutatás az iskola fennállásának idejéről, az intézetben elhelyezett növendékek számáról és azok iskoláztatásáról.

159. **Arad sz. kir. város siketnéma-iskolája.**
Az iskolaépület aquarelle festésű látóképe és alaprajza, kimutatás az iskola működéséről. Három növendéknek irásbeli dolgozatai, rajzai és kézimunkái.

160. **Dadogók és hebegők tanfolyama Váczott.**
Táblázatos kimutatás a tanfolyamot végzett tanitókról és azoknak gyakorlati működéséről.

161. **Izraelita siketnémák intézete.** (Budapesten, VII., Bethlen-tér 2. sz.)
Táblázatos kimutatás az intézetben iskolázott növendékekről, az intézet vagyonáról és a fentartási költségekről.

162. **A képezhető hülyék és gyenge elméjűek budapesti orsz. m. kir. nevelő- és tanintézete.** (Budapest, I., Alkotás-utcza 2/b.)
Fényképfelvételek az intézeti épület és annak egyes helyiségeiről, értesitő az intézet két évi működéséről, a növendékek kézimunkái, irásbeli dolgozatai és rajzai.

163. **Siketnémák államilag segélyezett intézete Temesvárott.**
Az intézet látképe, a növendékek irásbeli dolgozatai, Fröbel-féle papirmunkák, slöjd-munkák, táblázatos kimutatás az intézet alapitásáról, vagyonáról, fentartási költségeiről és az intézetben elhelyezett növendékek számáról.

164. **Siketnémák Budapest székesfőváros hozzájárulásával fentartott m. kir. állami iskolája.** (Budapest, VIII. Rökk-Szilárd-utcza 10.)
Női kézimunkák, slöjd-féle készitmények, a növendékek irásbeli dolgozatai és rajzai a siketnémaságra vonatkozó statisztikai kimutatások, térképek.

165. **Siketnémák m. kir. nevelő és tanitóképző intézete Váczott.**
A növendékek kézimunkái, iskolai dolgozatok.

166. **Siketnémák országos intézete Kolozsvárt.**
Az intézet látképe, fiu és leány kézimunkák, irásbeli dolgozatok, rajzok, fiuk és leány növendékek egyenruhája.

167. **Vakok országos intézete.** (Budapest, VI. Király-utcza 64.)
Taneszközök, kézimunkák és iparczikkek, fényképek a felállitandó uj intézetek terveiről, az intézet által kibocsátott nyomtatványok, statisztikai táblázatok.

168. **Schock Lipót siketnéma.** (Budapest, I. Attila-körút 2. sz. 8. ajtó.)
Pihenő modell, czigánygyermek, görög harczos, női tanulmányfejek, parkett tervezés, férfi tanulmányfej, reklámtervezés és szintervezés.

V. CSOPORT.

A szabadságukban törvényesen korlátozott gyermekek javitása és művelése.

169. **M. kir. igazságügyministerium.**
Modellek az aszódi, kolozsvári, székesfehérvári és rákospalotai javitó-intézetek épületeiről, a Kassán létesitendő intézet tervrajza, bábuk az intézetek egyenruhájában, fényképek, graficonok, *dr. Kun* Béla szakkönyve statisztikai adatokkal.

I. Az aszódi kir. fiujavitó-intézet kiállitása:
A növendékek asztalos-munkái (könyvszekrény, iróasztal, tükörasztal, konyhaeszközök); bognáripari tárgyak (négykerekű kocsik kicsinyitett alakban, taligák, szánkó); esztergályos ipari tárgyak (fali ruhafogas, pipatartó, sodrófák, tojástartó); szobrászati és fafaragászati munkák (az intézet kisebbitett gipszmintája felhajtható

belső berendezéssel, kicsinyített minta a Stoff János aszódi kir. javitóintézeti családfő által tervezett javító-intézetről); szabóipari tárgyak (férfi télikabát, felöltő, öltönyök); czipészipari tárgyak (férfi-, női- és gyermek-czipők, intézeti növendék csizma, bakancs, czipő és papucs); könyvnyomdászati tárgyak (utmutató a kihelyezett növendékek számára, vegyes nyomtatványok); könyvkötészeti tárgyak (imakönyvek); kőmüves-munkák (egy lakóháznak és kórháznak épitési mintája kicsinyitve); kosárfonó munkák; kertészeti termékek és munkák (gyümölcs, zöldségnemüek, cserépnövények, a magyar korona szőnyegvirágokból, diszkertészeti tervrajzok; a földmives növendékek téli foglalkoztatásához szükséges tárgyak; fényképfelvételek az intézet általános látképéről, épületekről, növendékcsoportokról; grafikai és statisztikai táblák.

II. A kolozsvári m. kir. javító-intézet kiállitása:

A növendékek asztalosipari munkái (könyvtárszekrény, éjjeliszekrény, munkaasztal, táboriszék); bognáripari tárgyak (kocsikas és kerekek); czipészipari munkák (férfi-, női- és gyermek-czipő, növendék-bakancs); szabóipari munkák (férfi ruházati czikkek); különféle kerti-termények gyüjteménye; fényképfelvételek és grafikai táblázatok; iskolai dolgozatok; intézeti berendezési tárgyak; az intézeti családház kisebbitett mintája.

III. A székesfehérvári kir. javító-intézet kiállitása:

A növendékek asztalosipari munkái (léczek, képrámák, dobozok, asztalok); esztergályos-munkák (könyvállvány, varró-asztalka, törülközőtartó, fogasok stb.); czipészmunkák (férfi-, női- és gyermekczipők, papucs); szabóipari tárgyak (férfiöltözet); kosárfonó-munkák (különféle kosarak); könyvkötő-munkák (papirkeret, névjegytartó, óratartó, doboz); műfaragó-munkák (botok, képráma, ágy- és szekrényfeltét, fali állvány); szalmafonó-munkák (kiválogatott szalmaszálak összekötve, lábtörlő, szalmakalap); az intézet kisebbitett mintája; fényképfelvételek.

IV. A rákospalotai kir. leányjavító-intézet kiállitása:

Kezdők csoportja: Harisnyakötés, ágyteritő kivarrás horgolt csipkével, függönyszárny, asztalfutók horgolt betéttel, száröltéssel és keresztöltéssel, kötény, tálczakendő-himzés, vászonzsebkendők szegése kézzel, férfi- és női-ing varrása egyszerü ruhavarrás kilépő növendék részére.

Haladók csoportja: Függönyszárny keresztöltés és horgolás, törülközők monogrammozása, himzett asztalteritők, batiszt zsebkendők à jour szegése és himzése, női fehérnemüek varrása, kredencztakaró és párnák kalotaszegi himzéssel, teritékkészletek, toilette-asztalra felszerelés.

Előhaladottak csoportja: Fehér asztalteriték himzett monogrammal, himzett ingbetét és ágyhuzat, diszes lábravalók, férfiingek és törülköző, köpeny himzése és varrása, női selyem alsóruha (kézi varrás és himzés), himzett fekete diszkötény asztalfutó és disztörülköző kalotaszegi varrással, horgolt csipkével, teriték készletek himezve, peluche butorgarnitura-himzés, templomi kézimunka, női-ruha, diszes női-pongyola.

V. Kassai kir. javító-intézet (létesités alatt) **kiállitása:**

Az intézet épitésére vonatkozó 15 db. tervrajz.

170. **Székesfővárosi m. kir. államrendőrség Budapesten.**

Festmények: Fiatal csavargók kihallgatása, iskoláztatása, felöltöztetése, beszállitása a toloncházba, kártyázó csavargók letartóztatása.

Fényképek: Rendőr kitett csecsemőt talál, rendőr az eltévedt gyermeket anyjá-

nak visszaadja, talált csecsemő átadása a lelenczházban, rendőr megvédelmezi a lopáson ért fiatal csavargót a közönség bántalmazása ellen, felruházott csavargó-gyermekek a rendőrségi fogházban, ruhakiosztás a rendőrségi fogházban, fiatal csavargó typusok, csavargó gyermekek orvosi megvizsgálása a rendőrségi fogházban, csavargók a rendőrségi rabkórházban, fürdő a rendőrségi fogházban, rendőrségi őrjárat egy kitett csecsemőt talál, rapport a toloncházban, elfogott csavargó gyermekek sétája a rendőrségi fogház udvarán, ételkiosztás a rendőrségi fogházban, csavargó gyermekek megmotozása a rendőrségi fogházban, fiatal tolvajok munkaközben, istentisztelet a fogházban, hajléktalan csavargó gyermekek, eltévedt gyermekek a pályaudvarnál, rendőrségi fogház és toloncház épületei és belső berendezése.

Táblázatos kimutatás a csavargás és koldulás miatt elfogott és javító-intézetbe elhelyezett gyermekek számáról az 1889—1898. években.

A budapesti toloncház modellje.

VI. CSOPORT.

Gyermekek élelmezése, szórakoztatása és öltöztetése.

171. **Dr. Bókay János**, egyetemi tanár. (Budapest, IX. Lónyay-utcza 9. sz.)
Szopókészülékek a legrégibb időtől a mai napig.

172. **Butorgyár részvény-társaság.** (Turócz-Szt.-Márton.)
Gyermek-butorkészlet, étkező magas szék, hintaszék, mosdó-állvány, kocsi, rajzoló-asztal paddal, szánkó, testgyakorló karika, gyermekjáték butorkészlet.

173. **Csaraba József**, czipészmester. (Trencsén-Teplitz.)
Gombos téli czipő, fehér tunnyából, díszczipők, gipszláb.

174. **Geittner és Rausch.** (Budapest, VI. Andrássy-út 8. sz.)
Universalis gyermek tornaszer, gyermek betegasztal, gyermekszoba, ürszék, tejkorsó légmentes zárral, gyermek cellulose fürdőkád, petroleum éjjeli lámpa, tojásfőző, tésztanyujtó és vágó, husaprító, kenyérvágó, gyümölcssajtó, thermophor, köpőcsésze, gyermekgyógyászati eszközök, gyermektápintézeti berendezési czikkek.

175. **Katsinka Kornél.** (Budapest IV. Zsibárus-utcza 1.)
Gyermekruhák és fehérnemüek, gyermekruházati különlegességek.

176. **Koch István** asztalos. (Budapest, VI. Révay-utcza 14. sz.)
Gyermekjáráshoz előkészítő iskola.

177. **Magyar automata-gyár és kölcsönző részvény-társaság.**
Automaták.

178. **Magyar gyapjutomp- és kalapgyár részvény-társaság** (Budapest, VII. Gizella-út 44. sz.)
Különféle gyermekkalapok.

179. **Magyar minta tejtelep-részvénytársaság.** (Budapest, VIII., József-körút 41. szám).
Sterilizált gyermektej.

180. **Mai és Társa**, cs. és kir. udv. fényképész. (Budapest.)
Gyermekfényképek.

181. **Mössmer József**, fehérneműgyáros. (Budapest, IV., Koronaherczeg-utcza 12. sz.)
Gyermek-fehérneműek.

182. **Nagybányai nőegylet háziipar osztálya.**
Különféle gyermekkosarak.

183. **Nagy Gábor**, gyermekbutor-asztalos. (Budapest, IV., Bakács-utcza 1. sz.)
Különféle gyermekbutorok.

184. **Pintér Ignácz**, fadiszmű és tanszerkészitő. (Sopron, Kis-utcza 6. sz.)
Óvodai játék- és tanszerek.

185. **Raditz Róbert**, gyógyszerész. (Budapest, VIII., József-körút 63. sz.)
Gyermekgyógyszerek.

186. **Resnován István.** (Budapest, V., Kádár-utcza 10. sz.)
Gyermekjátékok, szórakoztatási czikkek fiuk és leányok részére.

187. **Sárkány Dezső.** (Budapest, IV., Kossuth Lajos-utcza 2. sz.)
Gyermekczipők.

188. **Steinschneider Jakab**, első magyar cs. és kir. szabadalmazott ágy-, fehér-, butornemű és az ezekhez szükségeltető nyers anyagoknak előkészitési gyára. (Budapest, VII., Király-utcza 79. sz.)
Egy angol nickl gyermekágy teljesen felszerelve babával, finom gyermekkocsi babával teljesen felszerelve, miniatur finom angol ágy teljesen felszerelve, különféle ágy-, butor- és fehérneműek.

189. **Thonet Testvérek.** (Budapest, IV., Váczi-utcza 20. sz.)
Tömören hajlitott fából készült gyermek- és bababutorok.

190. **Weisz Józs. E. L.**, czukorka-, csokoládé- és dragée-gyár. (Sopron.)
Czukorka, csokoládé és dragée serlegekben.

191. **Werther és társa**, első magyar machée-gyermekjátékgyár. (Bártfa.)
Gyermekjátékok.

192. **Zoltán Béla**, gyógyszerész. (Budapest, V., Nagy-Korona-utcza 23. sz.)
Kiválóan gyermektáplálásra való szag- és iznélküli csukamájolaj.

193. **Zsolnai Vilmos**, majolikagyár. (Budapest, VI., Andrássy-út 47. sz.)
Gyermek-edények.

VII. CSOPORT.

A gyermekvédő működés a külföldön.

194. **Állami leányipariskola.** (Lancaster.)
Fényképek.

195. **Osztrák gyermekóvó és gyermekkert egylet.** (Wien.)
Fröbel-munkák, évi jelentések, nyomtatványok.

196. **Angolkórosok intézete.** (Milano, Via Caldurero, 31.)
Az intézet rajza.

197. **Bruni Oreste**, tanár, mintaiskolai igazgató. (Firenze.)
Az iskola története, gyermekeknek való első és második könyv, olvasókönyv, hazafias olvasmányok.

198. **Árvákat ellátó evangelikus egylet.** (Wien, V., Wienstrasse 51. sz.)
Az egylet bécsi és sanct-pölteni árvaházainak tervei és látképei, az egylet eddigi működésének grafikai ábrázolása.

199. **Cobot Putnam Erzsébet.** (Boston, 63. Marlborough Street, Massachusetts.)
A Lyman-féle ipariskola növendékeinek fa- és vaskészítményei, rajzai, kézimunkái, az iskola fényképei.

200. **Colombini Giovanni**, tanár. (Firenze, Via Nazionale 6. sz.)
Paedagogiai és egészségtani kiadmányok, kitüntetve a párisi 1889-iki világkiállításon és a turini 1898-iki országos kiállításon.

201. **Lovag Colombo Virgilio**, tanár. (Milano, Piazza San Sepolcro, 1. sz.)
Az anyák könyve két kötet (olaszul).

202. **Elhagyott és sanyargatott gyermekeket védő egyesület.** (Bologna.)
Fényképek, ismertető füzet, statisztika.

203. **Első szünidei gyermektelep takarék- és segélyegylet.** (Wien, IV., Karlsgasse 3. sz.)
Kimutatás az egylet tevékenységéről, az egylet paedagogiai és irodalmi évkönyvei, a szünidei telep látképe, gyermekcsoportok.

204. **Girond Lajos**, az elhagyott gyermekekre felügyelő hivatal főnöke. (Genéve, Városháza.)
Törvények, jelentések, szerződések.

205. **Gyermekeket és serdülőket védő egyesület.** (Páris, 13. sz. Rue de l'Ancienne Comédie.)
Táblázatos kimutatás az egylet működéséről és eredményeiről.

206. **Gyermekvédelmi, egészségügyi és nevelésügyi intézmények.** (Padova.)
Monográfiák, jelentések, fényképek.

207. **Gyermekvédő egyesület.** (Páris, 5 rue de Surénes.)
Táblázat a gyermekvédelemben elért eredményekről, a legutolsó évi jelentés példánya.

208. **Inasokat és gyárakban alkalmazott gyermekeket védő egyesület.** (Páris, Rue de Rennes 44. sz.)
Táblázatos kimutatás.

209. **Iskolaegyesület.** (Milano, Via dell'Ambrosiana 22.)
Az egylet alapszabályai.

210. **Izraelita leányiskolák.** (Firenze, Via dell'Orivolo, 15.)
Foltozási és himzési munkák.

211. **Jótékony egyesület a koldulás megszüntetésére.** (London. W. C. 15. Buckingham Street.)
A 33-ik évi jelentés.

212. **Jótékony intézetek központi irodája.** (Páris.)
Öt könyv: 1. az iroda ismertetése, 2. a jótékonysági ügy állapota Franciaországban, 3. az iroda 1897—98-iki évkönyve, 4. az iroda kiadványa a franciaországi jótékony intézetekről, 5. könyv a párisi jótékony intézetekről.

213. **Katonai és testgyakorló gyermeknevelés terjesztő egyesület.** (Havre.)
Kép és ismertető röpirat.

214. **Báró Lewi Scander Adolf.** (Firenze.)
Zeneművek gyermekhangokra.

215. **Negro Spedale degl'Innocenti, (kórház),** (Firenze, Piazza Annunziata 9.)
Alapszabályok és statisztikai kimutatások.

216. **Olasz gyermekvédő egyesület.** (Milano, Coro Porta Romana 6. sz.)
Alapszabályok és statisztikai kimutatások.

217. **Orfanotrofio del Bigalle, (árvaház.)** (Firenze.)
Vázlatok az intézmény keletkezéséről és fejlődéséről, az intézet szabályzata és mérlege, összesített számadása, az árvák statisztikája.

218. **Pia Istituzione, Providenza Baliatica (Bölcsőde).** (Milano, Via Valpetrosa 1. sz.)
Röpiratok, grafikai táblázatok, a milanói 1899. évi I. országos egészségügyi és kisdedtáplálási kongresszus jelentése.

219. **Rhodes Milsonné asszony.** (Didsbury.)
A Chorlton Union (Massachusetts) gyermekmenházának rajza.

220. **Schellner Károly, első osztrák kiadóvállalat gyermekjátékokra.** (Wien, IX., Grünethorgasse 6.)
Gyermekkertnek való játékok és foglalkoztató eszközök.

221. **Schischka Ede.** (Wiener-Neustadt, Johannesgasse 4. sz.)
Egészségügyi tárgyak, főleg szemvédő készülékek.

222. **Szicziliai jótékonysági és nevelési egyesület.** (Palermo.)
Táblázatok, fényképek, könyvek stb.

223. **Vakok kir. intézete.** (Kjobenhaven.)
A növendékek kézimunkái, tanszerek.

224. **»II. Viktor Emanuel« tengerész-kórház.** (Firenze.)
Szervezeti szabályzat, jelentés, monografiák, statisztika, fényképek.

225. **»Zukunft« fiugyermekeket foglalkoztató intézet alapitó és fentartó egyesület.** (Wien.)
Lapos és rovátkos faragványok, papirlemezmunkák.

VIII. CSOPORT.

226. **Külföldi gyermekvédelmi irodalom.**
Az egyes államok gyermekvédelmi, jótékonysági, kisdednevelési stb. egyesületei által beküldött tájékoztató nyomtatványok, jelentések stb.

V.

A kongresszus alkalmával rendezett ünnepélyek és kirándulások.

Az ünnepélyrendező bizottság elnöksége.

Elnök: Dr. Hegedüs Sándorné.

Alelnökök: Dr. Csiky Kálmánné.
Dr. Neumann Árminné.
Rudnay Józsefné.
Zipernovszky Károlyné.

Titkárok: Dr. Szabó József.
Salamon Ödön.

Jegyzők: Fischer Árpád.
Gyarmathy Miklós.
Dr. Kovács Ernő.

Ünnepélyek és kirándulások.

Az ünnepélyrendező-bizottság a kongresszus tagjainak szórakoztatásánál kettős czélt tűzött ki:

1. hogy a tagok hazai intézményeinket megismerjék;

s 2. hogy idejüket kellemesen töltsék el.

Az előbb említett czél érdekében felkérte a Budapesten létező összes gyermekvédelmi intézetek hatóságait, hogy nemcsak az intézetek meglátogatását engedjék meg, hanem egyúttal gondoskodjanak arról is, hogy legalább a látogatásra kitűzött időben mindig legyen az intézetükben valaki, a ki a vendégeket kalauzolja s nekik felvilágositással szolgáljon.

Ezen intézkedés helyesnek bizonyult s eltekintve attól, hogy egyes tagok a kitűzött időn kivül is el-ellátogattak egyes intézetekbe, a tömegesebb látogatásra a következő intézetek vétettek fel:

Szeptember 14-én délután.

Pesti első bölcsőde-egyesület bölcsődéje (VIII., N.-templom-u. 3.)

Magyar gazdasszonyok orsz. egyesületének árvaháza (VII., Damjanich-u. 29—31.)

Országos nőképző-egylet iskolája és nevelő-intézete (IV., Zöldfa-u. 38.)

Stefánia gyermek-kórház (VIII., Üllői-út.)

Községi óvoda (VIII., Vas-u. 9.)

Vakok orsz. intézete (VI., Király-u. 64.)

Orsz. protestáns árvaegylet árvaháza (VII., Szegényház-tér 1.)

Fehér-kereszt orsz. lelenczház-egyesület lelenczháza (IX., Tüzoltó-u. 9.)

Ranolder-intézet (IX., Gyep-u. 23.)

Budapesti első gyermekmenhely-egyesület menhelye (IX., Vendel-utcza)

Szeptember 15-én délután.

Erzsébet leány-árvaház, székes-fővárosi (VII., Rottenbiller-u. 50.)

Központi Fröbel-nőegylet óvodája VII., Bajza-u. 27.)

Pesti izr. leány-árvaház (VII., Damjanich-u. 26.)

Bródy Adél gyermek-kórház (VI., Aba-u.)

Izr. siketnéma-intézet (VII., Bethlen-tér 2.)
»Istvántelek«, gyermek-menhely és kertészképző intézet (Rákospalota).

Szeptember 16-án délután.

Mayer Ferencz fiárvaház (I., Városmajor 31.)
Községi szeretetház (II., N.-Rókus-u. 36.)
Hülyék orsz. intézete (I., Alkotás-u 2/b.)
Önkéntes mentők egyesülete (V., Markó-u. 22.)
Izr. kézmű- és földmivelési egylet menhelye (VII., Damjanich-u. 48.)
Felső erdősori iskola és óvoda (VI., Felső erdősor.)
Országos kisdedóvó egyesület kisdedóvodája (VII., Szegényház-tér 7.)
Országos gyermekvédő-egyesület menhelye (VII., Jókai-utcza.)
Háztartási iskola egyesület (VII., Rottenbiller-utcza 15.)

A Pesti első bölcsőde-egyesület két bölcsődét tart fenn, a melyekben naponta 200—250 gyermek nyer gondozást és pedig nyáron reggel 5 órától este 7 óráig, télen reggel 6 órától este 6 óráig. Összesen 81 ágyalapitványa van s alaptőkéje 210.000 korona.

Az egyesület 1852-ben alakult.

Az országos nőképző-egyesület 1868-ban alakult a nőnevelés előmozditása czéljából s 1899-ben 4 elemi, 1 polgári, 3 tanitónőképző, 6 gymnasiumi és 2 továbbképző osztályt tartott fenn 478 növendékkel; árvák és vagyontalan szülők gyermekeinek segélyezésére 25.000 koronát áldozott ez évben.

A Stefánia gyermekkórház 1839-ben létesittetett társadalmi uton. Jelenleg 100 ágyra van berendezve és pedig a sebészi osztályon 25, a szemészi osztályon 25 és a belgyógyászati osztályon 50 ágygyal. A kórházban öt orvos lakik. 1898. évben összesen 17.557 beteg gyermek gyógykezeltetett, kik közül 1324 magában az intézetben feküdt, a többi ambulans beteg volt. A kórházban hetenként kétszer gyermekgyógyászati előadások tartatnak orvosok és orvostanhallgatók részére.

A vakok országos intézete 1825-ben alapittatott Pozsonyban. A következő évben Pestre helyeztetett le s itt Pest vármegye alispánjának elnöksége alatt működő bizottság felügyelete alatt állott. Az 1873-ik évben államositatott. Van 113 ingyen alapitványa. Az intézet elemi oktatást, továbbá ipari és zenei kiképzést nyújt. Vele kapcsolatban van ipari tanműhely is. Az intézet ez ideig még egyedüli Magyarországban.

A budapesti protestáns országos árva-egyesület árvaháza 1859-ben létesittetett. Jelenleg 106 árva gondoztatik benne, de mert többeket más árvaházban is kénytelenek elhelyezni, új árvaház épitése határoztatott el 150 árva befogadására. A magán adakozásból fentartott árvaház vagyona megközeliti az egy millió koronát. Az árvaházzal kapcsolatban elzüllött gyermekek gondozását is tervbe vette az egyesület.

A Fehér kereszt országos lelenczház-egyesület 1886. évben kezdette meg működését. A kormány támogatásával fenntartott központi lelenczházban 80 nagy és 80 kis ágy áll rendelkezésre. A csecsemők csak addig maradnak a központi intézetben, mig annyira meg nem erősödnek, hogy veszedelem

nélkül dajkaságba adhatók. A felvett gyermekek 14 éves korukig maradnak az egyesület gondozása alatt.

A budapesti első gyermekmenhely egyesület 1870-ben alakult. A csecsemők gondozását a vidéken elhelyezés által végzi. 1—6 éves korú gyermekek részint a központi intézetben, részint a vidéki fióktelepeken neveltetnek. A 6 éves kort meghaladott gyermekek a Rákospalota és Ujpest közt levő úgynevezett »Istvántelken« emelt intézetben gondoztatnak egész 18 éves korukig. Ez intézetben 6 osztályú elemi, 4 osztályú kertészképző tanfolyam s iparosműhelyek is vannak. A kertész- és iparostanulók külön épületben laknak. A növendékek létszáma 100—120 között váltakozik.

A magyarországi központi Fröbel-nőegylet a kisdedek nevelésének javitása czéljából 1869-ben alakult. Jelenleg egy óvodája, egy óvonőképző-intézete s ugyanitt egy mintaóvodája működik. Az egyesület eddig 600 óvónőt képesitett.

A Pesti izraelita leányárvaház 1867-ben alakult, teljesen árva leányok gyámolitása és nevelése czéljából. Jelenleg 55 benlakó árvaleány nyer gondozást és nevelést, de újabb intézet emeltetik a közel jövőben 120 árva befogadására.

A Bródy-Adél gyermekkórházat Bródy Zsigmond alapitotta 1893-ban. A kórház 1897-ben kezdette meg működését. Hat pavillon épült a 3200 négyszögöles területen. Három osztálya van: belgyógyászati, szemészeti és sebészeti. Az ágyak száma 117. A kórház a pesti izraelita hitközség tulajdonát képezi. Kezdő orvosok a gyermekgyógyászatban elméleti és gyakorlati kiképzést is nyernek. A megnyitástól 1898. deczember 31-éig 13.220 gyermek nyert kezelést, köztük 1204 mint fekvő beteg ápoltatott a kórházban.

Az izraelita siketnémák országos intézetét néh. Fochs Antal 1874-ben alapitotta 800.000 korona alapitványnyal. 1877-ben nyilt meg. Jelenleg 107 benlakó siketnéma van az intézetben. Hat éves tanfolyamon az igazgató, öt tanitó és három tanitónő működik. Az intézet a pesti izraelita hitközség felügyelete alatt áll.

A hülyék és gyengeelméjűek országos intézete 1875-ben Frim Antal magán vállalkozásával létesült. 1897-ben az állam vette át. Előkészitő- és elemi osztályai vannak. Ez is egyedüli intézet még Magyarországban.

Az izraelita kézmű- és földmüvelési egylet 1842-ben alakult. Jelenleg a tanonczmenhelyben 17 tanoncz nyer elhelyezést. Az egylet árva és elhagyatott izraelita vallású gyermekeket az iparban és gazdaságban képez ki. A képzett iparosoknak önállósitásuk alkalmával segélyt nyújt. 1898. évben 475 növendék volt pártfogása alatt.

Az országos kisdedóvó-egyesületet 1828-ik évben Brunswick Teréz grófnő alapitotta, a ki az első kisdedóvodát is létesitette. 1873-ban az egyesület újjá alakult. Az egyesület óvodát, ovóképző-intézetet tart fenn s 30 árva gyermek számára internatust.

Az országos gyermekvédő-egyesület menhelyét az anyagi, vagy erkölcsi romlás veszélyének kitett 6—12 éves gyermekek számára tartja fenn. 1889. évben alakult az egyesület s 1898-ban 56 gyermeket gondozott.

A székes főváros által fentartott intézetekről a főváros tanácsa által kiadott monografia nyújt teljes tájékozást.

Az intézetek mindegyike számos látogatót vonzott s a látogatások rendszeresitése által elérte a bizottság azt a czélt, hogy a kongresszusi tagok hű képet nyertek gyermekvédelmi intézeteink mai állapotáról. A külföldi vendégeket mindennüvé a nyelvüket értő kalauzok kisérték.

A kongresszusi tagok szórakoztatására szolgáltak még a Margitszigetre, a Svábhegyre, a városligetbe való együttes kirándulások valamint a székes főváros nevezetesebb középületeinek megtekintése is.

Hivatalos ünnepségek rendezését az előkészitő-bizottság nem tartotta czélszerűnek, nehogy ez által a tagok figyelme a komoly munkásság mezejéről elvonassék, azonban ünnepélyeknek tekinthetők az ismerkedő estély, melyet a bizottság szeptember 12-én a megjelent külföldi tagok tiszteletére rendezett a Royal-szállodában s a melyet a külföldi tagok nevében *Lewi Adolf Scander báró* viszonzott, barátságos lakomára hiván meg az elnökséget szeptember 16-ára a Hungária-szállodába. Az orvosi szakosztály tagjait dr. Bókay János szakosztályi elnök hivta össze szeptember 15-én a városligeti Gerbeaud-féle pavillonba.

Mind a három alkalommal magas szinvonalon álló felköszöntők hangzottak el s elégtételünkre szolgált az az elismerés, a melylyel külföldi szaktársaink nem annyira vendégszeretetünket, mint inkább intézményeink magas fejlettségét dicsőitették.

A kongresszus paedagogiai szakosztálya kegyeletes ünnepély rendezését vállalta magára, midőn lépéseket tett az iránt, hogy az első angyalkert helyének emléktáblával való megjelölése és az emléktábla ünnepélyes leleplezése a kongresszus alkalmával történjék meg. Az emléktáblát a székes főváros készittette el, mig maga az ünnepély szeptember 16-án délután a paedagogiai szakosztály és a kongresszus hazai és külföldi tagjainak nagy része és számos fővárosi óvónő jelenlétében folyt le az Attila-utcza 44. számú ház előtt, melyben *Brunswick* Teréz grófnő 1828-ban angyalkertjét megnyitotta. Az ünnepély sorrendje ez volt: Az Orsz. Kisdedóvó Egyesület óvónőképző intézetének növendékei elénekelték *Pósa* Lajos: Szeresd a gyermeket czimű költeményét, melynek dallamos zenéjét *Késmárky* Árpád óvónőképző intézeti tanár szerezte. *Szabó* Károly tanácsnok a székes főváros, dr. *Verédy* Károly királyi tanácsos és tanfelügyelő a kongresszus, *Pélerfy* Sándor az Országos Kisdedóvó Egyesület nevében méltatták a halhatatlan grófnő érdemeit és szép szavakban fejezték ki az utókor hálaját és kegyeletét. Végül a Magyarországi Központi Fröbel Nőegyesület államilag segitett óvónőképző intézetének növendékei énekelték a Hymnust.

A ház falába illesztett márványtáblán ezek a szavak olvashatók:

»E házban nyitá meg az angyaljóságú *Brunswick* Teréz grófnő az első angyalkertet a kisdedek oltalmára 1828-ban. A székes főváros állitotta e táblát, hogy hirdesse hálaját a dicső kezdeményező iránt, kinek eszméjét felkarolta az Országos Kisdedóvó Egyesület. És hirdesse a szivből eredt nagy

gondolatnak: a gyermekvédelemnek diadalát, melyet megszentelt a törvény és teljessé tesz a nemzeti lelkesedés.«

A budapesti intézeteken kívül a környéken levő nevezetesebb intézetek megtekintése is felvétetett a programmba és pedig az aszódi javító-intézet és a váczi siketnéma-intézet.

Az aszódi javító-intézetbe a kongresszus tagjai az ugyanazon időben gyülésező nemzetközi börtönügyi kongresszus tagjaival együttesen rándultak ki szeptember 14-én délután.

Az aszódi javító-intézetet az állam létesitette 1884-ben. Ez volt az első ilynemű intézet Magyarországban. Területe 35 hektár. Az intézet összes személyzete 38, köztük a tanszemélyzet 11.

A kirándulókat dr. Rickl Gyula vezette s Latzkovszky Lajos igazgató fogadta és kalauzolta az intézeten keresztül. A résztvevők mindegyike élénk érdeklődéssel hallgatta a szakszerű magyarázatot s megelégedéssel vett bucsut az intézettől.

A hazautazás alkalmával a vasuti étkezőkocsiban az igazságügyi kormány vendégszeretetéből ozsonnát szolgáltak fel a vendégeknek.

A váczi siketnéma-intézet megtekintése a budapesti szünidei gyermektelep-egyesület zebegényi »Ferencz József-telep«-ének megtekintésével kapcsoltatott össze, oly módon, hogy a m. kir. államvasutak külön vonata vitte a tagokat előbb Váczra s onnan — egy órai időzés után — Zebegényre, majd visszafelé Nagymarostól kezdve a Magyar folyam- és tengerhajózási részvénytársaság külön hajóján — a melyet a társaság ingyen bocsátott a kongresszusi tagok rendelkezésére — tért az egész társaság vissza.

A kiránduláson, szeptember 17-én délután — a kongresszus bezárása után — mintegy 200 tag vett részt Rakovszky István elnök vezetése mellett.

Vácz város hatósága dr. Zádor János polgármesterrel az élén, valamint a váczi rendező bizottság Rudnay Józsefné és Gosztonyi Jánosné vezetése alatt fogadták az érkezőket, a kikhez Rudnay Józsefné a következő üdvözletet intézte franczia nyelven:

»Igen tisztelt nemzetközi gyermekvédő kongresszus! Legyenek szivből üdvözölve e város területén, mely első volt hazánkban, hol legelőször nyilatkozott meg a nemeslelkűeknek emberbaráti érzelme, a siketnémák intézetének felállitása által. Épen száz éve annak, hogy Cházár András meghozta Bécsből az engedélyt az országos gyüjtéshez, 1799. szeptember 20-án, tehát ezen nemes eszme száz éves jubileumát ünnepli ma látogatásával a gyermekvédő kongresszus. 1802-ben, midőn 50.000 forint együtt volt a gyüjtésekből, megnyitották nagy ünnepélyességgel a siketnémák intézetét, melyet szerencsénk lesz ma bemutatni igen tisztelt vendégeinknek. Vácznak ezen intézete már európai hirnévnek örvendett, midőn más országokban még csak gondolkozni kezdtek a siketnémák érdekeiről. Óriásinak merem nevezni az azóta elért eredményt és haladást épen a mi hazánkban, mert nemzetünk az elnyomatás békóiból való kiszabadulásának véres küzdelmeit volt kénytelen vivni az 1848—49-iki szabadságharczban. Az ezután következett hosszú tespedés után az 1867-ik évet nevezhetjük új kezdetnek, tehát csak rövid 30 esztendőt.

1867-ben ismerte el királyunk 1000 éves jogainkat s azok megtartását koronázási esküjével fogadta meg. Vigyék el kedves külföldi vendégeink messze földre, viruló hazájukba azon meggyőződést, hogy a magyar faj szivében erősen él szabadsága és jogai megőrzésének kötelességérzete mellett a sors által sujtott gyermekek megvédésének kötelessége is. Éljenek a külföldi vendégeink s legyenek üdvözölve Vácz városában!«

Hosszantartó éljenzés zúgott fel e szavak után, mire Vácz város polgármestere a város nevében üdvözölte a vendégeket.

Rakovszky István elnök válasza után mozsárdurrogások között vonult be a társaság az ünnepi díszbe öltözött siketnéma-intézetbe.

Az intézet 1802. évben létesült, tehát akkor, a midőn az egész világon még csak a párisi, bordeauxi, lipcsei, berlini, schleswigi, bécsi, prágai, genuai és londoni intézetek állottak fenn.

Cházár András gömörmegyei táblabiró kezdeményezésére, Ferencz király támogatása mellett, országos gyüjtés útján szerzett tőkével, de Magyarország törvényhozásának felügyelete alatt 20 növendékkel nyilt meg ez az intézet, mely fényes bizonyitéka nemcsak a magyar nép, hanem a magyar törvényhozás áldozatkészségének is. Az intézetnek ez évben 192 növendéke volt, kik közül 97 az intézetben lakott.

Az intézet tágas udvarán Borbély Sándor igazgató üdvözölte a kongresszus tagjait, mely után az egyes osztályok növendékei mutatták be képességeiket.

Az intézet kertjében Vácz város vendégszeretetéből teritett asztalok várták a vendégeket, kiknek az intézet fényképét, a város nevezetességeit ábrázoló képes levelező-lapokat s az intézet történetét tárgyazó lapot is adtak emlékül.

A külföldi tagoknak alkalmuk nyilt a magyar zene és táncz megfigyelésére is, a mennyiben 12 pár — mindannyia festői magyar öltözetben — czigány-zene mellett mutatta be a magyar tánczot.

Egy órai tartózkodás után újra vonatra ült a kiránduló társaság s ½ órai utazás után Zebegényben szállt ki, hol hivogatólag intett a festői ponton elhelyezett s fellobogózott telepház. A szünidei gyermektelep-egyesület ez alkalommal 50 gyermeket vitt ki, kik a »Hymnus« hangjaival üdvözölték a vendégeket. A telep közvetlen a Duna mellett emelkedő hegy oldalán fekszik s 100 gyermek befogadására képes épülete minden szükségessel fel van szerelve. A kirándulókat itt gróf Teleki Géza elnök üdvözlő sürgönye várta, melyre ugyancsak meleg hangú távirati válasz küldetett. Táviratilag üdvözölték még az egyesület nemesszivű védnökét, Lajos Viktor kir. főherczeget.

A gyermekek uzsonnája után újra vonatra ült a kiránduló társaság, hogy Nagymaroson kiszállva, hajón tegye meg az utat a Dunán lefelé.

Hétfőn, szeptember 18-án délután mintegy 30 kongresszusi tag dr. Dégen Gusztáv, az emberbaráti szakosztály elnökének és Scherer István titkárnak vezetése alatt Crkveniczára utazott a »László gyermekotthon« megtekintésére.

Fiumében gróf Szápáry László kormányzó nevében Kankovszky Ferencz ministeri titkár, dr. Valentsits Antal podesta nevében pedig Dardi Vazul fogal-

mazó fogadták a kongresszus tagjait s a készen álló fogatokon az »Európa« szállodába kisérték őket. Rövid pihenés és reggelizés után Donáth Imre kir. tanfelügyelő kalauzolta a társaságot s vezetése mellett megtekintették a városi óvodákat és a Mária-egylet által létesitett és fentartott árvaházat.

Kilencz óra után a kormányzó által rendelkezésre bocsátott külön hajón gyönyörű időben Crkveniczára indult a társaság. A hajón gazdag reggelivel vendégelte meg a kormányzó a kongresszusi tagokat. Másfél órai hajózás után kötött ki a hajó Crkveniczán, a hol ezidejűleg az egyedüli magyar tengeri gyógyfürdő létesült szegény gyermekek számára.

A »László gyermekotthont« József kir. főherczeg és fenséges neje Klotild főherczegnő alapitották, forrón szeretett és ifjúsága virágában kimult gyermekük emlékének áldozván ezáltal. Az otthon czélja, hogy Szent István koronája országai szegény, gyönge és gyógyulást igénylő gyermekeinek valláskülönbség nélkül biztos menhely nyujtassék, a hol őket teljes ellátás, ruházat, fürdőzés és orvosi gondozásban részesitsék.

A menhely 1898-ban létesült s a régi Frangepan-várkastélyban nyert elhelyezést, a mely kastélyt és a hozzátartozó árnyas parkot József kir. főherczeg ajándékozta oda a gyermekotthon czéljaira.

A gyermekotthon egész éven át nyitva van. Hogy minél többen élvezhessék az intézmény jótékonyságát, külön szobákban fizetéses ápoltak is felvétetnek: az esetleg felmerülhető tartásdij-feleslegek az ingyenesek eltartására fordittatnak. A menhelyben 39 gyermek nyert elhelyezést, sápadt, vézna, többnyire görvélykóros gyermekek, a kiknek a tengeri fürdőzés és a sós levegő jótékony hatására van szükségük. A menhely gondozása az igazgató-főorvosra és az irgalmasrendű nővérekre van bizva.

A kongresszus tagjait a főnöknő kalauzolta a menhelyben, előzékeny szivélyességgel mutatván meg mindent s adván felvilágositást a kérdésekre.

A menhely megtekintése után csak egy érzelem nyilatkozott meg minden látogató lelkében: *Áldás lebegjen az emberszerelet e müvén és áldás annak létesitőin!*

VI.

A kongresszus kiadványai és a kongresszus alkalmából megjelent művek.

A kongresszus kiadványai és a kongresszus alkalmából megjelent művek.

1. **Gyermekvédő intézetek Magyarországban.** Kiadja az előkészitő-bizottság.
2. **La protection de l'enfance en Hongrie.** » » » »
3. **A magyar kir. országos javitó-intézetek ismertetése.** Kiadja a m. kir. igazságügyministerium.
4. **Les maisons de correction de l'état hongrois.** Kiadja a m. kir. igazságügyministerium.
5. **Budapest székesfőváros emberbaráti tan- és nevelő-intézeteinek ismertetése.** Összeállitotta: Szőts András, a községi szeretetház igazgatója. Kiadja a székesfőváros tanácsa.
6. **Kinderheilkunde und Kinderschutz in Ungarn.** Dr. Tuszkai Ödön. (Német, franczia és angol nyelven. E mű kiadásához az előkészitő-bizottság 500 koronával járult.)
7. **Quelques propositions et conclusions** etc. par Adolfo Scander Lewi. Kiadja: az inditványozó báró Lewi Adolf Scander.
8. **Rapport sur la réunion des colonies de vacances avec les lieux de recréation et asyles d'enfants** présenté par le Dr. Charles Mandello. Kiadja: Dr. Mandello Károly.

VII.

A kongresszus pénztári számadása.

BEVÉTEL. *Pénztári*

		frt	kr.
1	5 frtos tagsági díj-számla	1.474	96
2	2 frt 50 kros tagsági díj-számla	578	11
3	Adomány és segély	7.118	68
4	Különfélék	1.105	13
	Összesen	10.276	88

Budapesten, 1899. évi november hó 17-én.

Dr. Szabó
pénz-

Alulírott számvizsgálók jelen pénztári zárszámadást tételenkint átvizsgált számadás alapján hatvan korona tizenhat fillér pénzmaradvány gyümölcsöző elhelyezését a »nemzetközi gyermek- április hó 26-án kiállított számlakivonattal igazoltnak találtuk.

Budapesten, 1900. évi április hó 27-én.

Dr. Dégen Gusztáv s. k.,
kiküldött számvizsgáló.

Klimes
kiküldött

zárszámadás. KIADÁS.

		frt	kr.
1	Irodahelyiség bére és felszerelése	696	58
2	Irodai kiadások	299	08
3	Irodavezető tiszteletdíja	600	—
4	Irnokok fizetése	297	—
5	Nyomtatványok	1.115	30
6	Levelezések	434	94
7	Franczia forditások	367	—
8	Dologi kiadások	195	30
9	Kongresszusi értesitő	707	60
10	Gyorsirók	200	—
11	Ünnepélyek rendezéséhez pótlék	250	20
12	Kiállitási költségek	2.164	80
13	Reprezentacziónális és más apróbb kiadások	305	07
14	Átfutó kiadás	163	93
15	Készpénz-egyenleg	2.480	08
	Összesen	10.276	88

József s. k.,
tárnok.

helyesnek és a fent kimutatott 2480 frt 08 kr., azaz 4960 K. 16 fil. = négyezerkilenczszáz-védő kongresszus« folyó számláján a m. orsz. közp. takarékpénztár könyvvivősége által f. évi

Gyula s. k.,
számvizsgáló.

György Aladár s. k.,
kiküldött számvizsgáló.

VIII.

A végrehajtó-bizottság intézkedései.

A végrehajtó-bizottság intézkedései.

A végrehajtó-bizottság mindenekelőtt a kongresszus határozatait hajtotta végre. A kiállításon bemutatott táblázatokat és nyomtatványokat, hazai, valamint külföldi műveket az országos tanszermúzeumban helyezte el, a hol azok a gyermekvédelem ügye iránt érdeklődők részére mindenkor hozzáférhetők.

A kongresszus erdekében nyújtott támogatásért köszönő-iratot intézett:

József kir. főherczeg Ő Fenségéhez, a kongresszus védnökéhez,
a m. kir. kormányhoz és a szakminiszterekhez,
a főrendiház elnökéhez és háznagyához,
a képviselőház elnökéhez és háznagyához,
a székes-főváros tanácsához,
a szakosztályok és bizottságok elnökeihez,
gróf Szápáry László fiumei kormányzóhoz,
Fiume város podestájához,
a budapesti m. kir. államrendőrség főkapitányához,
a » » » postaigazgatósághoz,
az Otthon irók és hirlapirók egyesülete elnökségéhez,
a Budapesti Ujságirók egyesülete elnökségéhez,
Vácz város polgármesteréhez,
a Magyar folyam- és tengerhajózási r. társasághoz,
az Ungarisch-Croatische See-Dampfschiffahrts-Gesellschafthoz,
a Dunagőzhajózási társasághoz,
a Déli vasut igazgatóságához,
a Szünidei gyermektelep egyesület elnökségéhez,
a váczi siketnéma-intézet igazgatóságához,
a képes heti lapok szerkesztőihez, egyszóval mindazokhoz, a kik a kongresszus előkészitő-bizottságát anyagilag és erkölcsileg támogatták.

A kongresszus számadásainak megvizsgálására dr. Dégen Gusztáv, György Aladár kongresszusi tagokból és Klimes Gyula állami számvevőszéki titkárból álló bizottságot küldte ki. (Lásd 442—443. oldal).

A központi bizottság tagjai megválasztásukról értesittettek.

A napló kiadásához a m. kir. miniszterelnök 2000 korona segélylyel hozzájárulván, a bizottság elhatározta, hogy a fedezet kisebb voltára való tekin-

tettel, az előadások lehetőleg megrövidittessenek s ennek eszközlésére, valamint a szakosztályok naplójának összeállítására a szakosztályok elnökei és titkárai kérettek fel.

A napló összeállitása, valamint az ezzel összefüggő technikai munkálatok elvégzésével a titkár bizatott meg.

A jövő kongresszus előkészítése érdekében felkérte dr. Ino Milson Rhodes urat Didsburyban, hogy a londoni előkészitő-bizottság megalakítása iránt intézkedni s a mennyiben szükségesnek találja, az előkészités munkájában résztvenni kivánók neveit közölni sziveskedjék, hogy azokat a központi bizottság nevében a közreműködésre felkérjük.

Ezen intézkedésünk kapcsán azt az értesítést vettük, hogy a londoni előkészitő-bizottság megalakítása folyamatban van s remélhetőleg működését mihamarabb megkezdheti.

IX.

A kongresszus tagjai.

A kongresszus tagjainak névjegyzéke.

Hazai tagok:

Dr. Abonyi József orvos, Budapest.
Dr. Abonyi Józsefné orvos neje, Budapest.
Abonyi Sándor tanár, Kassa.
Dr. Ágai Adolf iró, Budapest.
Állami paedagogium, Budapest.
Alexy Cornél tanitó, Nagybánya.
Gróf Andrássy Tivadarné, Budapest (tiszt. tag).
Dr. Andor Endre ministeri fogalmazó, Budapest.
Angyal Malvin óvónő, Budapest.
Apáczai állami iskola, Apácza.
Arad város árvaháza, Arad.
Arad város tanácsa, Arad.
Aradvidéki tanitó-egylet, Arad.
Aradi siketnéma iskola, Arad.
Arató Gyula m. kir. főerdőmester, Budapest.
Aszódi kir. javitó-intézet, Aszód.
Dr. Aujeszky Aladár egyetemi tanársegéd, Budapest.
Baán Sándor ferenczrendi házfőnök, Budapest.
Dr. Back Frigyes ügyvéd, Budapest.
Bácsfalui állami iskola, Bácsfalu.
Bajnok-utczai iskola, Budapest.
Dr. Bakonyi Kálmán kir. törvényszéki biró, Budapest (jegyző).
Bakonyvidéki tanitó-egylet, Csóth.
Dr. Balázs Béla, Budapest.
Balázs Ferencz árvaházi igazgató, Arad.
Balázs Ferenczné árvaházi igazgató neje, Arad.
Balga Lajos árvaházi igazgató, Makó.
Balogh Ármin tanár, Budapest.
Dr. Balogh Ignácz ügyvéd, Budapest.
Dr. Balogh Jenő egyet. tanár, Budapest (tiszt. tag).
Balogh Mihály tanitó, Szolnok.
Dr. Balogh Tihamér orvos, Budapest.
Balogh Zsófia tanitónő, Budapest.
Dr. Bamberger Béla ügyvéd, Budapest.
Dr. Baracs Marczellné ügyvéd neje, Budapest.

Dr. Baranyai Vilmos kórházi gyakornok, Budapest.
Barczaujfalui állami iskola, Barcza-Ujfalu.
Barkáts Mária tanitónő, Budapest.
Bárdy Pál ref. lelkész, Héviz-Györk.
Dr. Bartha Gábor orvos, Budapest.
Dr. Batek Frigyes, Budapest.
Gróf Batthyány Gézáné, Budapest (tiszt. elnök).
Gróf Batthyány Alajosné, Budapest (tiszt. tag).
Baumgarten Izidor min. osztálytanácsos, Budapest.
Dr. Bauer Gábor kir. közjegyző-helyettes, Budapest.
Dr. Bauer Gáborné kir. közjegyző-helyettes neje, Budapest.
Beck Dénes bankigazgató, Budapest.
Dr. Beck Hugó, Budapest.
Bek Károly, Budapest.
Beksics Gusztávné min. tanácsos neje, Budapest.
Bencze Zsuzsi óvónő, Csökmő.
Benedek Elek, Budapest.
Benke Balázs, Budapest.
Benitzky Ferencz főispán, Budapest (tiszt. tag).
Beniczky Lajos alispán, Budapest (tiszt. tag).
Dr. Benyovits Lajos, Budapest.
Berecz Antal, Budapest.
Dr. Berend Miklós egyet. tanársegéd, Budapest.
Dr. Berger Ferencz orvos, Budapest.
Berinza János hűlyék intézete igazgatója, Budapest.
Berta Ilona tanitónő, Budapest.
Dr. Berzeviczy Albert orsz. képviselő, Budapest (tiszt. tag).
Berzsenyi Ignáczné óvónő, Budapest (Kelenföld).
Besztercze-Naszód vármegyei áll. tanitó-egyesület, Besztercze.
Bethlen főiskola, Nagy-Enyed.
Dr. Bexheft Ármin orvos, Budapest.
Dr. Béla Pál főorvos, Budapest.
Hevesi Bischitz Dávidné, Budapest.
Bogdány Lajosné magánzónő, Budapest.
Bogisich Mihály püspök, Esztergom.
Dr. Bókay János egyetemi tanár, Budapest (tiszt. alelnök).
Dr. Bokor József tanár, Budapest.
Bolgár Ferenczné, Budapest.
Borbély Sándor siketnéma-intézeti igazgató, Vácz (jegyző).
Borovicz Gizella, Budapest.
Borszéky Soma, Budapest.
Borszéky Sománé, Budapest.
Dr. Bossányi Iván, Budapest.
Dr. Bossányi Ivánné, Budapest.
Dr. Beőke Gyula, Budapest.

Dr. Beőke Gyuláné orvos neje, Budapest.
Brátner Katicza óvónő, Budapest.
Dr. Braun Lajos orvos, Budapest.
Brettner Ernő, Temesvár.
Brettner Ernőné, Temesvár.
Breuer Albert üzletvezető, Budapest.
Bródy Zsigmond, Budapest (tiszt. tag).
Brocskó Lajos árvaházi igazgató, Budapest (jegyző).
Dr. Bruck Miksa, Budapest.
Budai tanitó-egylet, Budapest.
Budapesti első gyermekmenhely-egylet, Budapest.
» evang. fiú- és leányiskola, Budapest.
» protestáns árva-egyesület, Budapest.
» rabsegélyző-egyesület, Budapest.
» siketnémák állami iskolája, Budapest.
» sziget-utczai iskola tantestülete, Budapest.
» ügyvédi kör, Budapest.
» vakok orsz. nevelő- és tanintézete, Budapest.
» II. ker. Medve-utczai iskola, Budapest.
» III. ker. polgári kör, Budapest.
» VI. ker. áll. felsőbb tanitónőképző intézet, Budapest.
» IX. ker. elemi iskola tantestülete, Budapest.
Budinszky Károly tanitó, Budapest.
Budinszky Károlyné Budapest.
Bulyovszky Aladárné, Budapest.
Bursics Ernő, Budapest.
Cavalloni Pál szeretetházi tanitó, Budapest.
Chlumetzky Irma óvónő, Budapest.
Dr. Chorin Ferencz országgyülési képviselő, Budapest.
Chyzer Kálmán, magánzó, Budapest.
Csajágі Béla árvaházi igazgató, Budapest.
Csasznek József, Temesvár.
Dr. Csatáry Lajos ministeri tanácsos, Budapest,
Gróf Csáky Albinné, Budapest (tiszt. tag).
Csáky Elek tanitó, Budapest.
Csánki Gyula.
Gróf Csekonics Endre, Budapest (tiszt. tag).
Dr. Cseley József orvos, Budapest.
Csernátfalui állami iskola, Csernátfalu.
Cséry Kálmán királyi járásbiró, Budapest.
Dr. Csiky Kálmánné, Budapest (tiszt. tag).
Dr. Csillag Gyula egyetemi tanár, Budapest.
Dr. Csillag Máté, Budapest.
Csorba Ferencz ministeri oszt. tanácsos, Budapest.
Czegléd város tanácsa, Czegléd.

Cziklay Lajos hirlapiró, Budapest (titkár).
Czike Imre tanitó, Budapest.
Özv. Damjanich Jánosné, Budapest (tiszt. tag).
Darázs Malvin tanitónő, Budapest.
Báró Dániel Ernő, Budapest (tiszt. tag).
Báró Dániel Ernőné, Budapest (tiszt. tag).
Deák Lajos kir. tanácsos, tanfelügyelő, Maros-Vásárhely.
Debreczen város házi pénztára, Debreczen.
Dr. Dégen Gusztáv, Budapest (tiszt. alelnök).
Democratia páholy, Budapest.
Dr. Deutsch Ernő orvos, Budapest.
Dr. Dirner Gusztáv, Budapest.
Dobos János, Budapest.
Dr. Doleschall Alfréd törvényszéki biró, Budapest.
Doránszky Emilia tanitónő, Makó.
Dorogsághy Dénesné tanitónő, Budapest.
Drescher Irma igazgatónő, Budapest.
Dr. Duchon János orvos, Zombor.
Ebner János, Budapest.
Dr. Edvi Illés Károly, Budapest.
Dr. Egressy Lajos orvos, Budapest.
Ehmann Ferencz tanitó, Budapest.
Elefánti Mária, Jászberény.
Enyedi Lukácsné orsz. képviselő neje, Budapest.
Emich Gusztávné, Budapest.
Ember János tanfelügyelő, Budapest.
Báró Eötvös Loránd, Budapest (tiszt. tag).
Dr. Eötvös József tanár, Budapest.
Eötvös Károly Lajos kir. tanfelügyelő, Szolnok.
Dr. Erdélyi Sándor, Budapest (tiszt. tag).
Dr. Erőss Gyula egyetemi tanár, Budapest.
Eszenyi Zsuzsi óvónő, Csökmő.
Falk Zsigmond lovag, Budapest (tiszt. tag).
Dr. Faludy Géza orvos, Budapest.
Falvay Antal polgári iskolai igazgató, Budapest.
Dr. Faragó Gyula orvos, Budapest.
Farkas Jenő polgármester, Felsőbánya.
Dr. Fauser Árpád orvos, Budapest.
Fáy Béláné, Budapest.
Dr. Fayer László egyetemi tanár, Budapest.
Fábián Irma óvónő, Szabadka.
Báró Fejérváry Imre főispán, Pécs.
Fekete Győző javitó-intézeti családfő, Aszód.
Dr. Fekete Gyula törvényszéki biró, Budapest.
Fellner Henrikné bankigazgató neje, Budapest.

Ferenczy Izabella tanitónő, Budapest.
Dr. Fialka Gusztáv, orvos, Budapest.
Dr. Finkey Ferencz jogakadémiai tanár, Sáros-Patak.
Fischer Ernesztina, Dévaványa.
Fischer Árpád, Budapest.
Dr. Fodor Ármin, Budapest.
Forray Ferencz ministeri osztálytanácsos, Budapest.
Dr. Frank Ödön, Budapest.
Dr. Frick Lajos, Mike.
180 Dr. Fridrich Vilmos főorvos, Budapest.
Frivaldszky Jánosné, Budapest.
Fröbel nőegylet (központi), Budapest.
Fürst Ida nővér, Budapest.
Fürst Jakab nagykereskedő, Budapest.
Füzesi Márton tanitó, Kassa.
Gaál Vilma, Budapest.
Gajzágó Manó kir. itélőtáblai biró, Budapest.
Gammel Irma, Budapest.
Gábor József, Szent-Mihályfalva.
190 Gegus Ida óvónő, Budapest.
Dr. Geguss Gusztáv kir. főügyészi helyettes, Budapest.
Gelléri Mór iró, Budapest.
Dr. Genersich Gusztáv egyetemi tanár, Budapest.
Geőcze Sarolta tanitónő, Budapest.
Özv. Gerbert Emilné tanitónő, Toplicza.
Gergely Antal ref. lelkész, Budapest.
Gerley Szevér tanitó, Budapest.
Báró Gerliczy Bódogné, Nagyvárad (tiszt. tag).
Dr. Gerlóczy Zsigmond egyetemi tanár, Budapest.
200 Gerster Béla mérnök, Budapest.
Dr. Geyer Józsefné rendőrorvos neje, Budapest.
Gizella árvaház, Temesvár.
Glück Frigyes, Budapest (tiszt. tag).
Dr. Glück Ignácz gyógyintézeti igazgató, Budapest.
Glücklich Vilma, Budapest.
Dr. Gobbi Gyula orvos, Budapest.
Dr. Goldzieher Vilmos egyetemi tanár, Budapest.
Gombos Jolán óvónő, Budapest.
Dr. Gonda Dezső ügyvéd, Budapest.
210 Gönczi Ignácz, Kőtelek.
Dr. Göőz József polgári iskolai igazgató, Budapest.
Dr. Grandjean József, Nagy-Becskerek.
Groó Vilmos tanár, Budapest.
Dr. Grosz Emil egyetemi tanár, Budapest.
Dr. Grosz Gyula főorvos, Budapest (titkár).

Dr. Grosz Sándor, Budapest.
Grúz Albertné ministeri tanácsos neje, Budapest.
Grünberger Lipót siketnéma-intézeti igazgató, Budapest.
Guttenberg Pál tanár, Budapest.
Dr. Gyomay Zsigmond, Budapest.
Gyarmathy Miklós, Budapest.
György Aladár iró, Budapest (alelnök).
Dr. Gyulay Béla igazgató, Budapest.
Özv. Haberern Jonáthánné a Tabitha nőegylet elnöke, Budapest.
Dr. Hagara Viktor főispán, Beregszász (tiszt. tag).
Hahn Sándor tisztviselő, Budapest.
Hahn Sándorné tisztviselő neje, Budapest.
Dr. Hainiss Géza egyetemi tanár, gyermekorvos, Budapest.
Hajdu Emilia óvónő, Lugos.
Hajós Mihály tanitó, Budapest.
Halász Irma, Budapest.
Halász Sarolta, Budapest.
Halenkovics Fáni tanitónő, Budapest.
Halmos János székesfővárosi polgármester, Budapest (tiszt. tag).
Hammersberg Jenő kir. főügyész, Budapest.
Hammersberg Miklósné kir. albiró neje, Budapest.
Dr. Hampel Antal ministeri s. titkár, Budapest.
Hampelné Pulszky Polyxena, Budapest (tiszt. tag).
Harkányi Frigyes báró, Budapest.
Hartenstein Zsigmond bizt. társ. igazgató, Budapest.
Dr. Haschitz Henrik orvos, Szolnok.
Hauser Ilka, Budapest.
Hauszmann Sándorné épitész neje, Budapest.
Haypál Benő ev. ref. lelkész, Budapest.
Havas István tanitó, Budapest.
Dr. Hegedüs Sándor kereskedelmi minister, Budapest (tiszt. tag).
Dr. Hegedüs Sándorné, minister neje, Budapest (tiszt. alelnök).
Hegedüs István egyetemi tanár, Budapest.
Dr. Hegedüs János orvos, Budapest.
Hegedüs Zsigmond tanitó, Budapest.
Dr. Herczel Manó egyetemi m. tanár, Budapest.
Özv. Herich Károlyné, Budapest (tiszt. tag).
Herodek Károly tanár, Budapest.
Hevesi József, Jász-Árokszállás.
Báró Hirsch Mór jótékonysági egylet, Budapest.
Hirschfeld Samuné, Pécs.
Hollán Ernőné, Budapest (tisz. tag).
Hontmegye törvényhatósági bizottsága, Ipolyság.
Horovitz József hivatalnok, Budapest.
Dr. Horváth Ferencz, Budapest.

Horváth János tanácsnok, Budapest.
Horváth János árvaatya, Kolozsvár.
Horváth László hitoktató, Barcza-Ujfalu.
Dr. Horváth Mihály orvos, Budapest.
Hosszúfalui állami iskola, Hosszúfalu.
Hosszúfalui állami polgári iskola, Hosszúfalu.
Dr. Hőgyes Ferencz orvos, Budapest.
Dr. Hugonnay Vilma grófnő orvosnő, Budapest.
Dr. Huszár Kálmán ministeri tanácsos, Budapest.
Ilkey Sándorné, Budapest.
Dr. Illés József, Budapest.
Incsekné Lenkei Oktávia, Jász-Alsó-Szentgyörgy.
Dr. Irsai Arthur főorvos, Budapest.
Dr. Irsai Frigyes orvos, Budapest.
Izraelita kézmű- és földmívelési-egylet, Budapest.
Izraelita nőegylet, Budapest.
Izraelita orsz. tanitóképző intézet, Budapest.
Jakabffy Imre államtitkár, Budapest (tiszt. tag).
Janszky Ilka óvónő, Budapest.
Dr. Johann Béla orvos, Pécs.
Dr. Jókai Mór főrendiházi tag, Budapest (tiszt. tag).
Jónás Eliz, Rákos-Palota.
Jónás Józsefné igazgatónő, Rákos-Palota.
Józsa Mihály kir. tanfelügyelő, Budapest.
Jusits Teréz tanitónő, Budapest.
Kakujay Károly kir. tanfelügyelő, Brassó.
Kamaker Ferencz javitó-intézeti családfő, Aszód.
Kanócz István ministeri osztálytanácsos, Budapest.
Kapy Rezső tanitó, Budapest.
Dr. Karsay Sándor ministeri fogalmazó, Budapest.
Dr. Katona Béla kir. főügyészi helyettes, Budapest (alelnök).
Katonáné Thuránszky Irén igazgatónő, Budapest.
Kauders Hermin, Budapest.
Dr. Kállay Miklós, Budapest.
Kálossy Józsefné kir. törvényszéki biró neje, Budapest.
Káplán Gyula tanitó, Budapest.
Gróf Károlyi Alajosné, Budapest (tiszt. tag).
Gróf Károlyi Sándorné, Budapest (tiszt. tag).
Kárpáti Irén tanitónő, Budapest.
Kecskemét város tanácsa, Kecskemét.
Keglevich Arthurné grófné, Budapest.
Kelemen Ignácz tanitó, Budapest.
Kelemen Lajos tanitó, Eger.
Kemény Dávid kir. főügyészségi irodaigazgató, Budapest.
Dr. Kende Mór orvos, Budapest.

Dr. Kenedy Géza szerkesztő, Budapest.
Dr. Kertész Aba orvos, Budapest.
Dr. Kertész József orvos, Budapest.
Kétly Károly egyetemi tanár, Budapest.
310 Kisfaludy Béla, Budapest.
Kis-Kőrös község, Kis-Kőrös.
Dr. Kiss Áron igazgató, Budapest.
Klebelsberg Béláné grófné, Debreczen.
Dr. Klein Fülöp orvos, Budapest.
Klein Gyuláné, Budapest.
Kléh István udvari tanácsos, Budapest.
Klis Lajos helyettes igazgató, Vácz.
Klug Péter tanító, Budapest.
Kolozsvár város, Kolozsvár.
320 Dr. Koller Gyula orvos, Budapest.
Komáromy Lajos tanár, Budapest.
Komáry Erzsi tanitónő, Budapest.
Dr. Korányi Sándor orvos, Budapest.
Dr. Kovács Ernő ügyvéd, Budapest (jegyző).
Dr. Kovács Gyula kir. tanácsos, Budapest (tiszt. alelnök).
Dr. Kovács Gyuláné kir. tanácsos neje, Budapest.
Dr. Kovács János tanitóképezdei tanár, Budapest.
Kovács József javító-intézeti igazgató, Kolozsvár.
Kovács Vincze tanító, Arad.
330 Kozma Gyula polg. isk. igazgató, Budapest.
Kozmáné Glücklich Klára, Budapest.
Dr. Kónya József ministeri osztálytanácsos, Budapest.
Báró Königswarter Hermann, Nagyvárad (tiszt. tag).
Dr. Környei Ede ügyvéd, Budapest.
Körössy György tanító, Szolnok.
Dr. Kövér Kálmán orvos, Budapest.
Krajcsik Soma javító-intézeti igazgató, Székes-Fehérvár.
Králik Lajosné, Budapest.
Dr. Krejtsi Rezsőné iparkamarai titkár neje, Budapest.
340 Krécsy Béla tanár, Budapest.
Krizbai állami iskola, Krizba.
Kugler Jánosné, Budapest.
Dr. Kun Béla minist. titkár, Budapest.
Kurz Sámuel tanár, Budapest.
Dr. Kúthy Dezső orvos, Budapest.
Latzkovszky Lajos javító-intézeti igazgató, Aszód.
Latzkovszky Lajosné javító-intézeti igazgató neje, Aszód.
Dr. Laehne Ernő főorvos, Magyar-Óvár.
Lakits Vendel igazgató, Budapest.
350 Dr. Langer Armin orvos, Budapest.

Laufer Sándor kereskedő, Budapest.
László Zsigmond, Budapest.
Lázárné Kasztner Janka igazgatónő, Budapest.
Lederer Ábrahám nyug. tanár, Budapest.
Dr. Lendvay Benő főorvos, Pozsony.
Leordinay Dominika tanitónő, Pécs, Bányatelep.
Leordinay Ilka tanitónő Pécs, Bányatelep.
Letanóczky Julia, Szolnok.
Dr. Lévay József minist. titkár, Budapest.
Dr. Lévay Józsefné minist. titkár neje, Budapest.
Dr. Lichtenberg Kornél egyetemi tanár, Budapest.
Dr. Liebermann Leo egyet. tanár, Budapest.
Özv. Liedemann Sámuelné, Budapest.
Dr. Lindner Sámuel orvos, Budapest.
Dr. Linzbauer Rezső orvos, Budapest.
Loidl Klementina tanitónő, Csány.
Lorántffy Zsuzsánna-egylet, Budapest.
Losonczy László tanitóképezdei igazgató, Nagy-Kőrös.
Lónyay János javitó-intézeti családfő, Aszód.
Lőrinczy Szilárdné óvónő, Budapest.
Lőwy Etelka, Budapest.
Dr. Lőwy Leo orvos, Budapest.
Lustig Emma tanitónő, Budapest.
Magdics Károly árvaházi igazgató, Budapest.
Magyar József szeretetházi igazgató, Budapest.
Magyari Gyula, Szolnok.
Magyarországi tanitók országos bizottsága, Budapest.
Magyar tanitók kaszinója, Budapest.
Malatinszky Lajos igazgató, Kolozsvár.
Báró Malcomes Jeromos ministeri osztálytanácsos, Budapest.
Malcomes Jeromosné báróné, Budapest (tiszt. alelnök).
Báró Malcomes Béla, Budapest.
Malcomes Gizike bárónő, Budapest.
Báró Malcomes Gyula, Budapest.
Dr. Mandello Károly iró, Budapest (alelnök).
Málics György ügyvéd, Budapest.
Dr. Málnai Mihály tanár, Budapest.
Márkus József székesfővárosi főpolgármester, Budapest (tiszt. tag).
Dr. Márkus Dezső törvényszéki biró, Budapest.
Dr. Major Ferencz országgyülési képviselő, Budapest.
Mársits Rozina leányiskolai igazgatónő, Temesvár.
Mártonffy Márton ministeri osztálytanácsos, Budapest.
Martos Ágoston igazgató, Budapest.
Matuska Alajos székesfővárosi alpolgármester, Budapest (tiszt. tag).
Matzinger Lujza tanitónő, Budapest.

Mátray Arnold, Budapest.
Medek Vinczéné, Budapest.
Mencsey Károly, Csáktornya.
Dr. Mende Lajos, Pécs.
Mészáros Sándor tanitó, Székes-Fehérvár.
Mihalovits Antal, Pécs.
Miksits Gizella tanitónő, Budapest.
Minke Béla igazgató, Budapest.
Mlinkó István tanár, Vácz.
Molnár Irma tanitónő, N.-Alásony.
Molnár Jakab tanitó, Kolozsvár.
Dr. Molnár Jenő ügyvéd, Budapest.
Molnár Leontin tanitónő, Budapest.
Molnár Lőrincz ref. lelkész, Kolozsvár.
Molnár Mária óvónő, Eperjes.
Dr. Morlin Emil ministeri osztálytanácsos, Budapest.
Muhy Sándor igazgató-tanitó, Szolnok.
Munkácsi nőegylet, Munkács.
Dr. Müller Kálmán kórházi igazgatóorvos, Budapest.
Dr. Nagy Dezső ügyvéd, Budapest.
Nagy Gábor minist. tanácsos, Budapest.
Nagy Gáborné minist. tanácsos neje, Budapest (tiszt. tag).
Nagy Julia, Kunhegyes.
Nagy Károly tanitó, Budapest.
Nagy László igazgató, Budapest.
Nagy-Rőcze polgármesteri hivatala, Nagy-Rőcze.
Naschitz-féle intézet, Budapest.
Nánásy Róza óvónő, H.-Szoboszló.
Nemecskay Irma tanitónő, Budapest (jegyző).
Dr. Neumann Árminné, Budapest (tiszt. tag).
Dr. Neumann Ármin ügyvéd, országgyülési képviselő, Budapest.
Dr. Neumann Bernátné ügyvéd neje, Budapest.
Neumann Frigyesné, Budapest.
Neuschlosz Marczel, Budapest (tiszt. tag).
Neuszer Erna óvónő, Budapest.
Nécsey János tanár, Vácz.
Németh Béláné óvónő, Budapest.
Dr. Németh József ministeri fogalmazó, Budapest (titkár).
Németh László tanár, Budapest.
Népnevelők budapesti egyesülete, Budapest.
Dr. Niamesny Mihály ügyvéd, Budapest.
Özv. Nimcsevics Lukácsné, Szolnok.
Dr. Novák József, Szabadka.
Novák Lajos tanár, Budapest.
Novelly Antal, Budapest.

Nyiregyházi városi pénztár, Nyiregyháza.
Nyitravölgyi gazdasági egyesület, N.-Bossány.
Dr. Orbán Rezső orvos, Budapest.
Összetartás szabadkőműves páholy, Arad.
Paradeiser Justin óvónő, Budapest.
Parlaghy Ferencz igazgató, Budapest.
Patacsics János isk. igazgató, Budapest.
Pálmai Lenke, Győr.
Pápay Mariska tanitónő, Vácz.
450 Perczel Dezső képviselőházi elnök, Budapest (tiszt. tag).
Peres Sándor óvónőképzőintézeti igazgató, Budapest (titkár).
Dr. Perényi István, Budapest.
Dr. Perl Soma ügyvéd, Budapest (jegyző).
Péter János tanitó, Magyar-Boldogasszonyfalva.
Péterfy Sándor kir. tanácsos, Budapest (tiszt. alelnök).
Pischinger Nándor tanár, Budapest.
Pischl Iduna tanitónő, Budapest.
Pivár Ignácz vakok intézete igazgatója, Budapest.
Dr. Plósz Sándor igazságügyi minister, Budapest (tiszt. tag).
460 Dr. Politzer Alfréd orvos, Budapest.
Polónyi Mátyás tanitó, Szolnok.
Popper Camilla, Budapest.
Pozsony város tanácsa, Pozsony.
Pozsonyi tanitó-egylet Pozsony.
Pósa Lajos iró, Budapest.
Pótsa József főispán, Sepsi-Szt.-György (tiszt. tag).
Dr. Preisich Kornél orvos, Budapest.
Preszmeyer Emilia óvónő, Budapest.
Prokupek Sámuel árvaházi igazgató, N.-Szeben.
470 Purkereszi állami elemi iskola tantestülete, Purkeresz.
Pusztai Károly szeretetházi tanitó, Budapest.
Rabsegélyző-egyesület, Budapest.
Radenich Gézáné, Budapest.
Radnay Jenőné, Budapest.
Báró Radossevich Tivadarné, Délegyházi puszta.
Dr. Radó Lipót orvos, Budapest.
Dr. Radó Lipótné orvos neje, Budapest.
Radó Vilmos képezdei tanár, Budapest.
Rakovszky István állami számvevőszéki elnök, Budapest (elnök).
480 Rakovszky Istvánné állami számvevőszéki elnök neje, Budapest.
Rausch Aladár czégvezető, Budapest.
Rákosi Jenő szerkesztő, Budapest (tiszt. alelnök).
Dr. Rákosy Béla orvos, Budapest.
Dr. Reach Dezső orvos, Budapest.
Dr. Reiner Ignácz, Budapest.

Reisz Gedeon közegészségügyi felügyelő, Budapest.
Báró Reviczky Gizella, Budapest.
Dr. Réczey Imre egyetemi tanár, Budapest.
Régi Hivek szabadkőműves páholy, Budapest.
490 Dr. Rickl Gyula minist. osztálytanácsos, Budapest.
Dr. Rickl Gyuláné minist. osztálytanácsos neje, Budapest.
Rimaszombati elemi fiuiskola, Rimaszombat.
Rimaszombati elemi leányiskola, Rimaszombat.
Rimanóczy Lajos, Budapest.
Dr. Rimély Károly püspök, Garam-Szent-Kereszt.
Dr. Rodiczky Jenő, Budapest.
Romhányi Sándor tanitó, Budapest.
Rosenzweig Saphir Sarolta, Budapest.
Rónay János, Budapest.
500 Rózsavölgyi Gyula alpolgármester, Budapest.
Röser Jánosné tanintézeti tulajdonos neje, Budapest.
Rudnay Józsefné, Budapest (alelnök).
Ruffy Pál országgyülési képviselő, Budapest.
Salamon Ödön iró, Budapest.
Sas Lajos Tivadar tanitó, Galsa.
Dr. Sassy János, Miskolcz.
Sasvári Ármin hirlapiró, Budapest (jegyző).
Özv. Saxlehner Andrásné, Budapest.
Dr. Schatz Róbert Pál minist. számtanácsos, Budapest.
510 Scherer István nyug. tanár, Budapest (titkár).
Dr. Schermann Adolf tiszti főorvos, Budapest.
Dr. Schiff Ernő, Nagyvárad.
Dr. Schlauch Lőrincz bibornok püspök, Nagyvárad (tiszt. tag).
Schmidt Boldizsár tanitó, Pécs, Bányatelep.
Schmidt Ordódy Hedvig, Budapest.
Schneider István isk. igazgató, Pécs.
Schön József isk. igazgató, Budapest.
Dr. Schönfeld Artur ügyvéd, Budapest.
Schönfeld Hermina, Budapest.
520 Schreiber Mórné, Budapest.
Schröder Izabella, Szolnok.
Dr. Schulhof János orvos, Budapest.
Dr. Schuschny Henrik orvos, Budapest (jegyző).
Schwarz Gyula, Budapest.
Scultéty Lajos tanitó, Budapest.
Sebestyén Gyuláné isk. igazgatónő, Budapest.
Dr. Seladits Károly, Budapest.
Selmeczbánya sz. kir. város tanácsa, Selmeczbánya.
Sepsi-Szent-Györgyi árva-fiú szeretetház, Sepsi-Szent-György.
530 Sera Anna, Kis-Ujszállás.

Dr. Sgalitzer Gyula ügyvéd, Budapest.
Siebreich Károly, Budapest.
Simor árvaház, Nagy-Szombat.
Dr. Sipeky Balázs Béla minist. fogalmazó, Budapest.
Dr. Sipőcz László árvaszéki elnök, Budapest.
Somlyay József árvaházi igazgató, Budapest.
Somlyóvidéki tanitó-egylet, Gergelyi.
Soproni evang. gyülekezet, Sopron.
Spannberger Alajos igazgató, Budapest.
Sretvizer Lajos igazgató, Budapest.
Stanitz Sándor tanitó, Székes-Fehérvár.
Stelly Géza isk. igazgató, Budapest.
Stielly Gyula nyug. máv. felügyelő, Budapest.
Stern Ábrahám igazgató, Budapest.
Stoff János javitó-intézeti tanitó, Aszód.
Strelisky Sándor fényképész, Budapest.
Sturm Albert szerkesztő, Budapest.
Sturz György tanitó, Budapest.
Sümegi János tanitó, Nagy-Szalók.
Dr. Sümeghy József orvos, Budapest.
Szabadka vidéki kisdedóvó, Szabadka.
Szabó Dezső tanitó, Budapest.
Dr. Szabó József ügyvéd, Budapest (pénztárnok).
Szabó József igazgató, Budapest.
Dr. Szabó Sándor ministeri osztálytanácsos, Budapest.
Szabolcsmegyei takarékpénztár-egyesület, Nagy-Kálló.
Szacsvay Jolán óvónő, Budapest.
Dr. Szalárdi Mór orvos, Budapest.
Gróf Szapáry Gézáné, Budapest (tiszt. tag).
Özv. Szarvas Gáborné, Budapest.
Szatmári Mór hirlapiró, Budapest.
Számord Ignácz igazgató, Esztergom.
Szász Károly ev. ref. püspök, Budapest (tiszt. tag).
Szászvárosi állami leányiskola, Szászváros.
Dr. Szedenits Zoltán, Budapest.
Szent-Endre város, Szent-Endre.
Dr. Székely Ferencz kir. curiai biró, Budapest (tiszt. alelnök).
Özv. Székely Gáborné, Szeged.
Székely János tanitó, Budapest.
Székely Salamon kir. vegyész, Budapest.
Széll Kálmán ministerelnök, Budapest (tiszt. elnök).
Széll Ignácz államtitkár, Budapest (tiszt. tag).
Báró Szentkereszthy Stefánia, Kézdivásárhely (tiszt. tag).
Szigethy Elvira óvónő, Zala-Egerszeg.
Szigethy Gyuláné, Budapest.

Sziklás Adolf tanár, Budapest.
Szilágyi Béláné, Rákos-Palota.
Dr. Szinessy József orvos, Budapest.
Szirmay Richárd, Budapest.
580 Dr. Szivák Imre ügyvéd, Budapest.
Dr. Szlávik Ferencz orvos, Budapest.
Szokolay Kornélné, Budapest.
Dr. Szontágh Ábris orvos, Budapest.
Dr. Szontágh Félix orvos, Budapest.
Szombathely városi pénztár, Szombathely.
Szotfried József tanár, Vácz.
Szőcs Farkasné, Budapest.
Szőcs Lajos, Kovászna.
Szőcs Lajosné, Kovászna.
590 Szőke István igazgató, Budapest.
Szőts András szeretetházi igazgató, Budapest (jegyző).
Szterényi József minist. tanácsos, Budapest.
Szuppán Vilmos felsőbb leány isk. igazgató, Budapest.
Szücsné Nagy Eszter, Mező-Túr.
Szvacsina Géza polgármester, Kolozsvár (tiszt. tag).
Tabódy József cs. kir. kamarás, Budapest.
Takács László, Budapest.
Dr. Tarnay János, Budapest.
Tatay Adolf orvos, Budapest.
600 Tatay Adolfné, Budapest.
Tatrangi állami elemi iskola, Tatrang.
Dr. Tauffer Vilmos egyetemi tanár, Budapest.
Dr. Tauszk Ferencz egyetemi tanár, Budapest.
Tavassy Mária tanitónő, Budapest.
Gróf Teleki Géza, Budapest (tiszt. tag).
Gróf Teleki Gézáné, Budapest.
Gróf Teleki Sándor országgyülési képviselő, Budapest.
Gróf Teleki Sándorné, Budapest.
Idősb gróf Teleki Sándorné, Budapest (tiszt. tag).
610 Temesvár város tanácsa, Temesvár.
Dr. Temesváry Rezső orvos, Budapest.
Dr. Temesváry Rezsőné orvos neje, Budapest.
Thék Endre gyáros, Budapest.
Dr. Thirring Gusztáv, statiszt. hiv. aligazgató, Budapest.
Tichy Józsefné, Budapest.
Dr. Tihanyi Mór orvos, Budapest.
Tisza Kálmánné, Budapest (tiszt. tag).
Tiszavidéki árvaház, Rozsnyó.
Tolnay Béla tanár, Budapest.
620 Tomkowné Szita Lenke, Budapest.

Tordai általános tantestület, Torda.
Dr. Tordáy Ferencz orvos, Budapest (jegyző).
Totsek Helén tanitónő, Budapest.
Tóth Gerő, Budapest.
Tóth Géza, Jászó.
Tóth József kir. tanácsos, tanfelügyelő, Budapest.
Dr. Tóth Lajos, Budapest.
Dr. Török Aurél egyet. tanár, Budapest.
Török Gyula tanitó, Budapest.
Özv. Török Istvánné, Kelenföld.
Trajtler Károly igazgató, Budapest.
Trencsénvármegye közönsége, Trencsén.
Turóczy Lujza óvónő, Budapest.
Türr István tábornok, Budapest (tiszt. tag).
Türkösi állami iskola, Türkös.
Ujváry Béla szerkesztő, Budapest.
Dr. Ungár Gyula orvos, Budapest.
Vajda Mihály iparkamarai tisztviselő, Budapest.
Dr. Varga Ferencz, Budapest.
Vargha Gyuláné, Budapest.
Dr. Varró Indár orvos, Budapest.
Dr. Vavrik Béla curiai tanácselnök, Budapest.
Vas vármegyei árvaház, Szombathely.
Vaszary Kolos bibornok, herczegérsek, Budapest (tiszt. tag).
Váczi siketnéma intézet, Vácz.
Váradi Zsigmond tanitó, Budapest.
Dr. Vámbéry Rusztém tvszéki albiró, Budapest (titkár).
Vámos Gusztáv hivatalnok, Budapest.
Dr. Vámos Gyula orvos, Budapest.
Vámos Károly, Budapest.
Vámossy Mihály gymn. igazgató, Budapest.
Vásárhelyi Gyula javitó-intézeti családfő, Kolozsvár.
Vehle Luczi, Szolnok.
Dr. Verebélyi László orvos, Budapest.
Dr. Verédy Károly kir. tanácsos, tanfelügyelő, Budapest.
Vészi József országgyülési képviselő, Budapest.
Dr. Vidor Zsigmond orvos, Budapest.
Gróf Vigyázó Sándorné, Rátót.
Villányi Alajos telekkönyvvezető, Budapest.
Virágh Róza óvónő, Budapest.
Viszlai Ernő, Puszta-Ecseg.
Viszlai Róza, Szolnok.
Vojnits Lászlóné, Budapest.
Vörösmarty Béla államtitkár, Budapest (tiszt. tag).
Dr. Wagner Lajos tanár, Pozsony.

Dr. Waldmann Fülöp, Budapest.
Dr. Walter Gyula kanonok, Esztergom.
Wartha Vilma, Budapest.
Weiser Adéle tanitónő, Vácz.
Dr. Weiterschusz József, Nagy-Becskerek.
Wendler Irma tanitónő, Budapest.
Dr. Weszely Ödön tanár, Budapest.
Dr. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi minister, Bpest (tiszt. tag).
Dr. Wlassics Gyuláné minister neje, Budapest (tiszt. tag).
Báró Wodianer Albert, Budapest.
Wunderlich Nándor óvóképezdei tanár, Budapest.
Zajzoni állami elemi iskola gondnoksága, Zajzon.
Zádor Endre tanár, Vácz.
Zelenka Pál ág. ev. püspök, Miskolcz (tiszt. tag).
Dr. Zerkovics Imréné ügyvéd neje, Budapest.
Gróf Zichy Ágost, Budapest (tiszt. tag).
Gróf Zichy Leona, Budapest.
Zigány Zoltán tanár, Budapest.
Zilahi polgári fiúiskola, Zilah.
Zilahi főgymnasium, Zilah.
Zion-egylet, Budapest.
Zipernovszky Károly műegyetemi tanár, Budapest.
Zipernovszky Károlyné, Budapest (tiszt. tag).
Zombori technikusok asztaltársasága, Zombor.
Zöllner Erzsi tanitónő, Budapest.
Zsifcsák József javitó-intézeti családfő, Aszód.
Zsilinszky Mihály államtitkár, Budapest (tiszt. tag).

Külföldi tagok.

Alinari Vittorio fényképész, Firenze (Olaszország).
Dr. Aschrott Pál orvos, Berlin (Németország, titkár).
Associatione nationale per la difesa della fanciulezza abbandonata, Firenze (Olaszország).
Dr. Baginszky Adolf egyet. tanár, Berlin (Németország tiszt. tag).
Barsanti Olinto ügyvéd, Firenze (Olaszország).
Basevi Eugenia Morpurgo, Udine (Olaszország).
Bianciardi Henrik tanár, Padova (Olaszország).
Dr. Biedert Ottó egyet. tanár, Hagenau (Németország, tiszt tag)
Bondy Ottilia, Wien (Ausztria).
Dr. Braun Ernő egészségügyi tanácsos, Wien (Ausztria).
Brock Gaston, Páris (Franczia-ország).
Chwatowé Salomée, Varsó (Oroszország).
Ceroni Giacomo, Firenze (Olaszország).
Colombo Frederico, Merate (Olaszország).

Comitato de gli amici dell Infanzia et dell Adolescenza, Firenze (Olaszország).
Dr. Concetti Louigi főorvos, Róma (Olaszország, tiszt. tag).
Concetti Giulio, Róma (Olaszország).
Conti Emilio, Milano (Olaszország).
Conti Ugo, Bologna (Olaszország, alelnök).
Couvreur Aloys, Corner (Francziaország).
Cratunescu Nikola, Bukarest (Románia).
Mme Cratunescu, Bukarest (Románia).
Dr. Ebstein Vilmos egyetemi tanár, Göttingen (Németország).
Dr. Elischer Viktor, Wien (Ausztria, titkár).
Fera Saverio, Firenze (Olaszország).
Dr. Gallatti Demetrio, Wien (Ausztria, titkár).
Gerenyi Fedor, Wien (Ausztria).
Giacobbe ügyvéd.
Goilaw Jean, Bukarest (Románia).
Goilaw Louise, Bukarest (Románia).
Gorischell Terézia, Wien (Ausztria).
Dr. Grossi Ernő, Milano (Olaszország).
Hauszmann C. Fr., St.-Gallen (Schweiz).
Dr. Hayech Chamillo, Milano (Olaszország).
Hecht Alexander, Wien (Ausztria).
Hohenthal Walpurga Mellitta grófnő, Schloss Börnichen (Németország).
Kessler Engelbert, Wien (Ausztria).
Kessler Hermann, Wien (Ausztria).
Konitz Franczіska, Varsó (Oroszország).
Lamberti Lamberto, Firenze (Olaszország).
Dr. Legežinsky Victor orvos, Lemberg (Gácsország).
Levi Ernesto, Firenze (Olaszország).
Lewi Adolf Scander báró, Firenze (Olaszország, tiszt. elnök).
» » » báróné, » »
Ligne fraternelle des enfants de France, Páris (Francziaország).
Liszt Ferencz, Halle a/d., Saale (Németország).
Dr. Lory Károly, Wien (Ausztria).
Lory Josefine, Wien (Ausztria).
Mandelli Alfonzo, Cremona (Olaszország).
Marnó Rozina, Wien (Ausztria).
Martini Paolo ügyvéd, Lodi (Olaszország).
May Oscár tanító és iró, Chemnitz (Szászország).
Meille Paolo, Turin (Olaszország).
Meissner Albrecht, Wien (Ausztria).
Meissner Louise, Wien (Ausztria).
Nagy Paula, Wien (Ausztria).
Näf G., St.-Gallen (Schweiz, titkár).
Dr. Neumann Hugo, Berlin (Németország, alelnök).

Nieder Oesterreichisches L. Obereinnehmer-Amt, Wien (Ausztria).
Omboni Stefanie, Padova (Olaszország).
Oreffice Fausto, Venise (Olaszország).
Pauvels Edmond, Anvers (Belgium).
Pauvels Edmondné, Anvers (Belgium).
Puttnam E. C., Boston (Amerika).
Rhodes J. W., Manchester (Angolország).
Rogert Anette, Boston (Amerika).
Dr. Rothschild Henrik báró, Páris (Francziország).
Dr. Rousseau St. Phillippe, Bordeaux (Francziaország, alelnök).
Salvi Pál báró, ezredes, Schloss Ehrenhaus a/d. Mur (Ausztria).
Schabanoff Anna dr., főorvos, St.-Petersbourg (Oroszország, alelnök).
Dr. Severeanu C. D. egyet. tanár, Bukarest (România, alelnök).
Severeanu Helena, Bukarest (România).
Societá protettrice dei fanciulli abbandonati e maltrattati, Bologna (Olaszország).
Dr. Stchépotiew Vladimir, Constantinople (Törökország).
Stebbing Grace, London (Angolország).
Steiner Leopold, Wien (Ausztria).
Strozzi Leone, Firenze (Olaszország).
Dr. Szegő Kálmán orvos, Abbazzia (Ausztria).
Tolmatsew Nikolaus orvos tanár, Kazan (Oroszország).
Comte Trasineto Alfréd, Firenze (Olaszország).
Velan Josef, Bukarest (România).
Velan Ekatarina, Bukarest (România).
Verein zur Ausspeisung armer Schulkinder, Wien (Ausztria).
Verein für Kindergärten und Kinder-Bewahr-Anstalt, Wien (Ausztria).
Vidal Naquet Albert, Marseille (Francziaország).
Dr. Violi J. B., Constantinople (Törökország, alelnök).
Wiener evang. Waisenversorgungs-Verein, Wien (Ausztria).
Zucker Alajos, egyetemi tanár Prága (Ausztria).

TARTALOMJEGYZÉK.

I.

A kongresszus előkészítése.

Lapszám

1. A kongresszus előmunkálatai és czélja ... 3
2. Az igazgatóság, szakosztályok és bizottságok működése ... 8

II.

A kongresszus összülései.

Előértekezlet ... 19
Megnyitó ülés ... 23
Záró értekezlet ... 35
Záró ülés ... 37

III.

A szakosztályok ülései.

Orvosi szakosztály.

Első ülés.

Bókay János dr. megnyitó beszéde ... 55
Concetti L. dr.: A gyermekgyógyászat tanítása az egyetemeken ... 56
Schabanoff Anna dr.: Az idült bántalmakban szenvedő gyermekek védelme Oroszországban ... 59
Bókay János dr.: A pertussis prophylaxisáról, különös tekintettel a tuberculosis terjedésére ... 61
Thirring Gusztáv dr.: Budapest gyermekhalandósága ... 67
Eötvös József dr.: Az elzüllött gyermekek gondozásáról ... 75

Második ülés.

Szontágh Félix dr.: A gyermekkori gümőkór prophylaxisa ... 78
Biedert Ottó dr.: Egy kisérleti táplálkozási állomás felállításának szükségessége a gyermekek jó ápolásának czéljából ... 83
Báró Rothschild Henrik dr.: A mesterséges táplálásról ... 87
Politzer Alfréd dr.: Az angolkór prophylaxisa ... 88
Temesváry Dezső dr.: Gyermekvédelem a születés előtt ... 95
Faragó Gyula dr.: Gyermekvédelem a születés előtt ... 101
Szegő Kálmán dr.: Magyar tengerparti gyógyintézet felállításáról ... 103
Torday Ferencz dr.: A scrophulosis, tengeri és gyógyfürdők ... 109

Lapszám

Harmadik ülés.

Szalárdi Mór dr.: A lelenczügy jelenlegi állása Magyarországon ... 115
Berend Miklós dr.: Ujszülöttek helyzete szülőházak és kórodákon ... 119
Deutsch Ernő dr.: A koraszülöttek helyzete a szülészeti klinikákon ... 121
Politzer Alfréd dr.: Csecsemők védelme, különös tekintettel a bölcsődék, csecsemőmenhelyek és csecsemőkórházak kérdésére ... 131
Vámos Gyula dr.: A dajkaságba kiadott gyermekek orvosi felügyelete ... 132
Lindner Samu dr.: A masturbatio a női életben a csecsemőkortól a climacteriumig 137

Negyedik ülés.

Goldziehęr Jakab dr.: A gyenge látással biró gyermekek iskoláztatásáról ... 138
Csillag Gyula dr.: A gyermekek alkoholismusa elleni védekezés törvényhozási és társadalmi szempontból ... 138
Grósz Gyula dr.: A gyermekek alkoholismusa orvosi szempontból ... 143
Kende Mór dr.: Az alkoholismus, különös tekintettel a gyermek idegrendszerére ... 145
Erőss Gyula dr.: A csecsemők kórházáról ... 153
Schuschny Henrik dr.: Kisebb tanulók szellemi elfáradása ... 154
Berger Ferencz dr.: A fogszú gyakorisága gyermekeknél és annak leküzdése ... 154
Bókay János dr. záróbeszéde ... 157

Jogi szakosztály.

Első ülés.

Székely Ferencz dr. megnyitó beszéde ... 161
Neumann Ármin dr.: Szükségesek-e törvényes intézkedések a szülői hatalom korlátozására, ha annak embertelen gyakorlata a gyermek életét, vagy testi épségét veszélyezteti, vagy ha a szülői hatalom korlátlan fentartása által a gyermek előreláthatólag a társadalomra veszélyessé válik, illetőleg erkölcsi elzüllésnek tétetik ki? És ha igen, melyek ezen intézkedések? ... 162

Második ülés.

Fayer László dr.: A bűnvádi eljárás folyama alatt minő intézkedések szükségesek a kiskoruak védelmére? ... 184

Harmadik ülés.

Márkus Dezső dr.: Mely különbségek tartandók fenn a törvényes és törvénytelen gyermekek jogi állására vonatkozólag a polgári törvényekben ... 199
Doleschall Alfréd dr.: Mely különbségek tartandók fenn a törvényes és törvénytelen gyermekek jogi állására vonatkozólag a polgári törvényekben ... 200

Paedagogiai szakosztály.

Első ülés.

Hegedüs István dr. megnyitó beszéde ... 225
Peres Sándor: A házi nevelés fordeségei a gyermekvédelem szempontjából ... 226
Sretvizer Lajos: Tapasztaljuk-e a gyermekek koraérettségét s ennek káros következményeit s mit tehetünk ellenük? ... 232
Nagy László: A gyermekek koraérettsége ... 239
Gergely Antal: Mit tehet a valláserkölcsi nevelés a gyermekvédelem érdekében? ... 253

Második ülés.

Halász Sarolta: A kisdedóvó-intézet inkább védő- (óvó) avagy inkább nevelő-intézet legyen-e? ... 258
Schön József: A gyermekeknek szánt irodalom és müvészet miben vétkezik sokszor gyermekeink szellemi élete ellen? ... 269
Chwatowa Salomée: A leányok jogi oktatása ... 271
Ember János: Vannak-e a mai iskola belső életében tényezők, a melyek a gyermekvédelem szempontjából módositandók? ... 273

Jótékonysági szakosztály.

Lapszám

Első ülés.

Gajzágó Manó megnyitó beszéde ... 285
Malcomes Jeromosné báróné: A szegény gyermekek részére a munkásnegyedekben állandó menhelyek alapittassanak ... 285
Csatáry Lajos dr.: Szünidei telepek és intézetek ... 288
Chwatova Salomée: Gyermekkinzás ... 289
Omboni Stefánia: A kiskoruak védelme ... 293
Mandello Károly dr.: A szünidei telepek egyesítése a gyermekmenhelyekkel ... 295

Második ülés.

Abonyi József dr.: A munkára távozó szegény szülők gyermekei, még ha csecsemők is, állandó helyen gondoztassanak ... 313
Rhodes Ino Milson dr.: A manchesteri Styall ... 315
Beksich Gusztávné: A társadalmi jótékonyság ... 317
Klein Fülöp dr.: A budapesti szünidei gyermektelep-egyesület ... 322
Putnam Cobot Erzsébet: Államilag gondozott szegény és bűnös gyermekek Massachusettsben ... 328
Balch G. Emilia: A Boston városa által eltartott gyermekek ... 330
Gajzágó Manó záró beszéde ... 332

Emberbaráti szakosztály.

Első ülés.

Näf Gusztáv: A gyermekvédelem állapota Schweizban ... 339
Latzkovszky Lajos: Milyen legyen a javító-intézetek berendezése, hogy az erkölcsi nevelés minél szebb eredményeket mutasson fel? ... 342
Rhodes Ino Milson dr.: Az angol gyermekvédelmi törvény ... 353
Sipos Samu: A családtalan gyermekek intézetekben, vagy egyes családokban nyernek-e megfelelőbb nevelést? ... 355

Második ülés.

Stchépotiew Wladimir dr.: A gyermekek megcsonkitása ... 355
Geőcze Sarolta: A szegény gyermekek elhelyezése az iskolán kivül töltött időben ... 365

Harmadik ülés.

Pivár Ignácz: A vakokról ... 368
Borbély Sándor: A siketnéma gyermekek védelme ... 376
Schäffer Károly: A siketnémákról ... 387
Berinza János: Hogyan lehetne hazánkban a szellemi fogyatékosok — hülyék, gyengeelméjüek és gyengetehetségűek — ápolása és oktatása ügyét előmozditani? 391

IV.

A kongresszussal kapcsolatos kiállítás.

1. A kiállítás története ... 401
2. A kiállítás látogatottsága ... 408
3. A kiállításban résztvevők névjegyzéke ... 409
I. csoport: A szegény gyermekek anyagi ellátása és sorsának javítása ... 409
II. csoport: A szegénysorsu gyermekek egészségügyi védelme ... 413
III. csoport: Az épérzékü és elméjü gyermekek ápolása és nevelése ... 414
IV. csoport: Az érzéki vagy elmebeli fogyatkozással sújtott szerencsétlenek ápolása és képzése ... 420
V. csoport: A szabadságukban törvényesen korlátozott gyermek javítása és művelése 421
VI. csoport: Gyermekek élelmezése, szórakoztatása és öltöztetése ... 422
VII. csoport: A gyermekvédő működés a külföldön ... 424

V.

A kongresszus alkalmával rendezett ünnepélyek és kirándulások.

Lapszám
Ünnepélyek és kirándulások ... 429

VI.

A kongresszus kiadványai és a kongresszus alkalmából megjelent művek 439

VII.

A kongresszus pénztári számadása ... 442

VIII.

A végrehajtó-bizottság intézkedései ... 447

IX.

A kongresszus tagjai.
Hazai tagok ... 451
Külföldi tagok ... 466

NÉVMUTATÓ.

A.

Abonyi József dr. 313.
Angyal Malvin 263.

B.

Baginsky Adolf dr. 56.
Bakonyi Kálmán dr. 352.
Balch G. Emilia 330.
Balogh Jenő dr. 188.
Beksics Gusztávné 317.
Berend Miklós dr. 83, 119, 130.
Berger Ferencz dr. 154.
Berinza János 391.
Biedert Ottó dr. 83.
Bókay János dr. 55, 59, 61, 129, 157.
Bosányi Iván dr. 367.
Borbély Sándor 376, 387.
Budinszky Károly 231.

C. Cs.

Concetti L. dr. 56, 59, 66.
Chwatowa de Salomée 271, 289.
Csatáry Lajos dr. 288.
Csillag Gyula dr. 138.

D.

Dániel Jenőné 363.
Deák Lajos 226, 231.
Dégen Gusztáv dr, 48, 339, 341, 348, 352, 353, 363, 368, 375, 386, 390.
Deutsch Ernő dr. 121, 131.
Doleschall Alfréd dr. 161, 175, 182, 183, 197, 200, 220.

E.

Ember János 273.
Eötvös József dr. 75.
Erőss Gyula dr. 153.

F.

Faragó Gyula dr. 101, 152.
Fayer László dr. 184, 196.
Földes Géza 280.
Füzesi Márton 280.

G. Gy.

Gajzágó Manó 285, 312, 313, 333.
Gallatti Demetrio dr. 66.
Genersich Gusztáv dr. 94.
Geőcze Sarolta 229, 365.
Gerlits Sándor 352, 360, 363, 386, 396.
Gergely Antal 253, 269.
Goldzieher Jakab dr. 138.
Grósz Gyula dr. 143.
György Áladár 21, 47, 366.
Gyulay Béla dr. 152, 252.

H.

Hagara Viktor dr. 181, 281.
Hajech Camilló dr. 49.
Halász Sarolta 258.
Hegedüs István dr. 47, 225, 251, 252, 257, 258, 269, 270, 271, 280, 281.
Hugonnay Vilma dr. 129.

I. J.

K.

Katona Béla dr. 19, 20, 21, 22, 23. 218,
Kende Mór dr. 145.
Klein Fülöp dr. 322.
Kováts Vincze 231.
Kovács József 351.
Kovács Gyula dr. 404.

L.

Láng Mihály 251.
Latzkovszky Lajos 342, 352, 363.

Lederer Ábrahám 269.
Léwi Adolf Scander báró 30, 48, 49.
Lindner Samu dr. 137.
Lónyai János 352.

M.

Magdics Károly 363.
Malcomes Jeromosné báróné 285, 313.
Malcomes Gizella bárónő 313.
Malatinszky Lajos 348.
Malcomes Béla báró 221.
Mandello Károly dr. 293, 295.
Márkus Dezső dr. 199, 219, 221.
Matuska Alajos 26.
Mészáros Sándor 351, 361.
Minke Béla 269.
Molnár Mária 255.

N.

Nagy Dezső dr. 162, 195, 197, 221.
Nagy László 239, 270.
Näf Gusztáv 339.
Németh László 387, 396.
Neumann Ármin dr. 162, 182, 183.
Neumann Árminné 182.

O.

Omboni Stefania 293.

P.

Peres Sándor 226, 231, 252, 268.
Péterfy Sándor 225, 231, 252, 270, 280.
Pivár Ignácz 368, 397.
Politzer Alfréd dr. 88, 131, 153.
Pótsa József 341, 352, 363, 364, 365, 366.
Prokupek Sámuel 352.
Putnam Cobot Erzsébet 328.

R.

Rakovszky István 23, 25, 26, 27, 30, 31, 34, 35, 37, 47, 48, 405.
Rhodes Ino Milson 48, 152, 345, 353.
Rotschild Henrik báró 87.

S.

Schabanoff Anna dr. 59.
Scherer István 20, 21, 27, 30, 47.
Schön József 269.
Schuschny Henrik dr. 152, 154.
Siebreich Károly dr. 77.
Sipos Samu 355.
Sretvizer Lajos 232.
Stchépotiew Wladimir 365.
Stebbing Grace 312.

Sz.

Szabó Sándor (nárai) dr. 339.
Szalárdi Mór dr. 75, 115, 153.
Szegő Kálmán dr. 66, 82, 103.
Székely Ferencz dr. 161, 182, 183, 184, 197, 198, 199, 200, 220, 222.
Sziklás Adolf 280.
Szinesi József dr. 130.
Szontagh Félix dr. 66, 78.
Szőts András 352, 362.

T.

Tauffer Jenő dr. 75.
Temesváry Rezső dr. 95, 130, 153.
Thirring Gusztáv dr. 67.
Torday Ferencz dr. 109.
Turcsányi Imre dr. 137.

U.

Ujváry Béla 231, 273.

V.

Vámos Gyula dr. 132,
Vámbéry Rusztém dr. 162, 194.
Váradi Zsigmond 363, 386.

W.

Wlassics Gyula dr. 26.

Z.

Zigány Zoltán 362.
Zucker Alajos dr. 178.

FŐVÁROSI PEDAGÓGIAI KÖNYVTÁR BUDAPEST

Sajtóhibák.

72.	oldal,	8.	sor: »elhelyeztessenek« helyett olvasd: »elhelyeztessék«.
99.	»	17.	» »csecsemőmirigyeinek« helyett olvasd: »emlőmirigyeinek«.
101.	»	15.	» »XX« helyett olvasd: »XIX«.
119.	»	5.	» »agyag« helyett olvasd: »anyag«.
127.	»	17.	» »près à places« helyett olvasd: »prêts à placer«.
175.	»	25.	» »este 6 órától« helyett olvasd: »este 9 órától«.

FŐVÁROSI PEDAGÓGIAI KÖNYVTÁR BUDAPEST

